Biblioteca Polirom

Aldous Huxley

Minunata lume nouă

Reîntoarcere în minunata lume nouă

Aldous Huxley

MINUNATA LUME NOUĂ

(„Brave New World”, 1932)

Reîntoarcere în minunata lume nouă

(„Brave New World Revisited”, 1958)

Traducere de Suzana şi Andrei Bantaş

Kindle eBook: iunie 2012
- versiune definitivă -

Cuprins:

Aldous Huxley
Prefaţă
NOTE
TABEL CRONOLOGIC
MINUNATA LUME NOUĂ
Capitolul I
Capitolul II
Capitolul III
Capitolul IV
Capitolul V
Capitolul VI
Capitolul VII
Capitolul VIII
Capitolul IX
Capitolul X
Capitolul XI
Capitolul XII
Capitolul XIII
Capitolul XIV
Capitolul XV
Capitolul XVI
Capitolul XVII
Capitolul XVIII
REÎNTOARCERE ÎN MINUNATA LUME NOUĂ
CUVÂNT ÎNAINTE
I. SUPRAPOPULAREA
II. CANTITATE, CALITATE, MORALITATE
III. SUPRAORGANIZAREA
IV. PROPAGANDA ÎNTR-O SOCIETATE DEMOCRATICĂ
V. PROPAGANDA SUB DICTATURĂ
VI. ARTA DE A VINDE
VII. SPĂLAREA CREIERELOR
VIII. PERSUASIUNEA PE CALE CHIMICĂ
IX. PERSUASIUNEA SUBCONŞTIENTĂ
X. HIPNOPEDIA
XI. EDUCAŢIA PENTRU LIBERTATE
XII. CE E DE FĂCUT?

Prefaţă

ALDOUS HUXLEY – ÎNTRE DILEMELE EXISTENŢEI ŞI LABIRINTUL FICŢIUNII

Puţini scriitori englezi din secolul al XX-lea au fost atât de elogiaţi şi de denigraţi ca Aldous Huxley. „Niciun alt scriitor din vremea noastră nu şi-a câştigat o recunoaştere într-un mod atât de rapid şi cu o atât de mare siguranţă; în comparaţie cu ascensiunea şi acceptarea sa, cele ale d-lui Lawrence şi ale d-lui Eliot au fost treptate, aproape dureroase". Astfel era caracterizat Huxley de către Edwin Muir încă în 1926[1].

La mai puţin de un deceniu de la debutul său editorial, Grant Overton ţinea să remarce că primele ediţii ale cărţilor acestuia se află la mare preţuire deopotrivă printre anticari şi colecţionari, precum şi că acela care le-a scris e considerat de către cititori drept „cel mai cultivat om din Anglia [...], aproape singura mare speranţă care a mai rămas literaturii engleze"[2]. O încercare de istorie a romanului englez, publicată în 1932, ajungea la concluzia asemănătoare că niciunui alt scriitor tânăr nu i-a fost dat să fie „mai reprezentativ pentru generaţia sa decât i-a fost dat lui Aldous Huxley"[3]. Şi într-adevăr, niciun alt scriitor englez din deceniul al treilea al secolului nostru nu pare să se fi bucurat de o apreciere critică mai favorabilă, chiar dacă au existat cazuri când aceste aprecieri au fost exprimate în termeni dintre cei mai surprinzători – precum etichetarea, de către Carl şi Mark Van Doren, drept „un tânăr strălucitor şi pervers"[4]. La rândul său, Alexander Henderson îşi va începe binecunoscuta monografie despre Huxley, publicată în 1936 şi republicată în 1964, cu afirmaţia: „Nu există vreun alt scriitor în viaţă care să merite mai mult ca Huxley să fie recitit, după cum nu există niciun altul care să poată să inspire curajul Europei în faţa titanilor literaturii americane: Hemingway, Dos Passos şi Faulkner. Puţini scriitori au lucruri mai importante de spus decât Huxley, şi niciunul nu face dovada vreunei fineţi stilistice mai mari, a unei maliţiozităţi exprimate mai politicos, a unei perfecţiuni artistice mai profunde şi mai trainice"[5]. Chiar şi D. H. Lawrence îi va scrie lui Huxley, cu ambigua sinceritate a scrisorilor sale: „Ai reuşit să înfăţişezi adevărul, probabil ultimul adevăr despre tine şi despre generaţia ta [...] scrierea romanului *Punct Contrapunct* a necesitat de zece ori mai mult curaj decât

am avut eu scriind *Lady C*. (n.n. *Amantul doamnei Chatterley*)"[6].

Dintre toţi romancierii de primă mărime, Aldous Huxley a fost adeseori considerat drept cel mai spiritual şi mai ireverenţios. Începând cu anii '20 şi continuând cu anii '30, notorietatea sa literară s-a manifestat îndeosebi în domeniul satirei sociale, gen pe care l-a folosit în imortalizarea unei întregi perioade şi a modului ei de viaţă[7].

Prima tentativă de reducere a proporţiilor acestui mit aparţine lui David Daiches, care în lucrarea *The Novel and the Modern World* (*Romanul şi lumea modernă*, 1939), precum şi în articolul *Novels of Aldous Huxley* (*Romanele lui Aldous Huxley*), publicat în revista „The New Republic", îi contestă lui Huxley calitatea de scriitor serios, criticând „calitatea esenţialmente neorganică a aparatului tehnic folosit[8]" şi sugerând faptul că adevăratul Huxley trebuie căutat mai degrabă în scrierile lui eseistice. David Daiches afirmă fără ezitare că „Huxley nu e nicidecum un romancier; niciodată nu a fost în stare - şi nici nu manifestă vreun interes - să stăpânească fie şi numai elementele ce ţin de forma şi de structura literaturii [...] Romanele sale sunt fie o serie de schiţări ale profilului câte unui personaj, fie simple fabulaţii sau broşuri[9]". În ediţia revizuită a cărţii *The Novel and the Modern World* (Chicago, 1960), Daiches este şi mai tranşant în judecăţile sale de valoare, susţinând faptul că Huxley nici nu poate fi considerat romancier în sensul adevărat al cuvântului[10]. O armată de alţi critici, mai mult sau mai puţin competenţi, şi-au făcut un titlu de glorie din denigrarea lui, excelând în folosirea unor termeni dintre cei mai tăioşi. Exemplul extrem îl oferă R. C. Bald, care-l învinuieşte de plagiat. În opinia acestuia, „Huxley recurge - într-un mod ce depăşeşte limita oricărei decenţe - nu doar la cuvinte sau expresii din operele altor scriitori, dar şi la personajele pe care aceştia le-au creat ori la tehnicile literare folosite de aceştia[11]".

Cititorul interesat de scriitorul Aldous Huxley mai poate găsi, în evantaiul de opinii critice situate între cele două judecăţi amintite mai sus, şi părerea, larg împărtăşită, că cele mai bune opere scrise de acesta sunt cele dintre anii 1920 şi 1930. „Anii '20 şi Huxley sunt inseparabili; scriitorul a contribuit la crearea atmosferei specifice acestei perioade, precum şi la schimbarea de atmosferă ce a marcat sfârşitul decadei respective", afirmă criticul Walter Allen, adăugând că cele dintâi romane scrise de

Huxley „au aproape aceeaşi prospeţime ca atunci când au fost scrise[12]”. G. S. Frazer se raliază acestei opinii: „Huxley a fost [...] un scriitor inegal. Probabil, romanele sale de tinereţe [...] sunt cele care rezistă cel mai bine[13]”.

De asemenea, referindu-se la ultimii ani de viaţă, în care criticii au sancţionat viziunea sa ştiinţifico-religioasă palidă şi posomorâtă, comentatorul de mai sus mai observă că „dintr-un punct de vedere pur literar, cu siguranţă că Huxley a scris prea mult - mult prea multe romane, eseuri, cărţi de călătorie divagante, astfel că talentul său - real, dar nu şi excedentar sau abundent - nu a putut face faţă unei asemenea risipe[14].

Opinii precum cele de mai sus au dus la evaluări de-a dreptul deconcertante ale meritelor literare ale scriitorului. Astfel, în timp ce există aproape un consens în ceea ce priveşte locul lui Huxley ca moralist, mai există încă destui care se îndoiesc că acesta a fost un romancier autentic. Atitudinea aceasta se reflectă şi în multitudinea de termeni cu care îl etichetează criticii literari: „autor de romane de idei[15]” , „autor de satiră menippeană[16]” , „eseist înnăscut[17]”.

Situaţia este şi mai mult complicată de faptul, oarecum paradoxal, că până şi între cei care-l admiră pe Aldous Huxley şi i-au examinat competent şi exhaustiv opera, apar frecvente dezacorduri în ceea ce priveşte adevărata valoarea a principalelor opere pe care acesta le-a scris. Peter Bowering, de exemplu, subliniază importanţa unui roman precum *Eyeless in Gaza* (*Orb prin Gaza*), pe care-l consideră ca având o poziţie centrală în cadrul operei lui Huxley luate ca întreg[18], precum şi a unui personaj precum Dr. Miller, protagonistul cărţii respective, pe care-l socoate drept „primul dintre profeţii autentici” creaţi de Aldous Huxley[19]. În schimb, Jerome Meckier consideră aceeaşi carte drept un roman lipsit de virtuţi dramatice[20], principalul său defect constând în eşecul încercării doctorului Miller de a fi un *deus ex machina*, personajul respectiv fiind „un individ palid, lipsit de culoare, neclar, ale cărui soluţii la problemele lumii par aproape simpliste[21]”. George Woodcock nu diferă prea mult de Bowering în opiniile sale, atunci când se referă la romanul *Orb prin Gaza* ca fiind, în termeni pur literari, cel mai bun roman al lui Huxley[22].

Vorbind despre *Geniul şi zeiţa*, Keith May avansează ideea că, „din unghiul unor asemănări cu alte scrieri ale lui Huxley

[…], *Geniul şi zeiţa* conţine afirmaţii ori insinuări evidente, care, într-un anumit sens, depăşesc tot ceea ce a scris înainte sau după acest roman[23]". Laurence Brander ţine să laude şi el această „scriere chaucerianã[24]", spre deosebire de Charles M. Holmes, care crede că e vorba de „un roman slab, având parte de acelaşi eşec ca şi piesa de teatru pe care a inspirat-o[25]".

Island (*Insula*), ultimul şi mult controversatul roman al lui Huxley, l-a făcut pe Brander să scrie: „Pentru cei care s-au pregătit pentru receptarea acestui roman, citind toate textele huxleyiene care au condus la scrierea sa, el reprezintă o cât se poate de potrivită răsplată a studiului intens pe care-l reclamă[26]". Charles M. Holmes însă este de cu totul altă părere, susţinând că, „citit ca un roman, ca produs al imaginaţiei artistice, *Insula* este un eşec, aşa cum, de altfel, cei mai mulţi dintre primii ei recenzaţi s-au şi grăbit să arate[27]".

Lista afirmaţiilor ce se bat cap în cap nu se rezumă la cele de mai sus. Oricât de stranie poate apărea cititorului obişnuit, lipsa de consecvenţă a operei huxleyiene este, în mai multe privinţe, expresia scrisă a lumii în care a trăit, precum şi a propriului său deghizament spiritual, versatil şi proteic. Să nu uităm nici faptul că Huxley şi-a scris opera de-a lungul a patru - dintre cele mai pline de evenimente - decade din istoria lumii occidentale, în care a putut fi martor la consecinţele exploziei demografice, la evoluţia societăţii industriale, la două războaie mondiale, precum şi la descoperirile din domeniul ştiinţei care au dus la progrese tehnologice fără precedent. Huxley a avut ocazia să contemple aceste evenimente desfăşurate pe fundalul unei tot mai mari agitaţii, al echilibrului spiritual fragil al lumii moderne. În încercările sale, câteodată disperate, de a oferi cititorilor o imagine cât mai amănunţită şi mai revelatoare a acestei lumi şi a locuitorilor ei neurastenici, Huxley a adoptat şi respins idei într-un ritm alarmant; el şi-a modificat continuu atitudinea, astfel încât exegeţii săi cu greu au mai putut ţine pasul cu uimitoarele sale transformări. Vorbeşte de la sine, în acest sens, chiar metamorfozarea sa dintr-un om de ştiinţă ateu într-un mistic înclinat spre o reconciliere a ştiinţei cu religia.

Ceea ce se poate afirma cu certitudine e că mediul familial a avut pentru Huxley un efect favorabil în dezvoltarea creativităţii, fără să mai socotim şi zestrea lui ereditară[28].

Scriitorul a fost cel de-al treilea copil din cei patru pe care i-a

avut familia Leonard Huxley şi, din punct de vedere fizic, era firav, „sensibil, avea probleme cu inima, precum şi un cap atât de mare încât până la vârsta de doi ani nici nu a fost în stare să umble[29]”. Masivitatea capului său i-a adus în copilărie porecla de „Ogie” (derivată de la englezescul *ogre*, „uriaş sau căpcăun”).

Trei experienţe traumatice, suferite între vârsta de 16 şi 20 de ani, vor avea un impact deosebit asupra evoluţiei viitorului scriitor. Prima are loc în 1908, când mama îi moare de cancer. Momentul are pentru Aldous semnificaţia unei dizolvări a unităţii familiei, a unei iremediabile pierderi, făcându-l să apară dintr-odată „atât de ciudat de adult, atât de asemănător unui Arnold[30]”. Adolescentul de acum avea mai târziu să transfigureze literar această experienţă în paginile memorabile ale romanelor *Antic Hay* (*Dans grotesc*) şi *Eyeless in Gaza* (*Orb prin Gaza*).

Cea de-a doua încercare se leagă de perioada când, studiind la Eton, e afectat de ceea ce, în cele din urmă, va primi diagnosticul de *keratitis punctata*, o inflamare a corneei. În pofida operaţiilor la care este supus, trebuie să se împace în cele din urmă cu gândul că va fi lipsit de vedere pentru tot restul vieţii, astfel că îşi întrerupe studiile la Eton. Rudele îl înconjoară cu toată grija şi abnegaţia de care are nevoie. Simptomatic pentru Huxley, el refuză să se lase cuprins de deznădejde şi învaţă de unul singur Braille. Orbirea temporară de care a suferit nu l-a înfrânt, un bun exemplu în acest sens oferindu-l scrisoarea pe care a scris-o mai târziu vărului său Gervas. În opinia lui Huxley, orbirea sa vremelnică (timp de aproximativ un an şi jumătate) n-a făcut altceva decât să-l împiedice să „ajungă în totalitate un gentleman englez instruit într-o şcoală privată. Soarta dă câteodată dovadă de bunătate faţă de noi chiar atunci când pare a fi neîndurătoare. Orbirea mea temporară m-a împiedicat să ajung doctor, lucru pentru care, de asemenea, îi sunt recunoscător. Fiindcă, dacă surmenajul pricinuit de activitatea mea ca ziarist m-a adus până în pragul morţii, cu siguranţă că aş fi ajuns să mor prematur consacrându-mă mult mai extenuantei profesii de doctor”.

Aceasta este perioada în care scriitorul reuşeşte să-şi antreneze extraordinara sa memorie, elaborându-şi, pentru uzul propriu, „o filozofie care să însemne mai mult decât subiectivitatea berkleiană[31]”.

Tot acum termină de scris un roman de 90000 de cuvinte, al cărui manuscris a fost pierdut. După aproximativ un an şi jumătate şi patru operaţii succesive, vederea începe să i se îmbunătăţească, rămânând însă pentru tot restul vieţii, dureros de departe de o vedere normală.

Un alt eveniment care avea să-l marcheze pe Huxley a fost depresia nervoasă care l-a cuprins brusc pe fratele său Trevenen, apreciat pentru sensibilitatea şi rectitudinea lui de caracter, depresie ce l-a determinat să se sinucidă la vârsta de doar douăzeci şi patru de ani. Acesta a fost un moment decisiv al alunecării lui Aldous Huxley în binecunoscutul său scepticism[32].

În pofida vederii sale slabe, Aldous Huxley devine student la Balliol College, Oxford, unde se distinge prin merite excepţionale la literatura engleză[33]. O vreme se foloseşte pentru citit de o lupă, până când va reuşi, pe baza metodei curative Bates, să-şi îmbunătăţească vederea şi să-şi termine studiile în 1915. Chiar şi aşa, vederea sa precară va continua să-l izoleze, îndeosebi în tinereţe, făcându-l să afirme, cu un prilej, că aceasta a fost „unicul lucru cu adevărat important din viaţa sa[34]”. „Keratitis punctata” avea să remarce câteodată scriitorul, drept scuză pentru dificultăţile de care se izbea în procesul comunicării, „şi-a pus amprenta asupra mea şi continuă să şi-o pună[35]”.

După absolvirea Universităţii din Oxford, predă pentru o vreme la Eton, însă, nu după mult timp, abandonează această activitate şi se alătură colectivului editorial al revistei „Atheneum” (între anii 1919 şi 1920), iar apoi face parte din acela al revistei „The Westminster Review” (între 1920 şi 1921)[36].

Există numeroase indicii că Huxley a fost deosebit de neplăcut impresionat atât de activitatea didactică, cât şi de jurnalistică, preferinţa sa îndreptându-se spre scrierea de versuri. Primul său volum de poezie, *The Burning Wheel* (*Roata în flăcări*), apăruse deja în 1916, urmat un an mai târziu de *Jonah* (*Iona*), iar apoi, în 1918 şi, respectiv, în 1920, de *The Defeat of Youth and Other Poems* (*Tinereţe înfrântă şi alte poeme*), *Leda* (*Leda*). În 1925, Huxley va publica *Selected Poems* (*Poezii alese*), iar în 1929 *Arabia Infelix and Other Poems* (*Arabia Infelix şi alte poezii*), urmat în 1931 de *The Cicadas and*

Other Poems (*Greierii şi alte poezii*)[37].

Huxley nu a fost un poet înnăscut[38], geniul său literar exercitându-se în domeniul prozei - operele de acest fel fiind cele care exprimă adevărata măsură a talentului scriitorului şi pun cel mai bine în lumină biografia sa spirituală.

Alexander Henderson recunoştea încă din 1936 că „atunci când scrie despre Huxley, biografului nu-i rămâne prea mult spaţiu de manevră. Viaţa prozatorului nu a fost una picarescă. Frământările, emoţiile lui au fost interioare, iar istoria acestora una psihologică. Totul a depins de modul de surprindere a evoluţiei mentale[39]".

În pofida aspectelor „senzaţionale" ale biografiei sale (cum ar fi „experienţele" mistice la care Huxley s-a supus, ori cele în care s-a bazat pe folosirea unor droguri precum mescalina şi LSD), în pofida numeroaselor relaţii sociale pe care le-a întreţinut (stau mărturie, în acest sens, scrisorile sale; publicate în volumul *Collected Letters*), în pofida unor afirmaţii proprii (de genul: „În ceea ce mă priveşte, pot tolera doar reticenţa[40]"), o mare parte a vieţii lui Huxley se găseşte descrisă, direct sau indirect, în operele sale.

Portretul spiritual al lui Huxley ar fi însă incomplet fără o raportare a creşterii prestigiului său literar raportat la fundalul social şi cultural al epocii. Maturizarea lui Huxley coincide, în acest sens, cu anii Primului Război Mondial. Ce a însemnat pentru Anglia acest război aflăm din prezentarea concisă făcută de Brinton, Christopher şi Wolf în lucrarea *Civilization in the West* (*Civilizaţia în Occident*): „Marea Britanie a înregistrat în Primul Război Mondial peste 750.000 de morţi şi 1.500.000 de răniţi, între care mulţi tineri de perspectivă, reprezentanţi ai unei întregi generaţii. Severele pierderi economice au inclus 40% din flota comercială; datoria naţională s-a înzecit, în timp ce multe dintre investiţiile britanice făcute peste hotare au trebuit lichidate. Mecanismele comerţului exterior care au dus la prosperitatea Marii Britanii nu au putut fi refăcute imediat. Mai mult, producţia industrială a Statelor Unite, a Canadei, chiar şi a Indiei, a fost stimulată de necesităţile războiului, iar aceste ţări se aflau acum în competiţie cu Marea Britanie. În anii '20, mecanismul industrial german, ajutat de investiţii americane, revenea în competiţie. Marea Britanie, iniţiatoarea revoluţiei industriale, îşi pierduse locul fruntaş în acest domeniu[41]".

Referindu-se la aceeaşi perioadă, criticul Walter Allen scrie: „După Primul Război Mondial, perioada ce se încheiase în iulie 1914 părea tot atât de îndepărtată ca şi faţa nevăzută a lunii. Războiul dusese la o fractură temporară în peisajul temporal, asemănătoare unei enorme catastrofe naturale - ştergând graniţe de mult stabilite, aruncând până în înaltul cerului semne de hotar care ani de zile fuseseră acceptate necondiţionat. Războiul a apărut ca un fel de fisură adâncă şi nemărginită între prezent şi trecut, încât prezentul şi trecutul păreau aproape, dar atât de diferite unul de celălalt. A interpus o mare prăpastie între tinerii care luptaseră pe front şi vârstnicii care rămăseseră acasă. Tot ceea ce păruse până atunci certitudine, toate lucrurile înţelese de la sine, pe care Marea Britanie le nutrise timp de o sută de ani de virtuală pace [...] au fost demascate drept iluzii. Războiul a dus la o accelerare fără precedent a schimbărilor sociale. A dus la emanciparea femeii; a dus la emanciparea clasei muncitoare [...] A afectat toate lucrurile şi toţi oamenii. Nimic nu a mai fost ca înainte[42]".

Tânăr sensibil, înzestrat cu o irezistibilă curiozitate intelectuală, Aldous Huxley a perceput din plin toate aceste schimbări - perimarea vechilor valori şi incertitudinile epocii moderne[43].

Relativa stabilitate din epocile victoriană şi edwardiană nu mai exista, iar dezvoltarea unei conştiinţe sociale coincidea cu un declin al religiozităţii oamenilor. După război, a apărut o „generaţie pierdută" sau de „tineri furioşi" (chiar dacă această ultimă etichetare avea să fie inventată abia după cel de-al Doilea Război Mondial). Epoca ce a urmat a purtat nume ca „epoca anxietăţii", „epoca aspirinei", „epoca măcelurilor", „epoca tranchilizantelor"[44]. Aceeaşi epocă a fost însă martora unei extraordinare izbucniri de energii, de imaginaţie, inventivitate şi îndrăzneală[45]. Nu e deloc de mirare că, în aceste condiţii, una dintre trăsăturile definitorii ale epocii care a urmat Primului Război Mondial este tocmai caracterul ei contradictoriu. Epoca a marcat şi o reacţie împotriva nedreptăţilor de ordin economic şi social (elocvente rămânând, în acest sens, utopiile lui Wells, unele dintre piesele lui Bernard Shaw, precum şi ultima trilogie scrisă de Galsworthy), iar în planul artei şi literaturii, o reacţie împotriva romantismului (îndeosebi împotriva poeziei lui Tennyson şi Swinburne) şi, nu mai puţin, o

luare de atitudine împotriva realismului de tip edwardian (prin scrierile lui Conrad şi ale lui Bennett).

Dacă scriitorii menţionaţi mai sus s-au mulţumit doar să pună sub semnul îndoielii valorile tradiţionale, alţii, cum ar fi James Joyce, Virginia Woolf, D. H. Lawrence, s-au rupt complet de ele. Cea mai grăitoare expresie a acestei atitudini o găsim în romanul Portret al artistului în tinereţe de James Joyce, în care Stephen Dedalus exclamă: „Tu îmi vorbeşti de naţionalitate, limbă, religie. Eu am să încerc să zbor dincolo de aceste mreje[46]”.

Este imposibil de evaluat cu exactitate în ce măsură a fost influenţat Aldous Huxley de climatul social şi literar al epocii. Scriitorul a făcut dese referiri la autori şi la evenimente contemporane, raportându-se însă nu mai puţin şi la scriitorii din secolele anterioare. În orice caz, vremurile pe care le-a trăit şi-au adus şi ele contribuţia lor la formarea concepţiilor sale.

Un aspect ce nu trebuie în niciun caz trecut cu vederea îl constituie discrepanţa dintre valorile ştiinţifice şi cele spirituale - ajunsă una dintre trăsăturile definitorii ale epocii moderne. Bertrand Russell, în cartea sa *Scientific Outlook* (*Perspectiva ştiinţifică*), publicată în 1931, definea ştiinţa drept „cunoaşterea puterii”, deosebind-o de „cunoaşterea iubirii” pe care o caută misticul, îndrăgostitul, poetul. Filozoful susţinea, în aceeaşi ordine de idei, şi că „[...] nu putem cuceri lumea în calitate de tehnicieni decât dacă renunţăm la lume ca îndrăgostiţi. Această împărţire din sufletul omenesc are însă un efect fatal asupra a tot ce e mai bun în om[47]”.

Chiar dacă veridicitatea acestei ultime afirmaţii rămâne discutabilă, ea este, cât se poate de relevantă în ceea ce priveşte evoluţia literară a lui Huxley. Pe lângă mediul familial şi receptivitatea lui Huxley faţă de realităţile sociale, un alt factor important ce trebuie avut în vedere îl reprezintă educaţia pe care a primit-o, precum şi rolul formativ pe care l-au avut, în cazul său, lecturile.

Personalitatea literară a lui Huxley îşi trage astfel seva dintr-o vastă zonă de valori spirituale, din rândul cărora nu lipsesc nici cele ale epocii elisabetane, scriitorul fiind şi un bun cunoscător şi al literaturii eline şi latine. Un alt fapt ce nu trebuie pierdut din vedere e acela că Aldous Huxley a studiat literatura engleză la Balliol College, Oxford, cu un profesor de literatură engleză

celebru la vremea aceea, Sir Walter Raleigh[48].

În timpul unei prime etape de formare spirituală, idealismul wordsworthian, acea credinţă tulbure în existenţa unei lumi spirituale, a făcut o puternică impresie asupra lui Huxley, cunoscând, după aceea, şi o cât se poate de dramatică abordare în *Those Barren Leaves* (*File veştede*). Înainte însă de această etapă ce corespunde studiilor sale la Oxford, Huxley a fost puternic atras de John Ruskin[49], îndeosebi de importanţa pe care acesta o acorda libertăţii artei[50]. Pe de altă parte, idealismul subiectiv ipostaziat de William Blake avea să-l marcheze şi pe Huxley, inspirându-i afirmaţii de genul „nicio filozofie nu este atât de captivantă ca aceea a lui Blake, care are talentul de a împreuna adevăruri atât de profunde şi de importante cu o atât de frumoasă împlinire a dorinţei[51]”.

La începutul anilor ’20, vederile lui Huxley despre artă şi literatură aveau să cunoască însă o schimbare radicală. Astfel, după 1926, când s-a împrietenit cu D. H. Lawrence, Huxley a făcut eforturi deosebite pentru a îmbrăţişa credinţa lui Lawrence în viaţa instinctuală[52]. Strădaniile sale în această direcţie aveau să scadă totuşi în intensitate curând după moartea lui Lawrence, survenită în 1930.

D. H. Lawrence a fost singurul scriitor contemporan care l-a impresionat enorm pe Huxley. Prefaţând Scrisorile lui D. H. Lawrence, Huxley avea să scrie: „într-un jurnal ţinut spasmodic, găsesc această însemnare, datată 17 decembrie 1927: Luat masa de prânz şi petrecut după-amiaza cu familia Lawrence. D.H.L. este într-o formă admirabilă. E unul dintre puţinii oameni faţă de care simt respect şi admiraţie. În ceea ce priveşte majoritatea oamenilor remarcabili pe care i-am întâlnit, simt că, în orice caz, ei aparţin aceleiaşi specii căreia îi aparţin şi eu. Dar omul acesta are ceva deosebit şi superior, prin natură şi nu doar prin mărime[53]”.

Chiar şi trei decenii mai târziu, Huxley avea să declare că încă îi place Lawrence: „Cât de bun este, îndeosebi în povestiri. Am citit deunăzi *Women in Love* (*Femei îndrăgostite*) şi mi s-a părut iar a fi o lucrare foarte bună. Vivacitatea descrierilor de natură este uimitoare la Lawrence. [...] Am fost foarte legat de Lawrence ca persoană[54]”.

Totuşi influenţa exercitată de D. H. Lawrence asupra lui Huxley nu a putut rămâne decât una de ordin teoretic.

Semnificativ este, în acest sens, fie şi numai faptul că, în *Punct Contrapunct* (1928), personajul Mark Rampion (D. H. Lawrence) se deosebeşte radical de Philip Quarles.

În exegeza intitulată *Satire and Structure* (*Satiră şi structură*), Jerome Meckier supune unei ample analize raporturile dintre D. H. Lawrence şi Aldous Huxley, dedicând acestor aspecte un întreg capitol - „Interludiul lawrencean al lui Huxley: compromisul latin eşuat" - şi subliniind cu deosebită tărie influenţa pe care a exercitat-o Lawrence asupra creaţiei literare a lui Huxley. Totuşi subscriem mai degrabă la părerea lui George Woodcock, care respinge ideea unei atari înrâuriri, convins fiind că „influenţa lui Lawrence nu a fost mai mare decât aceea a lui Dostoievski (mult subestimată) şi, totodată, după toate probabilităţile, mai redusă decât aceea a unor scriitori contemporani precum Proust, Malraux şi, mai ales, Gide[55]".

Un alt lucru ce nu trebuie pierdut din vedere este pasiunea lui Huxley pentru opera lui Shakespeare[56], precum şi pentru muzică[57], îndeosebi pentru Beethoven şi Bach - dusă până la considerarea, cât se poate de serioasă, a muzicalizării prozei literare; lucru depăşind ca importanţă faptul că, în 1908 (moment când, în opinia lui Alexander Henderson, Huxley a început să citească literatură pentru adulţi), tradiţia artistică a anilor 1890, a tot ceea ce s-a numit „sfârşit de secol", era încă activă[58]. Era la modă să mergi în Franţa în căutarea lucrurilor de prim rang. Fie că era vorba, cu precădere, de influenţa exercitată de literatura franceză, pe atunci la modă[59] (situaţie, am putea spune, dintotdeauna a literaturii engleze), fie că era vorba doar de faptul că Huxley găsise prielnic contactul său cu spiritul literaturii franceze, cert e că aceasta din urmă a avut un efect determinant asupra personalităţii artistice a scriitorului englez[60].

Înclinăm, în această privinţă, să acceptăm drept validă a doua ipoteză, cu atât mai mult cu cât Huxley însuşi ne asigură că, în opinia sa, „întruparea saxonă şi celtică reclamă o constantă reîmpreunare cu spiritul latin[61]".

Acestea fiind datele problemei, este aproape imposibil să trecem cu vederea consideraţia lui André Maurois: „Aldous Huxley a fost în egală măsură un om de cultură franceză şi engleză[62]". Nu a fost influenţat însă doar într-un singur mod de

cultura franceză. Huxley a nutrit admiraţie pentru Benjamin Constant (şi personajul acestuia, Adolphe), şi pentru Molière, La Fontaine, Pascal, la Rochefoucauld revenind în repetate rânduri la secolul al XVIII-lea francez (Crebillon, Andrea de Nerciat, Voltaire, Rousseau şi, în special, Diderot, despre care a scris o serie de articole în revista „Atheneum" ori la care face referire în romanele sale). Diderot a ajuns să fie considerat astfel de către Huxley, la un mod superlativ, „drept singurul scriitor important care şi-a dat silinţa să se familiarizeze cu tehnologia vremii sale şi care şi-a folosit talentul în vederea comunicării cunoştinţelor sale[63]".

În tinereţe, Huxley a mai fost atras de unii scriitori romantici francezi, la adresa cărora, mai târziu, va ajunge să emită păreri critice nu dintre cele mai favorabile (George Sand, Alfred de Musset); pe de altă parte, simpatia sa a rămas constantă în privinţa unor prozatori şi poeţi francezi din secolul al XIX-lea precum Gerard de Nerval, Teophile Gauthier, Laurant Tailhade, Paul Verlaine şi Emile Zola, Mallarme, Rimbaud, Baudelaire şi Jules Laforgue[64]. Să nu uităm că în anii 1919-1920, pe când John Middleton Murry şi profesorul George Saintsbury publicau articole despre literatura franceză în revista „Atheneum", tânărul pe atunci Aldous Huxley a avut de examinat o mulţime de noi apariţii editoriale din Franţa - pentru a se putea edifica asupra traducerii în limba engleză a unor lucrări contemporane scrise în limba franceză, expediate pe adresa revistei. Activitatea de acest gen explică numărul mare de referinţe la literatura franceză contemporană şi la reprezentanţii acesteia, ce pot fi întâlnite în eseurile sale. În 1920, pe vremea când Romain Roland era ignorat de către criticii din ţara sa, Aldous Huxley l-a elogiat într-o serie de articole publicate în revista „Atheneum", mai târziu însă avea să fie tot mai sever în părerile sale critice despre scriitorul francez[65].

O foarte puternică influenţă asupra lui Aldous Huxley va fi aceea exercitată, fără îndoială, de marii maeştri francezi ai romanului. Într-o scrisoare datată 28 noiembrie 1918, scriitorul îi scrie cumnatei sale, Juliette: „Nu am mai citit în ultimul timp nimic altceva decât Flaubert şi Stendhal; cei mai de seamă francezi[66]". Doi ani mai târziu, în iulie 1920, notează despre Balzac, în revista „Atheneum": „Timp de câteva luni, cu puţine întreruperi pricinuite de urgenţa altor afaceri, am devorat

operele lui Balzac. Deşi, în cazul de faţă, a devora este un cuvânt mult prea nobil şi leonin. Confruntat cu *Comedia Umană*, te simţi asemeni unui şoricel aflat în preajma unei bucăţi enorme de caşcaval, de forma lunii[67]".

Totuşi scriitorul francez care a exercitat efectiv cea mai mare influenţă asupra lui Huxley a fost André Gide[68]. A mai fost influenţat de Anatole France, cu care, mai presus de orice, avea în comun „frica şi ura faţă de creştinismul de tip sceptic, ce urăşte frumuseţea şi este de o seriozitate ucigătoare[69]". André Maurois are dreptate când afirmă că romanele de început ale lui Huxley „amintesc de Anatole France: dialogul pe care-l poartă personajele sale spirituale şi pline de senzualitate - ţinute în foarte mare măsură sub control - este demn de Jerome Coignard sau de Bergeret[70]". Deşi Aldous Huxley a susţinut că doar în tinereţe a manifestat interes pentru Anatole France, se mai poate observa totuşi destul din Anatole France şi în cele două biografii ale sale, *Grey Eminence* (*Eminenţa cenuşie*) şi *The Devils of Loudun* (*Diavolii din Loudun*).

Huxley a manifestat entuziasm şi admiraţie în 1915 la contactul cu opera lui Marcel Proust În căutarea timpului pierdut, scriind mai târziu despre romancierul francez că „este un La Rochefoucauld la o scară de 10000 de ori mai mare[71]". În *Proper Studies* (*Studii adecvate*), Huxley va fi totuşi mult mai critic în opiniile sale despre Proust, susţinând că acesta ne oferă o imagine a naturii umane „în starea ei crudă, ca să spunem aşa, fără să ne sugereze o singură dată cum ar trebui prelucrat acel material brut. [...] Proust, voluptate ştiinţifică a emoţiilor, pare să nu aibă nicio ambiţie de a face mai mult decât să se cunoască pe sine; niciodată nu pare să-i fi trecut prin minte că ar putea să-şi folosească cunoştinţele şi în scopul de a deveni mai bun[72]".

Citatele de mai sus surprind cât se poate de elocvent evoluţia lui Huxley între anii 1925-1927. Începând prin a fi puternic atras de Proust, câteva decenii mai târziu va constata că scriitorul francez nu mai e nicidecum pe gustul său[73]. Nu este nevoie totuşi de un efort deosebit pentru a identifica influenţa lui Proust în *Orb prin Gaza*, unul dintre cele mai bune romane scrise de Huxley.

Toate cele menţionate mai sus nu sunt decât cele mai evidente exemple ale opiniilor lui Huxley despre literatura

franceză. El nu numai că a fost influenţat de scriitorii francezi, dar a mers până acolo încât a creat personaje ce amintesc de autori francezi ori de personaje din cărţile lor. S-au făcut frecvent referiri l alter-ego-urile Doamnei Bovary prezente în romanele lui Huxley. În aceeaşi ordine de idei, se cuvine menţionat şi Spandrell (*Punct Contrapunct*), care pare să fi fost inspirat de Baudelaire. Cele două biografii, *Grey Eminence* (*Eminenţa cenuşie*) şi *The Devils of Loudun* (*Diavolii din Loudun*), două dintre cele mai bune, dacă nu chiar cele mai bune scrieri ale lui Huxley, se concentrează asupra istoriei Franţei.

Începând cu anul în care a fost publicat primul său roman, *Crome Yellow* (*Galben de crom*), biografia spirituală a lui Huxley poate fi urmărită în cărţile acestuia. Ceea ce se manifestă astfel este tot mai pregnant scepticism, evident în romanele scrise în anii ’20: *Crome Yellow*, *Antic Hay* (*Dans grotesc*), *File veştede*, *Punct Contrapunct*, chiar dacă trăsătura lor precumpănitoare rămâne aceea a unui spirit de excepţie şi unor ironii scânteietoare.

Scriitorul a călătorit mult, în India, Birmania, Malaiezia, Japonia, Statele Unite, Mexic, Guatemala, Honduras şi Indiile de Vest. În Europa a stat mai mult în Italia[74]. La începutul anilor ’30, repulsia sa faţă de fascism[75] l-a adus însă în situaţia de a nu mai putea suporta viaţa în Italia şi de a prefera Franţa (La Gorguette, Sanary, Var).

Mijlocul deceniului al patrulea îl găseşte implicat în mişcarea pacifistă din Anglia. În 1937, din motive de sănătate, pleacă în Statele Unite, fără nicio intenţie de a se stabili acolo. Cu excepţia unor călătorii ocazionale şi a unor vacanţe, va locui până la sfârşitul vieţii în California, cu precădere în zona Los Angeles.

Viaţa în Statele Unite, deşi impresionantă din multe puncte de vedere[76], nu a atras după sine sporirea dozei de optimism a autorului.

Romanul *After Many a Summer* (*După multe veri*) - 1935, s-a dorit a fi, în acest sens, o satiră la adresa binecunoscutului pragmatism american. Totodată, începând cu primii ani ai deceniului cinci, devine tot mai acută dorinţa scriitorului de a duce o viaţă retrasă. Pierzându-şi credinţa în posibilitatea creării unui paradis pământesc, se implică tot mai mult în experienţe

mistice, recurgând chiar şi la droguri, în vederea realizării unei desprinderi complete şi a unei contopiri personale cu „unitatea” vieţii. Această turnură pe care a luat-o viaţa lui Huxley se explică, desigur, în mare măsură prin temperamentul său, incapacitatea sa de a se implica activ în viaţa socială, precum şi prin atrocităţile pricinuite de un război de o amploare fără precedent, oferindu-i un subiect de discuţie şi de meditaţie şi intense trăiri, chiar dacă, fiziceşte vorbind, nu a putut lua parte la acesta. Scriitorul este cuprins, în egală măsură, şi de imperioasa dorinţă de a contribui la rezolvarea problemelor omenirii. Conferinţele pe care le susţine în campusurile universitare americane îi sporesc popularitatea, la fel şi sumedenia de articole pe care le dedică unei diversităţi de aspecte ale vieţii şi lumii moderne.

În 1955, soţia sa, Maria, cu care se căsătorise în 1919 şi faţă de care, de la moartea lui Trevenen, ajunsese să manifeste un ataşament absolut, moare de cancer la doar trei ani după depistarea cumplitei maladii. Huxley însuşi are din nou probleme cu vederea (după ce, timp de un deceniu, capacitatea sa vizuală cunoscuse o ameliorare), iar, în 1961, suferă un atac de keratitis de pe urma căruia nu-şi va mai reveni niciodată pe deplin. Între timp însă reuşise să-şi elaboreze o filozofie proprie, care să-l ajute să abordeze cu mult stoicism vitregiile sorţii.

În 1956 se căsătoreşte cu o muziciană italiană, Laura Archera, şi se dedică total scrierii a ceea ce avea să fie ultimul său roman, *Island* (*Insula*), o sinteză a concepţiei sale despre viaţă.

Pe planul vieţii de zi cu zi, atât autorul, cât şi membrii familiei sale vor continua să fie urmăriţi de nenoroc. Căsătoria singurului său fiu, promiţătoare la început, se termină cu un divorţ, iar eforturile pe care le face autorul de a-şi vedea opera dramatică încununată de succes sfârşesc cu un eşec (alt semn că Huxley nu a ajuns niciodată la detaşarea dorită). Când casa i-a fost mistuită de un incendiu în 1961, tot ceea ce a reuşit să salveze a fost manuscrisul ultimului său roman, *Island* (*Insula*), întâmpinat însă cu răceală de către critici şi niciodată luat în serios de către o mare parte din cititori. Huxley s-a văzut astfel în situaţia de a lua totul de la capăt, la o vârstă înaintată. În 1960 a prezentat primele simptome ale afecţiunii care avea să-l răpună. Calmul şi consideraţia sa faţă de cei din jur au rămas

exemplare pe tot parcursul declinului său fizic. A murit la 22 noiembrie 1963. Ultimele sale zile de viaţă au fost consemnate fidel de Laura Archera în *This Timeless Moment* (*Această clipă fără sfârşit*).

Într-un eseu intitulat *Variations on a Musical Theme* (*Variaţiuni pe o temă muzicală*), scris în 1956, Huxley făcea următoarea observaţie: „între opera unui artist şi modul său propriu de a se comporta nu există nicio corespondenţă clară. Opera artistului poate fi sublimă, iar comportarea acestuia să cuprindă orice de la nerozie şi nebunie până la crimă. Tot atât de bine, însă, comportarea unui artist poate fi impecabilă, iar opera lui neinteresantă sau de-a dreptul ratată[77]”. Butada de mai sus poate fi considerată şi drept o altă afirmaţie contradictorie făcută de Huxley, elocventă pentru contradicţiile din sufletul său. Chiar şi aşa, este cât se poate de clar că experienţele prin care a trecut scriitorul nu numai că i-au îmbogăţit scrierile, dar, în cele mai multe cazuri, le-au şi inspirat; proces ce trebuie considerat, totodată, ca fiind şi reversibil, scriitorul recurgând adeseori la viaţa şi la cunoştinţele sale despre lume în scopul de a le da o nouă semnificaţie prin intermediul literaturii.

Unul dintre primele lucruri care-l surprind pe cititorul operei lui Huxley este modul inconsecvent în care scriitorul percepe realitatea. Începând printr-o respingere a valorilor tradiţionale, a dogmelor şi credinţelor, printr-o promovare a unui mod „raţionalist” de abordare a vieţii, scriitorul devine, odată cu trecerea anilor, tot mai conştient de necesitatea de a se elibera din încătuşarea timpului, spaţiului şi eului şi va ajunge la misticism. Astfel că, spre sfârşitul carierei sale literare, scriitorul se va descoperi făcând eforturi mari pentru a împăca modelul ştiinţific şi tehnologic apusean cu filozofia şi religia orientală - în ceea ce i se părea a fi un mod ideal de viaţă. Turnura aceasta poate apărea curioasă, având în vedere viaţa pe care a dus-o scriitorul însuşi. Chiar şi aşa, semnificaţia deplină a acestei mutaţii poate fi elucidată printr-o estimare atentă a valorii operei sale, simptomatică fiind în acest sens însăşi reacţia cititorilor şi criticilor săi, popularitatea în continuă scădere cu care s-a văzut confruntat spre sfârşitul vieţii sale.

În linii mari, căutarea realităţii de către Huxley a cunoscut trei direcţii. Cea dintâi marchează primele două decenii de

activitate creatoare, încheindu-se odată cu anii ’30 – când scriitorul ia atitudine împotriva valorilor tradiţionale şi supune unei analize şi critici aspre civilizaţia morală, arătând clar că învelişul ei strălucitor ascunde o serie de noţiuni şi principii false (ale religiei, patriotismului şi moralei, ale descoperirilor ştiinţifice şi impactului acestora din urmă asupra bunăstării generale). În operele mai importante din această perioadă (îndeosebi în romanele scrise în anii ’20: *Galben de crom* – 1921, *Dans grotesc* – 1923, *File veştede* – 1925 şi *Punct Contrapunct* – 1928), scriitorul dă glas deziluziei pe care i-o produce societatea occidentală.

Aceeaşi deziluzie poate fi sesizată şi în opera eseistică, de exemplu, în *Jesting Pilate* (*Ce-i adevărul?*), dar, spre deosebire de opera de ficţiune, în care prevalează filozofia „lipsei de înţeles”, în *Jesting Pilate* scriitorul crede încă în existenţa unor valori fundamentale „veşnice” – mergând până la a afirma că valorile spirituale consacrate sunt fundamental corecte şi deci trebuie menţinute, precum şi că omul, în timp ce călătoreşte şi vede lumea, trebuie să discearnă între „perversiunile nedăunătoare şi cele care tind să nege ori să ia în derâdere valorile fundamentale”. Un lucru este sigur, lui Huxley îi e greu să accepte Estul spiritualizat şi preferă materialismul Occidentului deoarece, „în realitate – iertată ne fie exprimarea filozofică mai brutală – subtilitatea, fineţea şi complexitatea sunt atribute care aparţin materiei discutate, nu minţii”.

Jesting Pilate (*Ce-i adevărul?*) rămâne una dintre cele mai serioase cărţi scrise de Huxley. Religia orientală – ce avea să devină obsesia ultimilor săi ani – este respinsă aici, întrucât se dovedeşte incompatibilă cu „viziunea occidentală”, raţionalistă a autorului. „Ceva mai puţină religiozitate, şi indienii ar putea avea mai multe şcoli, mai puţin praf şi mai multă hrană, chiar şi un fel de viaţă socială convenţională, bazată pe bunele maniere[78]”. Totodată, Huxley consideră că metafizica şi lumea cealaltă sunt invenţii pur umane, misticii neavând cum ajunge la unirea cu Dumnezeu.

Un aspect deosebit de important îl constituie admiraţia pentru Buddha, cel care, dintre toţi liderii religioşi, este „cel mai puternic din punct de vedere intelectual[79]”. Aşadar, misticismul de tip oriental a reprezentat iniţial, pentru Huxley, resursa unei atracţii exclusiv intelectuale.

Ne-am referit mai în amănunt la această ipostază a lucrărilor cu caracter eseistic, deoarece ea explică evoluţia întrucâtva neaşteptată a scriitorului, de la romanele sceptice din anii ’20 la ceea ce se poate socoti, pe bună dreptate, drept momentul hotărâtor al carierei sale literare: publicarea în 1936 a celui mai progresist roman al său, *Orb prin Gaza*. Romanul marchează momentul în care Huxley nu mai respinge valori, nepunând nimic în locul lor, ci încearcă să perceapă esenţele existenţei umane şi, totodată, să găsească un sens al vieţii prin cultivarea a ceea ce este mai nobil în fiinţa umană.

A doua etapă de creaţie se întinde aproximativ până în 1937, când Huxley se stabileşte în Statele Unite, continuând apoi până la publicarea, în 1945, a lucrării *Perennial Philosophy* (*Filozofia eternă*), oglindind strădaniile scriitorului de a investiga posibilităţile oferite de misticism, îndeosebi de buddhism.

În ultimii cincisprezece ani de viaţă, Huxley a încercat să ilustreze faptul că religia şi ştiinţa se pot asocia spre folosul omenirii. Între altele, această ultimă etapă de creaţie înregistrează timp de doi ani, 1954-1956, un interludiu elocvent pentru momentul de vârf al unei devastatoare crize spirituale trăite de Huxley, care şi-a găsit expresia literară într-un microroman, *The Genius and the Goddess* (*Geniul şi zeiţa*), publicat în 1955. Diferit din multe puncte de vedere de tot ceea ce scrisese până atunci ori avea să mai scrie, *Geniul şi zeiţa* ar putea servi cel mai bine drept „testament literar”, fiind cea mai buna expresie a unei „chintesenţe a huxleyianismului”.

Periodicizarea de mai sus a creaţiei huxleyiene nu este scutită de subiectivism. Meritul ei constă totuşi în aceea că etapele pe care le-am delimitat urmăresc şi punctează destul de fidel evoluţia sau involuţia creaţiei lui Huxley, ţinând cont astfel de transformările ei constante, de îmbrăţişarea ori, după caz, de rapida abandonare a unor idei.

Există un aspect care, oricât de subiectiv poate părea, nu trebuie nicidecum scăpat din vedere: personalitatea divizată a lui Huxley – sciziune ce avea să atragă după sine alte inconsecvenţe. Aşa cum scriitorul însuşi mărturiseşte antologic acest lucru, în poemul său *Contrary to Nature and Aristotle* (*Opus naturii şi lui Aristotel*), sufletul îi era o amphisbaena, un şarpe mitologic cu două capete, câte unul la fiecare extremitate a corpului”.

O altă scriere de tinereţe, poemul *Two Realities* (*Două realităţi*), ne dezvăluie un Huxley fascinat de mulţimea de posibilităţi de receptare a realităţii.

Huxley consideră că subiectivismul domină reprezentările pe care le avem despre realitate. De aici, conform punctului de vedere adoptat, posibilitatea ca acelaşi lucrul, în funcţie de „modul cum este privit", să ne poată apărea atât comic, cât şi tragic, interesant sau plictisitor.

Această diversitate de vederi este privită pe fundalul efemerităţii existenţei umane, precum simbolic exprimă poemul *Out of the Window* (*Pe fereastră*) din volumul *The Defeat of Youth* (*Tinereţe înfrântă*). O confirmare a acestui punct de vedere o găsim şi în romanul *Antic Hay* (*Dans grotesc*), în care Lypiatt vehiculează următoarea teorie, relativ frecventă în opera lui Huxley: „Fiecare dintre oameni este o farsă ambulantă şi, în acelaşi timp, o tragedie de acelaşi fel[80]".

Realitatea a fost considerată, prin urmare, ca purtând însemnele subiectivităţii noastre. Această realitate subiectivă reprezintă doar o parte din realitatea obiectivă care lui Huxley îi apăruse iniţial drept o lume caracterizată prin urâţenie, determinism biologic şi economic.

În eseul *Do What You Will* (*Fă ce vrei*), scriitorul aduce critici lui Swift, cel care găsise inacceptabilă lumea intestinelor şi subsuorilor[81], opera lui Huxley furnizând o mulţime de alte exemple în care acesta acuză scriitorii că sunt marcaţi de o viziune limitată asupra realităţii şi că trec cu privirea aspectele mai „puţin plăcute". În *Proper Studies* (*Studii adecvate*), Huxley recunoaşte însă faptul că „realitatea este într-atât de incomensurabil de complicată, încât ne e imposibil să o înţelegem într-un mod sintetic, ca un întreg". Scriitorul mai consideră că, neputând ajunge la o înţelegere deplină a realităţii, trebuie s-o acceptăm aşa cum e, întrucât, „viaţa nu e un joc de cuvinte încrucişate, cu rezolvare dată şi cu o recompensă pentru persoana ingenioasă care o intuieşte. Pentru enigma universului există tot atâtea răspunsuri câţi oameni sunt. Fiecare răspuns reprezintă o ipoteză de lucru în termenii căreia cel care răspunde descoperă pe cale experimentală realitatea".

În *Jesting Pilate* (*Ce-i adevărul?*), Huxley merge până la a cocheta cu ideea lipsei de scop a universului, precum şi cu

aceea a lipsei de sens a oricăror încercări de a găsi o raţiune a existenţei, dat fiind faptul că, între atât de multe realităţi, acceptăm fără obiecţii „raţiunea de a ne afla acolo”. Douăzeci de ani mai târziu, în *Themes and Variations* (*Teme şi variaţiuni*), Huxley se va referi plin de amărăciune la natura existenţei umane, concluzionând că „existenţa noastră este, prin însăşi natura ei, contradictorie şi paradoxală”.[94]

Să nu ne pripim să credem că Huxley a trecut cu vederea rolul important pe care-l joacă ştiinţa în înţelegerea realităţii. Dar încă din 1937, în *Ends and Means* (*Scopuri şi mijloace*), scriitorul nu a lăsat niciun dubiu asupra convingerii sale că ştiinţa este capabilă doar să măsoare şi să clasifice fenomenele, nu să le ofere o explicaţie din punct de vedere moral ori estetic.

În 1928, Mark Rampion, unul dintre protagoniştii romanului *Punct Contrapunct*, are revelaţia unei superiorităţi a instinctelor fiinţei umane, precum şi a înclinaţiei naturale a acesteia pentru educaţie şi mediul înconjurător, de asemenea, în *Music at Night* (*Muzică nocturnă*), mântuirea e definită drept „rezultatul anumitor calităţi înnăscute ale spiritului [...], cu alte cuvinte, este rezultatul favoritismului şi al predestinării[96]”.

Dincolo de ereditate, ceea ce are importanţă este şi genul de educaţie primită în copilărie. Dacă oamenii se comportă cum se cuvine, aceasta nu se datorează faptului că ei au citit lucruri despre bună purtare şi despre morală sau raţiunile metafizice de a fi virtuos, ci faptului că au fost supuşi în timpul copilăriei unei mai mult sau mai puţin sistematice educaţii comportamentale[97]. Ceea ce însă nu înseamnă nici pe departe că Huxley acceptă pe de-a întregul sistemul de educaţie aşa cum este dat – adeseori fiind cât se poate de tranşant în opiniile de acest fel şi mergând chiar până la recomandarea unui nou sistem de educaţie[98].

În unele dintre operele sale, Huxley a demonstrat fără putinţă de tăgadă că viaţa noastră se conduce după elemente situate în afara autocontrolului nostru. În *Themes and Variations* (*Teme şi variaţiuni*), vorbind despre Maine de Biran, scriitorul arată că acesta nu a putut ajunge la „mântuirea mistică”, deoarece „a fost din naştere cine a fost, datorită trupului, minţii, caracterului său, precum şi profesiei şi implicărilor sale în societate[99]”.

Pe aceeaşi linie se înscriu şi observaţiile pe care le face Huxley în *Proper Studies* (*Studii adecvate*): „Când (un om)

ajunge la vârsta conştiinţei de sine, el este deja modelat de către părinţi, de profesori, de toate ideile şi prejudecăţile societăţii în care întâmplător s-a născut[100]".

Lucru care totuşi nu-l împiedică să scrie în *The Perennial Philosophy* (*Filozofia eternă*), că omul dispune de puterea de a ajunge la transcenderea de sine şi că orice „doreşte cu ardoare sau gândeşte, crede şi simte, reprezintă, ca să spunem aşa, Logos-ul, prin mijlocirea căruia însuşirea fundamentală a individului dă curs actelor ei creatoare[101]".

Pe de altă parte, Milton Birnbaum susţine că „impresia pe care ne-o lasă reflecţiile lui Huxley despre libertatea artistului, cele de dinaintea anilor '60, sunt expresia mai degrabă a unei dorinţe nemărturisite decât a unei convingeri clar demonstrate[102]".

Ceea ce explică, în mare măsură, strania combinaţie de optimism şi pesimism din operele scrise după această perioadă. „Pesimism în ceea ce priveşte lumea în general şi natura umană aşa cum este ea ilustrată de majoritatea oamenilor. Optimism legat de lucrurile care pot fi realizate de către cel care vrea aşa ceva şi ştie şi cum să acţioneze[103]".

Una dintre principalele resurse ale cinismului care se regăseşte în majoritatea operelor huxleyiene o reprezintă conştiinţa faptului că omul, orice ar face, nu este capabil să ajungă la o perspectivă completă asupra realităţii[104]. Cele mai multe lucruri pe care suntem învăţaţi să le respectăm şi să le venerăm nu sunt demne de vreo altă atitudine decât cinismul[105]", afirmă Propter în *After Many a Summer* (*După multe veri*).

Lipsa de încredere atât în virtuţile filozofiei, cât şi în cele ale ştiinţei (dat fiind faptul că acestea se dovedesc incapabile să explice realitatea) l-a făcut pe Huxley să se apropie de misticism, în căutarea realităţii absolute pe care o descoperă sinonimă cu realitatea divină, ori cu Trinitatea. „Realitatea ultimă este simultan transcendentă şi imanentă. Dumnezeu este creatorul şi susţinătorul lumii; împărăţia lui Dumnezeu se află totuşi şi în noi [...][106]". Modul în care se poate ajunge la această realitate absolută constă în negarea lumii egoului, iar filozofia acestei realităţi absolute constituie filozofia eternă. „Philosofia perennis – termenul fost inventat de către Leibniz; dar aceasta, în sine (metafizica ce recunoaşte existenţa unei Realităţi divine,

esenţială pentru lumea lucrurilor, existenţelor şi minţilor; psihologia care găseşte în suflet ceva asemănător sau chiar identic cu Realitatea divină; etnicul care plasează sfârşitul existenţei umane în cunoaşterea Temeiului imanent şi transcendent a ceea ce e viu) există din timpuri imemoriale şi este universală[107]".

Huxley ajunge astfel la concluzia că pierderea personalităţii reprezintă singurul leac eficace pentru o lume care nu oferă prea multe motive de mulţumire[108]". Pierderea aceasta de personalitate (ori de sine) trebuie asociată cu hotărârea de a trăi în afara timpului şi a spaţiului[109].

Este vorba însă de o transcendere de sine ce nu poate fi realizată de către majoritatea oamenilor, care s-au cam săturat de realităţile acestei lumi, ca şi de ei înşişi, în pofida aspiraţiei lor către o transcendere de sine şi, în consecinţă, către realitatea absolută. Huxley consideră, în acest sens, că cei mai mulţi oameni manifestă o tendinţă spre transcenderea de sine, dar, într-o majoritate zdrobitoare de cazuri, tot ceea ce reuşesc e fie o „transcendenţă de sine descendentă" (folosind binecunoscutele, des frecventatele „căi magistrale" pe care le reprezintă drogurile, sexualitatea ordinară şi instinctul de turmă al maselor[110], fie o „transcendenţă de sine orizontală" (reprezentată de ceva atât de trivial precum hobby-urile ori tot atât de preţios precum iubirea dintre soţi). Huxley mai observă că, dacă transcendenţa de sine orizontală nu este însoţită de un efort conştient şi susţinut în a înfăptui transcendenţa de sine ascendentă (mistică), lucrurile bune, tot binele la care se poate ajunge, vor fi amestecate cu lucrurile rele.

Oricât de fascinat a fost de autonegare, Huxley nu a putut să nu înţeleagă că ea nu avea niciun fel de priză la majoritatea oamenilor.

Milton Birnbaum afirmă despre Huxley că, „exceptând personajele romanului *Island* (*Insula*), toţi misticii romanelor sale sunt, într-o măsură îndeajuns de semnificativă, fie oameni în vârstă, fie complet lipsiţi de responsabilităţi familiale[111]".

Dificultatea enormă întâmpinată în atingerea unei transcenderi de sine se prea poate să-l fi determinat pe Huxley să recurgă la droguri[112]. Neîndoielnic însă, întreaga teorie a transcendeţei de sine reprezintă un indicator simptomatic pentru criza spirituală de care a fost cuprins în ultimele două

decenii de viaţă. Exemplu tipic de intelectual pierdut într-o lume a ideilor, aducând astfel cu protagoniştii scrierilor lui Camil Petrescu (cum ar fi Gelu Ruscanu, din *Jocul ielelor*), Huxley a eşuat în încercările sale de a găsi realitatea absolută, lucru ce poate fi pus mai ales pe seama „detaşării intelectuale" care-l caracteriza. În consecinţă, orice încercare de înţelegere a lumii e sortită să ne apară utopică atunci când e privită din punctul de vedere corespunzător unei „detaşări", respectiv al unei „neimplicări".

Lucrul acesta poate apărea şi mai paradoxal atunci când e raportat la faptul că Anthony Beavis (din romanul *Orb prin Gaza*) ajunge la concluzia că detaşarea personală este un ideal greşit nu doar la nivelul individului, ci şi la acela al unei „politici internaţionale"[113].

Ca şi Beavis, Huxley şi-a dat seama că e lipsit de experienţa directă a vieţii. „Referirea la teoria curajului, sacrificiului de sine, răbdării, fără a avea vreo cunoştinţă despre modul de a le practica" îl face pe Beavis să se simtă copleşit de ruşine. Punctul său slab (şi, prin extrapolare, al lui Huxley însuşi) este exprimat cu claritate: „Nestabilirea unor contacte, mi-am dat seama, este primejdioasă; dar, din momentul în care le stabilesc, mă descopăr făcând paradă de asta şi încercând să-i domin pe cei din jur [...] printr-o etalare pur verbală a unor virtuţi pe care nu le pot pune în practică[114]".

Acumularea unui impresionant bagaj de cunoştinţe despre lume, aranjate cu grijă într-un fel de fişier mental, nu este totuşi echivalentul înţelegerii adecvate.

Poziţia neangajată a lui Huxley este cea care generează întreaga neînţelegere, afectându-i nu doar viaţa, ci şi opera. Autorului pare să-i lipsească „empatia", ceea ce explică de ce multe dintre personajele sale nu sunt decât faţete ale eului său[115].

Ideea negării de sine nu trebuie exclusă din discuţie pe motivul că ar fi pe de-a întregul lipsită de relevanţă. Ceea ce poate ea sugera, la o examinare mai atentă, e faptul că Huxley era conştient de necesitatea depăşirii limitărilor egoismului, în căutarea valorilor supreme. Numai că, în loc să-şi fi identificat aspiraţiile cu cele ale comunităţii (din păcate, scriitorul având prea puţină experienţă de acest fel), el a căutat un înţeles doar în infinit şi atemporalitate. Paradoxul, resimţit cât se poate de

dureros de către Huxley, consta în motivaţia ultimă de a elabora o filozofie eternă, oferind semenilor o cale de ieşire dintr-o existenţă haotică, şi de accedere la o existenţă superioară.

În ultimul său roman, *Island* (*Insula*), Huxley a încercat să demonstreze – nu foarte convingător – că o unire a ştiinţei şi artei occidentale cu religia orientală (filozofia buddhistă) reprezintă scopul căutărilor sale de o viaţă. Ironic, în această unire dintre religie şi ştiinţă, cea de-a doua e considerată ca fiind producătoare de „moksha medicine", adică de „revelatorul realităţii", „pilula adevărului şi frumuseţii"[116], o idee pe care am întâlnit-o deja în romanul *Minunata lume nouă*, unde tot un produs chimic, SOMA, era sursa păcii sufleteşti.

De ce totuşi nu a crezut Huxley pe deplin în ştiinţă? Un răspuns ar putea fi cel oferit de eseul *Science, Liberty and Peace* (*Ştiinţa, libertatea şi pacea*), în care scriitorul afirmă că, „în pofida instruirii de care dispun oamenii de ştiinţă şi tehnicienii (probabil, datorate într-adevăr caracterului îngust, specializat al instruirii lor), aceştia rămân întru totul capabili de cele mai primejdios de iraţionale prejudecăţi; în plus, ei nu sunt nici imuni la manifestările unei propagande înşelătoare. Aceiaşi oameni care resping superstiţiile [...] nu au nicio reţinere în a accepta şi recunoaşte infailibilitatea ministrului de externe din ţara lor, precum şi caracterul cvasidivin al conducătorului acesteia»"[117].

Se înţelege de la sine că lipsa unei ideologii politice autentice l-a determinat pe Huxley să vadă în religia orientală partenerul ideal al ştiinţei în acea uniune care ar fi putut guverna societatea ideală din romanul *Island* (*Insula*).

Dacă aşa stau lucrurile, căutarea valorilor, în care Huxley s-a angajat, precum şi încercarea lui de a ajunge la o înţelegere absolută a realităţii nu s-au încheiat niciodată. Opiniile unui critic precum Keith May par a fi, în acest sens, cele mai apropiate de adevăr: „El [Huxley] nu a ajuns niciodată un mistic autentic, ci a rămas un scriitor profesionist (cele două vocaţii fiind, probabil, incompatibile)"[118].

Huxley a murit la 22 noiembrie 1963, dar moartea sa a trecut aproape neobservată de presa americană. Ironia hazardului făcuse ca în aceeaşi zi să fie asasinat preşedintele John Fitzgerald Kennedy. În plus, ca şi cum acesta nu era un caz singular de rupere a echilibrului social, într-o succesiune rapidă în timp aveau să urmeze asasinarea lui Martin Luther King şi

asasinarea lui Robert Kennedy. Moartea lui Huxley a survenit, astfel, într-un context socio-istoric care – pe fundalul contrastant al unei turbulenţe tot mai mari a vieţii sociale – a scos şi mai mult în evidenţă preocuparea sa de o viaţă cu principiile morale.

Orice încercare de analiză a posibilei interdependenţe dintre căutarea de către Huxley a unui ideal moral şi, apoi, pesimismul indus de o civilizaţie ale cărei tot mai impresionante performanţe tehnologice aveau drept consecinţă dezumanizarea şi alienarea, scoate în evidenţă una dintre trăsăturile distinctive ale operei sale: „dilema morală”.

În calitate de moralist, care se foloseşte de literatură ca mijloc de diseminare a unor idei, Aldous Huxley s-a preocupat, înainte de toate, de exprimarea „Adevărului întreg”, al cărui efect cathartic îl considera a fi cel mai durabil[119].

Cu toate astea, cititorul care se apropie cu superficialitate şi prejudecăţi de proza lui Huxley ar ajunge la concluzia falsă că ea se remarcă mai degrabă printr-o lipsă de sens, decât prin vreo căutare a „adevărului întreg”; cu atât mai mult cu cât scriitorul a făcut el însuşi cândva o confesiune în acest sens. „În ceea ce mă priveşte”, afirmase Huxley cu acel prilej, „ca, de altfel, şi pentru neîndoios marea majoritate a contemporanilor noştri, filozofia lipsei de sens a reprezentat, esenţialmente, un mijloc de câştigare a unei libertăţi”[120].

Ceea ce impune încă de la o primă lectură a operei lui Huxley e copleşitoarea confuzie morală ce apare în cele mai multe dintre romanele lui[121]. Dar, aşa cum a afirmat A. C. Ward, „[…] dezgustul şi disperarea acestuia nu sunt dirijate împotriva vieţii umane ca atare, ci doar împotriva degradării vieţii pe care o observă în jurul său […] Aldous Huxley poate fi considerat drept un scriitor nedecadent şi moral, deoarece există permanent, în fundalul cărţilor sale, sugestia că există un mod de viaţă mai dezirabil şi că acesta trebuie găsit»”[122]. Motiv în plus ca şi noi să subscriem integral la tentativa lui Peter Browning de a plasa romanul *Orb prin Gaza* (primul roman în care existenţa umană tinde să îşi recupereze un înţeles) în centrul operei scriitorului privite ca întreg[123]. De la primul său roman, *Galben de crom* (1921), şi până la *Orb prin Gaza* (1936), tema regenerării morale poate fi regăsită în latenţa ei în lucrări precum *Dans grotesc* – 1923, *File veştede* – 1925, *Punct Contrapunct* – 1928 şi *Brave New World* (*Minunata lume nouă*) –

1932. Urmărind această secvenţă cronologică, cititorul atent nu poate să nu observe că personajele care lipsesc din aceste romane sunt tocmai cele mântuitoare, cele care exprimă bunăvoinţă, capabile să indice o ieşire din marasmul confuziei morale. Desigur, putem întâlni şi în opera huxleyiană profeţi precum Scogan (*Galben de crom*), Coleman (*Dans grotesc*), Cardan (*File veştede*), dar, în pofida inteligenţei lor sclipitoare, precum şi a unor interesante silogisme, aceştia pot fi cu greu consideraţi exemple de comportament demne de urmat. Mark Rampion (din *Punct Contrapunct*), personajul care în multe privinţe a fost inspirat de figura reală a lui D. H. Lawrence, este primul care evidenţiază convingător necesitatea unei schimbări fundamentale în comportarea oamenilor moderni. Chiar şi aşa, unii exegeţi[124], influenţaţi de bună seamă de D. H. Lawrence, îl consideră pe Mark Rampion ca fiind neconvingător[125] ori, în cel mai bun caz, îl privesc ca marcând o fază trecătoare din cariera literară a lui Huxley.

Adevărul e că Rampion constituie un model ce poate fi imitat, dar care (pe fundalul romanului şi al incapacităţii lui Huxley de a evidenţia altfel decât la modul teoretic proslăvirea vieţii de către Lawrence), nu are idee de dificultăţile majore cu care se confruntă alte personaje huxleyiene, rămânând un profet izolat.

Căutarea, de către Gumbril Jr., a unui mod superior de viaţă apare prematură. Totuşi un personaj precum Calamy (din *File veştede*) renunţă cât se poate de semnificativ la o societate salonardă şi la conversaţiile ei sterile, încercând să ajungă, în cadrul unei existenţe contemplative, la un nivel superior de înţelegere a vieţii.

Primul personaj cu adevărat convingător este Dr. Miller, din *Orb prin Gaza*, sub a cărui îndrumare, Anthony Beavis, un om pierdut din punct de vedere moral, face primii paşi pe calea mântuirii. El reprezintă prototipul „personajelor virtuoase, adulte, care nu se ataşează de nimeni”, cele care vor deţine o poziţie centrală în opera lui Huxley, întrucât, precum însuşi scriitorul afirmă, „exemplul literar se dovedeşte a fi un instrument redutabil în modelarea caracterului. Problema este însă că majoritatea exemplelor noastre literare [...] reprezintă doar idealizări ale omului senzual de rând[126]”.

Propter din *După multe veri* şi Bruni Rontini (din *Time Must*

Have a Stop – Timpul trebuie să aibă sfârşit) au fost personaje create cu intenţia de a îndrepta situaţia de mai sus – căutând izbăvirea în misticism, dar care, spre deosebire de Dr. Miller, sunt mai degrabă ipostazieri palide ale unor principii, decât salvatori autentici. Tema convertirii rămâne însă o temă care nu va fi epuizată decât în ultimul roman al lui Huxley, *Insula*.

Tema regenerării morale nu este abordată, aşadar, într-un singur fel în beletristica huxleyiană. Calamy se retrage în munţi, unde poate medita fără a fi deranjat. Cititorul simte însă că viaţa solitară nu poate contribui defel la găsirea unei soluţii etern valabile, lucru de care îşi dau seama şi celelalte personaje din roman. Primul pas a fost totuşi făcut; unul după altul, toate celelalte personaje aflate în căutarea mântuirii morale fac acelaşi lucru, mai întâi printr-o dezavuare a societăţii corupte. Nota aceasta de respingere poate fi întâlnită în toate operele importante ale lui Huxley. În paralel însă se poate observa şi o amplificare a tendinţei lui Huxley de a vedea în utopii un debuşeu pentru aspiraţiile sale sociale. Idealul lui Scogan, legat de statul raţional – această formă deghizată a Republicii lui Platon – este atins în *Brave New World* (*Minunata lume nouă*). Concluzia acestei cărţi nu lasă loc niciunei ambiguităţi: o societate de sclavi mecanizaţi este cu totul incompatibilă cu izbăvirea individului în sine. *Ape and Essence* (*Maimuţa şi esenţa*) oferă exact reversul acestei situaţii. Aici, după cum observă criticul Peter Bowering, „în ajunul unui război termonuclear, idealul suprauman al ştiinţei şi progresului se prăbuşeşte sub presiunea unui regres subuman[127]”.

Ar fi cu totul eronat să vedem doar latura sumbră a utopiilor. Există destule aspecte pozitive ale utopianismului, legate îndeosebi de felul în care se resimte vieţuirea în comunităţile izolate care nu atentează la libertatea spiritului uman. Dovezi elocvente, în acest sens, furnizează existenţa armonioasă pe care o duce Sir Hercules Lapith (în *Galben de crom*), Londra din vremea lui Christopher Wren (*Dans grotesc*), experimentele lui Propter în domeniul vieţii transcendentale (*După multe veri*), precum şi paradisul pământesc regăsit în Pala – acolo unde o filozofie bazată pe toate aspectele existenţei umane să fie o parte integrantă a vieţii de fiecare zi. Toate exemplele de mai sus se vor dovedi, în ultimă instanţă, efemere – Huxley sesizând faptul că nimic nu poate transcende existenţa lor istorică

trecătoare. Ceea ce nu înseamnă şi că o căutare a unui mod de viaţă mai bun – dacă nu ideal – nu a fost tema majoră (şi, poate, singura cu adevărat importantă) a romanelor lui Huxley. Această căutare a fost influenţată considerabil de conflictul existenţei lui ca om şi ca scriitor, o presupusă incompatibilitate între ştiinţă şi religie.

Pentru Anthony Beavis (din *Orb prin Gaza*), ştiinţa a făcut ca dogmele creştine să fie inacceptabile din punct de vedere intelectual, iar descoperirile ştiinţifice (în măsura în care acestea reprezentau într-adevăr aşa ceva) au dus la dispariţia moralităţii. În felul acesta, provocarea adresată valorilor morale, aşa cum i se va fi impus aceasta lui Huxley însuşi începând din anii ’20, constituia o provocare prin excelenţă ideologică, o problemă de dialectică făcând apel mai degrabă la intelect decât la emoţii. Acesta e şi motivul pentru care orice încercare de a analiza transformarea treptată a lui Huxley într-un moralist trebuie să pornească de la examinarea acelor idei care, în cazul său, au antrenat o criză morală, iar apoi şi a celor care, sub presiunea unei lipse de sens i-au alimentat dorinţa de a găsi un mod de viaţă mai bun.

În mare, contextul ideologic a constat în contradicţia dintre perfectibilitatea ştiinţifică şi cea morală. În acest sens, în anii ’20, prăpastia dintre ştiinţă şi moralitate părea să se fi adâncit iremediabil.

Un intelectual de marcă precum Bertrand Russell vorbeşte încă de la începutul secolului despre o lume pe care ştiinţa o prezenta ca lipsită de sens şi golită de orice înţeles; omul şi creaţia sa nefiind decât rezultatul unui act de creaţie orb, produsul unei accidentale îmbinări de atomi, iar universul său doar o bizarerie a întâmplării, sortit să dispară odată cu sistemul solar[128].

Către sfârşitul celui de-al Doilea Război Mondial, descoperirile ştiinţifice au început să-şi releve întreaga semnificaţie. În acest concurs de împrejurări, nu numai că ştiinţa nu avea cum atrage după sine vreun progres al moralităţii, dar între cele două domenii s-a ajuns chiar şi la un conflict de interese. Nu întâmplător, unul dintre scriitorii cei mai autorizaţi să vorbească despre acest conflict a fost tot un englez, H. G. Wells. În aceeaşi ordine de idei, să nu uităm nici că, în opinia lui T. H. Huxley, ştiinţa şi religia au fost dintotdeauna inamici

naturali – una aducând lumină minţii oamenilor, iar cealaltă confuzie, progresul uman, în genere, fiind direct proporţional cu victoria uneia asupra celeilalte. Încă din timpul vieţii lui T. H. Huxley au ajuns să fie exprimate primele dubii în ceea ce priveşte natura ultimă a victoriei progresului şi luminării oamenilor. Viziunea simplist-mecanicistă asupra universului care dăinuia încă de pe vremea lui Descartes şi Newton fusese extinsă treptat de la materia lipsită de viaţă la omul însuşi. Conform viziunii secolului al XVII-lea asupra lumii, dualismul cartezian rezerva omului o poziţie privilegiată, considerându-l drept un organism ce se putea autodetermina; sub impactul darwinismului însă, poziţia privilegiată a omului a fost subminată complet. În studiul său *On the Physical Basis of Life* (*Despre baza fizică a vieţii*), apărut în 1869, T. H. Huxley susţinea teza că progresul ştiinţei a însemnat întotdeauna o extindere a domeniului materiei şi cauzalităţii, precum şi izgonirea treptată din toate domeniile gândirii umane a ceea ce, în mod obişnuit, numim spirit şi spontaneitate. Aceasta este originea dilemei morale şi în cazul lui Aldous Huxley.

Drept exemplificare a ideii de mai sus poate servi şi meditaţia lui Cardan (*File veştede*) legată de problema vieţii şi a morţii: „[...] cea mai mare tragedie a spiritului este că mai devreme sau mai târziu acesta este sufocat de corpul bolnav; mai devreme sau mai târziu ajungi să nu mai gândeşti; simţi doar durere, vomiţi şi te cuprinde amorţeala. Tragediile spiritului nu sunt decât nişte simple fanfaronade şi gesturi retorice pe marginea vieţii, iar spiritul însuşi nu este decât o exuberanţă accidentală, produsul supraabundenţei de energie vitală[130]”. Dar argumentul poate cu adevărat hotărâtor pentru teza de mai sus îl furnizează o afirmaţie a lui D. H Lawrence: „Capacitatea noastră de înţelegere, ştiinţa şi idealismul nostru au făcut ca oamenii să fie cuprinşi de aceeaşi ciudată frenezie a repulsiei faţă de propria persoană ca atunci când, de fiecare dată când se uită în oglindă, şi-ar vedea craniile. Un om este produsul unui proces ştiinţific şi biologic, de tip cauză şi efect, înveşmântat într-un ideal, nu-i aşa? Nu e deloc de mirare că şi zăreşte scheletul rânjind de sub piele[131]”.

În majoritatea romanelor scrise de Huxley, ştiinţa apare drept distrugătoare de valori; Darwin, Freud, Havelock Ellis sau Jung par să aspire fiecare, pe rând, la prezentarea imaginilor

unei lumi în care omul este privat de libertatea de gândire şi acţiune.

O serie de descoperiri ulterioare, cum ar fi teoria relativităţii a lui Einstein sau teoria cuantică a lui Eddington, au indicat cu claritate faptul că o reconciliere între ştiinţă şi moralitatea de tip tradiţional nu ar fi imposibilă[132]. Huxley s-a lăsat cuprins de entuziasmul general, dar apoi a devenit exponentul unor concluzii pesimiste: „Am aflat că nimic nu este simplu şi în conformitate cu vreo schemă raţională, cu excepţia a ceea ce noi înşine am inventat, şi că Dumnezeu nu gândeşte nici în termenii lui Euclid, nici în aceia ai lui Rieman, şi că ştiinţa nu a inventat nimic[133]”

Oricât de paradoxal ne poate apărea Huxley, este clar că el, la fel ca mulţi dintre contemporanii săi, nu a reuşit să-şi dea seama că deziluzia sa ultimă se lega nu de descoperirile ştiinţei ca atare, ci de imposibilitatea de a le face să învingă silogismele noii filozofii idealiste. În strânsă conexiune cu aceasta se află eroarea de a identifica ştiinţa cu metoda ştiinţifică şi cu lumea concepută ca întreg. Aldous Huxley şi-a dat seama el însuşi de acest lucru în Scopuri şi mijloace, ajungând să remarce plin de amărăciune: „Convingerea noastră că lumea e lipsită de sens poate fi pusă parţial pe seama unei veritabile erori intelectuale; aceea de a identifica lumea ştiinţei – o lume din care înţelesul şi valoarea au fost excluse intenţionat – cu realitatea ultimă[134]”.

Această incapacitate de a se împăca cu ideea unei lumi golite de sens l-a făcut pe Huxley să se întrebe dacă nu cumva adevărul şi bunătatea ţin în mod intrinsec de însăşi natura lucrurilor. Aceasta a fost starea de spirit care a precedat aderarea scriitorului la misticism.

Totuşi, în pofida marii sale curiozităţii intelectuale şi a preţuirii pe care a dat-o informaţiei corecte, Aldous Huxley nu a ajuns niciodată la o filozofie esenţială care ar fi trebuit să fie compatibilă cu un punct de vedere neangajat, neînregimentat. Huxley ajunge, treptat, la concluzia că „doctrinele etice pe care le recomanda Gautama Buddha în *Tao Te Ching* şi cele conţinute în Predica de pe Munte, ori cele predicate de către cei mai de seamă sfinţi creştini nu sunt deosebite una de alta[135]”.

Acest fapt dovedeşte că mulţi filozofi şi mistici, aparţinând unor culturi diferite, erau convinşi că lumea are un înţeles. Ceea ce Huxley s-a străduit să realizeze astfel a fost o filozofie eternă

– numită „ipoteza minimal-lucrativă”, ale cărei doctrine fundamentale să ofere omului un ajutor eficient în găsirea cât de cât a unui înţeles, într-o lume aparent lipsită de înţeles[136].

O privire de ansamblu asupra misticismului lui Huxley nu poate însă evita astfel şi un anumit eclectism. Pentru Huxley, misticismul a reprezentat o sinteză personală (astfel cum, de altfel, scriitorul a şi subliniat în cuvântul introductiv la *Bhagavad Gita*), o încercare de a demonstra că, în ultimă instanţă, hinduismul, buddhismul mahayana, religia mahomedană, creştinismul şi, mai presus de toate acestea, buddhismul zen[137] reflectă faptul că „scopul existenţei umane îl constituie descoperirea Adevărului, Cunoaşterii unitare a Trinităţii[138]”.

Criticul Peter Bowering tratează amplu dilema morală a scriitorului (stare pe care noi înclinăm să o numim mai degrabă „criză morală”). Bowering scoate în evidenţă importanţa dilemei respective pentru înţelegerea evoluţiei literare a lui Huxley şi a convertirii acestuia, în cele din urmă, la misticism. Opinia lui Bowering în legătură cu evoluţia celor mai importante romane ale lui Huxley, precum şi cu importanţa temei salvării, este întru totul acceptabilă. Nu acelaşi lucru se poate însă spune despre concluziile sale privitoare la „dilema morală” a lui Huxley. Explicând misticismul scriitorului drept o consecinţă a deziluziei cauzate de societatea modernă în care valorile spirituale au ajuns să fie strivite de performanţele tehnologiei (de aceste mijloace perfecte, dar scopuri greşite, cum credea Einstein), Peter Bowering îşi va încheia capitolul „Dilema morală” cu următoarea remarcă: „Huxley afirmă că un singur lucru dătător de speranţă a fost descoperit, un lucru care să fie totodată şi compatibil cu viziunea etică a unei filozofii eterne. Aceasta e satyagrapha lui Ghandi, rezistenţa non-violentă sau ceea ce Thoreau numea „nesupunere civilă”, în aceasta stând speranţa lui Huxley în revoluţiile viitoare[139]”.

Această atitudine a reprezentat în mod cert şi primul pas înspre societatea ideală din Pala, unde „ştiinţa şi religia ar urma să conlucreze pentru mai binele omenirii[140]”.

A eticheta creaţia literară a lui Huxley din ultimii săi ani de viaţă drept eminamente mistică ar fi o decizie tot atât de pripită ca şi trecerea cu vederea a notei mistice ce-i caracterizează multe din scrieri. Cert este faptul că, pentru Huxley, misticismul nu a reprezentat o privire atotcuprinzătoare asupra vieţii şi

moravurilor, un scop în sine; această opinie fiind sugerată, între altele, chiar de către cercetările neîncetate pe care – ajungând uneori până în pragul absurdului – scriitorul le-a întreprins în vederea găsirii unei ipoteze de lucru minimale, respectiv a unei filozofii eterne care să poată furniza credinţă „celor care nu erau din naştere membri ai bisericii şi cărora umanismul nu le era suficient[141]”.

Paul West pare şi mai convingător, atunci când afirmă că intelectul care manifestă detaşare riscă să se plictisească[142]. Ce altceva decât incapacitatea de a accepta renunţarea mistică drept ultim adevăr să-i fi sugerat lui Huxley experienţele prin care a urmărit să pună în evidenţă efectul mescalinei, LSD-ului şi al altor substanţe halucinatorii asupra vieţii spirituale a omului?

Dincolo de misticism, dincolo de o abordare cinică sau doar sceptică a vieţii, se poate întotdeauna sesiza neliniştea scriitorului legată de destinul uman. Dintre comentatorii operei huxleyiene, Stephen Spender pare să fie cel ce a surprins cel mai bine întreaga semnificaţie a neliniştii de care a fost cuprins Huxley atunci când afirmă că acesta a făcut dovada unui spirit caritabil[143]. Căci, într-adevăr, orice cititor mai atent nu poate să nu-i recunoască efortul de a găsi un înţeles într-o lume confuză, care manifestă derută în plan intelectual, estetic şi moral.

Prozatorul s-a consacrat studiului atent al „eşantioanelor” celor mai diverse fenomene individuale ori sociale, ajungând în cele din urmă la impasul pe care reuşise întotdeauna să-l evite: acela de a le confunda cu realitatea însăşi.

Într-un studiu asupra filozofiei lui Zenon, Hegel face afirmaţia că „principala dificultate o antrenează gândirea însăşi, întrucât ea separă ipostazele unui obiect, care în realitate nu se prezintă niciodată separat. Gândirea (ori raţiunea) este cea care atrage după sine păcatul, întrucât omul a mâncat din fructul cunoaşterii şi al răului, dar gândirea însăşi este cea care îndreaptă această greşeală[144]”.

Cert rămâne faptul că scriitorul a văzut şi a considerat totul dintr-un punct de vedere intelectual detaşat (iar apoi mistic). Acesta este şi motivul pentru care majoritatea personajelor sale nu sunt decât proiecţii ale unora dintre trăsăturile creatorului lor. Criza lor morală reprezintă astfel dilema morală a lui Huxley – dilemă care avea să-i provoace, între altele, şi următoarea

confesiune: „Am văzut lumina zilei, rătăcitor fiind între două lumi, una moartă, cealaltă lipsită de puterea de a se naşte, şi am avut parte de ce era mai rău în amândouă. Căci fiecare dintre acestea reclamă prezenţa ta integrală acolo, să fii pe fază – ca Micawber, aşa cum este acesta pentru el însuşi în timp ce îşi bea punciul: cu Limpedea Lumină a Vidului, aşa cum este aceasta pentru ea însăşi. Pe câtă vreme, eu am tins întotdeauna să mă situez pe o altă poziţie, într-o lume a analizei, în egală măsură nefavorabilă pentru modul de viaţă micawberian, pentru arta de tip tolstoian ca şi pentru spiritualitatea contemplativă. Titlul primei mele cărţi de povestiri, *Limbo*, a fost, în această privinţă, după cât îmi pot da seama acum, profetic[145].

Dacă *Punct Contrapunct* este, după majoritatea estimărilor, cel mai cunoscut dintre romanele lui Aldous Huxley, dacă scriitorul însuşi înclina să creadă că *Timpul trebuie să aibă sfârşit* este cel mai reuşit dintre romanele sale, dacă microromanul *Geniul şi Zeiţa* are o valoare de testament literar şi a fost considerat de Edwin Muir „cel mai bun lucru scris de Aldous Huxley”[146], *Minunata lume nouă* este romanul huxleyian cu cea mai amplă rezonanţă în timp.

Publicat pentru prima oară de editura londoneză Chatto & Windus în 1932, *Minunata lume nouă* este o utopie ce continuă o tradiţie bine conturată în literatura engleză, în care se înscriu *Utopia* lui Thomas More (1516), *New Atlantis* (*Noua Atlantida*) de Francis Bacon (1626), *Gulliver's Travels* (*Călătoriile lui Gulliver*) de Jonathan Swift (1726), *Erewhon* de Samuel Butler (1872), *A Modern Utopia* (*O utopie modernă*) de H. G. Wells (1905) etc.

Dar un scriitor şi om de litere de excepţională valoare ca Anthony Burgess preferă să folosească termenul de „dystopia”, atunci când se referă la Aldous Huxley[147].

Dystopia sugerează o existenţă utopică esenţialmente negativă, respingătoare, în timp ce „utopia” exprimă o viziune optimistă asupra unei lumi posibile cândva în timp sau undeva în spaţiu.

Credem că *Minunata lume nouă*, titlul asociat în mod ironic cu entuziasta exclamaţie a Mirandei din *Furtuna* lui Shakespeare – „O minunată lume nouă în care trăiesc astfel de oameni[148]”, nu este atât o dystopie, cât o previziune cu un important suport ştiinţific legată de potenţialul evolutiv al civilizaţiei occidentale, aşa cum apărea ea în anii ’30. În *Do What You Will* (*Fă ce vrei*),

Aldous Huxley declară fără ezitare: „De câte ori dau peste o carte despre viitor, mă încearcă un sentiment de plictiseală şi exasperare[149]”.

Şi totuşi *Minunata lume nouă* este o carte despre viitor, chiar dacă Huxley dezavua astfel de cărţi şi unii exegeţi, cum ar fi Alexander Henderson, cred că romanul are un subiect ce vizează strict lumea contemporană[150].

Indiscutabil, *Minunata lume nouă* îşi are sorgintea în deceniul al patrulea al secolului nostru, chiar dacă evenimentele descrise sunt situate în timp în anul 632 D.F. (După Ford)[151].

În ceea ce priveşte rolul ştiinţei în evoluţia umanităţii, Aldous Huxley se apropie întrucâtva de H. G. Wells, în ale cărui scrieri ştiinţifico-fantastice întâlnim aceeaşi angoasă provocată de dezvoltarea ştiinţei şi tehnologiei în detrimentul valorilor spirituale[152]. Problematica din *Minunata lume nouă* a rămas o obsesie pentru Aldous Huxley până la sfârşitul vieţii, realitate dovedită de prefaţa din 1948 la *Minunata lume nouă*, de *Reîntoarcere în minunata lume nouă*, scriere cu caracter eseistic apărută în 1958, precum şi de romanul *Insula*, publicat în 1962, cu puţin timp înaintea morţii autorului.

Neliniştile şi previziunile sumbre declanşate de pericolul suprapopulării nu l-au preocupat doar pe Huxley. Nu mult mai târziu, George Orwell scria romanul *1984*, în care vechii obsesii malthusiene i se adaugă viziunea ideologizării în masă. De altfel, în eseul intitulat *The Double Crisis* (*Dubla Criză*) din volumul *Teme şi variaţiuni*, Aldous Huxley spune: „Rasa umană trece printr-o perioadă de criză, iar această criză se manifestă, ca să spunem aşa, la două niveluri: un nivel superior al crizei politice şi economice – şi un nivel inferior, al crizei demografice şi ecologice”.

Scopul uşor sesizabil al romanului *Minunata lume nouă* este prezentarea unei societăţi structurate şi controlate după principiile sistemului de castă implementat ştiinţific. În această societate, Henry Ford este profetul respectat, iar producţia în serie e considerată principala coordonată a civilizaţiei. Oamenii din minunata lume nouă sunt produşi în eprubete, sexul împreună cu un drog euforizant, numit SOMA, având doar rolul de a menţine stabilitatea socială printr-o senzaţie de plăcere şi mulţumire într-o lume ajunsă, în fine, nu doar la deplina stabilitate, ci şi la deplina despiritualizare.

Esenţa cărţii este redată de conflictul de idei ce-i are ca protagonişti pe Controlorul Mondial, Mustapha Mond (pe care unii exegeţi sunt înclinaţi să-l asemuie cu Marele Inchizitor din *Fraţii Karamazov* de Dostoievski), şi pe John Savage[1] (nume cu rezonanţă simbolică), personaj născut pe cale naturală, o realitate absolut dezgustătoare în minunata lume nouă, posibilă doar în rezervaţiile sălbatice izolate de zona necontaminată a civilizaţiei din anul 632 după Ford, din care face parte şi fostul teritoriu al Marii Britanii.

Savage a avut ca singură sursă de informaţie şi educaţie un volum uzat al Operelor complete ale lui William Shakespeare, păstrat printr-o minune în rezervaţia unde a trăit împreună cu mama sa alcoolică, până la contactul cu civilizaţia minunatei lumi noi, lucru posibil printr-un personaj feminin prototip al femeii „fordiene”, Lenina Crowne.

John Savage este un înfocat apărător al lui Shakespeare, al istoriei umane tradiţionale care, deşi nescutită de toate tarele existenţei, nu este despiritualizată.

Mustapha Mond este adeptul total al noii civilizaţii, în care suferinţele, riscurile şi convulsiile sociale au dispărut, făcând loc stabilităţii, automulţumirii ignorante, controlului total şi condiţionării nelimitate a vieţii umane.

Dar să urmărim un fragment din această dispută:

„Lumea e stabilă acum. Oamenii sunt fericiţi, obţin ce doresc şi nu doresc ce nu pot obţine. Trăiesc în bunăstare; sunt în siguranţă; nu se îmbolnăvesc niciodată; nu se tem de moarte; sunt binecuvântaţi cu necunoaşterea pasiunii a bătrâneţii; nu sunt urgisiţi să aibă taţi sau mame; nu au soţii ori copii, ori persoane îndrăgite faţă de care să nutrească sentimente intense; sunt în aşa fel condiţionaţi încât să nu se poată comporta necuviincios. Şi dacă, din întâmplare, ceva nu merge bine, există SOMA. Pe care, dumneata, domnule Sălbatic, o arunci afară pe fereastră în numele libertăţii. Libertate!” Râse. „Ca şi cum cei din categoria Delta ar şti ce-i libertatea! […]”

„Sălbaticul rămase tăcut câteva clipe. „Oricum”, insistă el, cu încăpăţânare, *Othello* e un lucru bun, e mai bun decât toate satisfacţiile astea senzoriale”.

„Desigur că e mai bun”, recunoscu Controlorul. „Dar ăsta-i preţul pe care trebuie să-l plătim pentru stabilitate. Trebuie să alegi între fericire şi ceea ce oamenii obişnuiau să numească

marea artă. Noi am sacrificat marea artă…”.

Cinismul scrupulos ştiinţific manifestat de Mustapha Mond este desăvârşit în monstruozitatea şi antiumanismul său: „Castitatea înseamnă pasiune, castitatea înseamnă neurastenie. Pasiunea şi neurastenia înseamnă sfârşitul civilizaţiei. Nu poţi avea o civilizaţie durabilă, fără o mare cantitate de vicii plăcute. […] Cea mai mare preocupare a noastră este să facem imposibil ca cineva să fie iubit prea mult […] Şi dacă totuşi s-ar întâmpla ceva neplăcut, există întotdeauna SOMA care să-ţi ofere linişte şi uitare. Înghiţi două-trei tablete de o jumătate de gram, şi gata. Oricine poate fi virtuos. Îţi poţi păstra cel puţin o jumătate din moralitate într-o sticluţă. Creştinism fără lacrimi – iată ce este SOMA…”.

În prefaţa din 1946, Aldous Huxley recunoaşte că stabilitatea socială se bazează pe progresul organic, admiţând că ar fi putut să-i ofere lui John Savage o a treia posibilitate, foarte asemănătoare cu ceea ce va oferi în ultimul său roman, *Insula*, o societate model în care filozofia orientală, împreună cu ştiinţa şi arta occidentală, sunt asociate într-un mod existenţial în care omul caută şi reuşeşte să înţeleagă adevărata raţiune de a fi.

În *Reîntoarcere în minunata lume nouă* (1958), Aldous Huxley îşi exprimă decepţionata constatare că ceea ce el credea că se va întâmpla într-un viitor foarte îndepărtat urma să se petreacă descurajator de curând:

„În anul 1931, pe când scriam *Minunata lume nouă*, eram convins că mai e destul timp. Societatea complet organizată, sistemul ştiinţific al castelor, abolirea liberei decizii prin condiţionare metodică, servitutea făcută acceptabilă prin doze regulate de fericire indusă pe cale chimică, toate doctrinele perorate la cursuri serale sau în procesul instruirii în timpul somnului, toate aceste lucruri urmau să se petreacă în mod firesc, dar nu în vremea mea, nici măcar în vremea nepoţilor mei… Douăzeci şi şapte de ani mai târziu, în cea de-a treia pătrime a veacului al douăzecilea după Cristos, şi cu mult înainte de sfârşitul primului secol după Ford, sunt mult mai puţin optimist decât eram când scriam *Minunata lume nouă*. Profeţiile pe care le făceam în 1931 se adeveresc mult mai curând decât credeam eu…”.

Aldous Huxley se întreabă, cu maximă seriozitate şi imprevizibilă implicare socială, ce se poate face pentru a

preveni acest pericol devenit nu doar sesizabil, ci aproape inevitabil. Cinismul scriitorului, depăşit în totalitate de cinismul anilor în care trăim, face loc unei preocupări aproape exasperate de a salva omenirea. Autorul subliniază importanţa promulgării unor legi care să facă imposibilă încătuşarea minţilor, care să asigure eliminarea hranei contaminate şi a drogurilor, a propagandei mincinoase, fie ea militară sau politică, care să facă faţă noii forme de fals liberalism care ascunde toate nostalgiile vechi, legate de stabilitatea unei societăţi totalitare (cu „faţă umană", am spune astăzi).

Şi totuşi Aldous Huxley încheie într-o notă dezolant-realistă: „Poate că forţele care ameninţă azi libertatea sunt prea mari pentru a le putea opune rezistenţă mult timp. Şi totuşi este de datoria noastră să facem tot ce ne stă în putere pentru a le opune rezistenţă[156]".

Minunata lume nouă este o carte care şi-a păstrat neştirbită actualitatea şi pentru cititorii din România. Nu vorbim astăzi tot mai insistent despre stabilitate? Nu vorbim despre „liniştea" rezultată din acceptarea tuturor compromisurilor sau înjosirilor pe care le detestam până nu demult? Nu apare tot mai pregnant rezistenţa la acceptarea oricărei forme de conflict social care ar avea menirea de a ne păstra neştirbită măcar o parte din demnitatea pe care prea mulţi consideră că au avut-o? Nu transpare tot mai mult preferinţa netă pentru o existenţă „lipsită de griji" şi, bineînţeles, de gândire – în schimbul depersonalizării totale, adică a tot ceea ce a supravieţuit unei existenţe într-un regim totalitar care nega adevărul şi exalta cu ipocrizie virtuţile masei. Da, dar cu ce preţ? este neliniştitoarea întrebare ale cărei reverberaţii răzbat din *Minunata lume nouă*.

DUMITRU CIOCOI-POP

NOTE

1. Edwin Muir, Aldous Huxley: The Ultra-Modern Satirist, în Aldous Huxley: a Collection of Critical and Biographical Studies, editată de Raymond Weaver, New York, 1929, p. 22.

2. Grant Overton, The Twentieth-Century Gothic of Aldous Huxley, Cargoes for Crusoes, New York, 1924. Vezi pp. 97-113.

3. Robert Lorett şi Helen Hughues, The History of the Novel in England, New York, 1932, p. 453.

4. Cei doi Van Doren şi-au exprimat aceste opinii în lucrarea A Collection of Critical and Biographical Studies. Eseul le-a apărut prima dată în American and British Literature since 1890, New York, 1924 (Jerome Meckier, Aldous Huxley, Satire and Structure, Chatto & Windus, Londra, 1971, p. 2).

5. Alexander Henderson, Aldous Huxley, Russell & Russell, New York, 1964, p. 1.

6. The Letters of D. H. Lawrence, editate de Aldous Huxley, Viking Press, New York, 1932, p. 765.

7. Writers at Work, „The Paris Review" (Second Series), New York, 1968, p. 195.

8. David Daiches, Novels of Aldous Huxley, revista „New Republic", 1 noiembrie 1939, p. 365.

9. David Daiches, The Novel and the Modern World, Chicago, 1939, p. 209.

10. Peter Bowering, Aldous Huxley: A Study of the Major Novels, The Athlone Press, Londra, p. 5.

11. Vezi R. C. Bald, Aldous Huxley as a Borrower, publicat în „College English", ianuarie 1950, pp. 183-187.

12. Walter Allen, Tradition and Dream, Penguin Books, Londra, 1965, p. 65.

13. G. S. Frazer, The Modern Writer and His World, Pelican Books, Londra, 1969, p. 119.

14. Ibid, p. 121.

15. Peter Bowering, op. cit., p. 5.

16. Northrop Frye, Anatomy of Criticism, Princeton University Press, Princeton, 1957, p. 309.

17. Writers at Work, „The Paris Review", Interviews (Second Series), int. Van Wyck Books, 1963, p. 177.

18. Peter Bowering, op. cit., p. 20

19. Ibid., p. 20

20. Jerome Meckier, Aldous Huxley: Satire and Structure,

Chatto & Windus, Londra, 1971, p. 156.

21. Ibid., p. 157.

22. George Woodcock, Dawn and the Darkest Hour: A Study of Aldous Huxley, Faber & Faber, Londra, 1972, p. 19.

23. Keith May, Aldous Huxley, Elek, Londra, 1972, p. 204.

24. Laurence Brander, Aldous Huxley: A Critical Study, Hart-Davis, Londra, 1970, pp. 96-97.

25. Charles M. Holmes, Aldous Huxley and the Way to Reality, Indiana University Press, Bloomington şi Londra, 1970, p. 165.

26. Laurence Brander, op. cit., p. 110.

27. Charles M. Holmes, op. cit., p. 180.

28. Aldous Huxley, Themes and Variations, Harper & Bros, New York, 1950, p. 77.

29. Ronald Clark, The Huxleys, McGraw Hill Company, New York, 1968, p. 130.

30. Ibid., p. 140.

31. Ibid., p. 154.

32. Ibid., p. 154.

33. Ibid., p. 154.

34. Vezi Laura Archera Huxley, This Timeless Moment: A Personal View of Aldous Huxley, Chatto & Windus, Londra, 1969, pp. 55-67.

35. Aldous Huxley: A Memorial Volume, ed. Julian Huxley, Chatto & Windus, 1965, p. 390.

36. Peste ani, avea să afirme despre această perioadă: „Eram angajat la revista „Atheneum”, dar eram plătit foarte slab, sub limita de subzistenţă; aşa că, în timpul liber, am lucrat şi pentru publicaţiile „Conde Nast”. Am muncit şi pentru revistele „Vogue” şi „Vanity Fair”, precum şi pentru „House and Garden”. Scriam articole pe orice temă de la ornamentele din gips până la covoarele persane. Şi asta nu era tot. Am făcut şi critică dramatică pentru „Westminter Review”. Şi – nu o să vă vină să credeţi – am susţinut chiar şi rubrica de critică muzicală. Recomand în mod stăruitor acest gen de critică drept formă de ucenicie. Te forţează să scrii despre orice există pe pământ sub soare, îţi dezvoltă calităţile, te învaţă cum să-ţi controlezi mai bine materialul şi te obligă să contempli lucrurile”. (Writers at Work, „The Paris Review», New York, 1968, pp. 200-201).

37. Milton Birnbaum, op. cit., p. 15.

38. Vezi poezia Flowers (Florile) din volumul Collected Poetry of Aldous Huxley, Harper & Row, New York, pp. 54-55.

39. Alexander Henderson, op. cit., p. 13.

40. Aldous Huxley, Music at Night and Other Essays, Doubleday Doran & Co, New York, 1931, p. 215.

41. Crane Brinton, John B. Christopher şi Robert Lee Wolf, Civilization in the West, Prentice Hali Inc. Englewood Cliffs, New Jersey, 1964, p. 622.

42. Walter Allen, op. cit., p. 25.

43. Nota sceptică este prezentă în multe dintre poemele timpurii (v. Aldous Huxley, The Burning Wheel – Roata în flăcări, p. 27).

44. Crane Brinton, John B. Christopher şi Robert Lee Wolf, op. cit., p. 695.

45. Ibid., p. 695.

46. James Joyce, Portret al artistului în tinereţe, ELU, 1969.

47. Vezi şi Bertrand Russell, Living Philosophies, Simon and Schuster, New York, 1931, pp. 9-20.

48. Lectura ca modalitate principală de cunoaştere a vieţii este evidenţiată de către Aldous Huxley încă din volumul The Burning Wheel (Roata în flăcări), p. 24.

49. Îndeosebi ciclul de eseuri intitulat Pietrele Veneţiei.

50. Alexander Henderson, op. cit., pp. 17-18.

51. Ibid., p. 28.

52. Iată un exemplu: „Marea mea religie este credinţa în faptul că sângele şi carnea sunt mai înţelepte decât intelectul. Mintea ne poate face să greşim. Dar ceea ce simte, crede sau spune sângele este întotdeauna adevărat. Intelectul nu este decât un căpăstru. Ce-mi pasă de cunoştinţe? Tot ceea ce vreau este să răspund sângelui, direct, fără amestecul neserios al minţii, moralei sau a nu mai ştiu eu ce”. (Letters of D. H. Lawrence, ed. by Aldous Huxley, Viking Press, New York, 1932, p. 96.).

53. Apud Alexander Henderson, op. cit., p. 19.

54. Writers at Work, „The Paris Review”, New York, 1968, p. 209.

55. George Woodcock, op. cit., p. 132.

56. Admiraţia lui Aldous Huxley pentru Shakespeare poate fi evidenţiată şi de faptul că foarte multe dintre operele sale au titluri inspirate din piesele lui Shakespeare: Minunata lume nouă

(Furtuna); Timpul trebuie să aibă sfârşit (Henric al IV-lea), Maimuţă şi esenţă (După faptă şi răsplată); Lumânări pâlpâind (Macbeth) etc. Ultimul eseu scris de Aldous Huxley se intitulează Shakespeare şi religia.

57. Interesul său pentru muzică transpare deja din poeziile timpurii; de exemplu, în O melodie de Scarlatti (Collected Poetry of Aldous Huxley, Harper & Row, New York, p. 103).

58. Alexander Henderson, op. cit., p. 12.

59. Ibid., p. 13.

60. Aldous Huxley, The Olive Tree and Other Essays, Harper & Bros, New York şi Londra, p. 292.

61. Aldous Huxley: A Memorial Volume, p. 62.

62. Vezi Derek P. Scales, Aldous Huxley and French Literature, Sydney University Press, Sydney, 1969, pp. 15-20.

63. Derek P. Scales, op. cit., p. 25.

64. Ibid., pp. 28-33 şi 53.

65. Ibid., p. 37.

66. Letters of Aldous Huxley, ed. Grover Smith, Harper and Row, New York and Evanston, 1969, p. 171.

67. Derek P. Scales, op. cit., p. 57.

68. Vezi Walter Allen, Tradition and Dream, p. 60, şi Writers at Work, p. 207.

69. Derek P. Scales, op. cit., p. 71.

70. Aldous Huxley: A Memorial Volume, p. 62.

71. Aldous Huxley, Along the Road; Notes and Essays of a Tourist, Collected Edition, Chatto & Windus, Londra, 1925, p. 68.

72. Derek P. Scales, op. cit., p. 71.

73. Writers at Work, p. 207.

74. Letters of Aldous Huxley, pp. 233-234.

75. Letters of Aldous Huxley, p. 363.

76. Aldous Huxley, Jesting Pilate; The Diary of a Journey, Chatto and Windus, Londra, 1932, pp. 291, 326.

77. George Woodcock, op. cit., p. 265.

78. Aldous Huxley, op. cit., pp. 198-200.

79. Ibid., p. 290.

80. Ibid., pp. 290-91.

81. Ibid., p. 157.

82. Aldous Huxley, Jesting Pilate, Chatto & Windus, Londra, 1926; Collected Edition, Chatto & Windus, Londra, p. 109.

83. Ibid., p. 110.

84. Ibid., p. 192.
85. Ibid., p. 194.
86. Amphisbaena = din gr. amphisbaina, „care se mişcă în ambele direcţii”.
87. Aldous Huxley, Collected Poetry, p. 56.
88. Aldous Huxley, Antic Hay, în The World of Aldous Huxley, ed. Charles J. Rolo, Gloucester, Mans: Peter Smith, 1971, p. 171.
89. Aldous Huxley, Do What You Will: Essays, Chatto & Windus, Londra, 1929, p. 99.
90. Aldous Huxley, The Genius and the Goddess, Chatto & Windus, Londra, 1955, p. 53.
91. Aldous Huxley, Proper Studies, Chatto & Windus, Londra, 1927, p. 35.
92. Aldous Huxley, Do What You Will: Essays, pp. 101-102.
93. Aldous Huxley, Jesting Pilate, Chatto & Windus, Londra, p. 85.
94. Aldous Huxley, Themes and Variations, Harper and Bros, New York, 1950, p. 155.
95. Aldous Huxley, Point Counter Point, Penguin Books in Association with Chatto & Windus, Londra, 1971, p. 407.
96. Aldous Huxley, Music at Night, p. 79.
97. Aldous Huxley, The Olive Tree and Other Essays, p. 77.
98. Aldous Huxley, Selected Essays (Proper Studies – Education), Chatto & Windus, 1961, pp. 49-60.
99. Aldous Huxley, Themes and Variations, p. 150.
100. Aldous Huxley, Proper Studies, pp. 231-32.
101. Aldous Huxley, The Perennial Philosophy, Harper & Bros, New York şi Londra, 1945, p. 179.
102. Milton Birnbaum, op. cit., p. 34.
103. Aldous Huxley. After Many a Summer, Penguin Books in Association with Chatto and Windus, Londra, 1967, p. 198.
104. Vezi şi opiniile lui Coleman despre realitatea absolută în Aldous Huxley, Antic Hay, p. 40.
105. Aldous Huxley, After Many a Summer, pp. 96-97.
106. Aldous Huxley, Grey Eminence; A Study in Religion and Politics, Harper & Bros, New York şi Londra, 1941, p. 59.
107. Aldous Huxley, The Perennial Philosophy, p. VII.
108. Milton Birnbaum, op. cit., p. 37.
109. Vezi Aldous Huxley, Themes and Variations, p. 83 şi, în special, Aldous Huxley, The Devils of Loudun, Penguin Books,

Londra, 1971, pp. 313-327.

110. Aldous Huxley, The Devils of Loudun, p. 320.

111. Milton Birnbaum, op. cit., p. 39.

112. De notat faptul că toate cărţile pe care le-a scris Huxley în ultimii ani de viaţă aduc în prim plan problema drogurilor: The Doors of Perception (Porţile percepţiei), Heaven and Hell (Rai şi iad), Brave New World Revisited (Reîntoarcere în minunata lume nouă), Island (Insula), Literature and Science (Literatura şi ştiinţa).

113. Aldous Huxley, Eyeless in Gaza, Bantam Books, Londra, 1972, p. 265.

114. Ibid., p. 266.

115. Această detaşare constituia o altă trăsătură definitorie a caracterului lui Huxley. Încă de la vârsta de 5 ani, Julian Huxley avea impresia că fratele său „se deplasa pe un alt nivel de existenţă" (Aldous Huxley: A Memorial Volume, p. 21); sora scriitorului aducând, la rându-i, o şi mai concludentă mărturie în acest sens (Aldous Huxley: Memorial Volume, p. 21).

116. Aldous Huxley, Island, Penguin Books in Association with Chatto & Windus, Londra, p. 141.

117. Aldous Huxley, Selected Essays, p. 173.

118. Keith May, op. cit., p. 226.

119. În „Tragedia şi întregul adevăr", citim: „Catharsis-ul tragediei este violent şi apocaliptic; dar catharsis-ul mai blând al literaturii pe deplin adevărate este de durată (Aldous Huxley, Selected Essays, Chatto & Windus, Londra, 1961, p. 123).

120. Apud Peter Bowering, op. cit., p. 19.

121. Ceea ce spune în cele mai multe opere este că „prea multe elemente ireconciliabile sunt adunate în om pentru a face cu putinţă fericirea în această lume: carne şi spirit, pasiune şi raţiune, instinct şi intelect" (Anthony Burgess, The Novel Now, Faber & Faber, Londra, 1967, p. 40).

122. Apud Peter Bowering, op. cit., p. 19.

123. Vezi Peter Bowering, op. cit., pp. 19-20: „Tot ceea ce a scris mai devreme este, într-un anumit sens, „ceva pregătitor; tot ceea ce a scris ulterior este o continuare, exceptând viziunea finală exprimată în romanul Insula".

124. Ibid., p. 20.

125. Vezi Jerome Meckier, op. cit., p. 2: „Chiar dacă Lawrence a fost mai mult sau mai puţin deranjat decât plăcut

impresionat de carte, îndeosebi în legătură cu propria sa apariţie în roman, drept Mark Rampion…”.

126. Aldous Huxley, Ends and Means, Harper & Bros, New York, 1937, Chapter XII.

127. Peter Bowering, op. cit., p. 23.

128 Apud Peter Bowering, op. cit., p. 23.

129. Apud Peter Bowering, op. cit., p. 24.

130. Frunze veştede, Ed. Univers, Bucureşti, 1973, p. 360.

131. D. H. Lawrence, Fantasia of the Unconscious, New York, 1960, p. 149.

132. Peter Bowering, op. cit., p. 26.

133. Aldous Huxley, Along the Road; Notes & Essays of a Tourist, Partea a II-a, Chatto & Windus, Londra, 1925.

134. Aldous Huxley, Ends and Means, Harper & Bros, New York, 1937, Chapter XIV.

135. Peter Bowering, op. cit., p. 29.

136. „Acesta este primul pas pozitiv spre o teologie empirică, care, după Huxley, era un factor comun tuturor religiilor” (ibid., p. 29). „Ce fel de lume este aceasta, în care oamenii aspiră la bine, şi totuşi dobândesc atât de frecvent răul? Ce sens are tot argumentul acesta?”. (Aldous Huxley, Ends and Means, p. 8)

137. Vezi Daiszetz T. Suzuki, Zen and Japanese Buddhism, Japan Travel Bureau, Tokio, p. 1968.

138. Peter Bowering, op. cit., p. 80.

139. Ibid., p. 32.

140. Ibid., p. 32.

141. Ibid., p. 30.

142. Paul West, The Modern Novei, Hutchinson & Co., Londra, 1967, p. 61. West arată că lumea lui Huxley este năpădită de „abandonări, iluzii, deziluzii, plictiseală, pesimism, manii moderne – şi, desigur, de recalcitranta lipsă de speranţă ce l-a făcut să se apuce de scris. Huxley arată cum nu se poate mai bine că intelectul detaşat şi imparţial riscă să sfârşească în plictiseală”.

143. „El (Aldous Huxley) s-a temut pentru omenire, dar ar fi nedrept să spunem că nu-i plăceau oamenii. […] El (Aldous Huxley) era caritabil şi bun”. (Aldous Huxley: A Memorial Volume, ed. Julian Huxley, Chatto & Windus, 1965, p. 390).

144. Georg Lukacs, Estetica, voi. I, Ed. Meridiane, Bucureşti,

1972, p. 631.

145. Ibid., p. 632.

146. Letters of Aldous Huxley, p. 948.

147. Anthony Burgess, The Novel Now, Faber & Faber, Londra, 1967.

148. William Shakespeare, Furtuna, act. V, se. 1.

149. Laurence Brander, op. cit., p. 87.

150. Alexander Henderson, op. cit., p. 87.

151. „După Ford” relevă mentalitatea epocii istorice. Ford este cel ce a instituit „producţia în masă”, devenind astfel reper social şi temporal.

152. Vezi romanul The First Men in the Moon (Primii oameni din lună) de H. G. Wells.

153. Laurence Brander, op. cit., p. 63.

154. Aldous Huxley, Brave New World, Penguin Books, Londra, 1972, p. 173.

155. Aldous Huxley, op. cit., p. 185.

156. Laurence Brander, op. cit., p. 69.

TABEL CRONOLOGIC

1825 – La 4 mai se naşte cel de al şaptelea copil al lui George Huxley şi al lui Rachel Withers, Thomas Henry Huxley. A devenit un reputat om de ştiinţă, biolog şi fiziolog, şi a adus o contribuţie decisivă la abordarea problemelor legate de apariţia vieţii, fiind un redutabil susţinător al lucrării lui Charles Darwin, *The Origin of Species* (*Originea speciilor*).

1860 – La 11 decembrie se naşte al patrulea din cei opt copii ai lui Thomas Henry Huxley şi ai lui Henrietta Ann Heathborne, Leonard Huxley, tatăl viitorului scriitor Aldous Huxley. Ulterior, Leonard Huxley se căsătoreşte cu Julia Arnold, al cărei unchi era poetul şi criticul Matthew Arnold. Leonard Huxley va funcţiona ca profesor de greacă la Universitatea din Sf. Andrews, iar mai târziu, ca redactor şef al revistei „Cornhill". Moştenirea spirituală a celor două familii de erudiţi intelectuali va influenţa puternic personalitatea şi opera lui Aldous Huxley.

1894 – La 26 iulie se naşte, la Godalming, Surrey, Aldous Leonard Huxley, al treilea copil al familiei (alături de Julian, care avea să devină un renumit naturalist, Trevenen şi Margaret).

1908 – La 29 noiembrie moare Julia Huxley, de care Aldous era extrem de ataşat – se înregistrează prima dintre experienţele care-l vor marca profund pe viitorul scriitor. Aldous Huxley îşi face studiile la Eton.

1910 – Suferă a doua traumă psihică, cu consecinţe majore de durată, provocată de o maladie oculară, keratitis punctata, în urma căreia rămâne aproape orb; cu o tenacitate ieşită din comun, Aldous Huxley învaţă sistemul de scriere Braille. Părăseşte şcoala din Eton. După aproape doi ani de suferinţă îşi recapătă parţial vederea, dar rămâne profund marcat de această boală.

1913 – Îşi continuă studiile la Balliol College, Oxford.

1914 – Începe Primul Război Mondial. Fratele său Trevenen se sinucide în urma unei puternice depresii psihice. Tragedia aceasta îl va afecta pe Aldous Huxley pentru tot restul vieţii.

1916 – Apare primul volum de poezii al lui Aldous Huxley, intitulat *The Burning Wheel* (*Roata în flăcări*), la Ed. Blackwell, Oxford.

– Aldous Huxley frecventează conacul Garrington. Acasă la Lady Ottoline Morrell, are ocazia să-i cunoască pe Osbert Sitwell,

Lytton Strachey, Bertrand Russell, T. S. Eliot, D. H. Lawrence şi soţia acestuia Frieda, Katherine Mansfield, John Middleton Murry, Leonard şi Virginia Woolf etc.

1917 – Predă un timp la Colegiul din Eton.

1918 – Apare un alt volum de poezii, *The Defeat of Youth and Other Poems* (*Înfrângerea tinereţii şi alte poezii*), la Ed. Blackwell, Oxford.

1919 – Aldous Huxley colaborează la revista „The Athenaeum", condusă de criticul J. Middleton Murry. Se căsătoreşte cu Maria Nys. Îşi începe colaborarea la „Westminster Gazette", în calitate de critic dramatic.

1920 – Publică prima culegere de nuvele, *Limbo* (Ed. Chatto & Windus) şi volumul de poezii *Leda* (Ed. Chatto & Windus).

- Se naşte Matthew, unicul fiu al lui Aldous Huxley şi al Mariei Huxley.

- Cercul de cunoştinţe al familiei Huxley este format în special din intelectuali, artişti, oameni de ştiinţă, gânditori.

1921 – Apare primul roman al lui Aldous Huxley, *Crome Yellow* (*Galben de crom*), Ed. Chatto & Windus, Londra.

1922 – Aldous Huxley publică volumul de nuvele *Mortal Coils* (*Zbateri efemere*), Ed. Chatto & Windus, Londra. Face o serie de călătorii în India, Italia, Franţa, S.U.A.

- Apar *Ulysses* de James Joyce (la Paris), *The Waste Land* de T. S. Eliot, *Forsyte Saga* de John Galsworthy.

1923 – Apare romanul *Antic Hay* (*Dans grotesc*), Ed. Chatto & Windus, Londra, şi volumul *On the Margin. Notes and Essays* (*Marginalia. Note şi eseuri*), Ed. Chatto & Windus, Londra.

1924 – Publică volumul de nuvele intitulat *Little Mexican and Other Short Stories* (*Micuţa mexicană şi alte povestiri*), Ed. Chatto & Windus, Londra

1925 – Apare romanul *Those Barren Leaves* (*File veştede*, tradus în româneşte cu titlul [sic] *Frunze veştede*)[2], Ed. Chatto & Wirtdus, Londra, precum şi însemnările sale de călătorie, publicate sub titlul *Along the Road; Notes and Essays of a Tourist* (*Din călătorie; note de drum*), Ed. Chatto & Windus, Londra

1926 – Impresii de călătorie vor fi consemnate şi în *Jesting Pilate; The Diary of a Journey* (*Ce-i adevărul? Jurnalul unei călătorii*)[3], Ed. Chatto & Windus, Londra. Apare şi volumul de nuvele *Two or Three Graces and Other Stories* (*Două sau trei*

graţii şi alte povestiri), Ed. Chatto & Windus, Londra.

1927 – Huxley publică volumul de eseuri *Proper Studies* (*Studii adecvate*), Ed. Chatto & Windus, Londra

– Virginia Woolf publică *To the Lighthouse* (*Spre far*).

1928 – Apare cel mai cunoscut roman al lui Huxley, *Point Counter Point* (*Punct Contrapunct*), Ed. Chatto & Windus, Londra

1929 – Aldous Huxley publică colecţia de eseuri *Do What You Will* (*Fă ce vrei*), Ed. Chatto & Windus, Londra

– În primăvara aceluiaşi an apare la Londra revista literară „The Realist", avându-i în colectivul redacţional pe H. G. Wells, Arnold Bennett, Harold Laski, Rebecca West, Julian şi Aldous Huxley, iar ca redactor-şef pe Gerald Heard; revista îşi va întrerupe apariţia în ianuarie 1930.

1930 – Apare volumul de nuvele *Brief Candles* (*Lumânări pâlpâind*), Ed. Chatto & Windus, Londra

– În sudul Franţei se stinge din viaţă D. H. Lawrence, cel care, deopotrivă ca scriitor şi ca om, a exercitat o mare influenţă asupra lui Aldous Huxley.

1931 – Aldous Huxley publică volumul de eseuri *Music at Night* (*Muzică nocturnă*) şi piesa de teatru *The World of Light* (*Lumea de lumină*).

– Apare *The Waves* (*Valurile*) de Virginia Woolf.

1932 – Apare romanul *Brave New World* (*Minunata lume nouă*), Ed. Chatto & Windus, Londra; volumul de eseuri *Texts and Pretexts, an Anthology with Commentaries* (*Texte şi pretexte, o antologie însoţită de comentarii*), Ed. Chatto & Windus; precum şi corespondenţa lui Lawrence, sub titlul *The Letters of D. H. Lawrence* (*Scrisorile lui D. H. Lawrence*), ediţie îngrijită de Aldous Huxley, Ed. Heinemann, Londra

1934 – În urma unei călătorii întreprinse împreună cu familia, Aldous Huxley publică lucrarea *Beyond the Mexique Bay* (*Dincolo de Golful Mexic*), Ed. Chatto & Windus, Londra

1936 – Vede lumina tiparului lucrarea *What Are You Going to Do About It? The Case for Constructive Peace* (*Ce-ai de gând să faci?*), Ed. Chatto & Windus, Londra. Apare romanul *Eyeless in Gaza* (*Orb prin Gaza*), Ed. Chatto & Windus, precum şi volumul de eseuri *The Olive Tree, and Other Essays* (*Măslinul şi alte eseuri*), Ed. Chatto & Windus, Londra

1937 – În aprilie face o călătorie în America, unde se va stabili fără a deveni cetăţean american. Începe să scrie scenarii

de film, adaptând pentru ecran *Pride and Prejudice* (*Mândrie şi prejudecată*), pentru Metro-Goldwyn-Mayer. Scenariul va fi terminat în 1940.

– Sub îngrijirea lui Aldous Huxley apare lucrarea *An Encyclopaedia of Pacifism*; scriitorul publică şi volumul de eseuri *Ends and Means. An Enquiry into the nature of ideals and into the methods employed for their realization* (*Scopuri şi mijloace*), Ed. Chatto & Windus, Londra

1939 – Apare romanul *After Many a Summer* (*După multe veri*), Ed. Chatto & Windus, Londra

1941 – Aldous şi Maria se mută din Los Angeles şi îşi cumpără o fermă în Llano, California

– Apare biografia părintelui Joseph, consilierul cardinalului Richelieu, sub titlul *Grey Eminence. A study in religion and politics* (*Eminenţa cenuşie. Studiu despre religie şi politică*), Ed. Chatto & Windus, Londra

1942 – Apare lucrarea *The Art of Seeing* (*Arta de a vedea*), Ed. Harper, New York, expresie a suferinţelor personale ce l-au marcat pe Aldous Huxley. Adaptează pentru ecran *Jane Eyre*.

1944 – Apare romanul *Time Must Have A Stop* (*Timpul trebuie să aibă sfârşit*), Ed. Harper, New York, considerat de către autor cea mai bună realizare a sa

1945 – Publică volumul de eseuri *The Perennial Philosophy* (*Filozofia eternă*), Ed. Harper, New York.

– Apare *Animal Farm* (*Ferma animalelor*) de George Orwell.

1946 – Julian Huxley devine primul Secretar General al UNESCO.

– În acelaşi an Aldous Huxley publică eseul *Science, Liberty and Peace* (*Ştiinţa, libertatea şi pacea*), Ed. Harper, New York.

1948 – Aldous şi Maria se întorc în Europa pentru scurt timp, vizitând Parisul şi Londra.

– Apare romanul *Ape and Essence* (*Maimuţă şi esenţă*), Ed. Harper, New York.

– George Orwell publică romanul *1984*.

1950 – Apare volumul de eseuri *Themes and Variations* (*Teme şi variaţiuni*).

1952 – Aldous Huxley publică biografia literară cu caracter istoric *The Devils of Loudun* (*Diavolii din Loudun*), Ed. Chatto & Windus, Londra

1953 – Scriitorul face primele experienţe cu droguri (LSD,

mescalină etc).

1954 – Publică *The Doors of Perception* (*Porţile percepţiei*), Ed. Chatto & Windus, Londra, lucrare în care descrie impresiile resimţite după consumul mescalinei.

1955 – Moare Maria Huxley.

– Apare microromanul *The Genius and the Godess* (*Geniul şi zeiţa*), Ed. Chatto & Windus, Londra

1956 – În primăvara acestui an Aldous Huxley se recăsătoreşte cu Laura Archera, o muziciană de origine italiană

– Apar volumele de eseuri *Heaven and Hell* (*Rai şi iad*), Ed. Chatto & Windus, şi *Adonis and the Alphabet, and Other Essays* (*Adonis şi alfabetul, şi alte povestiri*), Ed. Chatto & Windus, Londra

1958 – Apare continuarea romanului satirico-utopic *Brave New World* (*Minunata lume nouă*), publicat în 1932, intitulată *Brave New World Revisited* (*Reîntoarcere în minunata lume nouă*), Ed. Harper, New York.

1961 – La 12 mai, în urma unui incendiu, casa familiei Huxley arde până la temelie; cad astfel pradă flăcărilor o serie de manuscrise, obiecte de artă şi amintiri, ediţii princeps etc.

1962 – Opera lui Aldous Huxley e completată cu ultimul său roman, *Island* (*Insula*), Ed. Chatto & Windus, Londra

1963 – Aldous Huxley moare în urma unui cancer lingual metastazat, la 22 noiembrie, la câteva ore după asasinarea preşedintelui John Fitzgerald Kennedy.

– Laura Archera Huxley publică lucrarea *You Are Not The Target* (*Nu tu eşti ţinta*).

1973 – În deceniul care a urmat morţii lui Aldous Huxley au apărut un număr impresionat de exegeze. Prezentăm, în cele ce urmează, doar o listă selectivă a acestora:

1. Huxley, Julian (ed), *Aldous Huxley (1894-1963)*. Chatto & Windus, Londra, 1965.

2. Bowering, Peter, *Aldous Huxley: A Study of the Major Novels*, The Athalone Press, Londra, 1968.

3. Clark, Ronald W., *The Huxleys*, Cox & Wyman Ltd, London, 1968.

4. Brander, Lawrence, *Aldous Huxley – A Critical Study*, Rupert Hart-Davis, Londra, 1969.

5. Archera Huxley, Laura, *This Timeless Moment (A Personal*

View of Aldous Huxley), Chatto & Windus, 1969.

6. Holmes, Charles M., *Aldous Huxley and the Way to Reality*, Indiana University Press, Bloomington, 1970.

7. Meckier, Jerome, *Aldous Huxley: Satire and Structure*, Chatto & Windus, Londra, 1971.

8. May, Keith, *Aldous Huxley*, Paul Elek Books Ltd., Londra, 1972.

9. Woodcock, George, *Dawn and the Darkest Hour, A Study of Aldous Huxley*, Faber and Faber, Londra, 1972.

1994 – Centenarul naşterii lui Aldous Huxley oferă prilejul unei impresionante reveniri a operei sale în atenţia criticilor şi a cititorilor.

D. C-P.

MINUNATA LUME NOUĂ

„Utopiile ne apar astăzi mult mai realizabile decât se credea pe vremuri. De aceea în vremurile noastre ne aflăm în faţa unei întrebări destul de chinuitoare: cum să evităm înfăptuirea lor definitivă?... Utopiile sunt realizabile. Viaţa se îndreaptă către utopii. Şi poate că începe un veac nou, un veac în care intelectualii şi pătura cultivată vor visa la mijloacele de a evita utopiile şi de a reveni la o societate neutopică, mai puţin «perfectă» dar mai liberă”.

(NIKOLAI BERDIAEV)

Capitolul I

O clădire cenuşie, scundă, de numai treizeci şi patru de etaje. Deasupra intrării, firma CENTRUL DE INCUBAŢIE ŞI CONDIŢIONARE PENTRU LONDRA CENTRALĂ, iar pe stemă, în formă de scut, deviza Statelor Unite ale Lumii: COMUNITATE, IDENTITATE, STABILITATE.

Sala imensă de la parter dădea către nord. Rece, în pofida verii de afară şi a căldurii tropicale din încăpere, prin geamuri pătrundea o lumină subţire şi aspră, căutând avidă, parcă, vreun manechin drapat, ori vreo jucărie, vreo formă academică palidă, dar negăsind decât sticla, nichelul şi porţelanul cu luciu sec, tipice pentru un laborator. Răceala ca de iarnă îşi dădea mâna cu un frig iernatic. Halatele lucrătorilor erau albe, mâinile lor erau îmbrăcate în mănuşi de cauciuc de culoarea palidă a cadavrelor.

Lumina era îngheţată, moartă, fantomatică. Doar de la ţevile galbene ale microscoapelor împrumuta ea o oarecare substanţă bogată şi vie, care se întindea ca untul pe tuburile lustruite, o dungă atrăgătoare lângă alta, într-o procesiune nesfârşită de-a lungul meselor de lucru.

— Iar aceasta, spuse Directorul deschizând uşa, este Sala de Fertilizare.

Când intră Directorul Centrului de Incubaţie şi Condiţionare, trei sute de fertilizatori, aplecaţi asupra instrumentelor lor, erau adânciţi în tăcerea prin care se putea auzi şi respiraţia lor, vreo frântură de melodie fredonată ca pentru sine sau un fluierat - atât de concentraţi şi absorbiţi erau cu toţii. O trupă întreagă de studenţi proaspeţi, foarte tineri, cu feţele trandafirii şi cu caş la gură, se ţineau foarte aproape de Director, urmându-l cu oarecare spaimă şi supunere slugarnică. Fiecare dintre studenţi avea un carnet de notiţe în care însemna cu sârg şi disperare tot ce spunea marele savant. Direct din gura celebrităţii. Era un adevărat privilegiu. Directorul Centrului de Incubaţie şi Condiţionare (DCIC) pentru Londra Centrală ţinea morţiş să-şi conducă personal fiecare serie de boboci, făcând turul diferitelor secţii ale Centrului.

— Doar aşa, ca să vă dau o idee generală, le explica el.

Fireşte că trebuiau să capete o idee generală, de vreme ce urmau să-şi îndeplinească inteligent munca - deşi prea multe nu

trebuiau să ştie; mai bine zis era convenabil să ştie cât mai puţine, ca să poată ajunge membri adevăraţi şi fericiţi ai colectivităţii. Căci, după cum ştia toată lumea, amănuntele făuresc virtutea şi fericirea; din punct de vedere intelectual, generalităţile sunt doar un rău necesar. Nu filozofii, ci amatorii de traforaje şi colecţionarii de timbre alcătuiesc coloana vertebrală a oricărei societăţi.

— Mâine - adăuga el întotdeauna, zâmbindu-le cu o bunăvoinţă uşor ameninţătoare - o să vă apucaţi serios de treabă. N-o să mai aveţi vreme de generalităţi. Dar între timp…

Între timp se bucurau de un privilegiu. Direct din gura savantului în carnetul de notiţe. Băieţii scriau repede, repede, într-un ritm nebunesc.

Înalt şi oarecum firav, dar ţinându-se foarte drept, Directorul înainta în încăpere. Avea bărbia cam lungă şi dinţii mari, destul de proeminenţi, pe care buzele lui groase şi frumos arcuite nu-i acopereau cu totul nici când tăcea. Să fi fost bătrân, să fi fost tânăr? Cât să fi avut: treizeci de ani? Cincizeci? Cincizeci şi cinci? Era greu de spus. Şi oricum, nici nu se punea această problemă; în acest an de stabilitate, 632 al Erei Ford, nici prin cap nu-ţi trecea să pui o asemenea întrebare.

— Voi începe cu începutul, spuse DCIC şi studenţii mai zeloşi înregistrară în carnete şi această intenţie: vom începe cu începutul. Acestea - spuse el, cuprinzând într-un gest larg toată aparatura - sunt incubatoarele. Şi, deschizând o uşă bine izolată, le arătă nenumăratele stelaje cu eprubete numerotate. Le explică:

— Aceasta este cota săptămânală de ovule. Ţinute la temperatura sângelui. În timp ce gameţii masculini (şi deschise o altă uşă) trebuie păstraţi la o temperatură cu două grade mai mică, 35° în loc de 37°. Căldura normală a sângelui duce la sterilitate. Berbecii ţinuţi în vată termogenă nu mai zămislesc miei.

Sprijinindu-se cu umărul de un stelaj cu incubatoare, în timp ce creioanele studenţilor mâzgăleau ilizibil pagini întregi, Directorul le prezentă o scurtă descriere a proceselor moderne de fertilizare; firește, mai întâi le vorbi despre introducerea ei chirurgicală:

— Operaţia suportată voluntar pentru binele Societăţii, ca să nu mai vorbim de faptul că este răsplătită cu o primă

echivalentă cu salariul pe şase luni.

Apoi continuă cu o descriere a tehnologiei folosite pentru conservarea şi menţinerea în viaţă a ovarului extras prin excizie pentru a se dezvolta în mod activ; trecu apoi la consideraţii referitoare la temperatura optimă, la concentraţia de sare, la vâscozitate; se referi la lichidul în care erau păstrate ovulele detaşate ajunse la maturitate. Apoi, conducându-şi învăţăceii către mesele de lucru, le arătă efectiv cum se extrage acest lichid din eprubete; cum este lăsat să cadă picătură cu picătură pe lamelele special încălzite ale microscoapelor; cum ovulele conţinute de acest lichid sunt cercetate pentru a nu prezenta anomalii, apoi numărate şi transformate într-un recipient poros; cum acest recipient (şi acum îi duse pe studenţi să urmărească operaţia) este cufundat într-un bulion de cultură cald, un mediu nutritiv care conţine spermatozoizi în mişcare liberă - cu o concentraţie minimă de 100.000 pe centimetru cub, după cum insistă el să le precizeze. De asemenea, le arată cum, după zece minute, recipientul este scos din lichid şi conţinutul său este examinat din nou; cum, dacă vreunul dintre ovule rămâne nefecundat, este supus din nou imersiunii, şi operaţia se repetă ori de câte ori este nevoie; cum ovulele fecundate revin în incubator.

Cele de tip Alfa şi Beta rămân acolo, până la îmbutelierea lor definitivă; în schimb, cele de tip Gama, Delta şi Epsilon sunt scoase din nou afară după numai treizeci şi şase de ore, spre a fi supuse procesului Bokanovsky.

— Procesul Bokanovsky, repetă Directorul şi studenţii subliniară aceste cuvinte în însemnările de pe carnete.

Un ovul, un embrion, un adult - acesta este normalul. Dar un ovul supus bokanovskificării va germina, va prolifera, se va diviza. Va da opt până la nouăzeci şi şase de noi muguri, iar fiecare mugur se va dezvolta într-un embrion perfect format, şi fiecare embrion va da un adult de talie normală. Se obţin deci nouăzeci şi şase de fiinţe umane, acolo unde înainte creştea doar una. Deci un mare progres.

— În esenţă, conchise DCIC, bokanovskificarea constă într-o serie de opriri ale dezvoltării. Noi întrerupem creşterea normală şi, lucru destul de paradoxal, oul reacţionează prin înmugurire.

Reacţionează prin înmugurire, notară repede creioanele.

Directorul arătă cu degetul: pe o bandă care înainta lent, un

stativ cu eprubete intra într-o cutie mare de metal, în timp ce ieşea un alt stativ plin. Mecanismul scotea un zgomot monoton, ca al unei mâţe care toarce. Directorul le mai dădu un amănunt: trecerea eprubetelor prin mecanism durează opt minute. Opt minute de expunere puternică la raze X este maximum pe care-l pot suporta ovulele. Câteva dintre ele chiar mor; cât priveşte restul, cele mai puţin sensibile se divid în două; majoritatea scot patru muguri; unele scot opt; toate sunt repuse în incubatoare de unde mugurii încep să se dezvolte; apoi, după două zile, eprubetele sunt răcite brusc şi verificate din nou. Mugurii dau la rândul lor doi, patru sau opt muguri; după ce-au înmugurit, sunt trataţi cu alcool până aproape de distrugere; ulterior dau din nou semne de înmugurire, iar apoi mugurii din mugurul de muguri sunt lăsaţi să se dezvolte în pace - o nouă întrerupere dovedindu-se în general fatală. În acest răstimp ovulul iniţial a avut posibilitatea de a se transforma în opt până la nouăzeci şi şase de embrioni.

— Veţi recunoaşte deci că este un progres remarcabil faţă de ceea ce se petrece în natură. Dar nu e vorba de nişte gemeni identici - nu doar de nişte gemeni, dubleţi sau tripleţi prăpădiţi ca în vremurile de demult ale viviparităţii, când se întâmpla uneori ca vreun ovul să se dividă în mod accidental. Aici e vorba de zeci sau chiar sute de produse noi. Sute, repetă Directorul şi-şi deschise larg braţele de parcă ar fi împărţit cu generozitate pomeni. Sute!

Dar unul dintre studenţi făcu prostia de a întreba în ce constă avantajul.

— Vai, dragă băiete! se întoarse cu asprime Directorul împotriva lui. Dar ce, nu vezi? Chiar nu-ţi dai seama? Şi-i ridică mâna, adoptând o expresie maiestuoasă: metoda Bokanovsky reprezintă unul dintre instrumentele majore ale stabilităţii sociale!

Instrumentele majore ale stabilităţii sociale.

Bărbaţi standardizaţi, femei standardizate; în loturi uniforme, întregul personal al unei fabrici alcătuit din produsele unui singur ovul bokanovskificat.

— Nouăzeci şi şase de gemeni identici lucrând la nouăzeci şi şase de maşini identice! Glasul îi vibra de entuziasm: acum ştiţi cum stăm. Pentru prima dată în istorie avem Comunitate, Identitate, Stabilitate.

Citase deci deviza întregii planete. Cuvinte măreţe.

— Dacă am putea extinde nelimitat bokanovskificarea, întreaga problemă ar fi pe deplin rezolvată.

Rezolvată prin fiinţe Gama standardizate, fiinţe Delta invariabile, fiinţe Epsilon uniforme. Milioane de gemeni identici. În sfârşit, se aplicase la biologie principiul producţiei în masă.

— Dar, vai, clătină din cap Directorul. Nu putem extinde bokanovskificarea la nesfârşit.

Se părea că limita era de nouăzeci şi şase, iar media satisfăcătoare era de şaptezeci şi doi. Fabricarea cât mai multor loturi de gemeni identici din acelaşi ovar şi cu gameţii aceluiaşi mascul - asta era tot ce puteau realiza - tragic de puţin. Şi nici asta nu era uşor:

— Căci în natură e nevoie de treizeci de ani pentru ca să ajungă la maturitate două sute de ovule. Însă în momentul de faţă, aici şi acum, treaba noastră este să stabilizăm populaţia. Să tot dăm la nesfârşit, cu picătura, câte doi gemeni, vreme de un sfert de veac - ce rost ar avea?

Evident, n-avea niciun rost. Dar tehnica lui Podsnap accelerase extraordinar procesul de coacere. Se puteau asigura cel puţin o sută cincizeci de ovule mature în decurs de doi ani.

Fertilizarea şi bokanovskificarea - cu alte cuvinte o înmulţire cu 72 - aşa obţii o medie de aproape unsprezece mii de fraţi şi surori în o sută cincizeci de loturi de gemeni identici, toţi de aceeaşi vârstă, şi în numai doi ani.

— Iar în cazuri excepţionale, izbutim să obţinem dintr-un singur ovar peste cincisprezece mii de indivizi adulţi!

Făcându-i semn cu degetul unui tânăr blond şi rumen la faţă, care tocmai trecea pe acolo, îl strigă:

— Domnule Foster! Tânărul rumen se apropie. Ne poţi spune care a fost recordul atins pentru un singur ovar?

— În cadrul Centrului nostru, şaisprezece mii doisprezece, răspunse domnul Foster fără să şovăie măcar o clipă. Vorbea foarte iute, avea o mare vioiciune în ochii lui albaştri şi îi făcea o plăcere evidentă să citeze cifre: şaisprezece mii doisprezece din 189 loturi de embrioni identici. Dar bineînţeles că unele centre tropicale au avut realizări şi mai mari. Cel din Singapore a produs adeseori peste şaisprezece mii cinci sute; iar cel din Mombassa a atins efectiv cifra de şaptesprezece mii. Însă realitatea este că se bucură de nişte avantaje speciale. Ar trebui

să vedeţi ce puternic reacţionează un ovar de negresă la stimulii glandei pituitare! E de-a dreptul uimitor, când eşti deprins să lucrezi doar cu material european. Şi totuşi, adăugă el râzând (dar în ochi îi sticlea flacăra luptei, iar bărbia i se înălţa sfidător), totuşi ne-am pus în gând să-i batem dacă putem. Chiar în momentul de faţă lucrez la un minunat ovar Delta-Minus. Are doar optsprezece luni. Încă de pe acum a dat peste douăsprezece mii şapte sute de copii, fie deja decantaţi, fie în embrion. Şi încă mai produce din plin. Cred că o să-i batem în cele din urmă.

— Îmi place cum gândeşti! strigă tare Directorul şi-l bătu prieteneşte pe umăr. Vino cu noi şi împărtăşeşte-le băieţilor ăstora experienţa şi priceperea dumitale de specialist

Domnul Foster zâmbi modest şi răspunse:

— Cu plăcere.

Îi însoţi în Sala de îmbuteliere în care activitatea intensă se desfăşura ordonat, într-un fel de zarvă armonioasă. Mai multe lifturi mici aduceau neîncetat, în valuri, din Banca de Organe din subsolul al doilea, fâşii de peritoneu proaspăt de scroafă, gata tăiate la dimensiunile corespunzătoare. Fâşş! – Poc! şi se deschideau uşiţele lifturilor: operatorii de la îmbuteliere n-aveau nevoie decât să întindă mâna, să ia fâşiile şi să le introducă gata netezite în flacon şi, înainte ca acesta să fi mers pe banda rulantă dincolo de operator, fâşş! poc! altă bucată de peritoneu ieşea din adâncuri, gata să fie introdusă într-un alt flacon, următorul din cadrul acestui nesfârşit alai lent de pe banda transportoare.

Alături de Operatorii de la Îmbuteliere, se aflau Normatorii.

Procesiunea înainta; unul câte unul, ovulele erau transferate din eprubetele lor în containerele mai mari; operatorii despicau cu abilitate căptuşeala peritoneului, lăsau să cadă unde trebuie ovulele în fază de morulă, turnau soluţia de ser fiziologic... şi flaconul trecea deja mai departe. Îi venea acum rândul să fie etichetat de alţi lucrători specializaţi. Ereditatea, data fecundării, apartenenţa la unul sau altul dintre grupurile bokanovskificate - toate aceste detalii erau transferate de pe eprubetă pe flacon.

Procesiunea înainta încet - de data asta nu mai era vorba de anonimat, ci de obiecte identificate şi numite; treceau printr-o deschizătură din perete către Sala de Predestinare Socială.

— Un fişier care ocupă optzeci şi opt de metri cubi, spuse încântat domnul Foster când pătrunseră în această sală.

— Şi conţine toate informaţiile relevante, adăugă Directorul.

— Aduse la zi, în fiecare dimineaţă.

— Şi coordonate în fiecare după-amiază.

— Constituind baza calculelor noastre.

— Atâţia indivizi de cutare sau cutare calitate, mai explică domnul Foster.

— Distribuţii în cutare sau cutare cantitate.

— Ritmul optim de decantare din fiecare moment.

— Reciclarea promptă a rebuturilor neprevăzute.

— Ultra-promptă, repetă domnul Foster. Vai, dacă aţi şti câte ore suplimentare a trebuit să lucreze după ultimul cutremur din Japonia! râse binedispus şi clătină din cap.

— Predestinatorii le trimit Fertilizatorilor toate cifrele.

— Iar aceştia le furnizează embrionii ceruţi.

— Şi flacoanele vin aici pentru a fi predestinate în tot amănuntul.

— După care sunt trimise la Banca de Embrioni de la subsol.

— Unde vom merge şi noi chiar acum.

Deschizând o uşă, domnul Foster o luă înainte pentru a-i conduce pe scara care ducea la subsol.

Temperatura era încă tropicală. Coborâră într-un fel de amurg din ce în ce mai dens. Două uşi şi un coridor dublu asigurau etanşeitatea subsolului faţă de orice infiltrare posibilă a luminii de afară.

— Embrionii sunt ca filmul fotografic, le explică mucalit domnul Foster în timp ce deschidea a doua uşă. Nu suportă decât lumina roşie.

Şi, într-adevăr, bezna copleşitoare în care-l urmară acum studenţii era vizibilă şi stacojie, ca întunericul dindărătul pleoapelor închise într-o după-amiază de vară. Flacoanele pântecoase aşezate în şiruri şi rânduri suprapuse străluceau ca nenumărate rubine, iar printre acestea se mişcau spectrele de un roşu mai întunecat al unor bărbaţi şi femei cu găvanele ochilor învineţite şi prezentând simptome de lupus. Aerul vibra uşor de zumzetul şi huruitul maşinăriilor.

— Oferă-le câteva cifre, domnule Foster, îi spuse Directorul, care se plictisise să mai vorbească.

Domnul Foster de-abia aştepta să le mai ofere câteva cifre.

Sala era lungă de două sute douăzeci de metri, lată de două sute şi înaltă de zece. Făcu un semn în sus. Studenţii ridicară ochii către tavanul înalt, cu mişcarea găinilor care beau apă. Erau trei rafturi: cel de la nivelul pardoselii, prima galerie şi a doua galerie.

Păienjenişul metalic al galeriilor suprapuse se pierdea în întuneric în toate direcţiile. În preajma lor trei fantome roşii descărcau neîncetat damigene de pe o scară rulantă.

Venea dinspre Sala Predestinării Sociale.

Fiecare flacon putea fi aşezat pe unul dintre cele cincisprezece rafturi, iar fiecare raft, deşi nu se vedea, era o bandă rulantă care se deplasa cu viteza de 33,3 centimetri pe oră. Opt metri pe zi în decurs de 267 de zile. În total 2136 de metri. Un circuit al depozitului la nivelul pardoselii, unul la cel al primei galerii, jumătate pe cea de a doua galerie, iar în cea de-a doua sute şaizeci şi şaptea dimineaţă la lumina naturală din Sala de Decantare. Existenţă independentă - chipurile.

— Dar în acest interval, încheie domnul Foster, noi am reuşit să le supunem la o serie întreagă de operaţii. Da, da, chiar foarte multe - râse el triumfător şi atoateştiutor.

— Îmi place cum gândeşti, îl lăudă din nou Directorul. Hai să ne continuăm turul. Dumneata, domnule Foster, le poţi explica totul.

Şi domnul Foster se conformă.

Le vorbi despre dezvoltarea embrionului în mediul de cultură oferit de peritoneu. Le dădu să guste din consistentul surogat de sânge cu care se hrănea embrionul. Le explică de ce trebuia stimulat cu placentină şi tyroxină. Le vorbi despre extractul de corpus luteum. Le arătă jeturi prin care acesta se injecta automat din doisprezece în doisprezece metri pe parcursul de la punctul 0 până la metrul 2.040. Le vorbi despre acele doze sporite treptat, de extract de glandă pituitară administrate pe ultimii nouăzeci şi şase de metri ai parcursului. Le descrise circulaţia maternă artificială, instalată în fiecare flacon la metrul 112; le arătă rezervorul de surogat sanguin, pompa centrifugă care menţine în circulaţie lichidul deasupra placentei şi-l împinge prin plămânul şi prin filtrul de excreţie. Se referi la tendinţa supărătoare către anemie a embrionului, la dozele masive de extract de stomac de porc şi de ficat de mânz în stare de făt, care trebuiau administrate embrionului pentru a

evita pericolele anemiei.

Le arătă mecanismul simplu prin care, pe ultimii doi metri din fiecare porţiune de opt metri, toţi embrionii erau uşor clătinaţi simultan pentru a se familiariza cu mişcarea. Făcu o aluzie la gravitatea aşa-numitei „traume a decantării” şi enumeră precauţiile luate pentru reducerea la minimum a acelui şoc primejdios, printr-o pregătire şi educare corespunzătoare a embrionului îmbuteliat. Le mai spuse că într-un punct situat la al două sutălea metru se făceau teste pentru determinarea sexului. Le explică apoi sistemul de etichetare: un T pentru masculi, un cerc pentru femele, iar pentru cele destinate să devină sterpe - un fel de hermafrodiţi - un semn de întrebare negru pe fundal alb.

— Căci, fireşte, zise domnul Foster, în marea majoritate a cazurilor, fertilitatea este pur şi simplu o pacoste. Un singur ovar fertil din o mie două sute ar fi întru totul suficient pentru scopurile noastre. Dar noi dorim să avem de unde alege. Şi bineînţeles că întotdeauna trebuie să ne lăsăm o amplă marjă de siguranţă. Ca atare, permitem dezvoltarea normală a unei cote mult mai mari, până la treizeci la sută dintre embrionii feminini. Celelalte femele primesc o doză de hormoni sexuali masculini la fiecare, douăzeci şi patru de metri de pe restul parcursului.

Rezultatul: la decantare sunt ca nişte viţele sterpe, oarecum hermafrodite - perfect normale din punct de vedere structural dar sterile - afară doar de faptul că manifestă totuşi o uşoară tendinţă de a avea barbă (recunoscu el cu neplăcere). Sterilitatea lor este garantată. Şi asta ne aduce în fine eliberarea din domeniul unei simple imitaţii servile a naturii şi pătrunderea în lumea mult mai interesantă a invenţiei umane.

Făcând o pauză, domnul Foster îşi frecă mâinile. Într-adevăr, nu se mulţumea doar să clocească embrioni - lucru pe care îl putea face orice vacă.

— Noi recurgem şi la predestinarea şi condiţionarea lor. Ne decantăm pruncii ca fiinţe umane socializate, Alfa sau Epsilon, ca viitori vidanjori sau ca viitori... (era cât pe-aci să spună „viitori Controlori Mondiali” dar, luând seama, spuse:) viitori Directori de Incubatoare.

DCIC primi cu un zâmbet complimentul.

Treceau prin dreptul metrului 320 de pe raftul 11. Un tânăr

mecanic Beta-Minus lucra cu şurubelniţa şi şublerul la pompa de surogat sanguin. În timp ce răsucea şuruburile, huruitul motorului electric coborî cu un semiton, şi apoi cu încă unul. Jos, tot mai jos... O ultimă răsucire, o ochire la controlul de turaţii şi gata. Mecanicul înaintă spre pompa următoare şi făcu aceeaşi operaţie de reglaj.

— Băiatul ăsta reduce numărul de turaţii pe minut, explică domnul Foster. În felul acesta surogatul e furnizat mai încet; ca atare, trece prin plămâni la intervale mai lungi; deci embrionul primeşte mai puţin oxigen. Nimic nu poate fi mai bun decât lipsa de oxigen pentru a menţine un embrion sub nivelul normal.

Şi domnul Foster îşi frecă iarăşi mâinile cu extremă satisfacţie.

— Dar de ce trebuie să menţineţi un embrion sub nivelul normal? întrebă cu perfectă candoare un student.

— Dobitocule! strigă Directorul, care nu mai scosese de mult o vorbă. Dar nu ţi-a dat prin gând că un embrion Epsilon trebuie să aibă şi o ereditate Epsilon şi un mediu Epsilon?

În mod evident, aşa ceva nu-i trecuse prin cap studentului, care se ruşină cumplit.

— Prin oxigenare precară, obţii o castă inferioară, explică domnul Foster, citând o lozincă. Primul organ afectat este creierul, apoi scheletul. Cu 70 la sută din cantitatea normală de oxigen obţii pitici. Dacă o reduci şi mai mult, ies monştri fără ochi...

După o pauză, domnul Foster conchise:

— Care nu ne sunt de niciun folos. În schimb (şi vocea îi redeveni încrezătoare şi entuziastă), dacă am putea descoperi o tehnică pentru reducerea perioadei de maturizare, ce triumf, ce binefacere ar fi pentru societate! Gândiţi-vă la cal.

Se gândiră.

— E deja matur la vârsta de şase ani. Elefantul abia la zece ani. În schimb, omul nu este matur din punct de vedere sexual nici la treisprezece ani, iar maturitatea fizică o atinge doar la douăzeci de ani. De-aici, bineînţeles, şi acel rod al dezvoltării întârziate - inteligenţa umană.

Şi apoi, după un răstimp, domnul Foster exclamă cu îndreptăţită indignare:

— Dar la Epsiloni nu avem nevoie de inteligenţă umană!

Şi mai rezultă din explicaţiile lui că Epsilonii n-au nevoie de

inteligenţă şi nici nu o obţin. Dar cu toate că mintea de Epsilon se maturizează la zece ani, trupul de Epsilon nu este capabil de muncă decât de la optsprezece încolo. Ani îndelungaţi de imaturitate superfluă şi irosită. O, dacă dezvoltarea fizică ar putea fi accelerată până ar ajunge la fel de rapidă ca a unei vaci, ce economii imense ar realiza Comunitatea!

— Imense! murmurară şi studenţii, căci entuziasmul domnului Foster era molipsitor.

Apoi intră în detalii tehnice foarte specializate: vorbi despre coordonarea anormală între glandele endocrine care îi făcea pe oameni să crească atât de încet; postulă ca o explicaţie o mutaţie biologică. Dar oare efectele acesteia nu puteau fi inversate?

Oare printr-o tehnică adecvată nu se putea întoarce în sens invers embrionul individual Epsilon, pentru a atinge acelaşi nivel al normalului ca şi la câini şi la vaci? Tocmai asta era problema, şi era pe cale de rezolvare.

La Mombassa, Pilkinton produsese indivizi maturi din punct de vedere sexual la vârsta de patru ani şi din punct de vedere fizic la şase ani şi jumătate. Un adevărat triumf al ştiinţei, însă inutil din punct de vedere social. Femeile şi bărbaţii de şase ani nu manifestau destulă deşteptăciune pentru a îndeplini măcar treburile de nivelul Epsilon. Iar procesul era guvernat de principiul „totul sau nimic”: ori eşuai total în modificare, ori împingeai modificarea până la capăt. Se mai făceau încă eforturi pentru a găsi compromisul ideal între adulţii de douăzeci de ani şi cei de şase ani. Dar deocamdată aceste eforturi nu fuseseră încununate de succes. Domnul Foster oftă, clătinând din cap.

Peregrinările lor prin asfinţitul stacojiu îi aduseseră în preajma metrului 170 de pe raftul 9. De la acest punct înainte, raftul era închis şi flacoanele îşi urmau ultima porţiune a călătoriei lor printr-un fel de tunel, întrerupt ici-colo de deschideri largi de doi sau trei metri.

— Condiţionare la căldură, spuse domnul Foster.

Tunelele cu aer cald alternau cu cele cu aer rece. Răcoarea se însoţea cu neplăcerile aduse de puterea razelor X. Până în momentul decantării lor, embrionii aveau oroare de frig. Erau predestinaţi să emigreze la tropice, pentru a deveni mineri şi filatoare la fabricile de mătase artificială şi oţelari. Ulterior, minţile lor aveau să vadă lucrurile la fel ca şi trupurile lor.

— Noi îi condiţionăm în aşa fel încât să se simtă bine la căldură, încheie domnul Foster. Colegii noştri de la etaj îi vor învăţa s-o iubească din plin.

— Iar acesta - interveni sentenţios Directorul - acesta este secretul fericirii şi al virtuţii: să-ţi placă ceea ce eşti obligat să faci. Acesta este ţelul întregii condiţionări: să-i facă pe oameni să-şi îndrăgească destinul social implacabil.

În intervalul dintre două tuneluri, o infirmieră inspecta cu o seringă lungă şi subţire conţinutul gelatinos al unui flacon care trecea pe bandă rulantă. Studenţii şi cele două autorităţi care-i însoţeau o priviră în tăcere câteva clipe.

— Ei, Lenina? o interpelă domnul Foster când fata în sfârşit retrase seringa şi-şi îndreptă spinarea.

Fata se întoarse tresărind. În ciuda roşeţei ca de lupus şi a ochilor învineţiţi de lumina aceea roşie, se vedea bine că e tare frumuşică.

— Henry! strigă ea şi zâmbetul ei roşu lăsă să se întrezărească un şirag de dinţi de mărgean.

— Şarmantă! Şarmantă! murmură Directorul şi, mângâind-o uşurel de câteva ori, fu şi el răsplătit cu un zâmbet destul de respectuos.

— Cu ce-i inoculezi? o întrebă domnul Foster, căutând să adopte un ton cât mai profesional.

— Ah, febră tifoidă şi boala somnului, ca de obicei.

Domnul Foster le explică studenţilor:

— Muncitorii din zona tropicală încep să fie vaccinaţi încă de la metrul 150. Embrionii mai au încă branhii. Imunizăm peştii împotriva viitoarelor boli umane. Apoi, întorcându-se către Lenina, îi spuse: La cinci fără zece pe acoperiş, ca de obicei.

— Fermecătoare, reluă Directorul şi, după ce o mai mângâie o dată, îi urmă pe ceilalţi.

Pe raftul 10, şiruri de muncitori chimişti din generaţia viitoare erau condiţionaţi pentru a tolera bine plumbul, soda caustică, gudronul şi clorul. Primele exemplare dintr-un lot de două sute cincizeci de embrioni de viitori ingineri aerospaţiali tocmai treceau prin dreptul semnului de la metrul 1.100 de pe raftul trei.

Un mecanism special asigura rotaţia constantă a containerelor.

Domnul Foster le explică studenţilor:

— Pentru a le perfecţiona simţul echilibrului! Repararea exteriorului unei rachete în spaţiul extraterestru nu e deloc o treabă uşoară. Noi le încetinim circulaţia când sunt în poziţie ortostatică, pentru a fi pe jumătate flămânzi, şi le dublăm fluxul de surogat sanguin când sunt cu capul în jos. În felul acesta se deprind să lege bunăstarea lor de poziţia inversă, metastatică; de fapt, ei nu sunt cu adevărat fericiţi decât atunci când stau în cap... Mai apoi domnul Foster reluă:

— Iar acum aş vrea să vă arăt nişte aspecte foarte interesante ale condiţionării viitorilor intelectuali Alfa-Plus. Avem un lot mare pe raftul cinci. „La prima galerie”, strigă el câtorva băieţi care începuseră să coboare spre nivelul inferior. Sunt cam pe la metrul nouă sute, le explică el. Nu poţi efectua niciun fel de condiţionare intelectuală utilă până când fătul nu-şi pierde coada. Veniţi după mine.

Dar între timp Directorul se uitase la ceas şi spuse:

— E trei fără zece, mă tem că nu mai avem timp să le arătăm embrionii intelectuali. Trebuie să urcăm la creşe până nu se trezesc copiii din somnul de după-amiază.

Domnul Foster se arătă dezamăgit:

— Măcar o privire să aruncăm în Sala de Decantare, se rugă el.

— Mă rog, mă rog, zâmbi indulgent Directorul. Dar numai o privire.

Capitolul II

Domnul Foster rămase singur în Sala de Decantare. Directorul Centrului şi cu studenţii se urcară în liftul cel mai apropiat care-i duse până la etajul cinci.

„INCUBATOARE PENTRU COPII MICI”, „SĂLILE DE CONDIŢIONARE NEO-PAVLOVIANĂ” - anunţau inscripţiile de pe uşi.

Directorul deschise una dintre ele. Intrară într-o sală imensă şi goală, foarte luminoasă şi însorită, căci întregul perete sudic era alcătuit dintr-o singură fereastră. Vreo cinci-şase infirmiere, îmbrăcate în pantalonii şi jachetele de un alb imaculat ale uniformei de mătase artificială, cu părul ascuns aseptic sub bonete albe, erau ocupate cu aşezarea în linie a vazelor cu trandafiri de-a curmezişul pardoselii. Vaze imense, înţesate de flori.

Mii de petale, în plină maturitate, cărnoase şi mătăsoase, ca obrajii unui număr nesfârşit de heruvimi, dar heruvimi care în lumina aceea atât de puternică nu erau numai trandafirii, de rasă ariană, ci şi chinezi cu chip luminos, precum şi mexicani - şi mai ales din cei apoplectici de atâta suflat în trâmbiţele celeste - sau palizi, palizi ca moartea, palizi ca albeaţa postumă a marmurei.

Infirmierele luară poziţia de drepţi la intrarea directorului.

— Expuneţi cărţile! le zise el sec.

Fără o vorbă, infirmierele executară ordinul. Printre vazele cu trandafiri etalară conform regulamentului cărţile - un şirag de volume mari cât nişte registre, deschise în chip atrăgător la câte o imagine viu colorată a unui animal sălbatic, a unui peşte ori a unei zburătoare.

— Aduceţi copiii!

Infirmierele ieşiră repede din sală şi se întoarseră peste câteva minute, fiecare dintre ele împingând un fel de servantă pe rotile, încărcată, pe toate cele patru rafturi înconjurate de plasă de sârmă, cu copii de opt luni, toţi absolut identici (în mod evident era un grup bokanovskificat) şi toţi îmbrăcaţi în kaki (întrucât fuseseră condiţionaţi pentru casta Delta).

— Aşezaţi-i pe podea!

Infirmierele descărcară copiii de pe servante.

— Acum întoarceţi-i în aşa fel ca să vadă florile şi cărţile.

Odată întorşi, copiii tăcură deodată, apoi începură să se târască în patru labe spre pozele acelea viu colorate, spre formele strălucitoare şi ochioase de pe paginile albe. În timp ce se apropiau, soarele ieşi dintr-o eclipsă momentană, cât fusese ascuns de un nor. Trandafirii se înflăcărară ca şi cum ar fi fost cuprinşi brusc de o patimă interioară; paginile strălucitoare ale cărţilor părură să se îmbibe de o semnificaţie nouă şi profundă.

Din rândurile copilaşilor aflaţi în patru labe se auziră mici ţipete de emoţie, aproape ca guiţatul unor purceluşi, împreună cu gâlgâieli şi ciripeli fericite.

Directorul îşi frecă încântat mâinile:

— Excelent! Parc-ar fi făcut repetiţii!

Cei mai rapizi dintre târâtori îşi atinseseră deja ţinta. Mânuţele lor se întindeau nesigure, atingeau, apucau trandafirii transfiguraţi şi le smulgeau petalele ori îndoiau paginile ilustrate ale cărţilor. Directorul aşteptă până când îi văzu pe toţi ocupaţi astfel şi fericiţi. Apoi spuse calm:

— Acum, atenţie! Şi, ridicând mâna, dădu semnalul.

Infirmiera-şefă, rămasă în picioare la tabloul de comandă din celălalt capăt al încăperii, apăsă o manetă.

Se produse o explozie violentă. O sirenă începu să geamă şi să ţipe, scoţând sunete din ce în ce mai acute. Soneriile de alarmă răsunară înnebunitor.

Copilaşii tresăriră şi începură să urle. Feţele li se schimonosiră de groază.

— Şi acum, strigă tare de tot Directorul (căci zgomotul era asurzitor), acum vom proceda la imprimarea forţată a lecţiei cu ajutorul unui uşor şoc electric.

Făcu iar un semn cu mâna şi Infirmiera-şefă apăsă pe altă pârghie. Ţipetele copilaşilor îşi schimbară brusc tonul. Era ceva deznădăjduit, aproape demenţial în chelălăitul strident şi spasmodic pe care-l scoteau trupşoarele lor, se răsuceau şi apoi înţepeneau; mâinile şi picioarele li se agitau de parcă ar fi fost trase de nişte fire nevăzute.

— Putem electrifica toată această porţiune a pardoselii, urlă Directorul în chip de explicaţie. Dar deocamdată ajunge! spuse el, şi-i făcu semn infirmierei.

Exploziile încetară, soneriile se opriră din stridenţa lor, ţipătul sirenei scăzu până când fu redusă la tăcere. Trupurile care înţepeniseră în poziţii contorsionate se destinseră şi ceea ce se

prefăcuse în gemetele şi scâncelile unor copii anormali reveni încetul cu încetul la strigătul obişnuit - de frică.

— Daţi-le din nou florile şi cărţile!

Infirmierele executară comanda; dar, la apropierea trandafirilor, până şi la vederea acelor imagini viu colorate de Miau-Miau, Cucurigu şi Behehe, copilaşii se traseră îngroziţi înapoi; deodată ţipetele lor se înteţiră.

— Fiţi atenţi! strigă triumfător Directorul. Observaţi!

Cărţile şi pe de altă parte zgomotele asurzitoare, florile şi pe de altă parte şocurile electrice - în mintea copiilor, aceste noţiuni erau acum cuplate în perechi neiertător compromise; după două sute de repetiţii ale aceleiaşi lecţii sau ale uneia similare, aceste noţiuni vor fi legate indisolubil. Ceea ce a îmbinat omul, natura nu mai poate desface.

— Or să crească păstrând ceea ce psihologii din lumea veche numeau o ură „instinctivă" de cărţi şi flori. Reflexele lor vor fi condiţionate irevocabil. Copiii de acum vor fi feriţi toată viaţa de cărţi şi botanică. Directorul se întoarse către infirmiere:

— Luaţi-i de aici!

Continuând să ţipe, copilaşii îmbrăcaţi în kaki fură încărcaţi pe servantele cu rotile şi împinşi afară, lăsând în urma lor doar un miros de lapte acru şi o linişte binevenită.

Unul dintre studenţi ridică mâna şi spuse că, deşi vede perfect de ce nu li se putea permite oamenilor din casta inferioară să irosească timpul Comunităţii Mondiale cu cărţile, şi-şi dă seama că rămâne în permanenţă riscul ca ei să citească vreun lucru de natură să de-condiţioneze în mod nedorit unul dintre reflexe, totuşi… mă rog, în legătură cu florile nu era prea lămurit. De ce atâta osteneală pentru a determina la cei din casta Delta o antipatie absolută faţă de flori?

Cu multă răbdare, Directorul Centrului de Incubaţie şi Condiţionare le dădu alte câteva lămuriri: Copiii sunt făcuţi să ţipe numai cât văd un trandafir, din înalte raţiuni de politică economică. Cu nu prea multă vreme în urmă (cam cu vreun secol), copiii din castele Gama, Delta şi chiar Epsilon fuseseră condiţionaţi să iubească florile - florile în special şi natura sălbatică în general. Ideea era să-i faci să dorească să meargă la ţară ori de câte ori aveau prilejul, şi astfel să-i obligi să consume serviciile transportului public.

— Şi nu le-au consumat? întrebă studentul.

— Ba da, din plin. Dar n-au mai consumat nimic altceva, răspunse Directorul.

Şi el sublinie că primulele şi peisajele au un defect foarte grav: sunt gratuite. Dragostea de natură nu dă de lucru fabricilor.

S-a luat atunci hotărârea de a se interzice dragostea de natură, cel puţin în rândurile castelor de jos; să se interzică dragostea de natură, dar nu şi tendinţa de a consuma serviciile mijloacelor de transport pentru că, fireşte, era esenţial ca ei să se ducă totuşi la ţară, chiar dacă urau natura. Problema era să se găsească o raţiune economică mai sănătoasă pentru consumarea transportului decât o simplă afecţiune pentru primule şi peisaje. Şi s-a găsit ceea ce trebuia.

— Astăzi, încheie directorul, condiţionăm masele să urască natura. Dar în acelaşi timp, le condiţionăm să iubească orice sport practicat în mijlocul naturii. Totodată, luăm măsurile de precauţie necesare pentru ca sporturile practicate în sânul naturii să implice folosirea unor aparaturi cât mai complicate. Aşa consumă nu numai transport, ci şi produse industriale. Tocmai de aceea sunt şi şocurile acelea electrice.

— Aha, înţeleg, spuse cu glas scăzut studentul şi tăcu, pierit de admiraţie.

Urmă un răstimp de linişte. Apoi, dregându-şi glasul, Directorul reluă:

— A fost odată ca niciodată, pe când Domnul Nostru Henry Ford mai sălăşluia încă pe pământ, un băieţel numit Reuben. Reuben era născut din părinţi de limbă polonă. Directorul se întrerupse o clipă: Presupun că ştiţi ce e polona, nu?

— O limbă moartă.

— Ca şi franceza şi germana, adăugă un alt student, grăbindu-se să-şi etaleze cunoştinţele şi să se pună bine cu profesorul.

— Dar „părinţi”? Ştiţi ce erau? îi interogă Directorul Centrului de Incubaţie şi Condiţionare.

Se lăsă o tăcere grea, stânjenitoare. Câţiva dintre băieţi roşiră, încă nu învăţaseră să facă distincţia semnificativă, dar adeseori foarte delicată dintre pornografie şi ştiinţa pură. Într-un târziu, unul dintre ei avu curajul să ridice mâna:

— Pe vremuri, fiinţele omeneşti… erau… (şovăi, şi-i năvăli tot sângele în obraji) mă rog, au fost… vivipare (şi vocea îi scăzu).

— Exact, îi zâmbi aprobator Directorul, încuviinţând din cap.

— Şi copiii se decantau…

— „Se năşteau”, îl corectă Directorul.

— Ei, atunci se cheamă că erau părinţi… adică vreau să spun, nu copiii, bineînţeles… ceilalţi…

Şi bietul băiat se fâstâci de tot.

— Pe scurt, rezumă Directorul, părinţii erau tatăl şi mama.

(Acum obscenităţile ce alcătuiau istoria ştiinţei răsunară ca pocnete şi trosnete în tăcerea păstrată de studenţi, care nici nu îndrăzneau să se uite unul la altul.) Mamă, repetă Directorul, cu glas tare, insistând asupra termenului ştiinţific. Apoi se lăsă pe speteaza scaunului şi adăugă cu gravitate: Mde, acestea sunt realităţile, oricât de neplăcute ar fi. Înţeleg ce simţiţi, dar majoritatea realităţilor istorice sunt neplăcute.

Reveni apoi la Micuţul Reuben - Micul Reuben, în camera căruia într-o seară maică-sa şi taică-su (Poc! Trosc!) uitară radioul deschis. (Căci să nu uitaţi că în vremurile acelea de obscenă reproducere vivipară, copiii erau întotdeauna crescuţi de părinţi şi nu în Centrele de Condiţionare ale Statelor Unite ale Lumii.)

În timp ce copilul dormea, s-a auzit deodată o emisiune de la Londra; şi a doua zi dimineaţă micuţul Reuben şi-a uitat Pocul şi Trosca (cei mai îndrăzneţi dintre studenţi începură să rânjească unii la alţii), repetând cuvânt cu cuvânt o conferinţă lungă a acelui ciudat scriitor de demult („unul dintre foarte puţinii ale căror opere au fost lăsate de autorităţi să ajungă până la noi”), George Bernard Shaw care, conform unei tradiţii binecunoscute şi confirmate de istorie, vorbea despre propriul său geniu. Pentru Pocul şi Trosca lui Reuben (chicote şi semne lubrice între studenţi), această conferinţă era fireşte absolut de neînţeles şi, închipuindu-şi că băiatul lor a înnebunit brusc au trimis după doctor. Din fericire, acesta ştia englezeşte, a recunoscut textul rostit de Shaw la radio cu o seară înainte, a prins sensul celor întâmplate şi a trimis un articol pe această temă la o revistă medicală.

— Se descoperise deci principiul hipnopediei, al educaţiei în timpul somnului.

DCIC făcu o pauză impresionantă.

— Principiul fusese descoperit, explică el, dar au mai trebuit să treacă mulţi, foarte mulţi ani până să poată fi valorificat

practic. Cazul micuţului Reuben s-a petrecut la numai 23 de ani după lansarea pe piaţă a primului automobil Model T al Domnului Nostru Henry Ford. (Şi aici Directorul îşi făcu semnul T-ului pe burtă, urmat cu evlavie de toţi studenţii.) Şi totuşi…

Studenţii notară energic, cu un zel vecin cu furia:

„Hipnopedia, folosită oficial pentru prima dată în anul 214 după Ford. De ce nu a fost folosită anterior? Două motive: (a)…

— Aceşti primi experimentatori, spunea DCIC, se aflau pe o pistă falsă. Ei au crezut că hipnopedia ar putea fi transformată într-un instrument de educaţie intelectuală.

(Un băieţel adormit pe partea dreaptă, cu braţul drept întins înainte, cu mâna dreaptă atârnându-i moale peste marginea patului. Printr-un grătar rotund din peretele lateral al unei cutii mari de lemn un glas rosteşte blând: „Nilul este cel mai lung fluviu din Africa şi al doilea ca lungime dintre râurile de pe întreg globul. Deşi este depăşit cu puţin ca lungime de Mississippi-Missouri, Nilul se află în fruntea tuturor fluviilor din punctul de vedere al lungimii bazinului său care străbate 35 de grade de latitudine…”)

A doua zi dimineaţă, la micul dejun, cineva îl întrebă:

— Tommy, ştii care este cel mai lung fluviu din Africa?

Băieţelul clătină din cap.

— Dar nu-ţi aminteşti ceva care începe aşa: „Nilul este cel mai lung fluviu…”?

— „Nilul-este-cel-mai-lung-fluviu-din-Africa-şi-al-doilea-ca-lungime-dintre-râurile-de-pe-întreg-globul…”. Cuvintele ţâşneau pur şi simplu din gura lui: „Deşi-este-depăşit-cu-puţin…”.

— Ei, spune acum, care este cel mai lung fluviu din Africa?

Copilaşul se holbează în gol:

— Nu ştiu.

— Bine, Tommy, dar Nilul…

— „Nilul-este-cel-mai-lung-fluviu-din-Africa-şi-al-doilea…”.

— Ei, Tommy, atunci care e cel mai lung fluviu?

Tommy izbucneşte în plâns şi urlă:

— Nu ştiu, nu ştiu!

Directorul explică limpede că tocmai acest urlet i-a descurajat pe cei dintâi cercetători care şi-au abandonat experienţele.

Nimeni n-a mai încercat să-i înveţe pe copii lungimea Nilului prin somn. Şi pe bună dreptate. Nu poţi învăţa o ştiinţă dacă nu ştii despre ce e vorba:

— Pe când, dacă ar fi început doar cu educaţia morală... spuse Directorul pornind spre uşă. Studenţii îl urmară, notând cu disperare în timp ce mergeau şi cât urcau cu liftul. „Educaţia morală care niciodată, în nicio împrejurare, nu trebuie să fie raţională”.

— „Linişte, linişte” şopti un megafon tocmai când coborau din lift la etajul 14 şi „Linişte, linişte” repetară neobosit, la intervale regulate, megafoanele plasate de-a lungul fiecărui coridor pe care-l străbătură. În mod automat studenţii, şi chiar şi Directorul, merseră în vârful picioarelor. Bineînţeles, ei aparţineau castei Alfa; dar chiar şi membrii acestei caste au fost bine condiţionaţi.

„Linişte, linişte”. Până şi aerul etajului 14 vibra de acest imperativ categoric.

După cincizeci de metri de mers în vârful picioarelor, ajunseră la o uşă pe care Directorul o deschise cu multă grijă. Păşiră peste prag şi intrară în semiobscuritatea unui dormitor uriaş cu obloanele trase. De-a lungul pereţilor erau înşirate optzeci de pătuţuri. Se auzea sunetul uşor al respiraţiei regulate şi un murmur neîncetat, ca al unor glasuri foarte slabe care şoptesc ceva în depărtare.

La intrarea lor, o infirmieră se ridică în picioare şi luă poziţia de drepţi în faţa Directorului.

— Ce lecţie se predă azi după-amiază? întrebă acesta.

— Primele patruzeci de minute am avut „Bazele educaţiei sexuale” răspunse infirmiera. Acum am trecut la „Conştiinţa elementară de clasă”.

Directorul colindă încet întregul şir de pătuţuri. Cu trupurile relaxate în puterea somnului, cu obrăjorii trandafirii, optzeci de băieţei şi fetiţe stăteau în aşternutul lor curat şi respirau uşurel.

De sub fiecare pernă se înălţa o şoaptă. DCIC se opri şi, aplecându-se asupra unuia dintre pătuţuri, ascultă cu atenţie, apoi zise:

— Spuneai că e „Conştiinţa elementară de clasă”? Hai să auzim textul, repetat ceva mai tare la megafon.

Din peretele situat la capătul dormitorului ieşea în afară un megafon. Directorul se îndreptă spre el şi apăsă un buton.

„...toţi sunt îmbrăcaţi în verde”, spunea un glas blând dar foarte răspicat, aflat în mijlocul rostirii unei propoziţii, „iar copiii Delta sunt îmbrăcaţi în kaki. Ah, nu, mie nu-mi place să mă joc

cu copii Delta! Şi Epsilonii sunt încă şi mai răi! Sunt aşa de proşti că nici nu ştiu să scrie ori să citească. Şi, pe urmă, sunt îmbrăcaţi în negru, care e o culoare nesuferită. Vai, ce tare mă bucur că eu sunt Beta!”.

Urmă o pauză; apoi glasul reluă:

„Copiii Alfa sunt îmbrăcaţi în gri. Ei muncesc mult mai mult decât noi pentru că sunt extraordinar de deştepţi. De fapt, mie îmi pare grozav de bine că sunt Beta, pentru că nu trebuie să fac o muncă atât de grea. Şi, pe urmă, noi o ducem mult mai bine decât copiii Gama şi copiii Delta. Copiii Gama sunt proşti. Toţi sunt îmbrăcaţi în verde, iar copiii Delta sunt îmbrăcaţi în kaki. Ah, nu, mie nu-mi place să mă joc cu copii Delta. Şi Epsilonii sunt încă şi mai răi. Sunt aşa de proşti că nici nu ştiu să scrie ori să citească…”.

Directorul apăsă din nou pe buton. Vocea tăcu. Doar duhul ei nevăzut şi subţire ca aburul continuă să zumzăie de sub cele optzeci de pernuţe.

— Până se trezesc vor auzi repetate vorbele acestea încă de vreo patruzeci sau cincizeci de ori; şi la fel şi joi şi la fel şi sâmbătă. O sută douăzeci de repetiţii de câte trei ori pe săptămână timp de treizeci de luni. După aceea trec la o lecţie mai avansată.

Trandafirii şi şocurile electrice, uniformele kaki ale copiilor Delta şi o duhoare uşoară de răşină Assa fetida - îmbinate indisolubil înainte chiar de a învăţa copilul să vorbească. Dar condiţionarea fără cuvinte este elementară şi generală; ea nu poate imprima distincţiile mai fine, nu poate inculca tiparele mai complexe de comportament. Pentru asta trebuie să recurgi la cuvinte, dar la cuvinte fără sens. Pe scurt, la hipnopedie.

— Cea mai mare forţă moralizatoare şi socializantă a tuturor timpurilor.

Studenţii îşi notau în carneţele. Direct de la sursă.

Directorul apăsă încă o dată pe buton.

„…extraordinar de deştepţi”, tocmai spunea vocea aceea insinuantă şi neobosită. „De fapt, mie îmi pare grozav de bine că sunt Beta, pentru că…”.

Nu chiar ca picăturile de apă, deşi e adevărat că apa poate găuri până şi cel mai tare granit; mai degrabă ca picături de ceară pentru sigilii, picături lichide care aderă, se încrustează, se încorporează în materia pe care cad, până când toată stânca

rămâne doar o singură pată stacojie.

— Până când, în cele din urmă, mintea copilului se contopeşte cu aceste sugestii şi suma sugestiilor formează mintea copilului. Şi nu numai mintea copilului. Şi mintea adultului - pe toată viaţa. Mintea care judecă şi doreşte şi decide - alcătuită din aceste sugestii. Dar toate aceste sugestii sunt sugestiile noastre! rosti răspicat Directorul, aproape calmându-şi triumful.

Sugestii din partea Statelor Unite ale Lumii. Şi bătu cu pumnul în masa cea mai apropiată. De unde rezultă ideea că…

Un zgomot îl făcu să întoarcă privirile spre pătuţuri.

— O, sfinte Ford! coborî el glasul. Na, c-am trezit copilaşii.

Capitolul III

Afară, în grădină, era ora de joacă. Goi-goluţi sub soarele cald de iunie, vreo şapte sute de copilaşi de ambele sexe alergau pe pajişti ţipând strident, ori se jucau cu mingea, ori stăteau ghemuiţi pe vine câte doi sau trei printre tufişurile înflorite.

Tocmai se deschiseseră trandafirii, două privighetori îşi cântau monoloagele pe câte o crenguţă, iar un cuc îşi repeta strigătul discordant dintre frunzele unui tei. Aerul vibra de zumzetul albinelor şi elicopterelor.

Directorul şi studenţii lui zăboviră o vreme să privească jocul cu Aruncătorul Centrifug de mingi. Douăzeci de copii erau grupaţi în cerc în jurul unui turn de oţel cromat. O minge aruncată în sus în aşa fel încât să ajungă pe platforma din vârful turnului se rostogoli în interior, căzu pe un disc care se învârtea rapid şi fu proiectată prin una dintre numeroasele deschizături ale învelişului cilindric, urmând a fi prinsă de cine putea.

— Ciudat, murmură visător Directorul în timp ce se îndepărtau. Ciudat, dacă stai să te gândeşti că până şi în zilele Domnului Nostru Ford majoritatea jocurilor se jucau fără altă aparatură decât o minge sau două, câteva beţe şi eventual o plasă. Gândiţi-vă la nebunia de a permite oamenilor să practice jocuri complicate care însă nu aveau câtuşi de puţin darul de a spori consumul. O adevărată demenţă. Astăzi Controlorii nu ar îngădui niciun fel de joc sau sport nou dacă nu se poate dovedi că solicită cel puţin la fel de multă aparatură ca şi cel mai complicat dintre jocurile existente.

Se întrerupse o clipă, apoi, arătând cu degetul, spuse:

— Uite un mic grup încântător.

Pe o peluză cuprinsă între tufe de arbuşti mediteraneeni, doi copii - un băieţel de vreo şapte ani şi o fetiţă cam cu vreun an mai mare - jucau, cu toată gravitatea şi atenţia foarte concentrată a savanţilor adânciţi într-un studiu consacrat unei mari descoperiri, un joc sexual rudimentar.

— Încântător, încântător! repetă pe un ton înduioşat DCIC.

— Încântător, încuviinţară politicoşi studenţii. Dar zâmbetul lor era mai mult de circumstanţă. De prea puţină vreme abandonaseră asemenea distracţii copilăreşti ca să le mai poată urmări acum fără o undă de dispreţ. Încântător? Păi era vorba doar de nişte ţânci care-şi pierdeau vremea prosteşte; nişte

prunci, asta erau.

— Întotdeauna am fost de părere… reluase Directorul pe acelaşi ton sentimental, când fu întrerupt de un bocet puternic.

Dintr-un grup de arbuşti din apropiere ieşi o educatoare conducând de mână un băieţel care urla în timp ce era tras înainte. Pe urmele lor venea trap-trap o fetiţă cu mutra îngrijorată.

— Ce s-a întâmplat? întrebă Directorul.

Educatoarea dădu din umeri:

— Nu cine ştie ce. Numai că băieţelul ăsta se lasă cam greu implicat în jocurile erotice obişnuite. Am mai observat de vreo două ori chestia asta la el. Şi azi din nou. Adineauri a început să urle…

— Zău că n-am vrut să-l supăr ori să-i fac rău! zise fetiţa îngrijorată. Zău că n-am vrut.

— Bineînţeles că n-ai vrut, drăguţo, o consolă educatoarea.

Aşa că - reluă ea întorcându-se din nou către Director - îl duc la Psihologul Adjunct. Ca să verific dacă nu cumva are ceva anormal.

— Foarte bine faci! spuse Directorul. Du-l înăuntru. Tu stai aici, fetiţo, adăugă el în timp ce educatoarea se îndepărta cu băieţelul care încă mai ţipa cât îl ţinea gura. Cum te numeşti fetiţo?

— Polly Troţki.

— Foarte frumos nume, o lăudă Directorul. Ei, acum du-te fuguţa şi vezi dacă nu-ţi găseşti vreun alt băieţel cu care să te joci.

Fetiţa dispăru în tufişuri şi n-o mai văzură.

— Ce micuţă fermecătoare! zise Directorul privind lung în urma ei. Apoi se întoarse către studenţi: Ceea ce vreau să vă spun acum s-ar putea să vi se pară de necrezut Dar, pe de altă parte, dacă nu ai o pregătire specială în domeniul istoriei, majoritatea realităţilor din trecut par într-adevăr incredibile.

Şi le dezvălui adevărul uluitor: foarte multă vreme înaintea Erei Domnului Nostru Ford şi chiar şi vreo câteva generaţii după aceea, jocurile erotice între copii fuseseră considerate drept ceva anormal (studenţii scoaseră urlete de râs când auziră) şi nu numai anormal ci de-a dreptul imoral (vai, nu se poate!), fiind ca atare riguros reprimate.

Pe feţele ascultătorilor se iviră zâmbete neîncrezătoare, chiar

uluite. Cum adică, bieţilor copilaşi nu li se dădea voie să se distreze? Era cu neputinţă să accepţi o asemenea idee.

— Până şi adolescenţii, spune DCIC, până şi adolescenţi ca voi…

— Dar e cu neputinţă!

— Cu excepţia unei doze oarecare de autoerotism practicat pe furiş şi a unui pic de homosexualitate - absolut nimic.

— Chiar nimic?

— În majoritatea cazurilor, până când nu împlineau douăzeci de ani.

— Douăzeci de ani? răsună ca un ecou corul neîncrezător al studenţilor.

— Da, douăzeci, repetă Directorul. Doar v-am spus că n-o să vă vină să credeţi.

— Dar cum se petreceau lucrurile? Care erau rezultatele? întrebară ei.

— Rezultatele erau îngrozitoare - răsună o voce puternică şi profundă amestecându-se pe neaşteptate în dialog.

Toţi întoarseră capetele. La marginea grupului de studenţi se afla un necunoscut - un bărbat de statură mijlocie, cu părul negru, nasul vulturesc, buze roşii, cărnoase, ochii foarte pătrunzători şi întunecaţi.

— Îngrozitoare, repetă el.

Tocmai atunci Directorul se aşezase pe una dintre băncile de oţel şi cauciuc plasate la îndemână ici-colo prin parc, dar dând cu ochii de noul venit, sări în picioare şi se repezi înainte cu mâinile întinse, zâmbind entuziast, cu toţi dinţii.

— Domnule Controlor! Vai, dar ce surpriză plăcută! Ei, băieţi, ce ziceţi? Dumnealui este domnul Controlor; însuşi Forditatea Sa Mustapha Mond.

În cele patru mii de încăperi ale Centrului de Incubaţie şi Condiţionare pentru Londra Centrală, cele patru mii de ceasuri electrice bătură simultan ora patru. Glasuri descărnate răsunară prin gurile de trompetă ale megafoanelor.

— Primul schimb de zi a încheiat serviciul. Îl preia al doilea schimb de zi. Schimbul întâi este liber…

În liftul care-i ducea spre vestiare ca să se schimbe, Henry Foster şi cu Directorul Adjunct al Predestinării îi întoarseră destul de ostentativ spatele lui Bernard Marx de la Biroul de

Psihologie. Îl evitau din pricina reputaţiei lui dubioase.

Uşorul zumzet şi uruit al maşinăriilor încă mai făcea să vibreze aerul stacojiu din Depozitul de Embrioni. Schimbul întâi putea să plece, schimbul doi putea să vină, o faţă ca bolnavă de lupus lăsa locul alteia; în chip maiestuos şi neîntrerupt, benzile rulante mergeau înainte cu încărcăturile lor de viitori bărbaţi şi femei.

Lenina Crowne se îndreptă cu paşi vioi către uşă.

Forditatea sa Mustapha Mond! Studenţilor care-l salutau erau cât pe-aici să le sară ochii din cap. Mustapha Mond!

Controlorul Principal pentru întreaga Europă Occidentală! Unul dintre cei zece Controlori Mondiali. Unul dintre Cei Zece... şi se aşezase pe bancă alături de DCIC, deci avea de gând să rămână, da, da, să rămână şi chiar să le vorbească... Aveau să audă explicaţii în direct chiar din gura Marelui Ford.

Dintr-un tufiş alăturat ieşiră doi copii cam măslinii la faţă, îi priviră o clipă cu ochi mari şi uluiţi, iar apoi se întoarseră printre frunze la distracţiile lor.

— Vă amintiţi cu toţii - zise Controlorul cu glasul lui puternic şi profund - presupun că vă amintiţi cu toţii de acea zicală frumoasă şi inspirată care vorbeşte despre Marele Nostru Ford: „Istoria e doar gargară”. Istoria, repetă el mai domol, e doar gargară.

Le făcu semn cu mâna; avea aerul că mânuind un pămătuf de pene măturase din cale puţin praf şi praful era Harappa, era cetatea Ur a caldeenilor; câteva plase de păianjen - şi acestea erau Teba şi Babilonul şi Cnossos şi Micene. Fâş-fâş - şi ce mai rămânea din Ulise, din Iov, din Jupiter şi Gautama şi Isus? Fâş - şi gata, dispăreau acele pete de murdărie străveche denumite Atena şi Roma, Ierusalimul şi Regatul de Mijloc - toate dispărură. Fâş - şi se goli şi locul unde fusese Italia. Fâş - şi dispărură catedralele; fâş-fâş şi pieriră Regele Lear şi Panseurile lui Pascal. Fâş - Patimile; fâş - Recviemul; fâş - Simfonia; fâş...

— Mergi astă-seară la tactile, Henry? întrebă Predestinatorul Adjunct. Aud că cel nou de la cinema Alhambra e grozav, are şi o scenă de amor pe o blană de urs; cică e minunată. Se reproduce perfect senzaţia dată de fiecare fir din blana ursului. Efectele senzoriale sunt de-a dreptul uluitoare.

— De aceea nu vi se predă istoria, le spunea Controlorul.

Dar acum a sosit timpul…

Directorul îl privi uşor speriat. Circulau zvonurile acelea ciudate despre vechi cărţi interzise, aflate sub cheie într-un seif din biroul Controlorului. Biblii, volume de versuri - numai Ford mai ştia ce.

Mustapha Mond interceptă privirea speriată a Directorului şi colţurile buzelor sale roşii se strânseră ironic.

— Nu te teme, Directore, îl potoli el pe un ton puţin batjocoritor. N-am să-i corup.

Pe DCIC îl năpădi un val de ruşine.

Cei care se simt dispreţuiţi fac mai bine să pară dispreţuitori.

Aşa era şi zâmbetul de pe faţa lui Bernard Marx. Auzi, cică filmul te face să simţi fiecare fir din blana ursului!

— Eu unul am să mă duc neapărat, zise Henry Foster.

Mustapha Mond se aplecă puţin înainte şi ameninţă uşurel cu degetul:

— Încercaţi măcar să vă daţi seama despre ce e vorba, le zise el, şi glasul lui le trimise fiori în trup. Încercaţi să vă daţi seama ce înseamnă să ai o mamă vivipară.

Ah, iarăşi cuvântul acela obscen! Dar niciunuia dintre ei nu-i veni câtuşi de puţin să zâmbească.

— Încercaţi să vă imaginaţi ce însemna „să trăieşti cu familia ta”.

Încercară, dar, în mod evident, fără pic de succes.

— Şi ştiţi ce însemna „un cămin”?

Clătinară din cap.

Din subsolul ei întunecat şi lucind doar de lumina aceea roşie, Lenina Crowne ţâşni în sus şaptesprezece etaje, ieşi din lift spre dreapta, străbătu un coridor lung şi deschizând uşa pe care scria VESTIAR FEMEI, se afundă într-un vălmăşag asurzitor de braţe şi sâni şi desuuri. Torentele de apă fierbinte şiroiau şi clipoceau în o sută de căzi sau stropeau în jurul duşurilor.

Uluind şi şuierând, opt sute de maşini vacuumatice de vibromasaj frământau şi sugeau simultan pielea bronzată şi carnea tare a optzeci de femele superbe. Toate vorbeau cât le ţinea gura de tare. Iar prin megafon se auzea un sintetizator care emitea un solo de super-corn.

— Bună, Fanny, îi spuse Lenina tinerei care avea cuierul şi dulăpiorul de lângă ea.

Fanny lucra în Sala de îmbuteliere şi avea numele de familie tot Crowne. Dar întrucât cele două miliarde de locuitori ai planetei nu aveau în total decât zece mii de nume, coincidenţa nu era deloc surprinzătoare

Lenina îşi trase fermoarele - în jos pe cel de la jachetă, în jos, cu amândouă mâinile pe cele care îi ţineau pantalonii, şi iarăşi în jos ca să-şi scoată lenjeria intimă. Cu pantofii şi ciorapii în picioare se îndreptă spre băi.

— Un cămin, o casă: câteva cămăruţe, sufocant de supra-aglomerate de un bărbat, de o femeie care tot năştea periodic, de o droaie de băieţi şi fete de toate vârstele. Niciun pic de aer, niciun pic de spaţiu; o închisoare prost sterilizată; beznă, boală şi miasme.

(Evocarea Controlorului avea atâta vioiciune încât, auzind această descriere, unul dintre băieţi, mai simţitor decât ceilalţi, păli pur şi simplu, gata să vomite.)

Lenina ieşi din baie, se şterse bine cu prosopul, apucă un tub lung şi flexibil prins în perete, îi apropie capul de pieptul ei - parcă ar fi vrut să se sinucidă - şi apăsă pe trăgaci. Un jet de aer cald pulveriza pe ea talc foarte fin. Opt tipuri diferite de parfumuri şi apă de colonie erau aşezate în mici robinete deasupra lavoarului. Îl întoarse pe cel de-al treilea din stânga, se tamponă cu parfum „Chypre” şi, ducându-şi pantofii şi ciorapii în mână, ieşi să vadă dacă s-a eliberat vreuna dintre maşinile de vibromasaj.

— Iar căminul era la fel de sordid din punct de vedere psihic ca şi din punct de vedere fizic. Psihologic vorbind, era o vizuină de iepuri, o gaură încălzită de frecuşul vieţii aglomerate, duhnind a emoţie. Ce intimităţi sufocante, ce relaţii primejdioase, obscene şi demente între membrii grupului familial! Cu o manie tipică, mama se purta ca o cloşcă faţă de copii (copiii ei)… şi-i strângea la piept cum îşi ţine mâţa strâns de tot pisoii; numai că era o pisică în stare să vorbească, o pisică înzestrată cu capacitatea de a spune „Puiul meu, puiul meu” de nu ştiu câte ori. „Puiul meu, copilul meu, of, of, la pieptul meu, mânuţele lui, foamea, acea plăcere intensă, chinuitoare, de nedescris! Până când pruncul meu adoarme,

puiul meu doarme cu o băşicuţă de lapte alb în colţul gurii. Puişorul meu doarme…”.

— Da, da, zise Mustapha Mond, încuviinţând din cap. Aveţi dreptate să vă înfioraţi.

— Cu cine ieşi astă-seară? întrebă Lenina pe când se întorcea de la vibromasaj ca o perlă luminată dinăuntru, strălucind trandafiriu.

— Cu nimeni.

Lenina ridică uimită din sprâncene.

— În ultima vreme n-am prea fost în apele mele, îi explică Fanny. Doctorul Wells mi-a recomandat să iau un înlocuitor de sarcină.

— Vai de mine, draga mea, dar n-ai decât nouăsprezece ani. Abia la douăzeci şi unu e obligatoriu primul înlocuitor…

— Da, ştiu, draga mea. Numai că unora le face mai bine să înceapă mai devreme. Doctorul Wells mi-a spus că brunetele cu bazinul lat, ca mine, ar trebui să înceapă Substituirea Graviditǎţii la şaptesprezece ani. Aşa că de fapt sunt cu doi ani în urmă, nu cu doi ani înainte.

Deschise dulăpiorul şi arătă şirul de cutiuţe şi sticluţe de pe raftul superior.

— „SIROP DE CORPUS LUTEUM”. Lenina citi tare şi celelalte nume: „OVARIN, PROASPĂT: A NU SE FOLOSI DUPĂ DATA DE ÎNTÂI AUGUST – 632 ERA FORD”. „EXTRACT DE GLANDĂ MAMARĂ: A SE ADMINISTRA DE TREI ORI PE ZI ÎNAINTEA MESELOR, CU PUŢINĂ APĂ”. „PLACENTIN: CINCI CENTIMETRI CUBI. A SE INJECTA INTRAVENOS LA INTERVALE DE TREI ZILE…”. Pfui! exclamă Lenina scuturată de un fior. Nu pot să sufăr injecţiile intravenoase, dar tu?

— Nici eu, dar de vreme ce-ţi fac bine…

Fanny era o fată deosebit de înţeleaptă.

— Ford al Nostru – sau Freud al Nostru, aşa cum, din cine ştie ce motiv rămas necunoscut prefera să se intituleze ori de câte ori discuta chestiuni psihologice – Freudul Nostru fusese primul care dezvăluise primejdiile înfiorătoare ale vieţii de familie. Lumea era plină de taţi – deci sufocată de mizerie; plină de mame – deci chinuită de tot soiul de perversiuni de la sadism până la castitate; plină de fraţi, surori, unchi, mătuşi – deci

deformată de nebunie şi sinucideri.

— Şi totuşi printre sălbaticii din Samoa, pe unele insule din largul Noii Guinee...

Razele soarelui tropical aşterneau un fel de miere caldă pe trupurile goale ale copiilor care făceau de-a valma tumbe printre florile de hibiscus. Căminul era pentru ei oricare dintre cele douăzeci de colibe din frunze de palmier. În mentalitatea trobrianzilor din Arhipelagul Solomon, concepţia era opera strigoilor ancestrali; nimeni nu auzise vreodată de un tată.

— Extremele se atrag, spuse Controlorul. Pentru simplul motiv că au fost făcute să se întâlnească.

— Doctorul Wells spune că dacă acum iau trei luni înlocuitorul de Sarcină, asta o să-mi îmbunătăţească mult sănătatea pentru următorii trei-patru ani.

— Mde, să sperăm că are dreptate, îi răspunse Lenina. Dar cum, Fanny, vrei să spui că în următoarele trei luni n-ar mai trebui să...?

— A, nu, draga mea. Doar o săptămână-două, atâta tot. Am să-mi petrec serile la Club, jucând Bridge Muzical. Presupun că tu ieşi astă-seară, nu?

Lenina încuviinţă din cap.

— Cu cine?

— Cu Henry Foster.

— Iarăşi? Faţa blândă, rotundă ca o lună a lui Fanny căpătă o expresie ciudată, de uimire jignită şi dezaprobare: Nu cumva vrei să spui că tot mai eşti cu Henry Foster?

— Mame şi taţi, fraţi şi surori. Dar mai erau şi soţi, soţii, amanţi. Mai era şi monogamie, mai erau şi idile romantice. Măcar că probabil nici nu ştiţi ce înseamnă aceste cuvinte, adăugă Mustapha Mond.

Studenţii clătinară din cap.

— Familie, monogamie, idile romantice. Pretutindeni exclusivism, pretutindeni o concentrare a interesului, o canalizare îngustă a impulsurilor şi energiei.

— Dar „toţi suntem ai tuturor celorlalţi", încheie Mustapha Mond citând proverbul hipnopedic.

Studenţii încuviinţară din cap, fiind întru totul de acord cu o afirmaţie pe care – auzind-o repetată prin întuneric de peste

şaizeci şi două de mii de ori – ajunseseră s-o accepte nu numai ca adevărată, ci şi ca axiomatică, evidentă de la sine, absolut indiscutabilă.

— Dar la urma urmei, protestă Lenina, sunt doar patru luni de când îl am pe Henry.

— Doar patru luni! Ei, ştii că-mi placi! Şi mai mult decât atât – continuă Fanny ţintuind-o cu un deget acuzator –, în tot timpul ăsta n-ai mai avut pe nimeni afară de Henry. Aşa e?

Lenina roşi până în vârful urechilor, dar ochii şi glasul îi rămaseră sfidători:

— Nu, n-am mai avut pe nimeni, răspunse ea aproape agresiv. Şi nici nu văd de ce ar fi trebuit să am pe altcineva.

— Ha-ha, nici nu vede de ce ar fi trebuit să aibă! o îngână Fanny de parcă s-ar fi adresat unui ascultător invizibil din spatele Leninei. Iar apoi schimbă brusc tonul: Acum, vorbind serios, eu zic că ar trebui să fii atentă la ce faci. E de rău să te ţii aşa, doar cu un singur bărbat. Mă rog, la patruzeci sau patruzeci şi cinci de ani ar mai merge, dar la vârsta ta, Lenina? Nu, zău că face impresie proastă. Şi pe urmă ştii bine cât de sever se împotriveşte Directorul oricărei poveşti intense ori prelungite.

Patru luni cu Henry Foster, fără să mai ai şi alt bărbat – păi ar fi furios dacă ar afla…

— Gândiţi-vă la apa pompată sub presiune într-o ţeavă. Studenţii se gândiră. Şi deodată găuresc ţeava, adăugă Controlorul. Ce mai ţâşneşte!

O găuri de douăzeci de ori. Ţâşniră douăzeci de jeturi ca nişte mici fântâni arteziene.

— Copilaşul meu, puiul meu…!

— Mamă!

Nebunia e molipsitoare.

— Dragostea mea, puişorul meu scump, comoara mea…

Mamă, monogamie, idile romantice. Ce sus ţâşneşte apa din fântână; ce sălbatic şi înspumat e jetul. Presiunea are doar o singură ieşire. Dragostea mea, copilul meu. Nici nu e de mirare că aceste biete fiinţe premoderne erau demente şi ticăloase şi mizerabile. Lumea lor nici nu le îngăduia măcar să ia lucrurile uşor, nu le lăsa să fie sănătoase, virtuoase, fericite. Mai cu mamele şi amanţii, mai cu interdicţiile la care nu erau deprinşi

să se supună, ba cu ispitele şi cu remuşcările simţite în singurătate, cu toate bolile şi durerea nesfârşită a izolării, cu nesiguranţa şi sărăcia – erau ca atare obligaţi la sentimente puternice.

Fiind supuşi unor asemenea simţăminte vehemente (şi, pe deasupra încă şi trăind în singurătate, într-o izolare deznădăjduită, individuală) cum ar fi putut aceşti oameni să manifeste stabilitate?

— Bineînţeles că nu e nevoie să renunţi la el. Doar să mai ai şi un altul din când în când, atâta tot. Ce, el nu mai are şi alte fete?

Lenina recunoscu că aşa e.

— Bineînţeles că mai are şi altele. În Henry Foster poţi să ai încredere că e un gentleman desăvârşit – întotdeauna corect.

Şi, pe urmă, mai gândeşte-te şi la Director. Doar ştii ce tare ţine la…

— Azi după-amiază mi-a mângâiat puţin fundul, zise Lenina încuviinţând.

— Ei, vezi? exclamă triumfătoare Fanny. Asta ne arată ce principii susţine el. Cel mai strict convenţionalism.

— Stabilitate, zise Controlorul. Stabilitate. Niciun fel de civilizaţie fără stabilitate socială. Nicio stabilitate socială fără stabilitate individuală.

Glasul îi răsuna ca o trâmbiţă. Ascultându-l, studenţii se încălzeau, căpătau parcă dimensiuni mai mari.

Maşina se învârteşte, se învârteşte şi trebuie să continue să se rotească – de-a pururi. Dacă se opreşte, asta înseamnă moarte.

Un miliard de oameni măturaţi de pe scoarţa pământului. Roţile au început să se învârtească. În o sută cincizeci de ani au fost două miliarde. Opriţi toate roţile. În două sute cincizeci de săptămâni vor fi din nou doar un miliard; o mie de mii de mii de bărbaţi şi femei vor fi murit de foame.

Roţile trebuie să se învârtească neîncetat, dar n-o pot face dacă nu sunt supravegheate. Trebuie să existe oameni care să le supravegheze, oameni la fel de stabili cum sunt roţile pe axele lor, oameni zdraveni, oameni ascultători, oameni stabili prin mulţumirea lor.

Strigând şi plângând: copilaşul meu, mama mea, comoara mea, singura mea dragoste; gemând: păcatul meu, Dumnezeul meu înspăimântător; ţipând de durere, văitându-se de friguri, jelindu-şi bătrâneţea şi sărăcia – cum ar mai putea supraveghea roţile? Şi dacă nu pot să se ocupe de ele… Cadavrele a o mie de mii de mii de mii de bărbaţi şi femei ar fi greu de îngropat ori ars.

— Ei, dar la urma urmei, o luă Fanny mai cu binişorul, nici nu e câtuşi de puţin supărător ori dezagreabil să mai ai vreo doi bărbaţi pe lângă Henry. În aceste condiţii, zău că ar trebui să fii şi tu ceva mai libertină…

— Stabilitate, insista Controlorul. Stabilitate. Necesitatea primordială şi ultimă. Stabilitatea. De aici toate acestea.

Şi, cu un gest larg, arătă grădinile, clădirea uriaşă a Centrului de Condiţionare, copilaşii în pielea goală care se ascundeau prin tufişuri sau alergau pe peluzele de iarbă.

Lenina clătină din cap.

— Nu ştiu de ce, mărturisi ea dusă pe gânduri, dar în ultima vreme nu m-a mai încântat cine ştie ce libertinajul. Se întâmplă să ai momente când nu-ţi mai place. N-ai constatat şi tu lucrul ăsta, Fanny?

Fanny dădu înţelegătoare din cap, apoi reluă sentenţios:

— Dar trebuie să faci acest efort. Trebuie să joci jocul până la capăt. La urma urmei, „toţi suntem ai tuturor celorlalţi”.

— Aşa este, „oricare dintre noi aparţine tuturor celorlalţi”, repetă rar Lenina, oftă şi apoi tăcu o clipă; după aceea îi luă mâna lui Fanny şi i-o strânse uşor. Ai perfectă dreptate, Fanny. Ca de obicei. Am să mă străduiesc.

Impulsul ţinut în frâu debordează şi revărsarea o constituie sentimentul, patima nestăpânită, dacă nu chiar nebunia: depinde de forţa curentului, de înălţimea şi tăria barierei. Şuvoiul nestăvilit curge uşurel pe canalele prestabilite, prefăcându-se într-o bunăstare calmă. (Embrionul e flămând; zi şi noapte, pompa de surogat sanguin face cele opt sute de rotaţii pe minut ale ei. Bebeluşul decantat urlă; deodată infirmiera apare cu un flacon de secreţie externă. În tot acest

răstimp sentimentul lâncezeşte tainic între dorinţă şi consumarea ei. Scurtaţi acest răstimp, sfărâmaţi toate aceste bariere vechi şi inutile.)

— Ce tineri norocoşi! le zise Controlorul. N-au fost cruţate niciun fel de eforturi pentru a vă uşura viaţa afectivă – pentru a vă ocroti şi, pe cât posibil, a vă scuti de pericolul oricărui fel de emoţii.

— Maşină-regină! Marele Ford! murmură Directorul. „Totul e perfect în lume”.

— Lenina Crowne? întrebă Henry Foster, îngânându-l pe Predestinatorul Adjunct în timp ce-şi trăgea fermoarul de la pantaloni. A, e o fată splendidă, cum nu se mai poate mai pneumatică. Mă mir că n-ai avut-o până acum.

— Nici eu nu ştiu cum se face că n-am avut-o, îi răspunse Predestinatorul Adjunct. Dar am să-mi îndrept greşeala. Cu prima ocazie.

Din locul în care se afla, de partea cealaltă a coridorului dintre dulăpioarele de la vestiar, Bernard Marx le auzi conversaţia şi păli.

— Să-ţi spun drept, zise Lenina, chiar că am început să mă cam plictisesc văzându-l zi de zi doar pe Henry. Îşi trase ciorapul pe piciorul stâng. Îl cunoşti pe Bernard Marx? întrebă ea pe un ton prea ostentativ indiferent.

Fanny păru surprinsă:

— Nu cumva vrei să spui că…?

— De ce nu? Bernard e Alfa-Plus. Şi pe urmă m-a invitat să-l însoţesc într-o vizită în una dintre Rezervaţiile pentru Sălbatici. Întotdeauna mi-am dorit să văd o asemenea Rezervaţie.

— Bine, dar reputaţia lui?

— Ce-mi pasă mie de reputaţia lui?

— Se zice că nu-i place Golful cu Obstacole.

— Se zice, se zice! o îngână dispreţuitoare Lenina.

— Şi, pe urmă, cică îşi petrece mai tot timpul singur-singurel, adăugă Fanny cu oroare în glas.

— Ei, mă rog, când o să fie cu mine, n-o să mai fie „singur-singurel”. Şi, la urma urmei, de ce se poartă oamenii aşa de înfiorător cu el? Mie mi se pare un băiat destul de drăgălaş.

Lenina zâmbi ca pentru sine, aducându-şi aminte de

timiditatea absurdă de care dăduse dovadă Bernard! Fusese de-a dreptul speriat – ca şi cum ea ar fi fost unul dintre Controlorii Mondiali, iar el un biet operator maşinist Gama-Minus.

— Gândiţi-vă la propriile voastre vieţi, le spuse Mustapha Mond. A întâmpinat vreunul dintre voi o piedică de netrecut?

Răspunsul negativ veni sub forma unei tăceri prelungite.

— A fost vreunul dintre voi silit să aştepte prea mult între momentul când a devenit conştient de o dorinţă şi cel al împlinirii ei?

— Mde..., începu unul dintre băieţi, dar şovăi să vorbească mai departe.

— Hai spune-ne, i se adresă Directorul. Nu lăsa pe Forditatea Sa să aştepte.

— O dată a trebuit să aştept aproape patru săptămâni până am putut s-o posed pe o fată pe care o voiam.

— Şi, ca atare, ai fost pradă unei emoţii puternice?

— Oribilă!

— Exact, oribilă, spuse Controlorul. Strămoşii noştri erau atât de proşti şi de miopi încât atunci când au apărut primii reformatori şi s-au oferit să-i izbăvească de aceste emoţii oribile, n-au vrut să aibă de-a face cu ei.

„Ăştia vorbesc despre ea de parc-ar fi doar o bucată de carne”, scrâşni din dinţi Bernard. „Cică s-o aibă, s-o posede. Parc-ar fi vorba să guste nişte carne de oaie. O înjosesc socotind-o doar o halcă de carne. Ea mi-a zis că o să se mai gândească şi că o să-mi dea un răspuns săptămâna asta. O, Ford, Ford, Ford”!

Îi venea să se apropie de cei doi ticăloşi şi să-i pocnească drept în faţă – da, da, să le tragă un pumn după altul în mutrele lor de mitocani.

— Da, chiar te sfătuiesc s-o încerci şi pe ea, tocmai spunea Henry Foster.

— Să luăm de exemplu, Ectogeneza. Pfitzner şi Kawaguchi elaboraseră întreaga tehnică. Dar ce, guvernele lumii au vrut s-o ia în consideraţie? Aş, de unde! Era altceva, pe atunci, ceva care se chema creştinism. Femeile erau silite să continue naşterea

copiilor prin viviparitate.

— Dar e urâţel rău! zise Fanny.

— Mie-mi place.

— Şi aşa mărunţel de statură, se strâmbă Fanny. (Statura mică era privită cu ochi răi, mai ales ca un semn al apartenenţei la o castă inferioară.)

— Eu îl găsesc destul de drăguţ, zise Lenina. Parcă-ţi tot face poftă să-l mângâi ca pe un copil, ori ca pe un animăluţ de salon. Un motan, să zicem.

Fanny fu de-a dreptul şocată:

— Lumea zice că cineva a făcut o greşeală când Bernard era încă în flacon – a crezut că e vorba de un Gama şi i-a turnat alcool în surogatul sanguin. Cică de-aia ar fi aşa pirpiriu.

— Ce tâmpenie! se indignă Lenina.

— Hipnopedia – educaţia în timpul somnului – era pur şi simplu interzisă în Anglia. Acolo domnea ceva care se numea liberalism. Parlamentul – dacă ştiţi ce era acesta – a adoptat o lege împotriva hipnopediei. Mai avem încă documentele în arhivă. Nişte discursuri despre libertatea individului. Libertatea de a fi ineficient şi prăpădit. „Libertatea de a fi omul nepotrivit la locul nepotrivit”.

— Vai, dragul meu, dar eşti binevenit, te asigur. Serveşte-te când vrei! adăugă Henry Foster bătându-l pe umăr pe Predestinatorul Adjunct. La urma urmei, nu avem noi vorba asta, că „toţi suntem ai tuturor celorlalţi”?

„O sută de repetiţii trei nopţi pe săptămână vreme de patru ani”, socoti mintal Bernard Marx, expert în hipnopedie. „Şaizeci şi două de mii patru sute de repetiţii zămislesc un adevăr. Cretinilor”!

— Sau luaţi, de exemplu, Sistemul Castelor. Propus neîncetat, respins în mod constant. Exista o chestie numită democraţie. Ca şi cum oamenii ar fi egali şi din alt punct de vedere decât cel fizico-chimic!

— Ei bine, tot ce pot să spun este că-i voi accepta invitaţia.

Bernard îi ura, îi ura pur şi simplu. Dar erau doi, erau înalţi şi erau voinici.

— Războiul de Nouă Ani a început în anul de la Ford 141.

— Chiar dacă ar fi adevărat zvonul acela cu alcoolul turnat în surogatul lui sanguin.

— Fosgen, cloropicrină, iodoacetat de metil, difenil-cianarsină, triclometil cloroformat, sulfură de dicloretil. Ca să nu mai vorbim de acidul cianhidric.

— …Ceea ce eu pur şi simplu refuz să cred, încheie Lenina.

— Zgomotul a paisprezece mii de avioane înaintând în formaţie strânsă. Dar pe Kurfurstendamm la Berlin şi în al 8-lea Arondisment la Paris, explozia bombelor cu antrax se aude doar puţin mai tare decât pocnetul unei pungi de hârtie.

— Pentru că ţin morţiş să văd o rezervaţie de sălbatici.

— $CH_3C_6H_2(NO_2)_3$ + $HC(CNO)_2$ egal cu – ei, cu ce? O gaură imensă în pământ, un morman de zidărie ruinată, câteva bucăţi de carne şi pete de mucus, un picior, cu cizma încă pe el, zburând prin aer şi aterizând, pleosc, drept între muşcate – cele stacojii; ce spectacol splendid în vara aceea!

— Vai, Lenina, mă aduci pur şi simplu la disperare! Eu una mă dau bătută!

— Tehnica rusească de infectare a conductelor de apă potabilă era deosebit de ingenioasă.

Stând acum cu spatele una la cealaltă, Fanny şi cu Lenina continuară să se îmbrace fără a mai rosti vreun cuvânt.

— „Războiul de Nouă Ani”, Marea Prăbuşire Economică. Trebuia făcută o alegere între Controlul Mondial şi Distrugere, între Stabilitate şi…

— Şi Fanny Crowne e fată drăguţă, zise Predestinatorul Adjunct.

În grădiniţele de copii, tocmai se terminase lecţia de „Conştiinţă Elementară de Clasă” şi glasurile îşi adaptau revendicările viitoare la viitoarea ofertă industrială. „Îmi place să zbor”, şopteau ele. „Îmi place mult să zbor. Îmi plac la nebunie hainele noi. Îmi place grozav să am…”.

— Bineînţeles că liberalismul a murit de antrax, dar, pe de altă parte, nu puteai impune lucrurile cu forţa.

— Nu se compară cu Lenina, nu e nici pe departe atât de pneumatică. A, nu, nici vorbă!

— „Hainele vechi sunt o porcărie”, continuau şoaptele neobosite. „Vechiturile trebuie aruncate”. „Aruncatu-i mai bun ca reparatul, aruncatu-i mai bun ca reparatul, aruncatu-i mai bun…”.

— Guvernarea e o problemă de rezistenţă, nu de violenţă. Conduci cu creierul şi cu fundul care stă pe scaun, nu cu pumnii. De exemplu, s-au impus anumite limite consumului.

— Uite, sunt gata, zise Lenina. Dar Fanny rămase tăcută, cu faţa întoarsă în partea cealaltă. Hai să facem pace, Fanny dragă.

— Fiecare bărbat, femeie sau copil are obligaţia de a consuma atâta sau atâta pe an. În interesul industriei. Singurul rezultat…

„Aruncatu-i mai bun ca reparatul. Aruncatu-i mai bun ca reparatul. Cine cârpeşte sărăceşte; cine foloseşte acul va rămâne ca săracul”…

— Într-o bună zi – îi spuse Fanny pe un ton ciudat de insistent – o să dai de bucluc.

— Împotrivire pe scară foarte mare a celor ce fac obiecţii izvorâte din conştiinţă. Orice, numai să nu consume. Înapoi la

natură.

„Îmi place mult să zbor. Îmi place mult de tot să zbor”.

— Înapoi la cultură. Da, de fapt la cultură. Dacă stai şi citeşti, nu cheltuieşti, nu poţi să consumi destul.

— Arăt destul de bine? întrebă Lenina.
Purta o jachetă din plastic vert-bouteille, cu garnituri de blană artificială verde la manşete şi guler.

— În suburbia londoneză Golders Green au fost seceraţi de mitraliere opt sute de adepţi ai Vieţii Simple.

„Aruncatu-i mai bun ca reparatul. Aruncatu-i mai bun ca reparatul”.

Şi mai purta un şorţ de catifea reiată verde şi ciorapi lungi din amestec de lână şi vâscoză, răsuciţi însă sub genunchi.

— Şi apoi se produce celebrul masacru de la Muzeul Britanic. Două mii de adepţi ai culturii au fost gazaţi cu yperită.

O şepcuţă ca de jocheu, albă cu verde, îi umbrea ochii Leninei. Pantofii, bine lustruiţi, erau de un verde intens.

— În cele din urmă, continuă Mustapha Mond, Controlorii îşi dădură seama că forţa nu serveşte la mare lucru. Metodele mai lente dar infinit mai sigure ale ectogenezei, ale condiţionării neopavloviene şi ale hipnopediei…

Iar mijlocul îi era încins cu un fel de cartuşieră – o bandulieră din imitaţie de marochin verde cu ornamente argintii şi plină cu dozele prescrise de anticoncepţionale (căci Lenina nu era stearpă).

— În cele din urmă, s-a recurs la descoperirile lui Pfitzner şi Kawaguchi. O propagandă intensă îndreptată împotriva reproducerii prin viviparitate…

— Splendid! strigă entuziasmată Fanny. Niciodată nu putea să se împotrivească multă vreme farmecului Leninei. Vai, şi ce cordon malthusian[4] adorabil!

— …însoţită de o campanie lansată împotriva Trecutului; prin închiderea muzeelor, dinamitarea monumentelor istorice (din fericire, cele mai multe dintre ele fuseseră deja distruse în cursul Războiului de Nouă Ani); şi prin suprimarea tuturor cărţilor publicate înaintea Anului de la Ford 150.

— Trebuie neapărat să-mi iau şi eu unul la fel, zise Fanny.

— De exemplu, erau şi nişte chestii numite piramide.

— Banduliera mea veche de piele neagră de lac…

— Şi era şi un tip numit Shakespeare. Bineînţeles că n-aţi auzit niciodată de asemenea nume, nu?

— A ajuns absolut o ruşine, banduliera aia a mea.

— Iată avantajele unei educaţii cu adevărat ştiinţifice.

— „Cine se cârpeşte nu se-mbogăţeşte. Cine foloseşte acul, va rămâne ca săracul. Cine foloseşte acul, va rămâne ca…”.

Apariţia primului automobil Model T al Domnului Nostru Ford…

— O port de aproape trei luni.

— …se consideră a fi data întemeierii noii noastre ere.

„Aruncatu-i mai bun ca reparatul. Aruncatu-i mai bun…”.

— Şi, după cum vă spuneam mai înainte, mai fusese şi o treabă care se chema creştinism.

„Aruncatu-i mai bun ca reparatul”.

— Etica şi filozofia subconsumului…

— „Îmi plac hainele noi, îmi plac foarte mult hainele noi, îmi plac la nebunie…”.

— …erau de-a dreptul esenţiale pe vremea subproducţiei; în schimb, într-o epocă a maşinilor şi a fixării azotului – aceasta devine o adevărată crimă împotriva societăţii.

— Mi-a dat-o Henry Foster.

— Tuturor crucilor li s-au retezat capetele. Au fost transformate în T-uri[5]. Mai era şi un lucru care se numea Dumnezeu.

— De fapt, e o imitaţie bună de marochin.

— Acum avem Statul Mondial. Şi avem festivităţi de Ziua lui Ford şi Cântări comunitare şi Ritualurile solidarităţii.

— „Ah, Ford, cât de tare-i urăsc!” se gândea Bernard Marx.

— Se mai vorbea şi de o chestie căreia îi spuneau „Rai”, dar cu toate astea oamenii beau mari cantităţi de alcool.

„Parcă ar fi bucăţi de carne, hălci de carne, pur şi simplu”.

— O altă treabă se numea suflet şi mai era o altă chestie căreia îi ziceau nemurire.

— Întreabă-l pe Henry de unde a cumpărat-o.

— Dar se drogau cu morfină şi cocaină.

— „Şi ceea ce-i mai grav e că şi ea se consideră doar o bucată de carne”.

— În anul de la Ford 178 se bucurau de subvenţii două mii de farmacologi şi biochimişti.

— Ce mutră posacă are! zise Predestinatorul Adjunct, arătându-l pe Bernard Marx.

— Peste şase ani se producea pe scară comercială. Era drogul perfect.

— Hai să-l hărţuim niţel.

— Euforic, narcotic, halucinogen la modul cel mai agreabil.

— Posac, Marx, tare posac! Bătaia pe umăr îl făcu pe Bernard să tresară. Întorcând capul, dădu cu ochii de bruta de Henry Foster. Acesta adăugă: Ce-ţi trebuie ţie e un gram de soma.

— Toate avantajele creştinismului şi ale alcoolului, fără vreunul dintre dezavantajele lor.

— „Ah, Ford, îmi vine să-l omor”! Dar cu glas tare nu spuse decât:
— Nu, mulţumesc. Şi respinse cu mâna tubul de pastile pe care i-l oferea Foster.

— Oricând vrei, te poţi detaşa de realitate, pleci într-un fel de vacanţă, şi când te întorci, nu te mai supără nici migrena, nici mitologia.

— Haide, ia puţină soma, insistă Henry Foster. Ia măcar o pastilă.

— Practic vorbind, se asigurase stabilitatea.

— „Un centimetru cub alungă orice sentiment sumbru”, zise Predestinatorul Adjunct, citând din înţelepciunea hipnopedică de uz curent.

— Mai rămânea doar să fie învinsă bătrâneţea.

— Du-te naibii, du-te naibii! strigă Bernard Marx.
— Iaca na!

— Hormoni gonadotropi, transfuzii de sânge tânăr, săruri de magneziu…

— Nu uita că „Mai bine-ţi stă pilula-n gură decât murdara-njurătură”, îi spuseră colegii lui Bernard şi plecară râzând de el.

— Toate stigmatele fiziologice ale bătrâneţii au fost înlăturate. Şi împreună cu ele, fireşte…

— Nu uita să-l întrebi de cordonul acela malthusian, îi aminti Fanny.

— …împreună cu ele şi toate ciudăţeniile mintale caracteristice bătrânilor. Acum caracterele rămân nealterate pe tot parcursul vieţii.

— …mai am de jucat două runde de Golf cu Obstacole până nu se întunecă. Trebuie să mă grăbesc.

— Muncă şi joacă – la şaizeci de ani puterile şi gusturile noastre sunt exact aceleaşi pe care le aveam şi la şaptesprezece ani. În vremurile nefericite de altădată, bătrânii renunţau, se retrăgeau, dădeau în doaga religiei, îşi iroseau timpul citind şi chiar gândind – închipuiţi-vă, gândind!

— „Idioţi! Porci!” îi numea Bernard Marx în mintea lui, străbătând coridorul în drum spre lift.

— Acum – iată progresele înregistrate – bătrânii muncesc, bătrânii se împreunează, bătrânii nu mai au timp liber, nu mai au răgaz de atâtea plăceri, nu au nici măcar o clipă în care să stea şi să mediteze – sau dacă vreodată ghinionul face să se caşte o asemenea crăpătură în acest continuum al distracţiilor lor, iată astăzi ai întotdeauna la dispoziţie soma, delicioasa soma, o jumătate de gram pentru o jumătate de vacanţă, un gram pentru un weekend, două grame pentru o excursie în luxuriantul Orient, trei grame pentru o eternitate întunecată pe satelitul Pământului; iar când se întorc de acolo, de pe Lună, se trezesc de partea cealaltă a crăpăturii, feriţi de orice primejdie, pe terenul solid al trudei, şi distracţiilor zilnice, alergând de la un

film tactil la altul, de la o fetişcană pneumatică la una şi mai pneumatică, de la terenul de golf electromagnetic la…

— Pleacă, fetiţo! strigă furios Directorul Incubatoarelor. Pleacă, băieţelule! Nu vezi că Forditatea Sa are treabă? Ia, ia, duceţi-vă şi faceţi-vă jocurile erotice în altă parte.

— Bieţii copilaşi, zise Controlorul.

Încet, maiestuos, cu un slab zumzet de maşinărie, benzile rulante de asamblare se mişcau înainte, cu viteza de treizeci şi trei centimetri pe oră. În întunericul roşiatic licăreau nenumărate rubine.

Capitolul IV

Liftul era plin de bărbaţi care ieşeau din Vestiarele Grupului Alfa şi care salutară intrarea Leninei cu multe zâmbete şi înclinări prietenoase din cap. Fata se bucura de mare popularitate şi mai de mult sau mai de curând petrecuse o noapte sau două cu cei mai mulţi dintre ei.

„Ce băieţi simpatici!” gândi ea, răspunzându-le la salut. Erau încântători! Şi totuşi parcă o deranjau urechile prea mari ale lui George Edzel (cine ştie, poate i se administrase prea multă paratiroidă la metrul 328 de pe linia de asamblare?). Iar uitându-se la Benito Hoover, nu-şi putu alunga amintirea că, dezbrăcat, era cam prea păros.

Întorcând ochii întristaţi de amintirea „blăniţei” care acoperea trupul lui Benito, văzu într-un colţ faţa melancolică a lui Bernard Marx şi statura lui puţintică şi firavă. Se apropie imediat de el:

— Bernard! Tocmai te căutam! Glasul ei răsună limpede, acoperind zumzetul celorlalţi şi zgomotul liftului care urca.

Colegii se întoarseră plini de curiozitate. Voiam să discutăm despre planul nostru de a merge în New Mexico. Cu coada ochiului îl văzu pe Benito Hoover căscând gura de uimire. Gestul lui o enervă. („Probabil se miră că nu mă rog să merg iarăşi cu el” îşi spuse în sinea ei). Apoi reluă, cu mai multă căldură ca oricând: Mor de poftă să vin cu tine în iulie, să petrecem o săptămână împreună, continuă ea. (În orice caz, măcar îşi dovedea în public infidelitatea faţă de Henry. Fanny ar fi trebuit să fie încântată, chiar dacă-l înşela pe Henry tocmai cu Bernard). Adică, vreau să spun, dacă mai ţii să mă ai! Încheie Lenina învăluindu-l pe Bernard într-un zâmbet cum nu se poate mai încântător şi mai plin de înţelesuri.

Faţa palidă a lui Bernard se îmbujoră. („Ce naiba l-a apucat?” se miră Lenina, profund nedumerită, dar pe altă parte şi înduioşată de acest omagiu straniu adus puterii ei de seducţie).

— N-ar fi mai bine să discutăm în altă parte chestiunea asta? bâigui Bernard, cu un aer teribil de stânjenit. („Are aerul că aş fi spus ceva şocant, se gândi Lenina. N-ar fi fost mai tulburat nici dacă aş fi făcut vreo glumă porcoasă – dacă l-aş fi întrebat cine-i maică-sa ori cine ştie ce altă chestie decoltată.”).

— Adică, vreau să spun, cu toată lumea asta în jur… adăugă Bernard înecându-se de emoţie.

Lenina râse sincer, fără pic de maliţie:

— Vai, ce nostim eşti! Şi de fapt chiar îl socotea nostim. Sper, în orice caz, să mă anunţi cel puţin cu o săptămână înainte, dacă nu te superi, continuă ea pe alt ton. Presupun că mergem cu Racheta Pacificul Albastru, nu? De unde porneşte, de la Turnul Charing-T[6] sau de la Hampstead?

Până să apuce Bernard să răspundă, liftul se opri.

— Acoperişul! scârţâi o voce.

Liftierul era un omuleţ aducând absolut cu o maimuţă şi era îmbrăcat în tunica neagră a unui semicretin Epsilon-Minus.

— Acoperişul!

Deschise larg uşile. Soarele strălucitor şi fierbinte al după-amiezii îl făcu să tresară şi să clipească des.

— Ah, acoperişul! repetă el încântat. Parcă l-ar fi trezit brusc o veste fericită dintr-o torpoare tristă şi întunecată. Acoperişul!

Zâmbi cu un aer de câine bătut care aşteaptă să citească bunăvoinţă pe feţele stăpânilor – în cazul respectiv pasagerii din lift. Vorbind şi râzând voioşi, aceştia păşiră în lumina de afară.

Liftierul privi în urma lor.

— Acoperişul? repetă el, de data asta pe ton interogativ.

Se auzi un clopoţel şi din tavanul liftului un megafon începu să emită comenzile pe un ton nu prea puternic dar imperios:

— Coboară! sună glasul din megafon. Coboară! Etajul optsprezece. Du-te jos. Jos. Etajul optsprezece. Du-te jos, du-te…

Liftierul trânti uşile, apăsă pe un buton şi imediat coborî în crepusculul plin de zumzete al puţului liftului – şi totodată în crepusculul ce alcătuia torpoarea lui obişnuită.

Terasa acoperişului era învăluită în lumina caldă a după-amiezii de vară, în care se auzea doar bâzâitul elicopterelor ce se încrucişau pe cer; din când în când zumzetul mai profund al rachetelor care goneau invizibile pe cerul senin la opt sau zece kilometri înălţime părea o mângâiere a aerului blând. Bernard Marx răsuflă din toţi rărunchii. Ridică ochii spre tăriile cerului, apoi se uită de jur-împrejur la orizontul albastru şi în cele din urmă îi coborî spre chipul Leninei.

— Ce frumos e, nu-i aşa? rosti el cu un uşor tremur în glas.

Fata îi zâmbi cu o expresie de înţelegere cât se poate de afectuoasă:

— O după-amiază desăvârşită pentru Golful cu Obstacole,

răspunse ea încântată. Trebuie să fug, Bernard. Henry se supără dacă-l fac să mă aştepte. Te rog, anunţă-mă din timp când vrei să plecăm. Şi făcându-i cu mâna, alergă de-a lungul terasei, către hangare. Bernard rămase să privească sclipirea ciorapilor ei albi, genunchii bronzaţi care se îndoiau şi se dezdoiau la fiecare pas şi mişcarea unduitoare a şortului de catifea reiată, strâns bine pe şolduri, sub jacheta vert-bouteille. Pe faţa lui stărui o expresie îndurerată.

— Phii, straşnic de drăguţă e! zise o voce puternică şi veselă chiar în spatele lui.

Bernard tresări şi se întoarse. Faţa roşie şi bucălată a lui Benito Hoover îi zâmbea de la înălţimea lui – pogora de fapt asupra lui Bernard razele unei cordialităţi evidente. Benito era vestit pentru firea lui bună şi amabilă. Se zicea despre el că ar putea trăi toată viaţa fără să se atingă măcar de soma. Nu-l afectau niciodată răutăţile şi crizele de nervi, din pricina cărora alţii trebuiau să-şi ia vacanţe soma. Pentru Benito realitatea era întotdeauna însorită.

— Pneumatică fetişcană! Oho, şi încă cum! Apoi continuă, schimbând brusc tonul: la ascultă, băiete, dar tare posomorât arăţi! Cred că ţi-ar prinde bine un dram de soma. Scotocindu-se în buzunarul de la pantaloni, Benito scoase o sticluţă cu pastile. Vorba aceea: „Un centimetru cub alungă orice sentiment sumbru”. Hei, dar ce-i cu tine?

Bernard se răsucise brusc pe călcâie şi o rupse la fugă. Benito rămase cu ochii holbaţi, uitându-se după el. „Ce naiba o fi cu băiatul ăsta?” se minună el şi clătinând din cap stabili că probabil e ceva adevăr în povestea că i s-ar fi turnat alcool în surogatul de sânge. „Se vede că totuşi i-a afectat creierul”.

Puse la loc în buzunar sticluţa cu soma şi scoase în schimb un pacheţel de gumă de mestecat cu hormoni sexuali. Băgă în gură o lamelă şi se îndreptă gânditor spre hangare.

Când sosi Lenina, Henry Foster îşi scosese deja elicopterul din hangar şi se instalase în carlingă, aşteptând-o.

— Patru minute întârziere – acesta fu singurul comentariu pe care-l făcu în momentul în care fata se urcă lângă el.

Henry porni motoarele şi ambreie elicele. Aparatul se ridică vertical în aer. Henry acceleră; zbârnâitul elicei principale deveni mai ascuţit, trecând de la bâzâitul unui tăun la cel al viespii, iar apoi de la viespe la ţânţar; indicatorul de turaţii arăta

că se înalţă cu aproape doi kilometri pe minut. Sub el Londra se micşora din ce în ce. În câteva secunde clădirile mari cu acoperişurile plate dispărură, apoi rămaseră doar ca un fel de ciuperci geometrice care răsăreau în parcuri şi grădini. În mijlocul lor, mai înalt şi cu tulpina mai subţire, Turnul Charing-T îşi ridica spre cer discul de beton strălucitor.

Ca piepturile musculoase ale unor atleţi fabuloşi, deasupra capetelor lor se agitau alene nori imenşi, cu o înfăţişare cărnoasă. Dintr-unul se ivi brusc o insectă mică, roşie, bâzâitoare.

— E Racheta Roşie care tocmai se întoarce de la New York, spuse Henry şi, după ce se uită la ceas, adăugă clătinând dojenitor din cap: O întârziere de şapte minute. Zău, serviciile astea transatlantice sunt groaznic de nepunctuale. Un adevărat scandal.

Luă piciorul de pe acceleraţie. Sunetul elicei de deasupra capului coborî cu o octavă şi jumătate, trecând din nou prin bâzâitul viespii către cel al bondarului, apoi al cărăbuşului şi în cele din urmă al tăunului. Avântul ascendent al aparatului se domoli; o clipă mai târziu atârnau imobili în mijlocul văzduhului. Henry trase de o manetă; se auzi un declic. La început încet, apoi din ce în ce mai repede, începu să se învârtească elicea frontală şi, când intră în turaţia normală, în faţa ochilor lor rămase doar o ceaţă circulară. Vântul provocat de viteza orizontală şuieră din ce în ce mai ascuţit pe lângă aparatul calat. Henry nu-şi dezlipea ochii de pe indicatorul de turaţii; când acul ajunse la cifra 1200, debreie. Acum aparatul avea suficientă inerţie de deplasare pentru a se bizui doar pe aripile sale.

Lenina privi prin geamul din podea. Zburau peste zona de şase kilometri de parcuri ce separa Londra Centrală de primul cerc de oraşe-satelit. Vedea în racursi viermuiala vieţii prin vegetaţia verde, abundentă. Printre copaci licăreau turnurile aruncătoarelor centrifuge de mingi din parcurile de distracţii. Lângă Shepherd’s Bush vreo două mii de cupluri mixte de Beta-Minus jucau tenis pe suprafeţe Riemann. Un şir dublu de Terenuri Escalator-Cinci însoţea şoseaua de la Notting Hill la Willesden. Pe stadionul de la Ealing se desfăşura un spectacol al gimnaştilor Delta însoţit de cântări comunitare.

— Doamne, ce oribilă culoare e kakiul, observă Lenina, dând glas prejudecăţilor inoculate castei ei prin hipnopedie.

Clădirile studiourilor de filme senzoriale acopereau aproape opt hectare din zona Hounslow. În apropierea lor o întreagă armată de lucrători îmbrăcaţi în uniforme negre şi kaki refăceau suprafaţa vitroasă a Marii Autostrăzi de Vest. Tocmai când zburau ei pe deasupra, se descărca un uriaş container mobil. Prin deschizăturile acestuia se vărsa pe şosea un şuvoi orbitor de incandescent de piatră topită; compresoarele cu azbest erau într-un du-te-vino continuu; în urma lor stropitorile izolate ridicau nori albi de aburi.

La Brentford, întreprinderea Companiei de Televiziune părea un adevărat orăşel.

— Cred că acum se schimbă turele, zise Lenina.

Arătând ca nişte furnici şi afide, fetele Gama, verzi ca frunzele şi Epsilonii negri semicretini viermuiau în jurul intrărilor sau făceau coadă ca să-şi ocupe locurile pe tramcarele monorai. Beta-Minuşii de culoarea dudelor intrau şi ieşeau din mulţime. Acoperişul clădirii principale roia de elicopterele care aterizau şi decolau.

— Pe cuvântul meu, zise Lenina, mă bucur din suflet că nu sunt o simplă Gama.

Peste zece minute aterizaseră deja la Stoke Poges[7] şi începuseră să joace prima repriză de Golf cu Obstacole.

Ţinând ochii mai mult plecaţi în jos sau întorcându-i hoţeşte dacă întâmplător se opreau o clipă asupra vreunei alte persoane, Bernard traversă în grabă acoperişul. Avea aerul unui om urmărit – dar urmărit de duşmani pe care nu doreşte să-i vadă, de teamă să nu fie cumva mai ostili chiar decât îi bănuise el. Şi parcă-i era frică să nu se simtă şi mai vinovat, şi mai disperat de singur.

„Oribil e şi Benito Hoover ăsta!”, gândi el. Şi totuşi omul nu fusese deloc rău intenţionat. Ceea ce într-un fel strica şi mai rău lucrurile. Cei bine intenţionaţi se purtau la fel ca şi cei răuvoitori. Până şi Lenina îl făcea să sufere. Îşi aminti de acele săptămâni de şovăială timidă de-a lungul cărora o tot căutase din ochi, dorind-o, însă neputându-şi aduna curajul s-o ceară. Ar fi îndrăznit oare să înfrunte riscul de a fi umilit printr-un refuz dispreţuitor? În schimb, de-ar fi fost să zică ea da, ce încântare pentru el!

Ei bine, acum ea îşi dăduse asentimentul şi totuşi el era încă

nefericit – nefericit că ei i se păruse după-amiaza desăvârşită pentru a juca Golf cu Obstacole, necăjit că a văzut-o alergând pentru a-l regăsi pe Henry Foster, disperat că l-a socotit caraghios pentru că a refuzat să discute în public lucrurile cele mai intime. Într-un cuvânt, nenorocit pentru că ea se purtase aşa cum ar trebui să se comporte orice tânără englezoaică sănătoasă şi virtuoasă şi nu în cine ştie ce alt mod anormal, extraordinar.

Deschise uşa compartimentului său din hangar şi strigă la doi slujitori Delta-Minus care-şi pierdeau vremea pe-acolo, să vină să-i scoată aparatul de zbor sus pe acoperiş. Personalul hangarelor era alcătuit dintr-un singur grup bokanovskificat şi bărbaţii erau gemeni, la fel de mici, negri şi hidoşi. Bernard le dădu ordine pe tonul acela aspru, adeseori arogant şi chiar insultător al omului care nu se simte prea sigur pe superioritatea lui. Pentru Bernard era întotdeauna neplăcut să aibă de a face cu membri ai castelor inferioare. Căci indiferent din ce cauză (şi se prea poate să fi fost adevărată bârfa curentă privitoare la alcoolul turnat în surogatul lui sanguin – căci, deh, se mai întâmplă şi accidente), fizicul lui Bernard nu era cu nimic mai arătos decât al unui Gama de rând. Avea cu opt centimetri mai puţin decât înălţimea standard a unui Alfa şi era şi pirpiriu, în mod corespunzător. Contactul cu reprezentanţii castelor inferioare îi amintea mereu în mod dureros de faptul că fizicul lui nu corespundea etaloanelor obişnuite: „Eu sunt eu, dar tare n-aş fi vrut să fiu”. Era sfios şi ruşinat, într-un mod acut, de-a dreptul supărător. Ori de câte ori se trezea că-l priveşte ochi în ochi pe un Delta – la acelaşi nivel, şi nu de sus, condescendent – se simţea umilit. Oare creatura aceea avea să-l trateze cu respectul cuvenit castei sale? Întrebarea asta nu-i dădea niciodată pace. Şi nu fără motiv: fiinţele din castele Gama, Delta şi Epsilon fuseseră condiţionate în oarecare măsură să lege statura şi masa corporală de superioritatea socială. Realitatea este că o uşoară prejudecată în favoarea staturii mari – inculcată prin hipnopedie – era aproape universală. De aici râsul femeilor cărora le făcea propuneri, şi festele jucate de bărbaţii care făceau parte din aceeaşi castă ca şi el. Batjocura îl făcea să se simtă străin, un outsider; dar se şi purta ca atare, ceea ce sporea prejudecăţile împotriva lui şi înteţea dispreţul şi ostilitatea stârnite de defectele lui fizice. Acestea, la rândul lor,

îi agravau sentimentul de înstrăinare şi însingurare. O teamă cronică de a nu fi luat peste picior îl făcea să-şi evite egalii, iar când era vorba de inferiorii lui, să-şi apere demnitatea cu un fel de jenă nefirească. Vai, cât de tare îi invidia pe oamenii ca Henry Foster şi Benito Hoover!

Bărbaţi care n-aveau niciodată nevoie să ţipe la un Epsilon pentru a se face ascultaţi; care-şi luau poziţia ocupată în societate ca pe un drept câştigat; oameni care se simţeau în sistemul de caste ca peştele în apă – în atât de mare măsură încât nici nu se mai gândeau la ei sau la elementul benefic şi confortabil în care se mişcau.

Lui Bernard i se păru că servitorii gemeni îi scot avionul pe acoperiş cu mişcări prea lente şi cu multă rea-voinţă.

— Hai mai repede! le strigă ţâfnos Bernard. Unul dintre gemeni îi aruncă o privire. Oare nu cumva în ochii aceia cenuşii, inexpresivi licărea un fel de batjocură bestială? Mai repede! strigă el încă şi mai tare, şi vocea îi hârâi antipatic.

Se urcă în avion şi peste un minut se afla în zbor spre sud, către Tamisa.

Diferitele Birouri de Propagandă, precum şi Colegiul de Inginerie Afectivă erau adăpostite în acelaşi zgârie-nori cu şaizeci de etaje de pe Fleet Street[8]. La subsol şi la etajele inferioare se aflau tipografiile şi redacţiile celor trei principale ziare londoneze, The Hourly Radio, o fiţuică pentru snobi, Gamma Gazette, tipărită pe hârtie verde-pal, şi The Delta Mirror, pe hârtie kaki şi scris exclusiv în cuvinte de o singură silabă (dat fiind nivelul intelectual scăzut al cititorilor cărora li se adresa). Apoi veneau Birourile Propagandei prin Televiziune, prin Filme Tactile şi respectiv prin Voci şi Muzică realizate de sintetizator. Toate acestea ocupau douăzeci şi două de etaje. Deasupra erau laboratoarele de cercetări şi camerele capitonate, izolate fonic, în care-şi desfăşurau munca delicată Autorii de Coloane Sonore şi Compozitorii de Muzică Sintetică. Ultimele optsprezece etaje erau ocupate de Colegiul de Inginerie Afectivă.

Bernard ateriză pe acoperişul Casei Propagandei şi coborî din avion.

— Telefonează-i domnului Helmholtz Watson – îi porunci el unui hamal Gamma-Plus – şi spune-i că-l aşteaptă pe acoperiş domnul Bernard Marx.

Se aşeză şi-şi aprinse o ţigară.

Când îi parveni mesajul, Helmholtz Watson tocmai scria ceva în biroul lui.

— Spune-i că vin imediat, confirmă el şi puse telefonul în furcă. Apoi, întorcându-se spre secretară, continuă pe acelaşi ton oficial şi impersonal: Te las pe dumneata să-mi strângi lucrurile.

Ignorând zâmbetul ei radios, se ridică de la birou şi se îndreptă grăbit spre uşă.

Era un bărbat voinic şi bine clădit, cu pieptul bombat, cu umerii laţi şi – în ciuda masivităţii – destul de agil, cu paşi elastici şi cu mişcări iuţi. Gâtul său rotund şi puternic ca un stâlp susţinea un cap frumos modelat. Avea părul negru şi cârlionţat, trăsăturile bine marcate. Era chipeş într-un mod mai mult decât evident şi – aşa cum repeta fără să se plictisească vreodată secretara lui – arăta din cap până-n picioare ca un adevărat Alfa-Plus. De profesie era Conferenţiar la Colegiul de Inginerie Afectivă (Facultatea de Literatură) şi, în pauzele dintre activităţile sale didactice, un foarte activ Inginer al Emoţiilor oamenilor. Avea o rubrică permanentă la revista de elită „The Hourly Radio”, compunea scenarii de filme tactile şi avea un har inegalabil în alcătuirea lozincilor şi versurilor hipnopedice.

— Foarte capabil – acesta era verdictul unanim al superiorilor lui. Ba chiar un pic prea capabil (mai adăugau ei clătinând din cap şi coborând semnificativ vocea).

Da, un pic prea capabil; aveau dreptate. La Helmholtz Watson un exces mintal produsese efecte foarte asemănătoare cu cele care la Bernard Marx erau rezultatul unui defect fizic. Pe Bernard îl izolaseră de semenii săi slaba dezvoltare a oaselor şi muşchilor, fragilitatea şi debilitatea trupului, iar simţământul acestei deosebiri fiind – după etaloanele curente – un exces de inteligenţă, devenea la rândul lui o cauză a adâncirii prăpastiei ce-l separa de oameni. În schimb, pe Helmholtz ceea ce-l făcea să se simtă în chip supărător altfel decât ceilalţi şi să se izoleze de ei era excesul de capacitate şi abilitate. Pe Bernard şi Helmholtz îi apropia, îi unea chiar conştiinţa că sunt indivizi altfel decât semenii lor. Dar în timp ce, deficient din punct de vedere fizic, Bernard suferise toată viaţa de complexul însingurării sale, abia de curând Helmholtz Watson, dându-şi seama de surplusul său mintal, începuse şi el să fie conştient că se deosebeşte de cei din jurul lui. Acest campion la Jocul cu

mingea pe Escalator, acest amant neistovit (se spunea că în mai puţin de patru ani avusese şase sute patruzeci de iubite diferite), acest admirabil „băiat de comitet” şi om foarte sociabil îşi dăduse brusc seama că, în ceea ce-l privea pe el, sportul, femeile şi activităţile obşteşti nu erau lucrurile cele mai importante. Adevărul este că în fond îl interesa altceva. Dar ce? Care lucru anume?

Asta era problema pe care venise Bernard s-o discute cu el sau, mai bine zis, să-şi audă prietenul discutând-o, singur, cu glas tare, întrucât de obicei Helmholtz era cel care vorbea mai tot timpul.

Când coborî din lift, trei fetişcane fâşneţe de la Biroul de Propagandă prin Voci Sintetizate îi aţinură calea:

— O, Helmholtz, drăguţule, te rugăm frumos să vii să faci un picnic cu noi pe pajiştea de la Exmoor.

Se strânseră ciorchine în jurul lui, parcă l-ar fi implorat.

Dar el clătină din cap şi spunând „Nu, nu”, le dădu la o parte şi-şi văzu de drum.

— Să ştii că nu mai invităm alt bărbat.

Dar Helmholtz rămase neclintit chiar şi în faţa acestei făgăduieli încântătoare:

— Nu, repetă el. Sunt prea ocupat.

Şi-şi văzu hotărât de drum. Fetele se ţinură după el şi nu renunţară la urmărire până când nu apucă să se urce în avionul lui Bernard şi să trântească portiera carlingii. Ceea ce-i aduse reproşuri din partea fetelor.

— Ah, femeile astea! strigă el când decola avionul. Zi-le femei şi pace! Clătinând din cap, se mai încruntă o dată: Ceva de groază!

Bernard îi dădu dreptate în modul cel mai făţarnic cu putinţă, deoarece chiar în timp ce rostea cuvintele de încuviinţare murea de poftă să aibă şi el tot atâtea fete ca Helmholtz, fără să-şi dea mai multă osteneală să le cucerească. Drept care, îl apucă brusc o nevoie imperioasă de a face pe grozavul:

— O iau cu mine în New Mexico pe Lenina Crowne, zise el pe un ton cât mai nepăsător cu putinţă.

— A, da? reacţionă Helmholtz, fără pic de interes. După o mică pauză continuă: De vreo două săptămâni am renunţat complet la petreceri şi la fete. Nici nu-ţi poţi închipui ce scandal s-a stârnit din pricina asta la Colegiu. Şi totuşi cred că merită.

Efectele… Avu o clipă de şovăială, apoi reluă: Mde, sunt ciudate, foarte ciudate.

O deficienţă fizică putea produce un fel de exces mintal. Se părea că procesul este reversibil. Excesul mintal putea produce, pentru propriile sale scopuri, acea orbire şi surzenie voită a însingurării autoimpuse, impotenţa artificială a ascetismului.

Restul zborului lor de scurtă durată se desfăşură în tăcere.

Când ajunseră la destinaţie şi se întinseră comod pe canapelele pneumatice din camera lui Bernard, Helmholtz reîncepu. Mai întâi vorbi rar de tot:

— Ai simţit vreodată că ai în tine ceva, aşa, ca un fel de imbold ascuns, care parcă te roagă să-i acorzi o şansă de a ieşi la suprafaţă? Un fel de putere suplimentară pe care n-ai folosit-o niciodată, înţelegi, cum ar fi, de pildă, apa unei cascade irosită în loc să fie folosită pentru punerea în mişcare a turbinelor?

Şi-şi aţinti privirea întrebătoare asupra lui Bernard.

— Adică, vrei să spui, toate emoţiile pe care le-ai simţi dacă lucrurile ar sta altfel?

Dar Helmholtz clătină din cap:

— Nu chiar. Mă gândesc mai de grabă la un fel de senzaţie ciudată pe care o am uneori, sentimentul că aş avea de spus ceva cu adevărat important şi chiar şi capacitatea de a o spune – numai că nu ştiu nici despre ce e vorba, nici cum aş putea face uz de această capacitate. Dacă ar exista vreun alt fel de a scrie… sau poate alte subiecte despre care să scrii… Tăcu o vreme, apoi, într-un târziu, continuă: Vezi tu, mă pricep destul de bine să inventez formulări expresive – ştii, genul ăla de cuvinte care te fac deodată să sari în sus, ca şi cum te-ai fi aşezat pe un ac, care par atât de noi şi de tulburătoare, deşi ştii bine că e vorba de un lucru absolut evident din punct de vedere al hipnopediei. Dar asta nu pare să fie suficient. Nu e destul ca formulările să fie bune; trebuie să fie bun şi scopul pe care-l urmăreşti prin ele.

— Dar tu faci lucruri bune, Helmholtz.

— Mde, sunt bune în sine, atâta tot, dădu din umeri Helmholtz. Dar efectul lor este foarte redus. Într-un fel, nici nu prea sunt importante. Am senzaţia că aş putea face lucruri mult mai însemnate. Da, da, şi mai intense, mai violente. Dar ce anume? Ce e mai important de spus? Şi cum poţi să fii violent în privinţa genurilor de lucruri despre care ţi se cere să scrii?

Cuvintele pot fi ca razele X, dacă le foloseşti aşa cum trebuie pot pătrunde prin orice mediu. Citeşti şi te pătrund. Ăsta e unul dintre lucrurile pe care încerc să le explic studenţilor mei – cum să scrie de o manieră percutantă. Dar la ce naiba slujeşte să fii pătruns de un articol despre o Cântare Comunitară rituală sau despre cele mai recente progrese în materie de organe olfactive? Şi, pe urmă, oare poţi face cuvintele să fie cu adevărat penetrante – înţelegi, ca razele X cele mai puternice – când scrii despre chestii dintr-astea? Poţi spune ceva despre nimic? Că până la urmă la asta se reduce totul. Eu tot încerc şi încerc…

— Sst! spuse deodată Bernard şi ridică un deget de avertizare. Traseră cu urechea. Cred că e cineva la uşă, şopti Bernard. Helmholtz se ridică, străbătu camera în vârful picioarelor şi cu o mişcare bruscă deschise larg uşa. Fireşte, nu era nimeni.

— Iartă-mă, te rog, zise Bernard, ruşinându-se de prostia lui şi având, pe deasupra şi o înfăţişare ridicolă. Am impresia că în ultima vreme m-au cam lăsat nervii. Când oamenii te tratează cu suspiciune, începi şi tu să fii bănuitor cu ei.

Îşi şterse ochii cu dosul mâinii, oftă şi glasul îi deveni plângăreţ. Îşi căuta singur justificări.

— Dacă ai şti prin câte am trecut în ultima vreme! zise el cu vocea aproape înecată în lacrimi – şi izbucnirea de autocompătimire păru un fel de fântână arteziană descătuşată brusc. Ah, de-ai şti şi tu!

Helmholtz Watson îl ascultă cu oarecare jenă şi neplăcere. În sinea lui îşi spuse: „Micuţul Bernard, săracul de el”! Şi totuşi în acelaşi timp se simţi puţin jenat din pricina prietenului său. Ar fi dat nu ştiu ce ca Bernard să manifeste un pic mai multă mândrie.

Capitolul V

Pe la opt lumina începu să scadă. Megafoanele din turnul Clubului sportiv de la Stoke Poges începură să anunţe – cu un glas mai puţin dulce decât cel al tenorilor – că terenurile se închid. Lenina şi cu Henry abandonară partida şi porniră spre clădirea principală. De pe izlazurile Trustului de Secreţie Internă şi Externă se auzeau mugetele miilor de vite care, cu hormonii şi laptele lor, furnizau materiile prime pentru marea fabrică de la Farnham Royal.

Zumzetul necurmat al elicopterelor umplea văzduhul la asfinţit. La fiecare două minute şi jumătate un clopot şi ţipătul unor sirene anunţau plecarea unuia dintre trenurile uşoare monorai care-i transportau pe jucătorii de golf aparţinând castelor inferioare de la terenurile lor marginalizate înapoi în metropolă.

Lenina şi Henry se urcară în aparatul lor de zbor şi decolară.

La înălţimea de aproape trei sute de metri Henry încetini rotaţiile elicei şi vreo două minute rămaseră suspendaţi deasupra peisajului ce se pierdea în amurg. Pădurea de fagi de la Burnham se întindea ca o baltă întunecată către ţărmul mai luminos al cerului dinspre apus. Lumina stacojie de la orizont, ultimele raze ale soarelui scăzură, trecând prin oranj la galben şi apoi către un verde-pal, apos. Spre nord, dincolo de copaci şi deasupra lor, Fabrica de Secreţii Interne şi Externe strălucea prin luminile electrice extrem de puternice de la toate ferestrele celor douăzeci de etaje ale ei. Dedesubtul lor se întindeau clădirile Clubului de Golf – uriaşa cazarmă a castei inferioare, iar de cealaltă parte a zidului despărţitor, căsuţele mai mici, rezervate membrilor castelor Alfa şi Beta. Văile de acces spre gara trenurilor monorai erau înnegrite de furnicarul ca de muşuroi al mulţimii aparţinând castelor inferioare. De sub bolta de sticlă ţâşni un tren luminat. Urmându-i traseul spre sud-est de-a curmezişul câmpiei întunecate, ochii le fură atraşi de clădirile maiestuoase ale Crematoriului Mlaştinii. Pentru siguranţa avioanelor aflate în zboruri de noapte, cele patru coşuri înalte erau puternic luminate şi purtau în vârf semnale de alarmă de culoare stacojie. Era ca un far.

— De ce au coşurile astea de fum un fel de balcoane în jurul lor? întrebă Lenina.

— Recuperarea fosforului, îi explică telegrafic Henry. În cursul lor ascendent, prin coş, gazele sunt supuse la patru tratamente separate. Pe vremuri, de câte ori se ardea un cadavru, pentaoxidul de fosfor era scos din circulaţie. Acum se recuperează peste 98 la sută din el. Mai mult de un kilogram şi jumătate din fiecare adult mort. Ceea ce face aproape patru sute de tone de fosfor pe an numai din Anglia. Henry vorbea cu mândrie şi încântare, savurând din inimă această realizare, ca şi cum iniţiativa i-ar fi aparţinut chiar lui: E splendid să te gândeşti că putem să continuăm să fim utili societăţii chiar şi după ce am murit! Asta ajută creşterea plantelor.

Între timp, Lenina îşi întoarse privirile în altă parte şi se uită drept în jos, la gara monoraiului.

— Da, e splendid, încuviinţă şi ea. Dar e ciudat că morţii aparţinând castelor Alfa şi Beta nu fac să crească mai multe plante decât prăpădiţii ăia mărunţi de Gama şi Delta şi Epsilon care mişună acolo.

— „Din punct de vedere fizic şi chimic toţi oamenii sunt egali”, declară sentenţios Henry. Şi, pe urmă, până şi Epsilonii îndeplinesc servicii indispensabile.

— „Până şi un Epsilon”… Lenina îşi aminti deodată de o împrejurare în care, pe când era fetiţă de şcoală, se trezise în toiul nopţii şi-şi dăduse seama pentru prima dată de şoapta care o obseda întotdeauna în timpul somnului. Revăzu razele lunii, şiragul de pătuţuri albe; auzi din nou glasul blând, foarte blând care spunea (cuvintele îi stăruiseră în minte, de neuitat după atâtea şi atâtea repetiţii noapte de noapte): „Toţi muncesc pentru toţi ceilalţi. Nu ne putem lipsi de nimeni. Până şi Epsilonii sunt utili. Nu ne putem lipsi de Epsiloni. Toţi muncesc pentru toţi ceilalţi. Nu ne putem lipsi de nimeni…”. Lenina îşi aminti acel prim şoc al ei – teama şi surprinderea; îi reveni în minte şi ceasul acela cât rămăsese trează, bântuită de tot felul de gânduri; şi apoi, sub înrâurirea acelor repetiţii nesfârşite, alinarea treptată a tulburării, balsamul somnului care se strecura încetul cu încetul în ea, ogoind-o…

— Eu cred că de fapt Epsilonii nu regretă că sunt Epsiloni, zise ea cu glas tare.

— Bineînţeles că nu. Cum ar putea să regrete? Ei nici nu ştiu ce înseamnă să fii altceva decât un Epsilon. Pe noi fireşte că ne-ar deranja. Dar noi am fost condiţionaţi altfel. Şi, pe urmă, noi

pornim din capul locului cu o ereditate diferită.

— Ce bine-mi pare că nu sunt şi eu Epsilon! zise cu convingere Lenina.

— Dac-ai fi fost, îi răspunse Henry, condiţionarea specială te-ar fi determinat să fii la fel de recunoscătoare că nu eşti Beta sau Alfa.

Ambreie elicea anterioară îndreptându-şi aparatul către Londra. Îndărătul lor, înspre apus, stacojiul şi portocaliul asfinţitului se estompaseră aproape cu totul; la zenit se ivise o masă de nori întunecaţi. Zburând pe deasupra Crematoriului, aparatul de zbor fu săltat în sus de coloana de aer cald care se înălţa din coşurile acelea, iar apoi aproape că se prăbuşi la fel de brusc când întâlni aerul rece din preajmă.

— Vai, ce salt minunat! râse încântată Lenina.

Dar Henry vorbi pe un ton în care o clipă străbătu o undă de melancolie:

— Ştii ce a fost saltul acela? O fiinţă umană care a dispărut definitiv, pentru totdeauna. A ţâşnit în sus într-un jet de gaze fierbinţi. Ar fi interesant de ştiut cine era – un bărbat sau o femeie, Alfa ori Epsilon... Oftă. Apoi, hotărât să adopte un ton optimist încheie: Oricum, de un lucru putem fi siguri: oricine o fi fost, cât a trăit a fost fericit Acum toată lumea e fericită.

— Da, „acum toată lumea e fericită”, îl îngână Lenina.

Amândoi auziseră aceste vorbe repetate de o sută cincizeci de ori în fiecare noapte, vreme de doisprezece ani.

Aterizând în cartierul Westminster pe acoperişul blocului cu patruzeci de etaje unde locuia Henry, coborâră direct în sala de mese. Acolo mâncară o cină excelentă într-o companie veselă şi zgomotoasă. La cafea li se servi şi soma. Lenina luă două tablete de jumătate de gram, iar Henry trei. La nouă şi douăzeci traversară strada, ducându-se peste drum la cabaretul recent inaugurat în Catedrala Westminster. Era o noapte înstelată; aproape fără nori, dar şi fără lună; din fericire însă, nici Lenina, nici Henry nu erau conştienţi de acest lucru în general deprimant. Reclamele luminoase de pe cer izbuteau să ţină departe întunericul exterior: „CALVIN STOPES ŞI CEI ŞAISPREZECE SEXOFONIŞTI AI SĂI”. De pe faţada noii catedrale străluceau atrăgătoare alte litere uriaşe: „CEA MAI SPLENDIDĂ ORGĂ DE CULORI ŞI PARFUMURI DIN LONDRA. TOATE ŞLAGĂRELE RECENTE DE MUZICĂ SINTETICĂ”.

Intrară în local. Atmosfera li se păru caldă, înăbuşitoare mai ales din cauza parfumului de ambră şi de lemn de santal. Pe cupola sălii orga de culori pictase în clipa aceea un asfinţit tropical. Cei şaisprezece sexofonişti cântau un vechi şlagăr: „Flaconaş-drăgălaş, nu-i sticlă mai dulce ca tine pe lume”. Patru sute de perechi dansau five-step-ul în jurul ringului lustruit. Lenina şi Henry deveniră curând cea de-a patru suta una pereche. Sexofoanele se jeluiau ca mâţele ce miorlăie sub razele lunii, gemeau în registrele alto şi tenor de parcă ar fi simţit apropierea morţii, într-o gamă bogată de armonice, corul lor cu tremolo creştea spre un punct culminant, din ce în ce mai tare – până când în cele din urmă, cu un gest maiestuos, dirijorul dezlănţui ultima notă zguduitoare a muzicii eterice şi – dintr-o suflare – îi desfiinţă pur şi simplu pe cei şaisprezece suflători umani. Tunet în la bemol major. Şi apoi, aproape în tăcere, aproape în beznă, urmă o descongestionare treptată, un fel de diminuendo care aluneca din ce în ce mai jos, prin sferturi de ton, până la un acord dominant abia şoptit, care stărui multă vreme (în timp ce dedesubt mai pulsau ritmurile de 5/4) încărcând secundele întunecate cu un simţământ de aşteptare încordată. Şi, în cele din urmă, aşteptarea fu satisfăcută. Se produse un răsărit de soare exploziv şi, simultan, toţi cei şaisprezece sexofonişti izbucniră în cântec:

Flaconaş drăgălaş, mereu pe tine te-am visat!
Flaconaş drăgălaş, de ce-am fost oare decantat?
Şi vremea e senină
Iar ceru-i azuriu în suflet totdeauna
Răsare-n fiecare seară luna
Din sticlele din lumea-ntreagă
Doar eprubeta mea mi-e dragă
Flaconaş drăgălaş,
Sticluţa mea iubită-i numai una.

Dansând în ritm de 5/4 împreună cu celelalte patru sute de perechi de jur-împrejurul catedralei Westminster, Lenina şi cu Henry de fapt dănţuiau într-o altă lume – paradisul cald, multicolor şi neînchipuit de prietenos al Sărbătorii Soma. Vai, ce drăguţi, ce chipeşi, ce amuzanţi, ce încântători erau toţi ceilalţi!

„*Flaconaş, sticla mea, mereu pe tine te-am visat!...*”. Dar

Lenina şi cu Henry aveau tot ce-şi doreau, nu mai aveau nevoie să viseze ori să aspire la nimic... Erau acum înăuntru, aici şi acum – în mijlocul sticlei cu vreme frumoasă, înconjuraţi de cerul veşnic azuriu. Şi când, istoviţi, cei Şaisprezece lăsară din mână sexofoanele şi maşina de Muzică Sintetică începu să emită cea mai recentă creaţie în materie de blues-uri malthusiene, parcă şi ei ar fi fost doi embrioni gemeni care se legănau împreună pe valurile unui ocean de surogat de sânge dintr-un flacon al incubatorului.

„Noapte bună, dragi prieteni. Noapte bună, dragi prieteni".

Difuzoarele îşi învăluiau poruncile într-o politeţe binevoitoare şi muzicală. „Noapte bună, dragi prieteni...".

Ascultători, la fel de supuşi ca şi toţi ceilalţi, Lenina şi cu Henry părăsiră clădirea. Stelele deprimante trecură destul de departe dincolo de jumătatea cerului. Dar cu toate că ecranul de firme celeste dispăruse în mare măsură, cei doi tineri se legănau încă în acea fericire căreia nu-i păsa de noapte.

Înghiţită cu o jumătate de oră înainte de închiderea localului de dans, cea de a doua doză de soma ridicase un zid de-a dreptul impenetrabil între universul real şi minţile lor. Trecură strada ca şi cum ar fi fost înlăuntrul acelei sticle a fericirii; şi tot aşa luară şi liftul până la camera lui Henry de la etajul 28. Şi totuşi, chiar prizonieră a acelei sticle a fericirii, şi în pofida acelui al doilea gram de soma, Lenina nu uită să ia toate precauţiile anticoncepţionale prescrise de regulament. Ani întregi de hipnopedie intensivă şi instrucţia malthusiană de trei ori pe săptămână de la doisprezece până la şaptesprezece ani o determinaseră să ia aceste precauţii la fel de automat şi de inevitabil cum clipea din ochi.

— A, apropo, zise ea revenind din baie, Fanny Crowne vrea să ştie unde ai găsit cartuşiera aceea frumoasă, imitaţie de marochin verde, pe care mi-ai făcut-o cadou.

Joi seara, o dată la două săptămâni, Bernard participa la Ritualuri ale Solidarităţii şi Înfrăţirii. Îndată după cina luată devreme la Clubul Aphroditaeum (în care Helmholtz fusese primit de curând pe baza Articolului Doi) se despărţi de prietenul său şi, făcând semn unui aerotaxi de pe acoperiş, îi spuse pilotului să zboare către Cantatoriul Comunitar Fordson.

Aparatul se înălţă câteva sute de metri, apoi se îndreptă spre

răsărit şi când luă virajul, drept în faţa ochilor lui Bernard se înălţă Cantatoriul – o frumuseţe gigantică. Iluminaţi de sus până jos cu neon, toţi cei trei sute douăzeci de metri de imitaţie de marmură albă de Carrara ai clădirii străluceau ca o zăpadă incandescentă pe dealul Ludgate. În fiecare colţ al platformei sale pentru elicoptere se desluşea perfect prin beznă un T imens de culoare stacojie, iar gurile a douăzeci şi patru de uriaşe trompete de aur răspândeau în văzduh o muzică sintetică solemnă.

„Fir-ar să fie, am întârziat”, îşi zise Bernard când dădu cu ochii de Big Henry[9], orologiul Cantatoriului. Şi chiar aşa era, căci, în momentul când îi plătea taximetristului cursa, Big Henry bătu ora: „Ford” cântă o cu voce copleşitoare de bas ţâşnind din toate trompetele de aur. „Ford, Ford, Ford…” de nouă ori.

Bernard aleargă spre lift. Sala de festivităţi pentru sărbătorirea Zilei lui Ford şi pentru alte concerte comunitare se afla tocmai în subsolul clădirii.

Deasupra ei, câte o sută pe fiecare etaj, se aflau cele şapte mii de camere folosite de Grupurile Solidarităţii pentru ritualurile lor bilunare. Bernard coborî până la etajul 33, aproape fugi de-a lungul coridorului, şovăi o clipă în faţa Camerei 3210 şi, după ce-şi luă inima în dinţi, deschise uşa şi intră.

Slavă lui Ford! Nu era chiar ultimul. Mai erau încă libere trei scaune dintre cele douăsprezece aranjate în jurul mesei circulare. Se strecură tiptil pe cel mai apropiat şi se şi pregăti să se uite urât la cei care aveau să vină şi mai târziu decât el.

Întorcându-se către el, fata din stânga îl întrebă:

— Ce-ai jucat azi după-amiază? Golf cu Obstacole sau Electromagnetic?

Bernard se întoarse către ea („Ford! E Morgana Rothschild!”) şi se văzu silit să recunoască, îmbujorându-se la faţă, că n-a jucat nici una, nici alta. Morgana îl privi uimită. Se aşternu o tăcere jenantă între ei.

Apoi fata întoarse ostentativ capul în partea cealaltă şi se adresă bărbatului din stânga ei, care avea un aer mult mai sportiv.

„Am călcat cu stângul la Ritualul ăsta”, se gândi chinuit Bernard, şi prevăzu cu groază că iar n-o să poată dobândi iertarea păcatelor. Ce greşeală că nu zăbovise o clipă ca să se uite în jur, în loc să se repeadă la primul scaun! Ar fi putut foarte

bine să se aşeze între Fifi Bradlaugh şi Joanna Diesel. Şi, cândcolo, el se dusese ca prostul şi se aşezase lângă Morgana. Morgana!

Pentru numele lui Ford! Sprâncenele acelea negre ale ei – mai bine zis sprânceana, pentru că de fapt erau îmbinate. O, Ford! Şi în dreapta lui era Clara Deterding. E adevărat că n-avea sprâncenele îmbinate, dar era mult prea pneumatică. În schimb, Fifi şi Joanna erau exact cum ţi le-ai fi dorit. Rotunjoare, blonde, nu prea solide... Şi, poftim! Tocmai huiduma aia de Tom Kawaguchi se aşează acum pe scaunul dintre ele!

Ultimul sosi Sarojini Engels.

— Ai întârziat! îi spuse pe un ton sever Preşedintele Grupului Comunitar. Să nu se mai repete!

Sarojini îşi ceru iertare şi se strecură la locul lui, între Jim Bokanovsky şi Herbert Bakunin. Acum grupul se completase, cercul solidarităţii era perfect, impecabil. Bărbat, femeie, bărbat – într-un inel de alternări nesfârşite în jurul mesei. Doisprezece dintre ei gata să se contopească în unul singur, aşteptând să se unească, să se îmbine, să-şi piardă cele douăsprezece identităţi separate într-o singură fiinţă mai mare.

Preşedintele se ridică, făcu semnul T şi, pornind emiţătorul de muzică sintetică, descătuşă răpăitul neobosit dar blând al tobelor şi un cor de instrumente – cvasi-suflători şi super-coarde – care repetau plângăreţ, la nesfârşit, melodia scurtă dar obsedantă, imposibil de alungat din urechi, a primului Imn al Solidarităţii. Şi iarăşi, şi iarăşi – şi nu timpanul auzea ritmul ca pe o pulsaţie, ci însăşi diafragma din capul pieptului. Bocetul şi lamentările acelor melodii recurente îţi bântuiau nu atât mintea, cât măruntaiele, făcându-le să tânjească şi să compătimească.

Preşedintele făcu din nou semnul T şi se aşează. Slujba rituală începuse. În mijlocul mesei fură aşezate tabletele de soma sanctificate. Potirul cu îngheţată de căpşuni cu soma urma să treacă din mână în mână ca o cuminecătură şi fiecare dintre ei urma să soarbă din el rostind formula magică „Beau pentru nimicirea mea”. Apoi, acompaniate de orchestra sintetică, glasurile lor înălţară Primul Imn al Solidarităţii.

Duzină suntem, Ford! Hai şi ne-mpreună
Ca picături din Marele Fluviu Social!
O, fă-ne acum pe toţi să curgem împreună,

Să mergem iute ca luciosul Ford Royal.

Douăsprezece strofe pline de aspiraţii, cântate de inimi care tânjeau. Şi apoi trecură a doua oară din mână-n mână potirul iubirii.

— Beau pentru Fiinţa Supremă.

Aceasta era acum formula rostită de toţi. Sorbiră cu toţii din potir. Muzica răsuna neobosită. Tobele băteau. Strigătele şi scrâşnetele armoniilor deveneau o obsesie în măruntaiele topite laolaltă. Apoi se intonă Cel de-al Doilea Imn al Solidarităţii:

Hai, Fiinţă Mare – scump prieten şi intim -
Topeşte-ne pe toţi cei doisprezece-ntr-unul!
De moarte ne e dor! De-ndată ce pierim
Abia că-ncepe Traiul Nostru Mare în comun!

Şi alte douăsprezece strofe. Între timp, soma începuse să-şi facă efectul. Ochii străluceau, obrajii se îmbujorau, lumina interioară a bunăvoinţei universale izbucnea pe toate feţele în zâmbete fericite, prietenoase. Până şi Bernard simţi cum i se topeşte puţin inima de înduioşare. Când Morgana Rothschild se întoarse către el cu faţa radioasă, se strădui şi el să-i răspundă în acelaşi fel. Dar, vai, din păcate, sprânceana aceea, neagră, două-n una, era mereu prezentă; n-o putea ignora, n-o putea uita, oricât de tare s-ar fi străduit. Înseamnă că nu mersese destul de departe contopirea. Poate dacă ar fi stat între Fifi şi Joanna...

Şi iată, potirul iubirii trecu din mână-n mână pentru a treia oară.

— Beau pentru iminenţa Venirii Lui, strigă solemn Morgana Rothschild. Întâmplător, ei îi venise rândul să iniţieze ritul circular. Vorbea tare, cu entuziasm. Sorbi din potir şi i-l trecu lui Bernard.

— Beau pentru iminenţa Venirii Lui, repetă şi el, încercând sincer să simtă că această venire este iminentă; dar ceea ce continua să-l obsedeze era sprânceana, pe când, din punctul lui de vedere, Venirea era groaznic de îndepărtată. Sorbi din potir şi i-l trecu Clarei Deterding. „Iar o să fie un eşec, îşi spuse în sinea lui. Ştiu precis că aşa o să fie”. Dar tot se strădui din răsputeri să zâmbească radios.

Potirul amorului îşi încheie circuitul. Ridicând mâna, Preşedintele dădu semnalul; corul începu Cel de-al Treilea Imn al Solidarităţii:

Simţiţi şi voi cum se apropie Fiinţa Mare!
Fiţi bucuroşi şi, bucurându-vă, pieriţi mereu!
Topiţi-vă cu toţii-n muzica ce moare!
Căci El ne-ajută: eu sunt tu, iar tu eşti eu!

În timp ce strofele se succedau, glasurile vibrau de o emoţie din ce în ce mai intensă. Simţământul iminenţei Venirii plutea în aer ca o tensiune electrică. Preşedintele stinse aparatul muzical şi, odată cu nota finală a ultimei strofe, se aşternu o tăcere deplină – tăcerea aşteptării încordate, tremurând şi vibrând tot mai puternic de o viaţă galvanică. Preşedintele întinse mâna; şi brusc, o Voce, o Voce profundă şi puternică, mai muzicală decât orice glas pur omenesc, mai amplă, mai caldă, mai vibrantă de dragoste şi dor şi compătimire, o Voce minunată, misterioasă, supranaturală răsună deasupra capetelor lor.

— O Ford, Ford, Ford! rosti ea rar, într-un diminuendo şi pe o gamă descendentă. O senzaţie de căldură iradie ca un fior palpitant de la plexul solar către toate extremităţile trupurilor ascultătorilor; ochii li se umplură de lacrimi; inimile, măruntaiele părură să se agite înlăuntrul lor, de parcă ar fi trăit o viaţă independentă.

— Ford!

Se topeau cu toţii.

— Ford!

Se destrămau, se destrămau pur şi simplu.

Apoi, deodată, pe un alt ton, tulburător, răsună din nou Vocea, ca o trâmbiţă:

— Ascultaţi! Ascultaţi!

Ascultară. După o pauză coborî spre o şoaptă, dar o şoaptă care într-un fel era mai pătrunzătoare decât strigătul cel mai puternic.

— Paşii Marii Fiinţe, continuă Vocea şi repetă: Paşii Fiinţei Supreme. Şoapta aproape că-şi dădea duhul: Se aud pe scări Paşii Fiinţei Supreme.

Din nou se aşternu tăcerea; iar aşteptarea tensionată, destinsă doar o clipă, se accentua, cu o încordare tot mai

strânsă, tot mai strânsă, aproape de punctul de rupere. Paşii Marii Fiinţe!

Ah, îi auzeau, îi auzeau coborând încetişor scările, venind tot mai aproape, tot mai aproape, coborând scara invizibilă. Paşii Fiinţei Supreme. Şi deodată atinseră punctul de rupere. Cu ochii ieşiţi din orbite şi ficşi, cu buzele deschise, înţepenite, Morgana Rothschild sări în picioare.

— Îl aud! strigă ea. Îl aud!

— Vine! strigă Sarojini Engels.

— Da, vine, îl aud! strigară laolaltă Fifi Bradlaugh şi Tom Kawaguchi şi se ridicară simultan în picioare.

— O, o, o! răsună mărturia dezarticulată a Joannei.

— Vine! urlă Jim Bokanovsky.

Preşedintele se aplecă înainte şi, dintr-o singură atingere, dezlănţui un delir de ţimbale şi alămuri, o adevărată febră a tam-tam-urilor.

— Ah, a venit! ţipă Clara Deterding. Au! izbucni strigătul din gâtul ei, ca şi cum i l-ar fi tăiat cineva.

Simţind că a sosit momentul să facă şi el ceva, Bernard sări şi el în sus şi strigă:

— Îl aud, vine!

Dar nu era adevărat. Nu auzea nimic şi pentru el nu venea nimeni. Nimeni – în ciuda muzicii, în ciuda emoţiei crescânde, însă el gesticula cu braţele întinse, striga mai abitir decât cei mai zgomotoşi dintre ei şi, când ceilalţi începură să ţopăie şi să tropăie, ţopăi şi tropăi şi el.

Şi se învârtiră de jur-împrejur, un alai circular de dansatori, fiecare cu mâinile pe şoldurile dansatorului din faţă, de jur-împrejur, strigând la unison, tropăind cât puteau în cadenţa muzicii, bătând ritmul cu tălpile, bătându-l cu mâinile pe fesele din faţa fiecăruia; douăsprezece perechi de mâini bătând ca una singură; tot ca una singură douăsprezece perechi de fese răsunând uşor sub pocnetele palmelor. Doisprezece într-unul, doisprezece ca unul.

— Îl aud!

— Îl aud venind!

Ritmul muzicii se înteţi. Tot mai repede tropăiau picioarele, tot mai iute cădeau ritmic mâinile. Şi dintr-odată un sintetizator iscă o voce de bas ultraprofund, care bubui cuvintele de vestire a izbăvirii apropiate şi a împlinirii finale a solidarităţii, Venirea

acelui Doisprezece în Unul, încarnarea Fiinţei Supreme.

— Orgie-beţie! cântă Vocea susţinută de bubuitul neîncetat, înfrigurat, al tam-tam-urilor:

Orgie şi magie! Ford şi voie bună!
Sărută fetele şi adu-le-mpăcare.
Băieţi trăiesc cu fete-n pace împreună;
Orgie şi beţie, dă-le desfătare!

— Orgie-beţie! reluară dansatorii refrenul liturgic.

— Orgie şi magie!

— Orgie şi beţie!

— Ford şi voie bună!

— Sărută fetele!…

Şi, în timp ce cântau, luminile începură să pălească uşor – să scadă şi în acelaşi timp să se încălzească, să se îmbogăţească, să se înroşească până când, în cele din urmă, se treziră dansând în asfinţitul stacojiu al unui Depozit de Embrioni.

— Orgie-beţie!… Orgie şi magie!

În întunericul acela de culoarea sângelui şi a lichidului amniotic, fiecare dansator se învârtea în cerc, fără a înceta o clipă să tropăie şi să bocăne şi să bată ritmul acela neostoit.

— Orgie-magie!

Apoi cercul se destrăma încetul cu încetul şi se dezintegra treptat-treptat prin căderea dansatorilor pe culcuşurile ce căptuşeau pereţii – un cerc în jurul celuilalt cerc format din masa şi scaunele planetare.

— Orgie-beţie! Orgie-magie!

Vocea profundă gungurea acum şi ciripea ca păsărelele îndrăgostite; iar în flăcările asfinţitului aceluia se părea că un imens porumbel negru se întindea binevoitor asupra dansatorilor aflaţi acum unul cu faţa în jos, celălalt cu faţa în sus.

Se aflau în picioare pe acoperiş; Big Henry tocmai bătuse ora unsprezece. Era o noapte caldă şi liniştită.

— N-a fost delicios? întrebă Fifi Bradlaugh. N-a fost pur şi simplu delicios?

Şi-l privi pe Bernard cu o expresie de extaz, dar un fel de extaz care nu cuprindea nicio urmă de tulburare – ori emoţie –

căci a fi emoţionat înseamnă a fi încă nesatisfăcut. Ea avea însă calmul extatic al împlinirii totale, pacea şi tihna, nu numai a saţietăţii goale şi a nimicniciei, ci a vieţii echilibrate, a energiilor aflate în odihnă şi echilibru. O pace bogată şi vie. Căci Ritualul solidarităţii le luase, dar mai ales le dăduse ceva, storsese ceva din ei doar pentru a-i umple la loc. Fifi era totală, atinsese perfecţiunea, se depăşise pe sine însăşi.

— Nu ţi s-a părut c-a fost minunat? insistă ea, învăluindu-l în strălucirea supranaturală a ochilor ei.

— Da, mi s-a părut c-a fost minunat, minţi el şi întoarse capul.

Vederea chipului ei transfigurat era deopotrivă o acuzaţie şi o rememorare ironică a însingurării lui. Acum se simţea cumplit de izolat de ceilalţi, aşa cum fusese şi la începutul acelui ritual – încă şi mai izolat prin goliciunea sa neumplută, prin saţietatea sa moartă. Separat, izolat, nemântuit, pe când ceilalţi erau topiţi cu toţii în Fiinţa Supremă; singur chiar şi în îmbrăţişarea Morganei – de fapt, mult mai singur, mai deznădăjduitor de el însuşi decât fusese vreodată în viaţă. Ieşise din crepusculul acela stacojiu în strălucirea luminii electrice cu un fel de stânjeneală timidă, intensificată până la un chinuitor punct culminant. Era îngrozitor de chinuit şi (aşa i se părea sub acuzaţia ochilor ei strălucitori) poate că vina era tocmai a lui.

— De-a dreptul minunat! repetă el, dar de fapt nu se putea gândi la altceva decât la sprânceana Morganei.

Capitolul VI

„Ciudat! Ciudat! Un ins tare ciudat!” acesta era verdictul Leninei Crowne în privinţa lui Bernard Marx. Da, da, chiar, atât de ciudat încât în cursul săptămânilor următoare ea se tot întrebase dacă n-ar fi cazul să se răzgândească în privinţa vacanţei din New Mexico şi să plece în schimb la Polul Nord cu Benito Hoover. Necazul era că, de fapt, cunoştea Polul Nord, fusese acolo cu George Edzel, chiar vara trecută, şi mai mult decât atât, i se păruse foarte sumbru. N-aveai nimic de făcut, hotelul era cumplit de demodat – n-aveau televizor în dormitoare, nici orgă olfactivă, doar muzica sintetică cea mai fâsâită şi nici măcar douăzeci şi cinci de Terenuri de Escalator-Squash[10] pentru peste două sute de turişti. Nu, e limpede că n-ar fi putut să se ducă iar la Polul Nord. În schimb, America n-o vizitase decât o dată. Şi încă şi atunci fusese un sejur prea scurt şi nesatisfăcător! Un weekend ieftin la New York – oare îl petrecuse cu Jean-Jacques Habibullah sau cu Bokanovsky Jones? În ruptul capului nu-şi mai putea aduce aminte. Oricum, n-avea nicio importanţă. Perspectiva de a zbura din nou spre apus, şi încă pentru o săptămână întreagă, era foarte încurajatoare. Mai mult decât atât, cel puţin trei zile din săptămâna aceea aveau să le petreacă în Rezervaţia pentru Sălbatici. Doar maximum cinci sau şase dintre funcţionarii întregului centru fuseseră vreodată într-o asemenea Rezervaţie. Ca psiholog Alfa-Plus, Bernard era – dintre cunoştinţele ei – unul dintre puţinii bărbaţi îndreptăţiţi să obţină un asemenea permis de intrare.

Aşadar, pentru Lenina era un prilej unic. Şi totuşi la fel de unică era şi ciudăţenia lui Bernard, aşa că Lenina şovăia dacă să profite de prilej, ba chiar o bătuse gândul să rişte să meargă iar la Polul Nord cu caraghiosul ăla de Benito. Cel puţin Benito era normal. Pe când Bernard…

I-au turnat alcool în surogatul sanguin – aceasta era explicaţia oferită de Fanny pentru toate excentricităţile lui Bernard.

În schimb, Henry (cu care, într-o seară când se aflau în pat, Lenina discutase despre noul ei iubit şi-şi manifestase îngrijorarea) îl comparase pe bietul Bernard cu un rinocer.

— Pe un rinocer nu-l poţi învăţa să facă giumbuşlucuri, nu-l poţi dresa, explicase el în stilul său concis şi viguros. Unii bărbaţi sunt aproape rinoceri: nu reacţionează în mod

corespunzător la condiţionare. Bieţii de ei! Şi Bernard se numără printre aceştia. Din fericire pentru el, e bunişor în serviciu. Se pricepe la treaba pe care o face, pentru că altfel Directorul nu l-ar fi păstrat acolo. Şi totuşi – adăugă Henry în chip de consolare – îl socot destul de inofensiv.

Inofensiv, poate; dar şi deconcertant. În primul rând, mania aia de a face lucrurile în taină. Ceea ce practic însemna a nu le face deloc. Căci parcă ce se putea face în taină? (în afară, bineînţeles, de amor; dar asta nu puteai face tot timpul.) Ce altceva? Mai nimic. Prima după-amiază în care au ieşit împreună a fost deosebit de frumoasă. Lenina propusese să înoate la Torquay Country Club şi pe urmă să ia masa la Oxford Union. Dar Bernard zisese că trebuie să fie prea aglomerat. Atunci ce-ar fi fost să joace golf electromagnetic la St Andrews? Iarăşi nu: Bernard considera acest joc o pierdere de timp.

— Păi la ce serveşte timpul dacă nu ca să-l pierzi? întrebă puţin uluită Lenina.

După cât se părea, pentru plimbări pe jos prin Districtul Lacurilor[11] – căci asta îi propusese el acum. Să aterizeze pe vârful muntelui Skiddaw şi să se plimbe câteva ceasuri prin pajiştile cu ierburi şi bălării.

— Singur, cu tine, Lenina.

— Bine, Bernard, dar singuri o să fim toată noaptea.

Bernard roşi. Se uită într-o parte:

— Voiam să spun singuri ca să vorbim, se bâlbâi el.

— Să vorbim? Despre ce?

Plimbatul şi vorbitul – iată un mod tare ciudat de a petrece o după-amiază.

Până la urmă îl convinse, împotriva voinţei lui, să zboare până la Amsterdam ca să urmărească sferturile de finală ale Campionatelor Feminine de Lupte, la categoria grea

— În mulţime! mormăi el nemulţumit. Ca de obicei, deci!

Toată după-amiaza se încăpăţână să rămână posac. Refuză să converseze cu prietenii Leninei (din care întâlniră câteva zeci pe la barul unde se servea îngheţată de soma, în pauzele dintre meciuri). Şi, în ciuda chinului său interior, refuză cu încăpăţânare să ia sucul de zmeură cu jumătate de gram de soma pe care încerca ea să i-l bage pe gât.

— Prefer să fiu eu însumi, spunea el. Eu însumi, cel afurisit. Nu vreau să fiu altul, oricât de vesel ar fi.

— „La timp un gram de-ai luat, o sută ai cruţat!” zise Lenina scoţând la iveală o parte din comoara de înţelepciune învăţată prin hipnopedie.

Bernard împinse nervos la o parte paharul pe care i-l oferea Lenina.

— Stai puţin, nu te enerva, îi spuse aceasta. Nu uita că „Un centimetru cub învinge orice sentiment sumbru”.

— Ah, taci odată, pentru numele lui Ford! strigă el.

Lenina dădu din umeri:

— „Mai bine-ţi stă pilula-n gură, decât murdara-njurătură”, conchise cu multă demnitate Lenina, sorbind chiar ea băutura răcoritoare.

În cursul zborului de întoarcere, peste Canalul Mânecii, Bernard insistă să oprească elicea tractoare şi să-şi lase elicopterul să plutească susţinut doar de rotor la vreo treizeci de metri deasupra valurilor. Între timp vremea se stricase; se iscase un vânt puternic dinspre sud-vest şi cerul se acoperise de nori.

— Priveşte! îi porunci el.

— Bine, dar e oribil! zise Lenina, trăgându-se cu groază înapoi de la fereastră.

O înspăimânta pustiul invadator al nopţii, apa neagră cu coama de spumă ici-colo, înălţându-se masiv în talazuri chiar sub ei, o speria şi faţa palidă a lunii, atât de obosită şi chinuită printre norii care alergau.

— Să deschidem radioul! Repede!

Şi Lenina întinse mâna după butonul de pe bordul de comandă şi-l răsuci la întâmplare.

„...Cerurile sunt albastre în inimile noastre”, cântau şaisprezece voci în falset cu tremolo, „Vremea e mereu frumoasă...”.

Apoi un sughiţ şi tăcere. Bernard decuplase radioul.

— Vreau să admir în tăcere marea, explică el. Cu zgomotul ăla infernal nu poţi nici măcar să te uiţi la ceva.

— De ce? Cântă foarte frumos. Eu nu vreau să privesc.

— Vreau eu! apăsă el cuvintele. Aşa ajung să mă simt parcă... şi şovăi, căutându-şi cuvintele care să-i exprime cel mai bine gândul. Să mă simt de parcă aş fi mai mult eu, dacă înţelegi ce vreau să spun. Mai mult independent, nu atât o parte componentă a altei entităţi. Nu doar o celulă din organismul

social. Tu n-ai aceeaşi senzaţie, Lenina?

Dar Lenina plângea:

— E oribil! Oribil! repeta ea mereu. Şi cum poţi vorbi aşa, să spui că nu vrei să faci parte din organismul social? La urma urmei, „toţi muncesc pentru toţi ceilalţi”. „Noi muncim cu tot avântul pentru tot pământul”. „Nu ne putem lipsi de ceilalţi”. „Până şi Epsilonii…”.

— Da, ştiu, reluă Bernard în batjocură: „Până şi Epsilonii sunt utili!”. Şi eu la fel. Şi să mă ia naiba dacă mi-ar părea rău să nu mai fiu util celorlalţi!

Lenina fu de-a dreptul şocată de această blasfemie rostită de el:

— Bernard! protestă ea uimită şi îndurerată. Cum poţi să vorbeşti aşa?

Iar el repetă dus pe gânduri, dar pe un alt ton:

— Da, cum poţi? Nu, problema este: Oare de ce nu pot – sau mai degrabă – pentru că, la urma urmei, ştiu perfect de ce nu pot – ce-ar fi dacă aş putea, dacă aş fi liber – şi nu robit de felul cum am fost condiţionat.

— Bine, Bernard, dar spui nişte lucruri de-a dreptul înspăimântătoare!

— Dar ce, Lenina, tu n-ai vrea să fii liberă?

— Nu înţeleg ce vrei să spui. Sigur că sunt liberă. Sunt liberă să mă distrez cât se poate de bine. „În era noastră înnoită toată lumea-i fericită”.

Bernard râse:

— Da, „în era noastră înnoită, toată lumea-i fericită”, asta începem să-i învăţăm pe copii încă de când au cinci ani. Dar spune, Lenina, n-ai vrea să ai libertatea de a fi fericită în alt fel? De pildă, în felul tău propriu, nu la fel cu toţi ceilalţi.

— Nu-nţeleg ce vrei să spui, repetă ea. Iar apoi se întoarse către el şi-l imploră: Vai, Bernard, te rog mult, hai să ne întoarcem. Nu-mi place deloc aici.

— Nu-ţi place să stai cu mine?

— Ba da, Bernard, cum să nu! Numai că locul ăsta e oribil.

— Am crezut că aici o să fim mai… mai împreună – neavând decât marea şi luna în preajma noastră. Mai împreună decât în aglomeraţia aceea şi chiar decât în apartamentul meu. Nu înţelegi asta?

— Nu înţeleg nimic, zise ea pe un ton decis, hotărându-se să-

şi păstreze intactă lipsa de înţelegere. Absolut nimic. Şi cel mai puţin din toate – continuă ea pe alt ton – înţeleg de ce nu iei puţină soma când îţi vin idei dintr-astea de groază. Cu puţină soma le-ai da complet uitării. Şi în loc să te simţi aşa jalnic, ai fi vesel. Atât de vesel, repetă ea şi zâmbi, în ciuda nedumeririi şi neliniştii din ochii ei, zâmbi cu intenţia de a fi cât mai ademenitoare, de a folosi o tachinărie voluptoasă menită să-l cucerească.

Bernard o privea în tăcere, fără nicio expresie aşternută pe faţa lui gravă – o privea foarte intens. După câteva secunde, Lenina plecă ochii; scoase un mic râs nervos, încercă să găsească ceva de spus şi nu izbuti. Tăcerea se prelungea. Când Bernard se hotărî într-un târziu să vorbească, rosti cuvintele cu jumătate de gură şi cu un aer plictisit:

— Bine, atunci hai să ne-ntoarcem.

Apăsând tare pe accelerator înălţă elicopterul pe verticală. La o mie două sute de metri înălţime porni elicea tractoare. Zburară câteva minute în tăcere, apoi Bernard izbucni dintr-odată într-un hohot de râs.

„Cam ciudat”, socoti Lenina, dar oricum era fericită că râde. Se încumetă să-l întrebe:

— Te simţi mai bine?

Drept răspuns, el ridică o mână de pe manşă şi, strecurându-şi-o pe după spatele ei şi cuprinzându-i trupul, începu să-i mângâie sânii.

„Slavă Fordului, şi-a revenit!” îşi zise Lenina în sinea ei.

Peste o jumătate de oră se aflau din nou în apartamentul lui. Bernard înghiţi pe nerăsuflate patru tablete de soma, dădu drumul la radio şi la televizor şi începu să se dezbrace.

— Ei, întrebă Lenina cu mult subînţeles când se reîntâlniră pe acoperiş a doua zi, te-ai distrat bine ieri?

Bernard încuviinţă din cap. Se urcară în elicopter. O mică zguduitură şi decolară.

— Toată lumea zice că sunt straşnic de pneumatică, zise gânditoare Lenina, pipăindu-şi pulpele.

— Straşnic! confirmă Bernard, dar ochii lui păstrau o expresie dureroasă. „Ca o halcă de carne”, gândea el.

Lenina ridică ochii puţin îngrijorată:

— Sper că nu ţi se pare că sunt prea grasă, nu?

Bernard clătină din cap. „Exact ca o bucată de carne”.

— Deci mă găseşti pe gustul tău? Bernard încuviinţă din nou. Din toate punctele de vedere?

— Perfectă! zise el cu glas tare, dar în sinea lui gândea: „Aşa se vede ea. N-o supără că e o simplă bucată de carne”.

Lenina zâmbi triumfător. Dar satisfacţia ei se dovedi prematură.

— Şi totuşi, reluă el după o mică pauză, îmi pare rău că nu s-a terminat altfel.

— Altfel? Dar ce, mai sunt şi alte feluri de a termina?

— N-am vrut să terminăm aşa, culcându-ne, specifică el.

Lenina rămase uluită.

— Sau cel puţin nu de la început, nu din prima zi.

— Păi atunci când...?

Bernard dădu drumul la un şuvoi de vorbe greu de înţeles şi periculoase. Lenina se străduia din răsputeri să-şi astupe urechile minţii. Dar din când în când câte un crâmpei de frază se făcea auzit prea puternic: „...să încerc efectul stăpânirii impulsurilor”, îl auzi ea spunând. Aceste vorbe parcă-i declanşară în minte un resort:

— „Nicicând pe mâine nu lăsa prilejul de a te distra”, zise ea cu un aer grav.

— Două sute de repetiţii de două ori pe săptămână de la vârsta de paisprezece ani până la şaisprezece ani şi jumătate, comentă el sec. Şi şuvoiul acela nebunesc şi periculos merse înainte: Vreau să ştiu ce e pasiunea, îl auzi ea spunând. Vreau să am un simţământ puternic.

— „Atunci când individul simte, toată obştea se resimte”, decretă Lenina.

— Ei, şi ce dacă s-ar resimţi puţin?

— Bernard!

Dar Bernard nu se ruşină câtuşi de puţin.

— Adulţi din punct de vedere intelectual şi-n timpul programului de lucru, dar copii în privinţa sentimentelor şi dorinţelor, continuă el.

— Domnul Nostru Ford iubea copiii.

Bernard nu luă în seamă întreruperea:

— Deunăzi mi-a trecut prin minte că ar fi posibil să rămâi adult tot timpul.

— Nu înţeleg! replică Lenina cu fermitate.

— Ştiu că nu înţelegi. Tocmai de aceea te-ai culcat cu mine

ieri – ne-am culcat ca nişte copii – în loc să fim adulţi şi să aşteptăm.

— Dar ne-am distrat bine, nu? insistă Lenina.

— O, straşnic de bine! răspunse Bernard, dar cu atâta jale în glas, cu o expresie de o mâhnire aşa de profundă, încât Lenina simţi cum tot triumful ei i se evaporă brusc. Te pomeneşti că totuşi o găsise prea grăsuţă pentru gustul lui.

— Mde, eu ce ţi-am spus? fură singurele vorbe ale lui Fanny când Lenina veni la ea pentru a-i face confidenţe. Tot alcoolul ăla, tu, pe care i l-au turnat în surogatul sanguin, tu!

— Şi totuşi îmi place, insistă Lenina. Are nişte mâini aşa de drăguţe, tu. Şi felul cum îşi mişcă umerii – vai, e aşa de atrăgător! Oftă. Păcat însă că-i aşa ciudat!

Oprindu-se o clipă în faţa uşii Directorului, Bernard trase adânc aer în piept şi-şi îndreptă umerii, pregătindu-se să întâmpine antipatia şi dezaprobarea pe care era convins că i-o va arăta şeful. Bătu în uşă şi intră.

— O viză pe un permis, domnule director, zise el cu un aer cât mai degajat, punând hârtia pe birou.

Directorul îl privi cu acreală. Dar hârtia purta antetul BIROULUI CONTROLORULUI MONDIAL şi semnătura lui Mustapha Mond, mare şi neagră, întinzându-se pe toată partea de jos a hârtiei. Totul era în perfectă ordine. Directorul n-avu încotro. Îşi desenă iniţialele – două mici litere palide şi umile la picioarele lui Mustapha Mond – şi era gata să-i returneze hârtia fără niciun comentariu şi fără urarea amabilă „Ford să te aibă în pază – când privirea îi fu atrasă de nişte cuvinte din textul permisului.

— Pentru Rezervaţia din New Mexico? întrebă el şi, în tonul său, ca şi pe faţa pe care o înălţa spre Bernard, se simţea un fel de uimire agitată.

Uimit de uimirea şefului, Bernard încuviinţă din cap. Urmă un răstimp de tăcere.

Directorul se lăsă pe speteaza scaunului, se încruntă şi făcu ochii mici:

— Câtă vreme să fie de atunci? întrebă el, mai mult pentru sine decât adresându-se lui Bernard. Douăzeci de ani, presupun. Sau poate chiar douăzeci şi cinci. Cred că eram cam de vârsta dumitale… Oftă şi clătină din cap.

Bernard se simţi de-a dreptul stânjenit. Un om atât de convenţional, atât de scrupulos în corectitudinea lui, cum era Directorul, şi să comită o eroare atât de grosolană! Aproape că-i veni să-şi ascundă faţa în mâini şi să fugă din încăperea aceea. Nu că el personal ar fi găsit vreo eroare intrinsecă în faptul că oamenii vorbeau despre trecutul îndepărtat; aceasta era doar una dintre acele prejudecăţi hipnopedice de care se dezbărase cu totul (sau cel puţin aşa credea el). Ceea ce-l ruşina era conştiinţa faptului că Directorul dezaproba – dezaprobase acest lucru şi totuşi se lăsase ademenit şi călcase pe un teren interzis. Ce forţă interioară, ce impuls îl determinase? Deşi nu se simţea deloc în largul lui, Bernard îi ascultă cu mult interes predica:

— Aveam şi eu aceeaşi idee ca şi dumneata, spunea Directorul. Voiam să-i văd şi eu pe sălbatici. Mi-am scos un permis pentru statul New Mexico şi m-am dus acolo în vacanţa de vară. Cu fata cu care eram în momentul acela. Era o Beta-Minus şi cred (Directorul închise ochii purtat de amintiri) că avea părul galben ca grâul. În orice caz, era pneumatică, straşnic de pneumatică; asta-mi amintesc perfect. Ei bine, ne-am dus acolo şi ne-am uitat la sălbatici şi am călărit pe cai şi aşa mai departe. Şi pe urmă – să fi fost ultima mea zi de concediu – pe urmă… nu ştiu cum să-ţi spun, dar s-a pierdut într-o zi, plecasem călare printre munţii ăia îngrozitori, am urcat pe o căldură apăsătoare şi după masa de prânz ne-am culcat. Sau cel puţin eu. Probabil că ea a plecat de una singură într-o plimbare. În orice caz, când m-am trezit nu mai era acolo. Şi tocmai dăduse peste noi cea mai cumplită furtună cu trăsnete pe care am văzut-o vreodată. Turna cu găleata, tuna şi fulgera; caii s-au smuls din pripoane şi au fugit; încercând să-i prind, am căzut şi m-am rănit la genunchi, aşa că de-abia mai mergeam. Şi totuşi am căutat-o, şi am strigat-o, şi am căutat-o, dar nu era nici urmă de ea. Apoi m-am gândit că poate s-a întors singură la locul de popas. Aşa că m-am târât cum am putut până-n vale, pe drumul pe care venisem. Mă durea chinuitor genunchiul şi-mi pierdusem tabletele de soma. Mi-au trebuit ceasuri întregi până să ajung la locul de popas, mult după miezul nopţii. Şi fata nu era acolo. Nu era acolo, repetă Directorul. După o scurtă pauză, reluă: Ei bine, a doua zi s-a format o echipă de cercetaşi, care tot n-a putut-o găsi. Trebuie să fi căzut în vreo viroagă pe undeva, dacă nu cumva o mâncase puma. Numai Bunul Ford poate şti. În orice

caz a fost groaznic. M-a întors pur şi simplu pe dos. Aş zice chiar mai mult decât s-ar fi cuvenit. Pentru că la urma urmei e genul de accident care i s-ar fi putut întâmpla oricui; şi bineînţeles că organismul social supravieţuieşte chiar dacă celulele care-l compun se pot schimba.

Dar această consolare indusă hipnopedic nu păru să aibă prea mare efect asupra Directorului. Clătinând din cap, continuă:

— De fapt, şi acum îmi mai revine în vis aventura aceea, mărturisi el cu glas scăzut. Visez că mă trezeşte tunetul şi constat că ea a dispărut; visez că umblu după ea şi o caut pe sub copaci şi tufişuri.

Apoi amintirile îl reduseră la tăcere.

— Trebuie să fi fost un şoc cumplit pentru dumneavoastră, îi spuse Bernard aproape cu invidie.

Auzindu-i glasul, Directorul tresări şi, cu un aer vinovat, îşi dădu seama unde se află. Îi aruncă o privire lui Bernard, dar evitându-i ochii, se împurpură la faţă; se uită din nou la el, cuprins brusc de suspiciune şi furios în demnitatea lui periclitată, îi strigă:

— Să nu-ţi închipui că am avut vreo relaţie necuviincioasă cu fata. Nimic afectiv, nimic prelungit. Doar o relaţie perfect sănătoasă şi normală. Îi înmână permisul, adăugând: Zău dacă ştiu de ce te-am plictisit cu povestea asta fără importanţă.

Furios pe el însuşi pentru că a mărturisit un secret ruşinos, îşi vărsă mânia pe Bernard. Ochii îi străluciră acum cu o expresie de-a dreptul haină:

— Şi aş vrea să profit de acest prilej, domnule Marx, ca să-ţi spun că sunt total nemulţumit de comportarea dumitale în afara orelor de serviciu, după cum reiese din rapoartele pe care le-am primit. N-ai decât să spui că nu e treaba mea, fiindcă de fapt este. Eu trebuie să mă gândesc în primul rând la bunul renume al Centrului nostru. Angajaţii mei trebuie să fie mai presus de orice suspiciune, în special cei aparţinând castelor superioare. Indivizii Alfa sunt condiţionaţi în aşa fel încât pur şi simplu nu trebuie să fie infantili în comportamentul lor afectiv. Dar aceasta constituie o raţiune în plus pentru ca ei să facă un efort deosebit să se conformeze. E de datoria lor să fie infantili chiar şi împotriva înclinaţiilor proprii. Aşa că, domnule Marx, îţi dau un avertisment.

Glasul Directorului vibra de o indignare care între timp

devenise pe de-a întregul oficială şi impersonală – de fapt, exprimând dezaprobarea întregii societăţi:

— Dacă mai aud vreodată de o scădere de la nivelul corespunzător de decenţă infantilă, am să cer transferul dumitale la un subcentru – preferabil în Islanda. Bună ziua!

Şi răsucindu-se pe scaunul turnant, puse mâna pe toc şi începu să scrie. „Sper să fie o lecţie pentru Marx”, îşi spuse în sinea lui.

Dar se înşela, căci Bernard părăsi biroul şefului legănându-se încântat şi plin de el, după ce trânti uşa în urma lui. Socotea că are o poziţie independentă, în luptă cu ordinea stabilită a lucrurilor; era entuziasmat de conştiinţa îmbătătoare a semnificaţiei şi importanţei sale individuale. Până şi gândul că s-ar putea să fie supus unor prescripţii îl lăsa indiferent, ba chiar se dovedea mai degrabă tonic decât deprimant. Se simţea destul de puternic pentru a înfrunta şi a învinge necazurile, destul de puternic pentru a înfrunta până şi Islanda. Siguranţa lui era cu atât mai mare cu cât nicio clipă nu credea cu adevărat că o să-i fie dat să se lupte cu asemenea dificultăţi. Oamenii nu erau mutaţi din posturi pentru astfel de lucruri. Islanda era doar o ameninţare. O ameninţare cum nu se poate mai stimulatoare şi mai înviorătoare. Mergând pe coridor cu paşi săltaţi, se trezi efectiv fluierând.

În seara aceea dădu o tentă eroică întrevederii cu Directorul, în relatarea lui, pe care o încheie astfel:

— Aşa că, până la urmă, i-am spus pur şi simplu să se ducă în Trecutul Imemorial şi am ieşit demn din birou. Şi aşa a rămas.

Se uită intens la Helmholtz Watson, aşteptând de la acesta răsplata cuvenită: înţelegere, încurajare, admiraţie. Dar nu auzi nicio vorbă. Helmholtz rămase tăcut, cu ochii în podea.

Îl simpatiza pe Bernard; îi era chiar recunoscător pentru a fi singura lui cunoştinţă cu care putea discuta subiectele ce i se păreau lui importante. Şi totuşi unele laturi ale caracterului lui Bernard îi erau nesuferite. De exemplu, lăudăroşenia asta. Şi izbucnirile de autocompătimire cu care alternau în mod jalnic. Şi obiceiul lui deplorabil de a se arăta curajos după furtună şi înzestrat cu prezenţa de spirit cea mai extraordinară, în absenţa ei. Nu putea suferi aceste lucruri – tocmai pentru că-l simpatiza pe Bernard. Secundele treceau una după alta. Helmholtz continuă să se uite la covor. Şi deodată Bernard se îmbujoră şi

întoarse capul.

Călătoria decurse fără evenimente deosebite. Racheta PACIFICUL ALBASTRU ajunse cu două minute şi jumătate mai devreme la New Orleans, pierdu patru minute din pricina unei tornade deasupra statului Texas, dar prinse un curent favorabil de aer la 95 de grade longitudine vestică şi izbuti să aterizeze la Santa Fe cu o întârziere de numai patruzeci de secunde.

— Patruzeci de secunde la un zbor de şase ore şi jumătate. Nu-i deloc rău! acceptă Lenina ideea.

În seara aceea dormiră la Santa Fe. Hotelul era excelent – incomparabil mai bun, de exemplu, decât acel Aurora Bora Palace în care Lenina suferise atât de cumplit în vara dinainte. În fiecare dormitor aveai la dispoziţie aer lichefiat, televizor, masaj vibro-vacuumatic, radio, soluţie fierbinte de cofeină, anticoncepţionale calde şi opt soiuri diferite de parfum. Instalaţia de muzică sintetică funcţiona din plin când intrară ei în hol şi nu lăsa cu nimic de dorit. În lift era un afiş care anunţa existenţa în hotel a şaizeci de Terenuri de squash pe escalator şi posibilitatea de a juca în parc Golf Electromagnetic şi cu Obstacole.

— Vai, dar e straşnic! strigă Lenina. Aproape că aş dori să rămânem aici. Şaizeci de Terenuri de squash!...

— În Rezervaţie n-o să fie niciunul, o avertiză Bernard. Şi nici parfum, nici televiziune, nici măcar apă caldă. Dacă ai impresia că n-o să poţi rezista, rămâi aici până mă-ntorc.

Lenina se simţi de-a dreptul ofensată:

— Bineînţeles că pot să rezist. N-am zis decât că aici e splendid pentru că..., pentru că „progresul e splendid”, nu?

— Cinci sute de repetiţii o dată pe săptămână, de la vârsta de treisprezece până la şaptesprezece ani – zise plictisit Bernard mai mult pentru sine.

— Ce-ai zis?

— Ziceam că „progresul e splendid”. De aceea nu trebuie să vii în Rezervaţie decât dacă ţii cu adevărat la treaba asta.

— Păi, chiar ţin.

— Prea bine atunci, zise Bernard, aproape ca o ameninţare.

Permisul lor de vizitare a Rezervaţiei avea nevoie să fie contrasemnat de Guvernatorul acesteia, la biroul căruia se prezentară deci a doua zi dimineaţa. Un portar negru Epsilon

Plus luă legitimaţia lui Bernard, o duse înăuntru şi aproape imediat fură primiţi de înaltul funcţionar.

Guvernatorul era un Alpha Minus blond, brahicefal, cu faţa rotundă şi roşie ca o lună plină, era scund şi lat în spate. Avea o voce puternică şi bubuitoare, foarte potrivită pentru rostirea înţelepciunii hipnopedice. Era o adevărată mină de informaţii irelevante şi de sfaturi bune, de nimeni cerute. De îndată ce se pornea, îi dădea drumul înainte bubuind la nesfârşit:

— ...cinci sute şaizeci de mii de kilometri pătraţi, împărţiţi în patru sub-rezervaţii distincte, fiecare din ele înconjurată de un gard de sârmă sub înaltă tensiune.

În momentul acela, şi fără niciun motiv aparent, Bernard îşi aminti brusc că a uitat deschis la maximum robinetul de apă de colonie de la el din baie.

— ...curentul fiind furnizat de Hidrocentrala de pe Grand Canyon.

„O să mă coste o avere până mă întorc”. Cu ochii minţii Bernard parcă şi vedea acul parfumometrului care se tot rotea neobosit ca o furnică. „Trebuie să-i telefonez lui Helmholtz Watson”.

— ...peste cinci mii de kilometri de garduri de sârmă conectate la reţeaua de şaizeci de mii de volţi.

— Nu mai spuneţi! zise din politeţe Lenina, fără să aibă habar ce a vorbit Guvernatorul, dar simţind din pauza teatrală a acestuia că e de datoria ei să spună ceva. Când începuse Guvernatorul să bubuie, ea înghiţise pe furiş o jumătate de gram de soma şi rezultatul era că acum putea să şadă liniştită şi senină, fără să asculte, fără să se gândească la nimic, cu ochii ei mari şi albaştri ţintă la faţa Guvernatorului, şi arborând o expresie de atenţie înmărmurită.

— A atinge gardul înseamnă moartea instantanee, declară solemn Guvernatorul. Nu există nicio scăpare dintr-o Rezervaţie de Sălbatici.

Cuvântul „scăpare” fu un fel de imbold pentru Bernard care, dând să se ridice, spuse:

— Poate ar trebui să plecăm şi noi.

Acuşorul ăla negru se tot grăbea ca o insectă rozând timpul şi mâncându-i banii.

— Nicio scăpare, repetă Guvernatorul, făcându-i semn să se aşeze din nou pe scaun. Şi, cum încă nu-i contrasemnase

permisul, Bernard n-avu încotro şi se supuse. Cei care s-au născut în Rezervaţie – şi vă rog să nu uitaţi, scumpă domnişoară (adăugă el rânjindu-se lasciv şi greţos la Lenina şi vorbind într-o şoaptă care sugera că e vorba de ceva decoltat) nu uitaţi că în Rezervaţie, copiii încă se mai nasc, da, da, oricât de revoltător ar părea, se nasc… (Spera că această referire la un subiect ruşinos o va face pe Lenina să roşească; dar ea zâmbi doar prefăcându-se inteligentă şi repetând „Nu mai spuneţi!”. Dezamăgit, Guvernatorul o luă de la capăt). Repet deci, cei născuţi în Rezervaţie sunt sortiţi să moară aici.

„Sortiţi să moară… Un decilitru de apă de colonie pe minut. Şase litri pe oră”.

— Poate – mai făcu Bernard o încercare – ar trebui să…

Aplecându-se înainte, Guvernatorul bătu cu arătătorul în birou:

— Mă întrebaţi câţi oameni trăiesc în Rezervaţie. Şi eu vă răspund (tonul lui deveni triumfător), vă răspund că nu ştim. Cel mult estimativ.

— Nu mai spuneţi!

— Ba chiar spun, scumpă domnişoară.

„De şase ori douăzeci şi patru – nu, mai degrabă de şase ori treizeci şi şase”. Bernard păli şi începu să tremure de nerăbdare, dar bubuitul continua inexorabil:

— …circa şaizeci de mii de indieni şi metişi… complet sălbatici… Inspectorii noştri fac din când în când vizite. Altfel, nu există nicio comunicare cu lumea civilizată… Îşi păstrează încă obiceiurile şi datinile respingătoare. Căsătoria, dacă ştiţi ce înseamnă asta, domnişoară; familii… Niciun fel de condiţionare… Superstiţii monstruoase… Creştinism şi totemism şi cultul strămoşilor… Limbi moarte ca zuni şi spaniola şi athapascana… Porci spinoşi, puma şi alte animale feroce… Boli molipsitoare… Preoţi… Şopârle veninoase.

— Nu mai spuneţi!

În cele din urmă scăpară. Bernard se repezi la telefon. Repede, repede, repede. Şi totuşi îi trebuiră aproape trei minute până să poată vorbi cu Helmholtz Watson.

— Parcă am fi deja printre sălbatici, se plânse el. Incompetenţa asta împuţită!

— Ia un gram de soma, îi propuse Lenina.

Dar el refuză, preferând să rămână furios. Şi în cele din urmă,

slavă lui Ford, obţinu legătura şi, da, îl găsi pe Helmholtz; Helmholtz, căruia îi explică ce s-a întâmplat, şi care promise să se ducă imediat la Bernard acasă, imediat şi să închidă robinetul, da, da, imediat, însă profită de acest prilej ca să-i comunice ce a spus în public aseară Directorul General…

— Cum? Îmi caută un înlocuitor? strigă Bernard cu vocea chinuită. Deci chiar s-a hotărât? Şi a pomenit efectiv de Islanda? Zici că a rostit cuvântul ăsta? Pentru numele lui Ford!

Islanda!…

Puse receptorul în furcă şi se întoarse iar către Lenina. Era palid şi părea absolut distrus.

— Ce s-a întâmplat? întrebă ea.

— Ce să se întâmple? Se trânti greoi pe un scaun. O să fiu trimis în Islanda.

În trecut se întrebase de multe ori ce-ar fi fost să fie supus (fără soma şi putându-se bizui doar pe resursele sale interioare) unei mari încercări, unei dureri, unei persecuţii; ba chiar tânjise după un necaz dureros. Nu mai departe decât acum o săptămână, în biroul Directorului, se visase împotrivindu-se curajos şi acceptând stoic suferinţa, fără să scoată o vorbă. Ameninţările Directorului chiar îl făcuseră să jubileze, să se simtă o personalitate de proporţii ireale. Dar abia acum îşi dădea seama că toate acestea se întâmplaseră pentru că nu luase în serios ameninţările. Nu crezuse că, la o adică, Directorul General o să ia vreo măsură împotriva lui. Dar acum se părea că ameninţările chiar urmau să fie traduse în fapt, şi Bernard era îngrozit. Nu mai rămăsese nici urmă din tot acel stoicism imaginar şi curaj teoretic.

Turbă de mânie împotriva lui însuşi (ce tâmpit fusese!), împotriva Directorului – ce nedrept era să nu-i acorde şi cealaltă şansă, cealaltă şansă pe care, fără doar şi poate, avusese întotdeauna intenţia s-o încerce. Dar Islanda, Islanda…

Lenina clătină din cap.

— „Ce-a fost şi ce va fi, zău, mă pot îmbolnăvi”, cită ea sloganul continuând: „Cu trei doze stau pe roze”.

În cele din urmă îl convinse pe Bernard să înghită patru tablete de soma. Peste cinci minute dispărură şi rădăcinile, şi roadele: rămase deschisă şi trandafirie doar floarea prezentului.

Un mesaj de la portar îi anunţă că la ordinul Guvernatorului a venit un paznic al Rezervaţiei şi-i aştepta cu avionul pe

acoperişul hotelului. Urcară imediat. O corcitură inferioară îmbrăcată în uniformă verde de Gama îi salută şi începu să le recite programul din dimineaţa aceea:

— O vedere de ansamblu a circa zece-douăsprezece dintre principalele aşezări – pueblos – apoi aterizare pentru prânz în Valea Malpais. Acolo e o casă de odihnă foarte confortabilă şi în cel mai apropiat pueblo probabil că sălbaticii vor celebra sărbătoarea verii. E locul cel mai bun unde puteţi petrece noaptea.

Îşi ocupară locurile în avion şi porniră. Peste zece minute traversară frontiera care separa lumea civilizată de cea sălbatică.

Sus pe deal şi jos în vale, de-a curmezişul deşerturilor nisipoase sau sărăturoase, prin păduri, prin adâncimile vineţii ale canioanelor, peste stânci, piscuri ascuţite sau câte o *mesa* – o masă muntoasă de forma unui platou – gardul de sârmă electrificată mergea tot mai departe, păstrând irezistibil linia dreaptă, simbolul geometric al triumfului ţelurilor umane. Iar la picioarele lui, ici-colo, câte un mozaic de ciolane, albe, vreun stârv încă neputrezit pe terenul pământiu însemna locul unde căprioarele sau cerbii, vreo puma ori un porc spinos, ori un coiot, sau chiar lacomii vulturi ai deşertului, care atraşi de mirosul de stârv şi fulgeraţi la rândul lor ca de o justiţie aidoma celei din epopeile poetice, se apropiaseră prea mult de sârmele nimicitoare.

— Ăştia nu se învaţă minte niciodată, zise pilotul în uniformă verde, arătându-le scheletele de pe pământ, dedesubtul lor. Şi nici n-o să se înveţe vreodată, adăugă el şi râse de parcă într-un fel sau altul ar fi înregistrat o victorie personală asupra animalelor electrocutate.

Bernard râse şi el. După două grame de soma, din cine ştie ce motiv, gluma i se păru bună. Râse, dar apoi, aproape imediat adormi şi în starea aceasta fu transportat peste Taos şi Tesuque.

Survolară Nambe şi Picuris şi Pojoaque, Sia şi Cochiti, Laguna şi Acoma şi Mesa Vrăjită, Zuni şi Cibola şi Ojo Caliente. Când se trezi în cele din urmă, văzu că aparatul a aterizat şi s-a oprit, Lenina căra valizele într-o căsuţă pătrată, iar corcitura inferioară Gama Verde vorbea într-o limbă neînţeleasă cu un tânăr indian.

— Suntem la Malpais, îi explică pilotul când coborî şi Bernard.

Aceasta este casa de odihnă. Iar azi după-amiază e un mare dans în pueblo – satul indienilor. O să vă ducă el acolo, şi arătă către tânărul sălbatic şi posac. Trebuie să fie foarte amuzant. Rânji. Tot ce fac ăştia e distractiv. Zicând acestea, se urcă în avion şi porni motoarele. Mă întorc mâine. Şi nu uitaţi (i se adresă el Leninei ca s-o liniştească) sunt foarte blânzi; sălbaticii n-or să vă facă niciun rău. Au destulă experienţă în privinţa bombelor cu gaze ca să ştie că nu trebuie să facă niciun fel de năzbâtii.

Continuă să râdă, ambreie elicele avionului, acceleră şi dispăru.

Capitolul VII

Platoul muntos, denumit de localnici mesa, arăta ca o corabie imobilizată într-o strâmtoare de praf de culoarea unei coame de leu. Canalul şerpuia printre maluri abrupte, şi coborând în pantă de la un perete la celălalt de-a curmezişul văii, desena o dungă verde – râul şi luncile sale. La prova acestei corăbii de piatră din mijlocul strâmtorii, şi părând că face parte integrantă din ea, ca o excrescenţă modelată geometric a stâncilor goale, se afla acest pueblo denumit Malpais (Ţinutul Rău). Stană de piatră peste alte stane de piatră, fiecare etaj mai mic decât cel de dedesubt, casele înalte se ridicau ca nişte piramide în trepte, cu vârful amputat, către cerul albastru. La picioarele lor se desfăşura o hălăciugă de clădiri scunde, răsfirate, un zig-zag de ziduri; iar din trei părţi prăpăstiile abrupte cădeau direct în câmpie.

Câteva suluri de fum se înălţau perpendicular şi se pierdeau în văzduhul fără o adiere de vânt.

— Ciudat, zise Lenina. Foarte ciudat. Era cuvântul peiorativ pe care-l folosea cel mai frecvent. Nu-mi place. Şi nu-mi place nici individul ăsta, adăugă ea, arătând spre călăuza indiană care primise sarcina de a-i duce până la pueblo.

În mod evident, i se răspundea cu acelaşi simţământ. Până şi spinarea indianului care mergea înaintea lor pe drum era ostilă şi posacă, chiar dispreţuitoare.

— Şi pe urmă – îşi coborî Lenina glasul – miroase rău.

Bernard nu încercă să nege acest lucru. Merseră mai departe.

Deodată tot văzduhul păru să învie şi parcă începu să zvâcnească, să pulseze cu mişcarea neobosită a sângelui din vene. Acolo sus, la Malpais, răsunau tobele. Picioarele lor începură să se mişte în ritmul bătăilor acestei inimi misterioase; grăbiră pasul. Poteca îi duse până la picioarele peretelui de stâncă.

Laturile marii corăbii pe care-o reprezenta mesa îi dominau: erau cel puţin o sută de metri până la copastia corăbiei.

— Ce bine era dacă aduceam încoace avionul! zise Lenina privind cu oroare în sus, spre faţada monotonă a stâncii. Nu pot să sufăr mersul pe jos. Şi ori de câte ori te afli la poalele unui deal, te simţi atât de mic!

Parcurseră o parte din drum în umbra platoului înalt,

înconjurară un colţ de stâncă ieşit în afară şi într-o viroagă se afla o scară dublă de frânghie. Urcară pe ea. Apoi ajunseră la o potecă foarte abruptă care trecea în zig-zag dintr-o parte în alta a abisului. Uneori abia se mai auzea răpăitul tobelor, alteori se părea că bat la doi paşi de tine, după colţ.

Când erau pe la jumătatea drumului, un vultur zbură atât de aproape de ei încât fâlfâitul aripilor le răcori feţele. Într-o crăpătură din stâncă zăcea un morman de oseminte. Totul era apăsător de straniu şi indianul mirosea din ce în ce mai tare. În cele din urmă ieşiră din viroagă în plin soare. Partea de sus a mesei era un acoperiş plat de stâncă.

— Parc-ar fi Turnul Charing-T! comentă Lenina.

Dar nu-i fu îngăduit să savureze multă vreme descoperirea acestei asemănări liniştitoare. Un uşor tropăit îi făcu să întoarcă repede capetele. Pe potecă veneau în fugă doi indieni, goi de la gât până la buric, cu trupurile aproape negre vopsite cu dungi albe („Ca nişte terenuri de tenis pe asfalt”, urma să explice mai târziu Lenina), cu feţele aproape inumane din pricina petelor stacojii, negre şi pământii cu care erau mânjite. În părul negru aveau împletite blăni de vulpi şi fire de lână roşie. Pe umeri le fluturau mantii din pene de curcan, iar în jurul capetelor, într-o explozie strălucitoare, purtau adevărate diademe de pene imense.

Cu fiecare pas pe care-l făceau se stârnea clinchetul şi zornăitul brăţărilor lor de argint, al colierelor grele de oscioare şi de mărgele din turcoaze. Se apropiară fără o vorbă, alergând cu paşi abia auziţi, dată fiind încălţămintea lor: mocasini din piele de căprioară. Unul dintre ei ţinea în mână o perie din pene; celălalt avea în fiecare mână ceva care de la distanţă părea să fie un mănunchi de trei sau patru funii groase. Una dintre funii se zvârcolea cumplit şi dintr-odată Lenina îşi dădu seama că sunt nişte şerpi.

Pieile Roşii se apropiară tot mai mult; ochii lor negri se opriră asupra ei, dar fără vreun semn de recunoaştere, fără nici cel mai mic semn că ar fi văzut-o sau ar fi conştienţi de prezenţa ei. Şarpele care se zvârcolea rămase deodată la fel de ţeapăn ca şi ceilalţi. Indienii trecură mai departe.

— Nu-mi place, zise Lenina. Nu-mi place!

Îi plăcu încă şi mai puţin ceea ce o aştepta la intrarea în pueblo, unde-i lăsase călăuza, ducându-se înăuntru să

primească instrucţiuni. În primul rând murdăria, apoi grămezile de gunoaie, praful, câinii, muştele. Faţa i se strâmbă de scârbă. Îşi duse batista la nas.

— Bine, dar cum pot ei trăi aşa? izbucni ea revoltată şi, deopotrivă, neîncrezătoare (sugerând că era cu neputinţă).

Bernard dădu din umeri cu un aer de filozof.

— În orice caz, zise el, trăiesc aşa de cinci sau şase mii de ani, deci cred că între timp s-or fi deprins.

— Bine, dar „Salubritatea-i aproape ca Forditatea”, insistă ea.

— Da, şi „Civilizat înseamnă sterilizat”, continuă Bernard, încheind pe un ton ironic cea de-a doua lecţie hipnopedică de igienă elementară. Numai că oamenii ăştia n-au auzit niciodată de Marele Ford şi nu sunt civilizaţi. Aşa că n-are rost să…

— O! strigă Lenina apucându-l de braţ. Uite!

Un indian aproape despuiat cobora încetişor scăriţa de la terasa catului întâi al unei căsuţe din apropiere, treaptă cu treaptă, tremurător şi preocupat ca orice om foarte bătrân. Avea faţa foarte brăzdată şi neagră, ca o mască de rocă vulcanică sticloasă – obsidian. Cu gingiile rămase fără dinţi, gura îi intrase de tot înăuntru. La colţurile ei şi de ambele părţi ale bărbiei câteva fire lungi, ţepoase, străluceau aproape albe pe pielea întunecată. Părul lung şi neţesălat îi atârna în şuviţe cărunte peste faţă. Trupul încovoiat era supt, numai piele şi os. Cobora foarte, foarte încet, făcând câte o pauză la fiecare treaptă înainte de a se aventura către cea următoare.

— Dar ce e cu el? întrebă în şoaptă Lenina, cu ochii mari de uimire şi groază.

— E bătrân, atâta tot, răspunse Bernard cât mai nepăsător cu putinţă.

De fapt, era şi el speriat, dar făcu un efort să pară indiferent.

— Bătrân? repetă ea. Bine, dar şi Directorul nostru e bătrân; mulţi oameni sunt bătrâni, dar nu sunt ca ăsta.

— Pentru că nu-i lăsăm să ajungă ca el. Îi apărăm de boli. Le echilibrăm în mod artificial secreţiile interne la un nivel juvenil. Nu permitem ca raportul magneziu-calciu din corpul lor să scadă sub cel de la treizeci de ani. Le facem transfuzii de sânge tânăr. Le stimulăm în permanenţă metabolismul, aşa că fireşte că nu arată ca ăsta. Parţial – adăugă el – şi pentru că cei mai mulţi dintre ei mor cu mult înainte de a ajunge la vârsta acestei fiinţe vetuste. Tinereţe aproape nealterată până la şaizeci de ani şi

apoi – pac! – sfârşitul.

Dar Lenina nu-l asculta, era atentă doar la bătrân. După mai multe mişcări lente, acesta coborî întreaga scară. Picioarele îi atinseră pământul. Se întoarse. Ochii cufundaţi în orbite erau încă extraordinar de luminoşi. Câteva clipe o priviră prelung inexpresivi, fără surprindere, de parcă nici n-ar fi existat Apoi încet de tot, cu spinarea încovoiată, bătrânul se târî pe lângă ei şi dispăru.

— Bine, dar e groaznic! şopti Lenina. E ceva cumplit! N-ar fi trebuit să venim încoace!

Se căută prin buzunare după soma şi constată că, dintr-o neglijenţă nemaipomenită, îşi uitase flaconul la han. Şi buzunarele lui Bernard erau goale.

Lenina rămase să înfrunte fără niciun ajutor din afară ororile de la Malpais. Şi acestea o copleşeau cu duiumul, şi încă repede. Spectacolul oferit de două tinere care-şi alăptau pruncii o făcu să roşească şi să se uite în altă parte. În viaţa ei nu văzuse un lucru atât de indecent. Şi cel mai rău era faptul că, în loc să aibă destul tact încât să ignore această scenă revoltător de vivipară, Bernard se apucă s-o comenteze pe faţă. Ruşinat – acum că efectele tabletelor de soma se atenuaseră – de slăbiciunea pe care o manifestase la hotel în dimineaţa aceea, se dădu peste cap să se arate cât mai dur şi mai neortodox.

— Vai, ce relaţie de o minunată intimitate, zise el, pornit s-o supere. Şi ce intensitate a sentimentelor trebuie să genereze! De multe ori mi se pare că am pierdut mult în viaţă neavând o mamă. Şi poate că şi tu ai pierdut ceva pentru că n-ai devenit mamă, Lenina. Închipuie-ţi cum ţi-ar fi stat cu propriul tău bebeluş în braţe…

— Bernard! Cum poţi vorbi aşa!?

Numai trecerea unei bătrâne cu ochii urduroşi şi suferind de o boală de piele o abătu puţin de la indignarea care o cuprinsese.

— Hai să plecăm! se rugă ea. Nu-mi place!

Dar în momentul acela se întoarse călăuza lor şi, făcându-le semn să-l urmeze, îi conduse pe uliţa îngustă dintre case. Dădură un colţ şi întâlniră o privelişte jalnică: pe un morman de gunoi zăcea un câine mort, iar alături o guşată îşi despăduchea fetiţa.

Călăuza se opri la piciorul unei scări de frânghie, ridică mâna perpendicular şi apoi o întinse înainte. Făcură ceea ce le

poruncea el pe muteşte – urcară scăriţa şi apoi intrară printr-o boltă de unde ajunseră într-o cămăruţă îngustă, destul de întunecată şi mirosind a fum, a mâncare gătită cu untură şi a haine purtate multă vreme şi niciodată spălate. În partea cealaltă a încăperii era o altă boltă prin care pătrundeau un fascicul de lumină şi zgomotul, foarte puternic şi apropiat, al tobelor.

Trecură pragul şi se treziră pe o terasă largă. Sub ei, încadrată de case înalte, se întindea piaţa satului, plină de indieni.

Pături viu colorate, pene înfipte în părul negru, licăriri de turcoaze şi trupuri negre strălucind de sudoare. Lenina îşi duse iarăşi batista la nas. În spaţiul liber din centrul pieţii erau două estrade circulare din cărămizi şi lut frământat cu picioarele – în mod evident acoperişuri ale unor încăperi subterane, căci în centrul fiecărei estrade era câte o răsuflătoare deschisă, cu o scăriţă ce ducea spre întunericul din adânc. De acolo, din adâncuri, se înălţau cântări de fluier şi apoi aproape că se pierdeau în răpăitul neîndurător, persistent, necontenit al tobelor.

Leninei îi plăcură tobele. Închizând ochii, se lăsă în voia tunetelor lor înfundate, care se succedau la intervale regulate, îngăduindu-le să-i invadeze tot mai complet conştiinţa, până când, în cele din urmă, nu mai rămase nimic pe lume decât acea pulsaţie profundă a sunetelor. Îi reamintea liniştitor Leninei de zgomotele sintetice produse la Ritualurile Solidarităţii şi la sărbătorirea Zilei lui Ford. „Orgie şi beţie, orgie şi magie!”, repetă în sinea ei. Tobele acelea băteau exact aceleaşi ritmuri.

Deodată se produse o izbucnire de cântece – sute de voci bărbăteşti strigând din răsputeri, feroce, la unison, metalice şi aspre. Câteva note prelungi, apoi tăcere, pe urmă bubuitul mocnit al tobelor; apoi notele acute, ca un fel de nechezat ascuţit, răspunsul unei femei. Şi din nou tobele; apoi iarăşi afirmarea sălbatică a bărbăţiei, rostită de vocile profunde, de bas.

Ciudat – da. Locul era ciudat, la fel şi muzica, la fel şi hainele, şi guşile, şi bolile de piele, şi bătrânii. Dar spectacolul în sine – acesta nu părea să aibă nimic ciudat în el.

— Îmi aminteşte de Ritualul Comunitar al unei caste inferioare, îi zise Lenina lui Bernard.

Dar ceea ce se produse puţin mai târziu îi aminti în mult mai mică măsură de acea solemnitate nevinovată. Căci, dintr-odată, de prin încăperile acelea rotunde de sub pământ începu să roiască o trupă de monştri înspăimântători. Purtând măşti hidoase sau având feţele vopsite în aşa fel încât nici să nu mai aducă a oameni, aceştia năvăliseră de jur-împrejurul pieţii şi ţopăiau într-un picior – cu mers şchiopătat ca de infirmi, cântând în timp ce se învârteau tot mai repede şi mai repede în cerc. Şi tobele îşi schimbaseră şi îşi înteţiseră ritmul, încât ajunseseră ca bătăile inimii pe care le auzi în timpane când ai febră; iar mulţimea începuse să cânte tot mai tare împreună cu dansatorii; mai întâi o femeie scosese un ţipăt, apoi alta şi iar alta, înfiorător, de parcă cineva ar fi vrut să le omoare. Brusc, conducătorul dansatorilor se desprinse din rândurile lor, alergă la un cufăr mare de lemn aşezat în picioare la un capăt al pieţe şi, ridicându-i capacul, scoase afară o pereche de şerpi negri. Din mulţime izbucni un urlet şi toţi ceilalţi dansatori se repeziră către conducătorul acesta, cu mâinile întinse. El aruncă şerpii primilor veniţi, apoi îşi afundă mâinile în cufăr căutând şi alţii. Scotea mereu şi arunca în mulţime şerpi negri şi maronii şi bălţaţi. Apoi dansul reîncepu într-un ritm diferit. Se învârteau mereu cu şerpii în mâini şi cu mişcări şerpuitoare, cu o legănare unduioasă a genunchilor şi a şoldurilor. De jur-împrejur. Apoi conducătorul dădu un semnal şi unul după altul toţi şerpii fură aruncaţi pe jos în mijlocul pieţii; de sub pământ ieşi un bătrân care-i stropi cu mălai, iar apoi, din altă deschizătură ieşi o femeie şi-i stropi cu apă dintr-un chiup negru. Apoi bătrânul ridică mâna şi, în mod surprinzător, se aşternu o tăcere deplină, ameninţătoare. Tobele încetară să mai bată, se părea că s-a sfârşit însăşi viaţa. Bătrânul arătă cele două răsuflători prin care se pătrundea în lumea subterană. Şi încet, ridicate de mâini invizibile de dedesubt, din una dintre ele ieşi poza unui vultur, iar din cealaltă imaginea pictată a unui bărbat despuiat şi răstignit pe o cruce. Cele două tablouri rămaseră astfel suspendate în aer, aparent ţinându-se singure pe picioare, şi cu aerul că veghează.

Bătrânul bătu din palme. Gol puşcă, afară doar de o fâşie de bumbac care-i înfăşura şoldurile, un băiat de vreo optsprezece ani ieşi din mulţime şi rămase drept în faţa bătrânului, cu mâinile încrucişate pe piept, cu capul aplecat. Bătrânul făcu

asupra lui semnul crucii şi se îndepărtă. Băiatul începu să păşească încet de jur-împrejurul grămezii de şerpi care se zvârcoleau. Tocmai încheiase primul cerc şi-l începuse pe al doilea când înaintă spre el, răsărind dintre dansatori, un bărbat înalt, cu mască de lup de preerie şi ţinând în mână un bici împletit din şuviţe de piele. Băiatul merse mai departe ca şi cum nu i-ar fi observat existenţa. Omul-coiot ridică biciul; urmă un moment lung de aşteptare, apoi o mişcare iute, şuieratul biciului prin aer şi sunetul puternic produs când plesni pielea băiatului. Trupul acestuia se înfioră, dar el nu spuse nimic, continuă să înainteze cu aceiaşi paşi lenţi şi constanţi. Omul-coiot îl lovi încă o dată şi încă o dată; la fiecare plesnit din mulţime se stârni mai întâi un icnet, apoi un geamăt adânc. Băiatul merse mai departe. Înconjură piaţa de două ori, de trei ori, de patru ori. Şiroia sângele din trupul lui. Făcu al cincilea şi al şaselea înconjur. Deodată Lenina îşi acoperi faţa cu mâinile şi începu să suspine.

— Ah, opriţi-i, opriţi-i! imploră ea. Dar biciul continua să cadă neiertător. De şapte ori la rând. Apoi, deodată, băiatul se împletici şi, tot fără să scoată vreun sunet, căzu înainte, cu faţa în jos. Aplecându-se asupra lui, bătrânul îi atinse spinarea cu o pană lungă, albă, o ridică o clipă în sus, aşa, împurpurată de sânge, ca s-o vadă oamenii, apoi o scutură de trei ori deasupra şerpilor. Căzură de pe ea câteva picături şi deodată tobele izbucniră din nou într-un tumult de note speriate; se înălţă un ţipăt al mulţimii. Dansatorii se repeziră înainte, apucară şerpii şi fugiră din piaţă. Bărbaţi, femei, copii, întreaga mulţime îi urmă. Peste un minut piaţa era goală, rămăsese doar băiatul, cu faţa în jos, acolo unde căzuse, nemişcat. Dintr-o casă ieşiră trei babe şi se opintiră din greu pentru a-l ridica de jos şi a-l duce înăuntru.

Pozele vulturului şi răstignitului mai rămaseră o vreme să vegheze asupra satului pustiu; apoi, ca şi cum ar fi văzut mai mult decât doreau, se lăsară încet în jos prin deschizăturile acelea şi dispărură în lumea subpământeană.

Lenina încă mai suspina:

— Vai, ce îngrozitor! repeta ea mereu, şi nu se lăsa deloc alinată de vorbele lui Bernard. Vai, ce îngrozitor! Sângele ăla! Trupul i se zgudui de un fior. Ah, e groaznic, şi n-am la mine soma.

În încăperea interioară se auziră paşi.

Lenina nu se clinti, rămase cu faţa în mâini, detaşată, fără să vadă nimic. Doar Bernard se întoarse.

Îmbrăcămintea tânărului care ieşi acum pe terasă era de indian; dar şuviţele sale de păr erau blonde ca paiul, ochii albaştri-spălăciţi şi pielea albă, deşi bronzată.

— Bună ziua! Mai bine zis bună dimineaţa, zise necunoscutul într-o engleză perfectă, deşi puţin ciudată. Sunteţi civilizaţi, nu? Veniţi din Lumea de Afară, de dincolo de Rezervaţie, nu?

— Dar cine naiba...? începu uimit Bernard.

Tânărul oftă şi clătină din cap:

— Un domn cum nu se poate mai nefericit. Şi, arătând spre petele de sânge din mijlocul pieţii, întrebă: *Vedeţi pata aceea blestemată*[12]?

Glasul îi tremura de emoţie.

— „Mai bine-ţi stă pilula-n gură, decât murdara-njurătură”, repetă mecanic Lenina fără a-şi lua mâinile de pe ochi. Ce păcat că n-am la mine soma!

— Eu trebuia să fiu acolo, reluă tânărul. De ce nu m-au jertfit pe mine? Aş fi înconjurat piaţa de zece ori – şi chiar de douăsprezece şi de cincisprezece ori. Palowhtiwa n-a izbutit să facă decât şapte ocoluri. De la mine puteau scoate de două ori mai mult sânge. *Să-mpurpureze talazurile nesfârşite ale mării*[13].

Îşi desfăcu braţele într-un gest larg, iar apoi le lăsă cu disperare să cadă în jos.

— Dar n-au vrut să mă lase! Nu le plac din cauza feţei mele prea albe. Întotdeauna a fost aşa, întotdeauna.

Pe tânăr îl podidiră lacrimile, dar se ruşină şi întoarse capul. Uimirea o făcu pe Lenina să uite că n-are soma. Îşi descoperi faţa şi pentru prima dată se uită în sfârşit la necunoscut.

— Adică vreţi să spuneţi că aţi dorit să fiţi biciuit?

Fără să se întoarcă spre ea, tânărul încuviinţă din cap:

— De dragul acestui pueblo al nostru – ca să vină ploaia şi să crească grânele. Şi ca să le fac pe plac lui Pookong şi Isus. Şi, pe urmă, ca să arăt că pot suporta durerea fără să plâng sau să ţip. Da! (Şi deodată glasul lui căpătă o rezonanţă nouă şi el se întoarse spre ei îndreptându-şi trufaş umerii şi chiar ridicându-şi sfidător bărbia). Ca să le dovedesc că sunt bărbat... Ah!

I se tăie respiraţia şi rămase mai multă vreme cu gura căscată, fără o vorbă. Pentru prima dată în viaţă văzuse chipul

unei fete cu obraji care nu mai erau de culoarea ciocolatei sau a unui câine, al cărei păr era castaniu-roşcat şi ondulat permanent, iar expresia ei (o noutate uluitoare!) trăda un interes binevoitor.

Lenina îi zâmbea; „Ce băiat drăguţ”, gândea ea, „şi ce trup cu adevărat frumos”. Tânărului îi năvăli sângele în obraji; coborî ochii, apoi îi înălţă iar o clipă şi, constatând că ea încă îi zâmbeşte, fu atât de copleşit încât se văzu silit să se întoarcă şi să se prefacă interesat de ceva aflat pe partea opusă a pieţii.

Întrebările lui Bernard izbutiră să creeze o diversiune. Cine? Cum? Când? De unde? Cu ochii ţintă la faţa lui Bernard (căci atât de tare dorea s-o vadă pe Lenina zâmbind, încât nici n-avea curajul s-o privească), tânărul încercă să dea explicaţiile cerute.

Linda şi cu el – Linda era mama lui (cuvântul acesta o făcu pe Lenina să se simtă vizibil stânjenită) – erau străini în Rezervaţie.

Linda venise de mult din Lumea de Afară, de mult, înainte de naşterea lui, cu un bărbat care era tatăl lui. (Bernard ciuli urechile). Linda umblase de una singură prin munţii aceia dinspre nord, căzuse într-o prăpastie şi se rănise la cap. („Spune, spune mai departe!” îl îndemnă Bernard din ce în ce mai interesat). Nişte vânători din Malpais o găsiseră şi o aduseseră în pueblo. Cât despre bărbatul care era tatăl copilului, Linda nu-l mai revăzuse. Se numea Tomakin. („Da, da, Thomas era numele mic al Directorului C.I.C.”). Probabil că fugise înapoi în Lumea de Afară, fără ea – un om rău şi hain, fără suflet.

— Aşa că m-am născut la Malpais, îşi încheie băiatul relatarea. La Malpais. Şi clătină din cap.

Ford, ce sordidă era căsuţa aceea de la marginea satului! Un spaţiu plin de praf şi gunoaie o despărţea de pueblo. Doi câini înfometaţi scormoneau scârnav prin resturile menajere de la uşă. Înăuntru, când intrară, semiîntunericul puţea şi zumzăia de muşte.

— Linda! strigă tânărul.

Din încăperea interioară o voce cam răguşită de femeie zise:

— Imediat!

Aşteptară. În nişte castroane aşezate pe jos erau resturile unei mese, poate chiar şi ale celor din ziua anterioară.

Se deschise uşa. Trecu pragul o blondă foarte corpolentă şi

rămase uitându-se la noii veniţi, cu gura căscată de uimire, pentru că nu-i venea să-şi creadă ochilor. Lenina observă cu dezgust că era îngrozitor de ştirbă. Iar culoarea dinţilor pe care-i mai avea… o trecu un fior. Avea o gură mai urâtă chiar decât a bătrânului aceluia de adineauri. Şi era atât de grasă! Şi toate trăsăturile feţei, obrajii căzuţi ca nişte pungi, după cum erau şi ochii vineţi şi bolboşaţi. Şi vinişoarele roşii de pe nas şi ochii congestionaţi! Şi gâtul – gâtul acela! Şi-şi mai pusese şi o pătură pe cap, o zdreanţă murdară. Iar de sub tunica maronie, mai mult un sac, sânii aceia enormi, burta proeminentă, şoldurile. Ah, mult mai rău decât bătrânul acela, mult, mult mai rău! Şi deodată fiinţa aceasta oribilă dădu drumul la un potop de vorbe şi se repezi la ea cu braţele întinse şi (Ford! Vai, Ford! era mai mult decât dezgustător, îi venea pur şi simplu să vomite) fiinţa aceea îşi apăsă pe ea burta imensă, pieptul masiv şi începu s-o sărute. Ah, Ford! S-o sărute, cu balele curgându-i şi mirosind atât de greţos, se vedea bine că nu făcuse baie în viaţa ei şi pur şi simplu duhnea a porcăria aceea infectă pe care o puneau în eprubetele din incubatoarele pentru Delta şi Epsilon (nu, nu, nu putea fi adevărat zvonul acela despre Bernard), pur şi simplu puţea a alcool. Se îndepărtă de ea cât de iute putu.

Avea dinaintea ei o faţă deformată şi contorsionată: fiinţa aceasta chiar plângea!

— O, Doamne, Doamne! Şuvoiul de cuvinte curgea amestecat cu suspine. Dacă aţi şti ce mult mă bucur… după toţi anii ăştia! O faţă civilizată. Da, şi ce haine civilizate! Pentru că eu una am crezut că n-o să mai văd în viaţa mea o bluză de mătase artificială!

Şi începu să pipăie mâneca Leninei. Avea unghiile negre.

— Vai, şi ce şort adorabil de diftină din vâscoză! Ştii, draga mea, mai am încă hainele mele vechi, acelea cu care am venit, le-am păstrat într-o cutie. Am să vi le arăt mai târziu. Deşi, bineînţeles că mătasea sintetică s-a mâncat, e toată numai găuri.

Dar ce cartuşieră albă, frumoasă! deşi trebuie să recunosc că a dumneavoastră de marochin verde e mult mai drăguţă. Însă pe mine nu m-a ajutat prea mult cordonul acela malthusian. Şi iarăşi izbucni în plâns. Presupun că v-a spus John. Vai, prin câte suferinţe am trecut – şi n-am avut măcar un gram de soma, era de negăsit. Doar un pic de mescal din când în când, dacă îmi

mai aducea Pope. Pope e un băiat pe care-l cunoşteam. Dar îţi face rău după aceea, mescalul ăsta, ţi-e greaţă de la peyotl[14]; şi pe urmă mai avea defectul ăsta că a doua zi te făcea să te ruşinezi şi mai tare! Vai, ce ruşine îmi era! Păi, ia gândiţi-vă şi dumneavoastră: eu, o Beta, să nasc un copil! Puneţi-vă în locul meu.

(Numai gândul la această faptă o făcu pe Lenina să se cutremure.) Deşi n-a fost vina mea, vă jur; pentru că nici acum nu ştiu cum s-a întâmplat, dat fiind că făceam toate exerciţiile prescrise de educaţia malthusiană – ştiţi, după numere, unu, doi, trei, patru, cu regularitate, vă jur; şi totuşi s-a întâmplat! Şi bineînţeles că aici nu era un Centru de Avorturi. Apropo, la Londra tot în cartierul Chelsea e?

Lenina încuviinţă din cap.

— Şi tot aşa scăldat în lumină e marţea şi vinerea?

Lenina confirmă din nou.

— Vai, ce frumos era turnul acela roz de sticlă!

Biata Linda îşi înălţă faţa şi cu ochii închişi contemplă în extaz imaginea luminoasă din memorie.

— Vai, şi Tamisa noaptea, şopti ea, şi printre pleoapele închise îi răzbiră lacrimi mari ca mărgelele. Iar seara întoarcerea cu avionul de la Stoke Poges. Şi, pe urmă, o baie fierbinte şi masajul vibrovacuumatic... ei, deh! Inspiră adânc, îşi scuturã capul, redeschise ochii, îşi trase puţin nasul, apoi şi-l suflă cu degetele pe care le şterse pe poalele tunicii. O, scuzaţi! zise ea ca răspuns la grimasa dezgustată pe care o făcu Lenina fără voia ei. Nu trebuia să fac asta. Îmi pare rău. Dar parcă dumneavoastră ce-aţi face dacă n-aţi avea batistă? Mi-aduc aminte cât de tare mă tulburau lucrurile astea, toată murdăria şi faptul că nimic nu era aseptic. Când m-au adus prima dată aici, aveam o tăietură mare la frunte. Nici nu vă puteţi închipui cu ce mi-au tratat-o. Cu bălegar, da, cu bălegar! Şi eu le spuneam: „Civilizat înseamnă sterilizat”. Şi le mai spuneam şi „Streptococ-D, pân-la Banbury-T, să vezi baie şi WC”, de parcă ar fi fost copii. Dar bineînţeles că ei nu înţelegeau. Cum erau să înţeleagă? Până la urmă, cred că m-am deprins. Mă rog, cum ai putea să-ţi păstrezi lucrurile curate dacă n-au instalat apă caldă? Şi uitaţi-vă la hainele astea. Lâna asta mizerabilă nu e ca fibrele sintetice. Ţine multă vreme, rezistă la infinit. Şi dacă se rup hainele, trebuie să le cârpeşti. Dar eu sunt o Beta, am lucrat

în Salonul de Fertilizare. Nimeni nu m-a învăţat să fac un asemenea lucru. Nu era treaba mea. Şi, pe urmă, nici nu mi se părea corect să trebuiască să-ţi cârpeşti hainele. Noi ştiam că dacă se rup sau se găuresc, le arunci şi cumperi altele noi. „Cu cât cârpeşti cu atât sărăceşti”, nu-i aşa? Cârpăceala, peticitul, e un act antisocial.

Dar aici totul e altfel. Parcă trăieşti între nebuni. Totul e nebunie curată!

Linda se uită în jurul ei; constată că John şi cu Bernard le-au lăsat singure şi acum se plimbă în sus şi-n jos prin praful şi gunoiul din faţa casei; dar cu toate acestea, ea îşi coborî glasul, parc-ar fi vrut să-i vorbească în taină: se aplecă înainte spre Lenina, care se cabra şi se dădea înapoi, izbutind totuşi să se apropie atât de mult de ea încât răsuflarea ei care mirosea a otravă embrionică îi răvăşea Leninei puful de pe obraz.

— De exemplu, şopti Linda cu glasul ei răguşit, felul cum se posedă între ei aici. Nebunie, ascultă-mă pe mine. Pur şi simplu dementă. Păi „Toţi suntem ai tuturor”, nu? Nu-i aşa? insistă ea, trăgând-o de mânecă pe Lenina. Lenina încuviinţă trăgându-şi capul într-o parte, dădu drumul la respiraţia pe care şi-o ţinea şi izbuti să mai tragă în piept o gură de aer relativ neîmputit. Ei bine, aici, continuă Linda, regula e că fiecare aparţine unei singure persoane. Şi dacă ai mai mulţi parteneri, aşa cum e normal, ceilalţi te socotesc ticăloasă şi antisocială. Te urăsc şi te dispreţuiesc. Odată au năvălit o mulţime de femei pe capul meu şi mi-au făcut o scenă cumplită, pur şi simplu, pentru că bărbaţii lor veneau din când în când la mine. Ei, şi ce dacă? Dar să vezi cum s-au năpustit asupra mea! Nu, nu, a fost prea îngrozitor. Nici nu-ţi pot povesti! Şi Linda îşi acoperi faţa cu mâinile, iar trupul îi fu scuturat de un fior. Sunt oribile, femeile astea de pe aici! Nebune de legat şi sălbatice. Şi bineînţeles că habar n-au de educaţia malthusiană, flacoanele din incubator sau despre decantare, de chestii dintr-astea. Aşa că tot timpul fac copii – ca nişte căţele. E prea revoltător! Şi când te gândeşti că şi eu…

Vai, Ford, Ford, Ford! Şi totuşi John al meu mi-a adus multă alinare. Nu ştiu ce m-aş fi făcut fără el. Numai că el se tulbura atât de rău ori de câte ori vreun bărbat… încă de când era băieţel mic de tot într-un rând – dar asta când era mai mare – a încercat să-l omoare pe bietul Waihusiwa – sau o fi fost Pope? Nu mai ţin bine minte – pur şi simplu pentru că din când în când

mă culcam cu ei. Pentru că nici în ruptul capului nu voia să înţeleagă că asta e ceea ce trebuie să facă oamenii civilizaţi.

Bănuiesc că nebunia e molipsitoare. În orice caz, John pare să se fi molipsit de la indieni. Pentru că, bineînţeles, a stat mult în mijlocul lor. Chiar dacă ei se purtau totdeauna sălbatic cu el şi nu-l lăsau să facă tot ce făceau alţi băieţi. Ceea ce într-un fel era un lucru simplu, întrucât îmi venea mai uşor mie să-l condiţionez puţin. Dar nici n-aveţi idee ce greu era! Sunt atâtea şi atâtea lucruri pe care nu le ştii. Şi nici nu era treaba mea să le ştiu. Adică, vreau să zic, când te întreabă un copil cum funcţionează elicopterul sau cine a făcut lumea – ei, ce răspunzi dacă eşti o Beta şi ai muncit toată viaţa în Salonul de Fertilizare? Ce poţi să-i răspunzi?

Capitolul VIII

Afară, în praf şi printre gunoaie (acum numărul câinilor crescuse la patru) Bernard şi cu John se plimbau în sus şi-n jos.

— Îmi vine atât de greu să înţeleg, spunea Bernard, şi să reconstitui lucrurile. Parcă am trăi pe planete diferite ori în secole diferite. O mamă şi toată murdăria asta, şi zei, şi bătrâneţe, şi boală… Clătină din cap. E aproape de neconceput.

N-am să înţeleg niciodată dacă nu-mi explici.

— Ce să vă explic?

— Asta, zise Bernard arătând spre pueblo, şi aia, reluă el arătând căsuţa din afara satului. Totul. Toată viaţa voastră.

— Păi, ce e de spus?

— Ia-o de la început. De când ţii cât de cât minte ceva.

— De când am prima amintire? John se încruntă. Urmă un lung răstimp de tăcere.

Era îngrozitor de cald. Mâncaseră multe tortilla[15] şi porumb dulce. Linda spuse:

— Vino, puişor şi culcă-te. Se culcară alături în patul cel mare.

— Cântă-mi ceva!

Şi Linda cântă „Streptococ-D, pân-la Banbury-T” şi „Pa-pa, bebeluş adorat, curând vei fi decantat”. Şi glasul ei se auzea tot mai slab…

Apoi răsună un zgomot puternic care-l făcu să tresară din somn. Lângă pat stătea în picioare un bărbat – enorm, înspăimântător, îi zicea ceva Lindei şi Linda râdea. Ea se învelise până sub bărbie, dar bărbatul îi trase pătura de pe ea. Avea părul ca două funii negre, iar în jurul braţului purta o brăţară de argint cu pietre albastre. Lui John îi plăcu brăţara; dar asta nu-i alungă frica; îşi ascunse faţa la subţioara Lindei. Linda îl acoperi cu mâna şi el se simţi mai în siguranţă. Cu vorbele acelea pe care el nu le înţelegea prea bine, Linda îi spuse bărbatului:

— Nu când e John aici!

Bărbatul se uită la el, pe urmă la Linda, şi-i spuse într-o şoaptă dulce câteva cuvinte.

Linda spuse:

— Nu.

Dar bărbatul se aplecă asupra lui John – căruia faţa aceasta i se păru uriaşă, îngrozitoare; funiile acelea de păr negru atingeau pătura.

— Nu, zise Linda, şi John îi simţi mâna strângându-l mai tare. Nu, nu!

Dar bărbatul îl apucă pe John de un braţ. Îl duru. Ţipă. Bărbatul întinse şi cealaltă mână şi-l ridică în sus. Dar Linda încă se mai agăţa de el repetând:

— Nu, nu! Bărbatul zise ceva scurt şi ameninţător şi deodată Linda lăsă braţele în jos.

— Linda, Linda! strigă John dând din picioare şi zvârcolindu-se.

Dar bărbatul îl duse până la uşă, o deschise, îl lăsă pe podea în mijlocul încăperii vecine şi plecă, închizând bine uşa în urma lui. John se ridică şi alergă la uşă. Înălţându-se în vârful picioarelor, ajunse cu chiu cu vai până la zăvorul mare de lemn.

Îl ridică şi împinse, dar uşa nu se deschise.

— Linda! strigă John, dar ea nu răspunse.

Îşi amintea de o cameră imensă, destul de întunecoasă. Erau acolo lucruri mari de lemn legate cu sfori şi o mulţime de femei stând în picioare în jurul acestor obiecte – făceau pături, spunea Linda. Linda îi spuse să stea într-un colţ împreună cu ceilalţi copii, în timp ce ea se duse să le ajute pe femei. Multă vreme el se jucă frumos cu băieţii. Deodată oamenii începură să vorbească foarte tare şi femeile o tot împingeau într-o parte pe Linda, care plângea. Când o împinseră la uşă, John alergă după ea. O întrebă de ce erau furioase femeile.

— Pentru că am stricat ceva, spuse ea, dar apoi se înfurie şi ea: De unde era eu să mă pricep la ţesutul ăla împuţit al lor? Nişte sălbatice nesuferite!

O întrebă ce înseamnă „sălbatic”.

Când ajunseră la casa lor, Pope îi aştepta în faţa uşii şi apoi intră cu ei. Avea un tâlv mare plin cu ceva care părea să fie apă dar nu era, ceva care mirosea rău şi-ţi ardea gura, te făcea să tuşeşti. Linda bău, şi bău şi Pope, şi apoi Linda râse veselă şi începu să vorbească foarte tare; pe urmă se duse cu Pope în camera cealaltă. După plecarea lui Pope, intră şi el în odaie.

Linda era în pat şi dormea atât de adânc încât n-o putu trezi. Pope venea destul de des. Spunea că lichidul acela din tâlv se numeşte mescal; dar Linda zicea că ar trebui să-i spună soma; numai că te făcea să te simţi rău după aceea. John nu-l putea suferi pe Pope. Îi ura pe toţi – pe toţi bărbaţii care veneau la Linda. Într-o după-amiază, când se juca pe afară cu alţi copii – îşi

amintea că era frig şi munţii erau înzăpeziţi – intră în casă şi auzi în dormitor nişte glasuri furioase. Erau glasuri de femei şi rosteau cuvinte pe care el nu le înţelegea; dar simţea că trebuie să fie nişte vorbe cumplite. Apoi, deodată, bang! se răsturnă ceva; auzi nişte paşi tropăind, apoi se auzi o nouă bufnitură şi pe urmă un zgomot ca acela pe care-l faci când loveşti un catâr, dar nu, era un trup mai puţin ciolănos; apoi Linda ţipă:

— Nu, nu, nu, vă rog, nu! striga ea.

John alergă înăuntru. Erau trei femei înfăşurate în pături întunecate. Linda era în pat. Una dintre femei o ţinea de încheieturile mâinilor. Alta se aşezase peste picioarele ei, ca să nu poată lovi cu ele. A treia o biciuia. O dată, de două ori, de trei ori; şi Linda ţipa de fiecare dată. Plângând în hohote, o trăgea pe femeie de poalele păturii.

— Te rog, te rog, nu!

Cu o mână îl îndepărtă pe băiat. Biciul se abătu iarăşi şi iarăşi asupra ei şi Linda ţipă. John apucă mâna imensă şi neagră a femeii care o bătea pe Linda şi o muşcă foarte tare. Femeia scoase un ţipăt, îşi smulse mâna din gura lui şi-l îmbrânci la pământ. În timp ce zăcea acolo jos, îl lovi de trei ori cu biciul.

Niciodată nu-l duruse ceva atât de tare. Parcă-l ardea focul. Biciul şuieră din nou prin aer, dar de data asta ţipă Linda.

— Linda, de ce au vrut să-ţi facă rău? o întrebă el în seara aceea.

Plângea încă şi acum, pentru că-l dureau îngrozitor vărgile roşii lăsate de bici pe spinare. Dar plângea şi pentru că oamenii se dovediseră atât de sălbatici, ca fiarele, şi nedrepţi, şi pentru că era doar un băieţel plăpând şi nu se putea lupta cu ei. Şi Linda plângea. Era ea femeie în toată firea, dar nu destul de voinică pentru a se pune cu trei matahale o dată. Şi faţă de ea era nedrept.

— Linda, de ce au vrut să-ţi facă rău?

— Nu ştiu. De unde să ştiu? N-o auzea prea bine, pentru că era culcată pe burtă, cu faţa îngropată în pernă. Zic că bărbaţii ăia sunt ai lor, adăugă ea, dar parcă nici nu vorbea cu el, ci cu ea însăşi.

Băiatul nu prea înţelegea, şi până la urmă Linda izbucni iarăşi într-un bocet cumplit.

— Vai, Linda, nu mai plânge, te rog nu mai plânge!

Se lipi strâns de ea şi o cuprinse cu braţul pe după gât. Linda

scoase un ţipăt:

— Ah, ai grijă! Ah, umărul! Şi-l împinse într-o parte. Se lovi cu capul de perete. Prostovan micuţ ce eşti! strigă ea şi apoi deodată începu să-i tragă palme.

Poc, poc, poc!

— Linda! strigă el. Ah, mamă, te rog, te rog nu mă bate!

— Nu sunt mama ta! Nu mai vreau să fiu mama ta!

— Dar, Linda… Ah!

Îl pocni peste obraz şi strigă:

— Ne-am prefăcut în sălbatici, strigă ea. Facem pui ca animalele… Dacă n-ai fi fost tu, m-aş fi putut duce la Inspector, şi-aş fi putut scăpa de-aici. Dar nu cu un copil de gât. Ar fi fost o ruşine mult prea mare.

Văzu că se pregăteşte să-l pocnească din nou şi ridică mâna ca să-şi apere faţa:

— Vai, Linda, te rog nu mă bate!

— Bestie mică! strigă ea şi-i trase în jos braţul, descoperindu-i faţa.

— Nu mă bate, Linda!

Închise ochii, aşteptând lovitura.

Dar maică-sa nu-l bătu. După o vreme deschise ochii şi o văzu cum se uită la el. Încercă să-i zâmbească. Şi deodată ea îl cuprinse cu braţele şi-l sărută de mii de ori.

Uneori Linda nu se scula din pat zile de-a rândul. Zăcea în aşternut şi era tristă. Sau bea din lichidul acela adus de Pope şi râdea mult şi adormea. Uneori îi era rău, vărsa. De multe ori uita să-l mai spele şi nu făcea nimic de mâncare. În casă nu era altceva decât vreo tortilla rece. Mai ţinea minte cum găsise ea prima dată animalele acelea mici în părul lui şi începuse să ţipe ca o nebună.

Momentele cele mai fericite erau acelea în care-i vorbea ea despre Lumea de Afară:

— Şi cum, chiar poţi zbura aşa, când vrei?

— Oricând.

Şi-i povestea despre muzica minunată care izvora dintr-o cutie şi despre toate jocurile frumoase pe care le puteai juca şi de lucrurile delicioase pe care le puteai mânca şi bea şi de lumina care inunda camerele când apăsai un buton din perete şi de filmele pe care le puteai auzi şi simţi şi mirosi – pe lângă că le priveai – şi de altă cutie, care fabrica miresme plăcute, şi de

casele roz şi verzi şi albastre şi argintii, înalte cât munţii, şi de oameni care erau toţi fericiţi – niciunul nefiind trist sau furios şi „toţi fiind ai tuturor celorlalţi”, şi de cutiile în care puteai vedea şi auzi ce se întâmplă la celălalt capăt al lumii şi de copilaşii în flacoanele acelea frumoase şi curate – totul atât de curat, fără niciun fel de miros rău, fără pic de murdărie – şi oamenii care nu rămâneau niciodată singuri, ci trăiau împreună şi erau atât de veseli şi fericiţi, ca la dansurile de vară de aici, de la Malpais, dar mult mai fericiţi, fericirea era acolo zi de zi, zi de zi…

Şi el o asculta cu ceasurile. Iar uneori, când şi el şi ceilalţi copii oboseau de prea multă joacă, vreun bătrân din pueblo începea să le spună cu totul alte vorbe despre Marele Om care prefăcuse lumea şi despre lupta îndelungată dintre Mâna Dreaptă şi Mâna Stângă, dintre Umed şi Uscat. Despre Awonawilona, care stârnea ceaţa deasă gândind peste noapte; şi apoi a făcut lumea întreagă din ceaţa aceea; despre Mama Terra şi Tatăl Cerul; despre Ahaiyuta şi Marsailema, gemenii numiţi Război şi Noroc; despre Isus şi Pookong; despre Maria şi Etsanatlehi, femeia care întinereşte mereu; despre Piatra Neagră de la Laguna şi Vulturul cel Mare şi Maica Noastră de la Acoma.

Poveşti ciudate, cu atât mai minunate pentru el cu cât îi erau spuse în limba cealaltă, pe care n-o înţelegea atât de bine. Zăcând în pat, el se gândea la Ceruri şi la Londra şi la Maica Noastră de la Acoma, la şirurile nesfârşite de copilaşi crescuţi în sticle curate, şi la Isus care se înălţa prin aer, şi la Linda care se înălţa prin aer şi la Marele Director al Incubatoarelor Mondiale şi la Awonawilona.

O mulţime de bărbaţi veneau la Linda. Băieţii începuseră să-l arate cu degetul. În limba cealaltă, ciudată, spuneau că Linda e stricată; o insultau cu vorbe pe care el nu le înţelegea, dar ştia că sunt urâte. Într-o bună zi cântară un cântec despre ea, de mai multe ori, parcă nu mai sfârşeau odată. El zvârli cu pietre în ei şi ei aruncară în el; o piatră ascuţită îi răni obrazul.

Sângeră fără oprire. Se umplu tot de sânge.

Linda îl învăţă să citească. Luând o bucată de cărbune începu să deseneze pe pereţi – un om şezând sub un copac, un copilaş într-o sticlă; apoi scrise nişte litere. UN OM SUB UN POM. UN COCON ÎN FLACON. El învăţa repede şi uşor. Când ajunse să citească toate cuvintele scrise de ea pe pereţi, Linda deschise

cutia ei mare de lemn şi scoase de sub pantalonaşii ăia roşii şi caraghioşi – pe care nu-i purta niciodată – o cărticică subţire. O mai văzuse el de multe ori şi înainte.

— Când te faci mare, poţi s-o citeşti, îi spusese ea.

Ei bine, acum era destul de mare. Era mândru.

— Mă tem că n-o să te amuze cine ştie ce, îi zise ea. Dar e singura pe care o am. Oftă. De-ai putea vedea măcar minunatele maşini de citit pe care le avem la Londra!

John începu să citească: „Condiţionarea chimică şi bacteriologică a embrionului. Instrucţiuni practice pentru lucrătorii din depozitul de embrioni Beta”. Numai citirea titlului şi-i luă un sfert de oră. Aruncă pe jos cartea, strigând:

— Nesuferită! Nesuferită carte!

Şi începu să plângă.

Băieţii tot mai cântau cântecul acela oribil despre Linda. Uneori îl mai luau în râs şi pentru că e atât de zdrenţăros. Când îşi rupea vreo haină, Linda nu ştia să i-o coasă. Îi spuse că în Lumea de Afară oamenii îşi aruncau hainele găurite sau rupte şi luau altele noi.

— Zdrenţărosule! Zdrenţărosule! îi strigau băieţii.

„Dar eu ştiu să citesc, pe când ei nu”, îşi zicea în sinea lui. „Habar nu au ce înseamnă să citeşti”.

Nu era deloc greu – dacă se gândea destul de mult la lectură – să se prefacă nepăsător când râdeau de el. O rugă pe Linda să-i mai dea o dată cartea.

Cu cât îl arătau băieţii mai mult cu degetul şi-l batjocoreau cu cântecele lor, cu atât citea el mai mult. Curând ajunse să poată desluşi destul de bine toate cuvintele. Chiar şi pe cele mai lungi. Dar oare ce însemnau? O întrebă pe Linda; însă chiar când izbutea să-i răspundă, nu-l lămurea prea bine, iar de cele mai multe ori nu ştia să răspundă nimic.

— Ce sunt chimicalele? o întrebă el.

— A, chestii ca de pildă sărurile de magneziu şi alcoolul folosit pentru a-i menţine pe Delta şi Epsiloni mici şi înapoiaţi şi carbonat de calciu pentru oase şi d-alde astea.

— Dar cum se fac chimicalele, Linda? De unde vin ele?

— Mde, asta nu prea ştiu. Le scoţi din sticluţe. Şi când se golesc sticlele, trimiţi la Depozitul Chimic să-ţi dea altele.

Bănuiesc că le fac ăia de la depozitul Chimic. Sau poate că trimit după ele la fabrică, habar n-am. Nu m-am ocupat

niciodată de chimie. Întotdeauna am avut treabă doar cu embrionii.

Şi aşa se întâmpla cu toate celelalte lucruri de care întreba el. Linda nu părea să ştie niciodată nimic. Bătrânii din pueblo îi dădeau răspunsuri mult mai precise:

— Sămânţa oamenilor şi a tuturor fiinţelor, sămânţa soarelui şi sămânţa pământului şi sămânţa cerului – pe toate acestea le-a făcut Awonawilona din Ceaţa Creaţiei. Acuma lumea are patru mătci de femeie; şi el şi-a lăsat sămânţa în cea mai de jos. Şi treptat sămânţa a început să crească…

Într-o bună zi (John calculă mai târziu că trebuie să fi fost curând după ce împlinise el doisprezece ani) veni acasă şi găsi pe podeaua din dormitor o carte pe care n-o mai văzuse până atunci. Era groasă şi părea foarte veche. Avea coperţile roase de şoareci, iar unele pagini erau desprinse şi mototolite. O ridică de jos şi se uită la pagina de titlu: Cartea se numea Operele complete ale lui William Shakespeare.

Linda stătea culcată şi sorbea dintr-o ceaşcă mescalul acela care mirosea îngrozitor.

— Mi-a adus-o Pope, îi zise ea, cu glasul răguşit şi înecat, aproape de nerecunoscut. Cică era printr-un cufăr de la Antilopa Kiva. Probabil zace acolo de sute şi sute de ani. Eu cred că aşa este, pentru că m-am uitat la ea şi e plină de prostii. Necivilizată. Dar oricum, o să fie bună pentru tine ca să-ţi faci exerciţiile de lectură.

Mai sorbi o dată din ceaşcă, apoi o lăsă pe podea lângă pat, se întoarse pe partea cealaltă, sughiţă de vreo două ori şi adormi.

John deschise cartea la întâmplare:

„Să mai trăieşti în acra
Sudoare-a unui pat incestuos,
Iubind şi giugiulindu-te-n dezmăţ
Pe-o cocină scârnavă[16]*…”.*

Cuvintele acelea ciudate începură să alerge unele după altele prin mintea lui, să bubuie ca un tunet vorbitor; să bată ca tobele la dansurile acelea de vară dacă tobele ar fi putut rosti cuvinte; ca bărbaţii care cântau Cântecul Recoltei atât de frumos că te făceau să plângi; ca bătrânul Mitsima care rostea vorbe vrăjite

peste penele lui şi beţele crestate şi oscioarele şi pietricelele lui – *kiathla tsilu silokwe silokwe silokwe. Kiai silu silu, tsithl* – dar mai frumos decât vrăjile lui Mitsima, pentru că însemnau mult mai mult, pentru că îi vorbeau lui; vorbeau minunat, deşi nu se înţelegeau decât pe jumătate, o vrajă teribil de frumoasă despre Linda; despre Linda zăcând acolo şi sforăind, cu cana goală pe podea lângă pat. Despre Linda şi Pope, Linda şi Pope.

Îl ura tot mai tare pe Pope. Omul poate să zâmbească mereu şi totuşi să fie un ticălos. Fiară desfrânată, nemernic sângeros!

„Făr' de căinţă, putred, vânzător[17]*".* Dar ce însemnau exact vorbele acelea? Nu ştia decât în parte. Însă vraja lor era puternică, îi răsuna bubuitor în cap şi, într-un fel, parcă până atunci nu l-ar fi urât cu adevărat pe Pope! – pentru că nu era în stare să spună cât de mult îl ura. Dar acum avea aceste cuvinte, aceste cuvinte ca nişte bătăi de tobe şi cântece şi magie. Aceste cuvinte, şi povestea stranie – foarte stranie – din care fuseseră scoase (n-o înţelegea deloc, dar era minunată, chiar aşa i se părea, da, minunată) – îi dădeau un motiv de a-l urî pe Pope; şi ele făceau ca ura lui să fie şi mai concretă; chiar şi pe Pope îl făceau mai concret.

Într-o zi când se întoarse de la joacă, găsi uşa de la încăperea dinăuntru deschisă, şi-i văzu culcaţi împreună în pat, adormiţi – Linda albă şi Pope aproape negru alături de ea, cu un braţ petrecut pe sub umerii ei şi cu mâna cealaltă, întunecată, pe sânul ei şi una dintre pletele lui lungi îi cobora pe gât ca un fel de şarpe negru care încerca s-o gâtuie. Pe podea, lângă pat, era tâlvul lui Pope şi o cană. Linda sforăia.

Inima băiatului aproape că dispăru, lăsând în locul ei o gaură. Se simţi gol pe dinăuntru. Gol, şi rece, şi destul de bolnav, şi ameţit. Se sprijini de perete ca să se liniştească. Făr' de căinţă, nemernic, vânzător, desfrânat… Ca nişte tobe, ca oamenii care cântă când culeg grânele, ca o vrajă, cuvintele se învârtejeau, se repetau la nesfârşit în capul lui. De unde mai înainte îi fusese frig, acum deodată îl cuprinse o fierbinţeală. Obrajii îi ardeau din pricina sângelui care năvălise în ei, camera se învolbura şi se întuneca dinaintea ochilor lui.

„Îl omor, îl omor, îl omor!" îşi tot spunea în sinea lui. Şi deodată îi veniră în minte şi alte vorbe:

„Când doarme beat, când turbă, când e-n patul

Plăcerilor incestului, când joacă[18]*…”.*

Vraja era de partea lui, vraja explica lucrurile şi dădea ordine. Se trase îndărăt în odaia de la intrare. *„Când doarme beat…”* Cuţitul de tăiat carne zăcea pe jos lângă vatră. Îl ridică şi se îndreptă în vârful picioarelor către uşa aceea, *„Când doarme beat, când doarme beat…”*. Străbătu camera şi lovi cu cuţitul – ah, sângele! – lovi iar cu cuţitul, iar Pope se trezi din somn. Ridică din nou cuţitul să mai lovească o dată, dar se trezi cu încheietura mâinii prinsă ca într-un cleşte şi… au, au!… răsucită. Nu se putea mişca, era imobilizat, iar ochii mici şi negri ai lui Pope erau la un lat de palmă de ai lui, privindu-i fix foarte de aproape. Se uită în altă parte. Pe umărul stâng al lui Pope erau două tăieturi.

— Ah, sânge! striga şi plângea Linda. Uite, sânge!

Niciodată nu putuse ea suferi să vadă sânge. Pope îşi ridică cealaltă mână – ca să-l lovească, crezu băiatul şi se încordă pentru a primi lovitura. Dar mâna lui Pope nu făcu decât să-l apuce de sub bărbie şi să-i răsucească faţa pentru a-l sili să-l privească din nou. Mult timp, ceasuri, ceasuri de-a rândul. Şi deodată nu se mai putu stăpâni şi începu să plângă.

Pope izbucni în râs:

— Hai, du-te! Du-te, viteazul meu Ahaiyuta!

Băiatul fugi dincolo ca să-şi ascundă lacrimile.

— Ai împlinit cincisprezece ani, îi spuse bătrânul Mitsima în limba lui indiană. Acum te pot învăţa să modelezi lutul.

Aşezându-se pe vine la malul râului, începură să lucreze împreună.

— Mai întâi, zise Mitsima luând în mână o bucată de lut bine udat, facem o mică lună.

Bătrânul turti şi stoarse boţul de lut până făcu din el un disc, apoi îi răsuci capetele în sus; luna luă forma unei scobituri de ceaşcă. Încet şi fără prea multă îndemânare, imită şi el gesturile delicate ale bătrânului.

— Luna, o ceaşcă, iar acum un şarpe.

Mitsima răsuci alt boţ de lut, prefăcându-l într-un cilindru lung şi flexibil din care făcu un cerc pe care-l apăsă pe buza ceştii.

— Şi pe urmă alt şarpe! Şi încă unul şi pe urmă al treilea.

Cerc cu cerc, Mitsima făuri marginile oalei; strâmtă, apoi bombată şi apoi îngustându-se iarăşi către gât. Mitsima storcea

şi bătea uşurel lutul, îl mângâia şi pe urmă îl zgâria; şi în cele din urmă luă forma chiupului obişnuit din Malpais, dar alb ca smântâna şi nu negru, şi încă destul de moale. Alături era şi oala făcută de el, o parodie strâmbă a celei lucrate de Mitsima.

Privindu-le pe amândouă, nu putu decât să râdă.

— Dar următoarea va fi mai bună, zise el şi începu să umezească alt boţ de lut.

Să modeleze, să dea o formă lucrurilor, să simtă degetele câştigând îndemânare şi putere – toate acestea îi provocau o plăcere extraordinară.

— „A, B, C, vitamina D te creşte”, cânta el încetişor, pentru sine, în timp ce lucra. „Untura-i în ficat, ficatul e în peşte”.

Şi Mitsima cânta – un cântec despre vânarea unui urs. Şi lucrară până seara şi ziua aceea îl umplu de o fericire intensă, copleşitoare.

— Iarna viitoare am să te învăţ să faci un arc, îi spuse bătrânul Mitsima.

Rămase multă vreme afară, fără să intre în casă. În cele din urmă ceremoniile dinăuntru se încheiară. Uşa se deschise; ieşiră.

Primul păşi afară Kothlu, cu mâna dreaptă întinsă şi cu pumnul bine strâns, de parcă ar fi ţinut în el vreun giuvaer preţios. Îl urmă Kiakime, tot aşa, cu mâna ei înainte şi pumnul strâns.

Păşeau fără o vorbă şi tot muţi, îndărătul lor, veneau fraţii şi surorile şi verii şi toată trupa bătrânilor.

Ieşiră din pueblo şi traversară mesa. La marginea falezei se opriră cu faţa spre soarele care abia se înălţa. Kothlu deschise mâna. În palmă avea o grămăjoară albă de făină; suflă asupra ei, şopti câteva cuvinte, apoi aruncă făina, ca o mână de pulbere albă, către soare. Kiakime făcu la fel. Pe urmă tatăl ei păşi înainte şi ridicând un băţ, cu pene la capăt, pregătit anume pentru ruga rituală, rosti o lungă rugăciune şi apoi aruncă băţul după făină.

— S-a sfârşit, zise tare bătrânul Mitsima. Acum sunt căsătoriţi.

— Ei bine, zise Linda, când plecau de acolo, tot ce pot să spun este că mi se pare prea multă zarvă pentru atât de puţin. În ţările civilizate, când un băiat o vrea pe o fată, pur şi simplu… Dar unde te duci, John?

El nu luă în seamă chemarea ei, ci alergă, alergă înainte,

departe, departe de tot, oriunde, numai să rămână singur.

„S-a sfârşit”. Cuvintele bătrânului Mitsima îi reveneau neîncetat în minte. „Sfârşit, sfârşit…”. În tăcere şi de la mare distanţă, dar puternic, cu disperare, cu violenţă, fără speranţă, o iubise pe Kiakime. Şi acum totul se sfârşise. John avea şaisprezece ani.

Când fi-va lună plină, la Antilopa Kiva se vor spune nişte taine, se vor săvârşi şi se vor împărtăşi nişte taine. Ei, băieţii, aveau să coboare în Kiva şi să iasă de acolo bărbaţi. Băieţii erau cu toţii speriaţi şi totodată nerăbdători. Într-un târziu veni şi ziua aceea. Soarele cobora, luna se înălţa pe cer. Merse şi el împreună cu ceilalţi. La intrarea în Kiva stăteau în picioare nişte siluete întunecate, bărbaţii; scăriţa cobora spre adâncurile în care bezna era risipită de lumini roşii. Fruntaşii băieţilor începuseră deja să coboare. Deodată unul dintre bărbaţi păşi înainte, îl apucă pe John de braţ şi-l scoase afară din rând. Se eliberă din strânsoarea aceea şi-şi reluă locul printre ceilalţi. De data asta bărbatul îl pocni şi-l trase de păr.

— Nu e pentru tine, albule!

— Nu e pentru fiul căţelei, zise un alt bărbat.

Băieţii râseră.

— Pleacă!

Cum el mai zăbovea încă la marginea grupului, bărbaţii îi strigară iarăşi:

— Pleacă!

Unul dintre ei se aplecă, ridică de jos o piatră şi aruncă după el:

— Pleacă, pleacă, pleacă!

Urmă o adevărată ploaie de pietre. Însângerat, alergă prin întuneric. Din adâncul Kivei cu lumini roşii veni zvon de glasuri care cântau. Şi ultimul dintre băieţi coborâse scara. Numai el rămăsese singur-singurel.

Singur de tot, afară din pueblo, pe câmpia goală de pe mesa. Stânca arăta ca oasele albite în lumina lunii. Jos în vale, coioţii, lupii preeriei, urlau la lună. Vânătăile îl dureau, rănile îi sângerau încă. Dar nu de durere gemea el; suspina pentru că era atât de singur, fiindcă fusese alungat numai el, în această lume stearpă, alcătuită doar din stânci luminate de lună. La marginea prăpăstiei se aşează. Luna rămase îndărătul lui; privi în jos, în umbra neagră aruncată de mesa, în umbra neagră a morţii. Ar fi

fost de ajuns un pas, un mic salt. Îşi întinse mâna dreaptă înspre lună. Din rana de la încheietură îi mai curgea încă sânge. La câteva secunde o dată cădea câte o picătură, întunecată, aproape fără culoare în lumina aceea moartă. Pic, pic, pic. *Dar mâine şi iar mâine*[19]…

Descoperise Timpul, şi Moartea, şi pe Dumnezeu.

— Singur, mereu singur, spunea tânărul, John.

Vorbele lui stârniră un ecou jalnic în mintea lui Bernard.

Singur, singur…

— La fel sunt şi eu, zise el într-un acces de sinceritate nestăpânită. Groaznic de singur.

— Dumneavoastră? întrebă surprins John. Credeam că în Lumea de Afară… Adică, vreau să zic, Linda spunea întotdeauna că acolo nimeni nu e singur.

Bernard roşi stânjenit:

— Vezi tu, mormăi el fără să-l privească în ochi pe băiat, se vede treaba că eu sunt altfel decât majoritatea oamenilor. Dacă întâmplarea face să fii decantat în alte condiţii…

— Da, da, asta trebuie să fie, încuviinţă din cap tânărul. Dacă eşti altfel decât ceilalţi, eşti sortit să rămâi singur. Oamenii se poartă sălbatic cu tine. Ştiţi că m-au îndepărtat de la absolut toate? Când ceilalţi băieţi au fost trimişi să petreacă noaptea în munţi – ştiţi, când trebuie să visezi care-ţi va fi animalul sacru, n-am fost lăsat să merg cu ei; n-au vrut să-mi spună niciuna dintre tainele lor. Şi nici acum nu-mi spun. Dar le-am aflat singur, adăugă el. Cinci zile n-am pus bucăţică de mâncare în gură şi apoi, într-o noapte, m-am dus singur în munţii de colo.

Şi arătă spre ei.

Bernard îi zâmbi cu un aer superior, dar plin de bunăvoinţă:

— Şi ai visat ceva?

Băiatul dădu din cap:

— Da, însă n-am voie să vă spun ce. Tăcu o vreme, apoi adăugă aproape în şoaptă: O dată am făcut ceea ce nu făcea niciunul dintre ceilalţi: am rămas cu spatele sprijinit de o stâncă în toiul unei zile de vară, cu braţele desfăcute, ca Isus pe cruce.

— Dar pentru ce?

— Am vrut să ştiu şi eu ce înseamnă să fii răstignit. Să atârni acolo în arşiţa soarelui…

— Bine, dar de ce?

— De ce? Păi… Şovăi. Pentru că simţeam că trebuie s-o fac.

Dacă Isus a putut să sufere astfel… Şi pe urmă, dacă ai făcut ceva rău… în fine, eram nefericit; şi ăsta era un motiv.

— Mi se pare o cale tare ciudată de a-ţi vindeca nefericirea! îi zise Bernard.

Totuşi, gândindu-se mai bine, stabili că la urma urmei spusele băiatului aveau ceva miez. Era mai bine decât să iei soma…

— După o vreme am leşinat, continuă tânărul. Am căzut cu faţa în jos. Vedeţi semnul ăsta unde m-am rănit? Îşi ridică hălăciuga de păr galben de pe frunte. Pe tâmpla dreaptă se vedea cicatricea, palidă şi încreţită.

Bernard se uită, iar apoi repede, cu un mic fior, întoarse ochii. Felul în care fusese condiţionat îl făcuse nu atât milos cât îngrozitor de sensibil la orice-i putea stârni greaţa.

Pe el simpla sugerare a bolii ori a rănilor nu numai că-l îngrozea, ci îl şi umplea de dezgust şi repulsie. Ca şi murdăria sau infirmitatea, ori bătrâneţea. Schimbă imediat subiectul:

— Mă întreb dacă ai vrea să vii cu noi la Londra? întrebă Bernard, făcând prima mutare într-o campanie a cărei strategie o elaborase în taină încă de când – acolo în căsuţă – îşi dăduse seama cine ar trebui să fie „tatăl” acestui tânăr sălbatic. Crezi că ţi-ar plăcea?

Faţa tânărului se lumină:

— Chiar vorbiţi serios?

— Bineînţeles. Adică, dacă obţin permisiunea.

— Cu tot cu Linda?

— Mde… (Şovăi, cuprins de îndoială: „Ah, fiinţa aceea revoltătoare! Nu, era imposibil. Afară doar dacă… dacă…”.

Deodată îi veni în minte lui Bernard că tocmai înfăţişarea ei scandaloasă s-ar putea dovedi un avantaj imens.) A, sigur că da! strigă el, compensându-şi primele şovăieli printr-un exces de cordialitate zgomotoasă.

Tânărul trase adânc aer în piept:

— Vai, când mă gândesc că s-ar putea să se împlinească… ceea ce am visat toată viaţa! Vă mai amintiţi ce spune Miranda?

— Cine-i Miranda?

Dar tânărul nici nu auzi măcar întrebarea, lucru evident, pentru că începu să recite:

— *„O, ce minune!”* Ochii îi străluciră şi faţa i se aprinse, scânteind de roşeaţă: *„O, ce minune! Ce de făpturi alese! Ce frumoasă-i omenirea![20]”.*

Roşeaţa îi spori deodată; se gândea la Lenina, la un înger îmbrăcat în mătase artificială vert bouteille lucind de tinereţe şi de creme faciale, durdulie şi plină de zâmbete binevoitoare.

Glasul începu să-i tremure:

— „*O, minunată lume nouă*[21]”, începu el, şi apoi se întrerupse brusc; îi fugise tot sângele din obraji; era palid ca hârtia. Sunteţi însurat cu ea? întrebă John.

— Dacă sunt… ce?

— Căsătorit. Ştiţi – de-a pururi. În limba indienilor se zice „de-a pururi”. Ceva care nu se mai poate rupe.

— Vai, Ford, nu! răspunse Bernard fără a-şi putea stăpâni râsul.

Râse şi John, dar din cu totul alt motiv – pur şi simplu de bucurie:

— *„O, minunată lume nouă!”* repetă el. *„O, minunată lume nouă care-i cuprinzi”*. Să pornim îndată.

— Uneori vorbeşti într-un chip foarte ciudat, îi zise Bernard, privindu-l lung, uluit, pe tânăr. Şi oricum, n-ar fi mai bine să aştepţi până când vei vedea cu ochii tăi lumea nouă?

Capitolul IX

După această zi de ciudăţenii şi orori, Lenina simţi că şi-a câştigat dreptul la o vacanţă totală şi absolută. De îndată ce se întoarseră la casa de odihnă, înghiţi şase tablete de jumătate de gram de soma, se întinse pe pat şi în zece minute plutea deja în călătoria eternităţii lunare. Aveau să treacă cel puţin optsprezece ore până să reia contactul cu timpul.

În timpul ăsta Bernard stătea gânditor, cu ochii larg deschişi în întuneric. Trecuse bine de miezul nopţii până să adoarmă. Era spre dimineaţă, dar insomnia lui nu fusese stearpă: făurise un plan.

A doua zi dimineaţă la zece fix, punctual la întâlnire, metisul în uniformă verde coborî din elicopter. Bernard îl aştepta între frunzele de agave.

— Domnişoara Crowne a pornit într-o vacanţă-soma, îi explică Bernard. Nu se poate întoarce în niciun caz mai devreme de ora cinci. Înseamnă că avem la dispoziţie şapte ore.

Putea deci să zboare până la Santa Fe, să facă acolo toate treburile plănuite şi apoi să se întoarcă la Malpais cu mult înainte de a se trezi ea.

— Crezi că e în deplină siguranţă dacă rămâne singură aici? întrebă el.

— La fel ca şi în elicoptere, îl asigură metisul.

Se urcară în vehicul şi porniră imediat. La zece şi treizeci şi patru aterizară pe acoperişul poştei centrale din Santa Fe; la zece şi treizeci şi şapte Bernard obţinuse deja legătura cu BIROUL CONTROLORULUI MONDIAL DE LA WHITEHALL; la zece şi treizeci şi nouă vorbea cu cel de-al patrulea secretar personal al Forditătii Sale; la zece şi patruzeci şi patru îi repeta povestea primului secretar, iar la zece patruzeci şi şapte şi jumătate îi răsună în urechi însăşi vocea joasă şi sonoră a lui Mustapha Mond personal.

— Am îndrăznit să consider, se bâlbâi Bernard, că Forditatea Voastră ar putea socoti chestiunea ca prezentând suficient interes ştiinţific…

— Da, mi se pare că prezintă suficient interes ştiinţific, răspunse vocea profundă şi sonoră. Adu-i cu dumneata la Londra pe cei doi indivizi.

— Dar Forditatea Voastră ştie că voi avea nevoie de un

permis special...

— Trimitem chiar în clipa aceasta ordinele necesare Guvernatorului Rezervaţiei, zise Mustapha Mond. Te duci imediat la Biroul Guvernatorului. La revedere, domnule Marx.

Se făcu tăcere. Bernard puse receptorul în furcă şi se grăbi către acoperiş.

— Biroul Guvernatorului, îi zise el metisului Gama Verde.

La zece şi cincizeci şi patru, Guvernatorul îi strângea mâna lui Bernard:

— Încântat, domnule Marx, încântat. Vocea tunătoare era plină de politeţe. Tocmai am primit ordine speciale...

— Da, ştiu, îi spuse Bernard, întrerupându-l. Acum un minut am vorbit la telefon cu Forditatea Sa. Tonul lui plictisit sugera că vorbeşte cu Forditatea Sa în mod obişnuit, chiar zilnic. Se lăsă moale pe un scaun: Dacă sunteţi amabil, v-aş ruga să luaţi toate măsurile necesare cât de curând posibil. Cât mai devreme, repetă el apăsat, savurând din plin situaţia.

La unsprezece şi trei minute avea în buzunar toate documentele necesare.

— Pe curând, îi zise el cu un aer protector Guvernatorului, care ieşise să-l însoţească până la uşa liftului. Pe curând!

Traversă clădirea până la hotel, făcu o baie, un masaj vibrovacuumatic, se bărbieri cu o instalaţie electrolitică, ascultă radiojurnalul de dimineaţă, se uită vreo jumătate de oră la televizor, îşi luă pe îndelete prânzul şi la două şi jumătate zbură înapoi la Malpais, în elicopterul condus de metis.

Tânărul se opri în faţa hanului:

— Bernard, strigă el. Domnul Marx!

Niciun răspuns.

Cu mocasini din piele de căprioară alergă fără zgomot în sus pe scări şi apăsă clanţa. Uşa era încuiată.

Plecaseră! Plecaseră! Era lucrul cel mai îngrozitor care i se întâmplase vreodată. Lenina îl poftise să-i viziteze şi iată că acum plecaseră! Se aşeză pe scări şi plânse. Peste jumătate de oră îi dădu prin gând să privească pe fereastră. Primul lucru de care dădu cu ochii era o valiză verde, purtând iniţialele L.C. vopsite vizibil. Bucuria se aprinse ca un foc în venele lui. Ridică de jos o piatră. Cioburile ferestrei căzură cu zgomot pe podea. O clipă mai târziu se afla în cameră.

Deschise valiza verde; deodată fu învăluit de parfumul Leninei, care-i umplea plămânii cu esenţa fiinţei ei. Inima începu să-i bată foarte tare; o clipă fu cât pe-aci să leşine. Apoi, aplecându-se asupra cutiei preţioase, o atinse, o ridică la lumină, o cercetă.

Fermoarele de la şortul de schimb al Leninei, din diftină de mătase artificială, i se părură întâi o enigmă. Când o rezolvă, fu o adevărată încântare. Deschise un fermoar, apoi îl închise la loc; iar îl deschise şi iar îl închise. Era fermecat. Iar botoşeii ei verzi erau lucrurile cele mai frumoase pe care le văzuse vreodată în viaţă. Despături o pereche de chiloţi-combinezon, roşii, cu fermoar, şi-i puse repede la loc; dar sărută o batistă parfumată de vâscoză şi-şi înfăşură gâtul într-o eşarfă. Deschizând o cutie, răspândi un nor de pudră parfumată. I se umplură mâinile ca de o făină. Şi le şterse pe piept, pe umeri şi pe braţele goale. Ce parfum încântător! Închise ochii; îşi frecă obrazul de braţul său pudrat. Pielea aceea netedă care-i atingea faţa, parfumul de mosc din nări – prezenţa ei concretă.

— Lenina! şopti el. Lenina!

Un zgomot îl făcu să tresară, să se întoarcă pe călcâie, cu un aer vinovat. Înghesui repede lucrurile furate înapoi în valiză şi o închise; apoi trase cu urechea şi privi în jur. Niciun semn de viaţă, niciun sunet. Şi totuşi cu siguranţă că auzise ceva – ceva ce aducea cu un oftat, sau cu scârţâitul unei scânduri. Se duse în vârful picioarelor până la uşă şi, deschizând-o cu multă prudenţă, se trezi pe un palier. De partea cealaltă era altă uşă întredeschisă. Păşi până acolo, o împinse şi privi înăuntru iscoditor.

Acolo, pe un pat foarte jos, cu cearşaful tras la o parte, îmbrăcată într-o pijama roz dintr-o bucată, tot cu un fermoar, era întinsă Lenina, dormind profund şi atât de frumoasă în mijlocul cârlionţilor ei, atât de înduioşător de copilăroasă cu degeţelele ei trandafirii de la picioare şi cu faţa adormită, atât de gravă, atât de încrezătoare în nevinovăţia neputincioasă a mâinilor ei moi şi a picioarelor şi braţelor topite în somn, încât lui John îi dădură lacrimile. Cu infinit de multe precauţii inutile (căci nimic afară doar de un pocnet de pistol n-ar fi putut-o aduce pe Lenina înapoi din vacanţa-soma înainte de ora stabilită) intră în cameră şi îngenunche pe podea lângă pat. O privi cu ochi mari, îşi împreună mâinile ca într-o rugăciune şi

buzele porniră să i se mişte automat:

„Obrazul, ochii”, murmură el -
Obrazu-i, ochii, părul, mersul, glasul;
Îmi spui: O, mâna ei! Pe lângă dânsa,
Tot ce e alb e negru ca cerneala,
Şi-şi scrie osânda! Mângâierea-i face
Ca puful lebedei să pară aspru,
Iar gingăşia, palmă de plugar[22]*!”.*

O muscă bâzâia în jurul ei; John o alungă.

— *„Muştele”,* îşi aminti el:
„Sunt mai de vază,
Mai în câştig şi în mai mare cinste
Decât Romeo, muştele de stârv,
Căci ele pot, oricând, să se aşeze
Pe alba mână-a Julietei mele,
Şi de pe buzele-i neprihănite,
Ca de vestală, dar arzând la gândul
C-au sărutat, păcătuind, să-i soarbă
Cerească fericire[23]*”.*

Încet de tot, cu gestul şovăielnic al celui care întinde mâna pentru a mângâia o pasăre sperioasă şi poate chiar primejdioasă, îşi împinse mâna înainte. Rămase acolo tremurătoare, doar la câţiva centimetri de degetele moleşite de somn, gata-gata să le atingă. Dar să îndrăznească oare? Să îndrăznească oare să profaneze cu mâna lui atât de nevrednică… nu, nu îndrăznea.

Pasărea era prea primejdioasă. Mâna i se retrase înapoi. Cât de frumoasă era Lenina! Vai, ce frumoasă era!

Apoi, deodată, constată că reflectează asupra ideii că ar fi fost suficient să apuce capătul fermoarului de la gâtul ei şi să-l tragă o dată până jos de tot... Închise ochii şi clătină din cap ca un câine care-şi scuturã urechile când iese din apă. Vai, ce idee oribilă! Se ruşină singur de acest gând. Buzele-i neprihănite, ca de vestală…

Auzi un bâzâit prin aer. Să mai fi fost o altă muscă ce încerca să fure binecuvântările nemuritoare? Sau o viespe, poate? Se uită dar nu văzu nimic. Bâzâitul crescu în intensitate şi îl putu localiza dincolo de ferestrele cu jaluzele. Avionul!

Cuprins de panică, se ridică repede în picioare şi fugi în camera de alături, sări prin fereastra deschisă şi, alergând de-a

lungul potecii dintre plantele înalte de agave, ajunse la timp ca să-l întâmpine pe Bernard Marx când cobora din elicopter.

Capitolul X

Limbile tuturor celor patru mii de ceasuri electrice din toate cele patru mii de camere ale Centrului din cartierul Bloomsbury arătau ora două şi douăzeci şi şapte de minute. „Acest stup al Hărniciei”, cum îi spunea cu multă dragoste Directorul său, zumzăia în plină activitate. Toată lumea era ocupată, totul se mişca într-o ordine perfectă. Sub microscoape, cu cozile lungi zvâcnind furios, spermatozoizii se afundau cu capul înainte în ovule; fecundate, ovulele se expandau, se divizau, sau – dacă erau bokanovskificate – înmugureau în întregi populaţii de embrioni separaţi. Din Sala de Predestinare Socială, scările rulante coborau huruind spre subsol, iar acolo, în întunericul stacojiu, încălziţi până aproape de punctul de fierbere în mediul acela de peritoneu şi hrăniţi până la saturaţie cu surogat de sânge şi cu hormoni, foetuşii creşteau, creşteau, sau, otrăviţi fiind, lâncezeau într-o stare de epsilonitate oprită din creştere.

Cu un uşor zumzet şi hârâit, rastelele mobile se târau imperceptibil de-a lungul săptămânilor şi veacurilor recapitulate până la locul din Sala de Decantare, unde pruncii proaspăt decantaţi din flacoane scoteau primul lor ţipăt de groază şi uimire.

Dinamurile torceau cuminte în subsolul al doilea, lifturile alergau în sus şi-n jos. La etajul al unsprezecelea al tuturor Crescătoriilor era ora suptului. Din o mie opt sute de biberoane, o mie opt sute de nou-născuţi etichetaţi cu grijă îşi sugeau simultan porţia de jumătate de litru de secreţie externă pasteurizată.

Deasupra lor, în zece straturi succesive ale dormitorului, băieţeii şi fetiţele încă destul de mici ca să aibă nevoie de un somn de după-masă erau la fel de ocupaţi ca şi tot restul lumii, deşi inconştienţi de ceea ce făceau: ascultau fără să ştie lecţiile hipnopedice de igienă şi sociabilitate, de conştiinţă de clasă şi de erotism infantil. Iar deasupra lor erau camerele de joacă unde, întrucât vremea era ploioasă, nouă sute de copii mai mari se distrau cu construcţii din cuburi şi plastilină, cu „Caută-mi şliţul” şi alte jocuri erotice.

Bâz, bâz, zum! stupul zumzăia în plină activitate şi veselie. Veselă era cântarea fetelor aplecate asupra eprubetelor. Predestinatorii fluierau veseli în timp ce lucrau şi, vai, ce de

glume scânteietoare se mai făceau deasupra borcanelor goale din Sala de Decantare!

Şi totuşi, când intră în Sala de Fecundare împreună cu Henry Foster, Directorul avea faţa gravă şi severă, ca o sculptură în lemn:

— Un exemplu public, spunea el. În sala aceasta, tocmai pentru că ea cuprinde mai mulţi lucrători de rang superior decât oricare alta din Centrul nostru. I-am spus să mă întâlnească aici la două şi jumătate.

— Îşi îndeplineşte foarte bine însărcinările, spuse Henry cu aerul că pune o vorbă bună, cu generozitate făţarnică.

— Ştiu. Dar tocmai de aceea trebuie să fim severi. Intelectul său atrage după sine răspunderi morale de aceeaşi amploare. Cu cât mai mari sunt talentele unui om, cu atât e mai mare capacitatea lui de a-i induce în eroare pe alţii. Te rog, domnule Foster, să chibzuieşti la rece, fără patimă, toată chestiunea şi vei vedea că nu există crimă mai odioasă decât comportamentul neortodox.

Omorul nu ucide decât un individ – şi, la urma urmei, ce e un individ? Cu un gest amplu, măturând întreaga sală, Directorul arătă şirurile de microscoape, de eprubete, de incubatoare. Putem face foarte uşor un individ nou – putem face câţi vrem.

Comportamentul neortodox nu ameninţă doar viaţa unui simplu individ; ea loveşte în înseşi temeliile Societăţii. Da, da. El surpă însăşi Societatea, repetă Directorul. A, uite-l că vine!

Bernard intrase în sală şi înainta către ei printre şirurile de fertilizatoare. O mască superficială de încredere şi degajare abia izbutea să-i ascundă îngrijorarea şi spaima. Glasul cu care spuse „Bună dimineaţa, Domnule Director” era absurd de răsunător. În schimb, cel cu care, corectându-şi greşeala, continuă:

— „Mi-aţi cerut să vin aici să vă vorbesc” sună ridicol de moale, ca un chiţăit de şoricel.

— Da, domnule Marx, îi spuse Directorul pe un ton care nu prevestea nimic bun. Ţi-am cerut să vii la mine aici. După câte înţeleg, te-ai întors aseară din vacanţă.

— Da, răspunse Bernard.

— Aşşşa. Aşşşa, repetă Directorul zăbovind ca un şarpe asupra sunetului şuierător. Iar apoi, ridicându-şi brusc glasul până la sonoritatea unei trâmbiţe rosti metalic: Doamnelor şi domnilor, doamnelor şi domnilor!

Încetară brusc şi cântecele fredonate de fetele aplecate asupra eprubetelor, şi fluierăturile preocupate ale microscopiştilor. Se aşternu o tăcere adâncă; toată lumea întoarse capul către el.

— Doamnelor şi domnilor! repetă Directorul. Iertaţi-mă că vă întrerup de la treabă, dar mă sileşte o îndatorire neplăcută, chiar dureroasă. Sunt în primejdie securitatea şi stabilitatea Societăţii. Da, da, sunt în pericol, doamnelor şi domnilor. Omul acesta (şi îndreptă un deget acuzator asupra lui Bernard), omul acesta aflat dinaintea voastră, acest Alfa Plus, care a primit atât de mult de la noi şi de la care, în mod firesc, trebuie să aşteptăm atât de multe, acest coleg al vostru – sau să anticipez oare şi să spun fostul vostru coleg? – ne-a trădat în mod grosolan încrederea acordată. Prin vederile sale eretice în ceea ce priveşte sportul şi soma, prin scandaloasa lui viaţă sexuală neortodoxă, prin refuzul său de a se supune învăţăturilor Domnului nostru Ford şi de a se comporta după orele de serviciu „ca un prunc în eprubetă” (şi aici Directorul făcu semnul sacru T), el s-a dovedit un duşman al Societăţii, un sabotor, da, doamnelor şi domnilor, un sabotor al Ordinii şi Stabilităţii, un complotist împotriva Civilizaţiei înseşi. Din acest motiv îmi propun să-l concediez, să-l dau afară în mod ruşinos din postul pe care l-a deţinut în Centrul acesta al nostru; îmi propun să cer imediat transferul lui la un subcentru de rangul cel mai de jos – pentru ca pedepsirea lui să slujească cel mai bine intereselor societăţii – cât mai departe de orice centru demografic important. În Islanda nu va mai avea prilejul să-i ducă şi pe alţii pe căi greşite prin exemplul său antifordist. Directorul făcu o pauză, iar apoi, încrucişându-şi braţele, se întoarse spre Bernard, cu un aer copleşitor: Marx, reluă el, îmi poţi enunţa vreun motiv pentru care să nu pun chiar în execuţie sentinţa împotriva dumitale?

— Da, pot, răspunse Bernard cu glasul foarte puternic.

Luat puţin prin surprindere, Directorul încercă să-şi păstreze acelaşi ton maiestuos:

— Atunci, arată-ni-l.

— Cu plăcere. Dar e pe coridor. O clipă. Bernard se repezi la uşă şi o deschise de perete. Poftim înăuntru! porunci el şi „raţiunea” intră şi se înfăţişă.

Toată asistenţa icni, îşi pierdu respiraţia, apoi se înălţă un

murmur de uimire şi oroare; o tânără ţipă; ridicându-se în picioare pe un scaun ca să vadă mai bine spectacolul, un asistent răsturnă nişte eprubete cu spermatozoizi. Cu obrajii umflaţi şi lăsaţi, cu trupul diform – printre toate aceste corpuri tinere cu carnea tare, printre toate chipurile acestea nealterate de vârstă – arătând ca un adevărat monstru ciudat şi înspăimântător care se apropie de bătrâneţe, Linda înainta în încăpere, zâmbind cochet cu dinţii ei stricaţi şi îngălbeniţi, şi legănându-se în mers cu ceea ce ar fi vrut ea să fie o unduire voluptuoasă a şoldurilor ei imense. O însoţea Bernard.

— Iată-l! îi zise el, arătându-l cu degetul pe Director.

— Dar ce credeai, că nu l-am recunoscut? întrebă indignată Linda. Apoi se întoarse către Director: Bineînţeles că te cunosc; Tomakin, te-aş fi recunoscut oriunde, şi dintr-o mie de oameni! Dar poate că tu m-ai uitat. Nu-ţi mai aminteşti? Nu mai ţii minte, Tomakin? Sunt Linda ta! Şi rămase să-l privească lung, cu capul aplecat într-o parte, surâzând încă, dar cu un zâmbet care treptat-treptat, dată fiind expresia de dezgust şi împietrire de pe faţa Directorului, îşi pierdu încrederea de sine, tremură şi în cele din urmă se stinse. M-ai uitat, Tomakin? repetă ea cu glasul tremurător. Avea privirile chinuite de spaimă. Faţa umflată şi căzută i se strâmbă grotesc într-o grimasă de durere cumplită: Tomakin întinse braţele spre el. Cineva scoase un chicot de râs.

— Ce înseamnă toată această monstruoasă...? începu Directorul.

— Tomakin!

Şi se repezi înainte, târându-şi după ea pătura, îl cuprinse cu braţele pe după gât şi-şi ascunse capul la pieptul lui.

Se înălţară hohote de râs homeric, care nu mai puteau fi stăpânite.

— ...monstruoasă farsă? strigă în sfârşit directorul.

Roşu ca focul la faţă, încercă să scape din îmbrăţişarea ei, dar ea se agăţă de el cu disperare:

— Da’ eu sunt Linda, Linda ta! Hohotele îi acoperiră glasul. Mi-ai făcut un copil, ţipă ea peste rumoarea din sală.

Se lăsă un văl greu de tăcere înspăimântată. Cei din sală se uitau într-o parte şi într-alta, toţi îşi evitau reciproc privirile.

Directorul păli de tot, încetă să se mai lupte cu Linda şi, ţinând-o de încheieturile mâinilor, o privea de sus, îngrozit.

— Da, da, un copil – eu îi sunt mamă!

Şi avu neobrăzarea să arunce această obscenitate ca o provocare în mijlocul tăcerii ofensate a celor de faţă. Apoi, îndepărtându-se brusc de el, cuprinsă de ruşine, îşi acoperi faţa cu mâinile şi se lăsă pradă suspinelor:

— N-a fost vina mea, Tomakin, pentru că eu mă ţineam întotdeauna de instructajul anticoncepţional, nu? Îl respectam cu regularitate, nu? Cu stricteţe… Nu ştiu cum s-a întâmplat… Tomakin, dacă ai şti ce îngrozitor a fost, Tomakin! Dar în orice caz, băiatul a fost o mare consolare pentru mine. Şi, întorcându-se către uşă strigă: John! John!

Băiatul intră imediat, se opri o clipă chiar în prag, întoarse capul şi apoi, cu paşi uşor, atenuaţi de mocasinii moi, străbătu încăperea, căzu în genunchi în faţa Directorului şi rosti limpede:

— Tată! Tatăl meu!

Cuvântul (căci „tată” nu era chiar atât de obscen – cu conotaţiile sale ceva mai şterse decât scârboşenia şi imoralitatea naşterii copiilor – doar ordinar, mai degrabă scatologic decât propriu-zis pornografic), cuvântul comic-porcos făcu să se descarce ceea ce devenise între timp o încordare insuportabilă.

Izbucniră râsete, hohote imense, aproape isterice, chicoteli şi ţipete care păreau că nu se vor mai opri niciodată. Auzi, tată! Şi cine? Tocmai Directorul! Tatăl meu! Ah, Atotputernice Ford! Slăvite Ford! Ei nu, că era prea de tot! Chiuiturile şi hohotele zgomotoase reîncepură, chipurile celor de faţă păreau gata să se dezintegreze, lacrimile le şiroiau pe obraji. Se mai răsturnară câteva eprubete cu spermatozoizi. Auzi vorbă: tatăl meu! Alb ca varul la faţă, cu ochii ieşiţi din orbite, Directorul se uită de jur-împrejur, chinuit de umilinţă şi uluire.

Tatăl meu! Râsetele care păreau să fie pe punctul de a înceta, izbucniră încă o dată, mai răsunătoare ca oricând. Îşi astupă urechile şi o zbughi afară din încăpere.

Capitolul XI

După scena din Sala de Fecundare, toată înalta societate londoneză a fost cuprinsă de o adevărată nebunie în dorinţa de a vedea această fiinţă delicioasă care căzuse în genunchi dinaintea Directorului Centrului de Incubaţie şi Condiţionare – mai bine zis a fostului DCIC, căci bietul om demisionase imediat şi nu mai pusese piciorul pe la Centru – deci această fiinţă care-i căzuse în genunchi şi-l numise „tată” (gluma era aproape prea bună ca să fie adevărată!). În schimb, Linda, dimpotrivă, n-avu niciun succes; nimeni nu dori câtuşi de puţin s-o vadă. Ca să spună cineva că e mamă – asta nici nu mai era măcar o glumă: era pur şi simplu o obscenitate. Mai mult decât atât, ea nici nu era o adevărată fiinţă sălbatică, căci fusese născută într-o eprubetă şi condiţionată ca şi toţi ceilalţi: deci, propriu-zis, nu putea să aibă idei ieşite din comun. În ultimă instanţă (şi acesta era de departe motivul cel mai puternic pentru care oamenii nu voiau s-o vadă pe biata Linda) ceea ce conta cel mai mult era înfăţişarea ei. Grasă; îşi pierduse tinereţea; avea dinţii oribili, obrajii umflaţi şi silueta (Slăvite Ford!) – nici nu puteai să te uiţi la ea fără să ţi se facă greaţă, da, da, de-a dreptul greaţă. Aşadar, oamenii cei mai bine erau absolut hotărâţi să n-o vadă pe Linda.

Iar Linda, la rândul ei, n-avea nici cea mai mică dorinţă de a-i vedea. Pentru ea întoarcerea la civilizaţie însemna întoarcerea la soma, posibilitatea de a sta tolănită în pat şi de a-şi lua o vacanţă soma după alta, fără să mai trebuiască să suporte din nou o migrenă sau accesele de greaţă, fără să mai fie adusă în starea în care te afli întotdeauna după peyotl, de parcă ai fi săvârşit o faptă antisocială atât de ruşinoasă, că nici nu mai puteai ţine capul sus. Soma nu-ţi juca nicio festă nefericită dintr-astea. Vacanţa pe care ţi-o acorda era perfectă şi, dacă dimineaţa următoare era dezagreabilă, de fapt acest defect nu era intrinsec, ci rezulta doar din comparaţia cu plăcerile şi bucuriile vacanţei.

Remediul consta în a da continuitate vacanţei. Cerea cu lăcomie doze tot mai mari şi tot mai frecvente. La început doctorul Shaw se cam împotrivi cererii ei; dar după aceea îi dădu atât cât dorea.

Ajunse să ia până la douăzeci de grame pe zi.

— Ceea ce într-o lună sau două o s-o termine, îi spuse doctorul între patru ochi lui Bernard. Într-o bună zi o să-i paralizeze centrii respiratori. N-o să mai respire. Va fi terminată. Şi nu e mare pagubă. Cu totul altfel ar sta lucrurile dacă am izbuti să-i întinerim pe oameni. Dar nu putem.

În mod surprinzător, după cum li se păru tuturor (căci ori de câte ori se afla în vacanţă soma, Linda nici nu se vedea), John ridică obiecţii:

— Bine, dar, dându-i doze atât de mari, nu-i scurtaţi viaţa?

— Într-un sens da, recunoscu doctorul Shaw. Dar în alt sens, de fapt, i-o prelungim. Tânărul ridică ochii miraţi la el fără să înţeleagă. Doctorul continuă: Soma te poate face să pierzi câţiva ani ca timp. Dar gândeşte-te la duratele imense, nemăsurate pe care ţi le poate da în afara timpului. Fiecare vacanţă soma este o frântură din ceea ce numeau strămoşii noştri eternitate, vecie.

John începu să înţeleagă.

— „*Pe buze,-n ochi era vecia*[24]”, murmură el.

— Poftim?

— A, nimic.

— Bineînţeles, continuă doctorul Shaw, nu poţi să-i laşi pe oameni să dispară în vecie dacă au de făcut vreo treabă serioasă. Dar, întrucât ea nu are nimic important de făcut…

— Şi totuşi, insistă John, eu cred că nu e drept.

Doctorul dădu din umeri:

— Mă rog, bineînţeles, dacă preferi s-o auzi ţipând ca o nebună tot timpul…

Până la urmă John se văzu silit să cedeze. Linda îşi căpătă porţiile de soma. De atunci înainte rămase în cămăruţa ei de la etajul 37 al blocului unde stătea Bernard, în pat, cu radioul şi televizorul mereu deschise şi cu robinetul de paciuli picurând continuu, cu tabletele de soma la îndemână. Rămase acolo – şi totuşi nu era deloc acolo, tot timpul era departe, la o depărtare greu de măsurat, în vacanţă, în călătorie, într-o altă lume, unde muzica de la radio era un labirint de culori sonore, un labirint alunecos şi palpitant, care conduce (vai, prin ce ocolişuri frumoase şi inevitabile) către un centru luminos de convingeri absolute; unde imaginile dănţuiau ieşind din televizor şi participând la un film senzorial cu cântece delicioase, indescriptibil de amuzante; unde picăturile robinetului de paciuli erau mai mult decât un simplu parfum – erau soarele, erau un

milion de sexofoane, erau Pope care făcea dragoste cu ea, şi încă şi mai mult, incomparabil mai mult decât atât, la nesfârşit.

— Nu, nu ştim să întinerim oamenii, reluase doctorul Shaw, dar mă bucur foarte tare că am avut acest prilej de a vedea un exemplu de senilitate la o fiinţă omenească. Îţi mulţumesc foarte mult că m-ai chemat la consultaţie, încheiase el, strângându-i călduros mâna lui Bernard.

Aşadar, John era cel după care se dădeau în vânt londonezii. Şi John nu putea fi văzut decât prin mijlocirea lui Bernard, paznicul său autorizat. Drept care, acum Bernard se văzu pentru prima dată în viaţă tratat nu pur şi simplu normal, ci ca o persoană de o importanţă deosebită. Nimeni nu mai spunea că a avut alcool în surogatul sanguin, nimeni nu mai glumea pe seama înfăţişării lui. Henry Foster se dădea peste cap să-i arate cât mai multă prietenie; Benito Hoover îi făcu cadou şase pachete de chewing-gum cu hormoni sexuali; Predestinatorul-adjunct veni la el şi-i cerşi aproape cu umilinţă o invitaţie la una dintre seratele lui. Cât despre femei, era suficient ca Bernard să facă o aluzie la posibilitatea unei invitaţii şi imediat putea s-o aleagă pe oricare-i plăcea.

— Bernard m-a invitat să-l cunosc pe Sălbatic miercurea viitoare, anunţă triumfătoare Fanny.

— Îmi pare foarte bine, zise Lenina. Şi trebuie să recunoşti că te-ai înşelat în privinţa lui Bernard. Nu ţi se pare că e foarte dulce, de fapt?

Fanny încuviinţă din cap şi-i spuse:

— Da, şi trebuie să recunosc că a fost pentru mine o surpriză foarte agreabilă.

Şeful îmbutelierii, Directorul Predestinării, trei asistenţi adjuncţi ai Fecundatorului General, profesorul de Cinematografie Senzorială de la Colegiul de Inginerie Afectivă, Decanul Cantatoriului comunal Westminster, Şeful Bokanovskificării – lista notabilităţilor care-l frecventau pe Bernard era nesfârşită.

— Săptămâna trecută am avut şase fete, îi mărturisi el lui Helmholtz Watson. Una luni, două marţi, încă două vineri şi una sâmbătă. Şi dacă aş fi avut timp şi poftă, ar mai fi fost cel puţin o duzină care abia aşteptau…

Helmholtz îi asculta fanfaronada într-o tăcere dezaprobatoare, atât de sumbră încât Bernard se simţi ofensat.

— Eşti invidios! spuse el în cele din urmă.

Helmholtz clătină din cap şi răspunse:

— Nu, sunt cam trist, atâta tot

Bernard plecă ţâfnos, jurându-se că nici n-o să mai vorbească vreodată cu Helmholtz. Zilele treceau. Succesul i se urcă lui Bernard la cap ca şampania şi treptat-treptat îl împăcă pe deplin (aşa cum trebuie să facă orice narcotic bun) cu o lume care până atunci nu-i oferise deloc satisfacţii. Atâta vreme cât îi recunoştea lui importanţa, ordinea lucrurilor era bună. Dar, deşi împăcat datorită succesului, tot mai refuza să renunţe la privilegiul de a critica această ordine. Căci însuşi actul criticilor îi sporea sentimentul propriei importanţe, îl supradimensiona. Mai mult decât atât, era convins că sunt destule lucruri de criticat.

(Pe de altă parte, îi plăcea sincer să aibă succes şi să le posede pe toate fetele de care avea chef). În faţa celor care acum, de dragul Sălbaticului, îi făceau curte, Bernard afişa un nonconformism cârcotaş. Era ascultat cu politeţe. Dar pe la spate oamenii îl bârfeau clătinând din cap: „Tânărul ăsta o să ajungă rău”, spuneau unii, prorocind cu atât mai încrezător acest sfârşit, cu cât ei înşişi aveau să-şi dea personal osteneala ca sfârşitul să fie rău. „A doua oară n-o să mai găsească un alt Sălbatic care să-l scoată la liman”, spuneau ei. Dar între timp exista primul Sălbatic; drept care oamenii erau politicoşi cu el. Şi pentru că erau politicoşi, Bernard se simţea efectiv gigantic – uriaş şi totodată încântat şi entuziasmat, mai uşor ca aerul.

— Mai uşor ca aerul, zise Bernard, arătând în sus.

Ca un mărgăritar pe oceanul cerului, sus deasupra capetelor lor, balonul captiv al Serviciului Meteorologic strălucea trandafiriu în soare.

„...Acestui Sălbatic (aşa sunau instrucţiunile lui Bernard) trebuie să i se arate viaţa civilizată cu toate aspectele ei...”.

În prezent i se arăta o vedere generală de pe platforma turnului Charing-T. Îi slujeau de ghizi Şeful Gării Charing şi Meteorologul Rezident de acolo. Dar cel mai mult vorbea Bernard. Îmbătat de succes, se comporta de parcă ar fi fost cel puţin un Controlor Mondial aflat în vizită. Mai uşor ca aerul.

Din cer se pogorî ca o bombă Racheta Verde de la Bombay. Coborâră pasagerii. Opt gemeni dravidieni identici în uniforme kaki priveau pe cele opt ferestruici ale cabinei – erau însoţitorii de zbor.

— O mie două sute cincizeci de kilometri pe oră, spuse impresionat şeful gării. Ce zici de asta, Domnule Sălbatic?

Lui John i se păru o chestie foarte drăguţă. Spuse:

— Ei, Ariel înconjura pământul în doar patruzeci de minute[25].

„Sălbaticul – scrise Bernard în raportul său către Mustapha Mond – manifestă surprinzător de puţină uimire sau spaimă faţă de invenţiile lumii civilizate. Fără îndoială că aceasta se datorează în mare măsură faptului că a auzit de ele din conversaţia femeii Linda, care îi este m…”.

(Mustapha Mond se încruntă şi-şi zise: „Adică ce, tâmpitul ăsta îşi închipuie că sunt atât de năzuros încât să nu pot citi cuvântul mamă scris întreg?”).

„Şi parţial datorită faptului că-şi concentrează interesul asupra a ceea ce numeşte el «sufletul», pe care el se încăpăţânează să-l privească drept o entitate independentă de mediul fizic; pe când, de fapt, după cum am încercat să-i explic…”.

Controlorul sări peste câteva fraze şi tocmai dădea să întoarcă pagina în căutarea unor lucruri mai interesante, mai concrete când îi atraseră atenţia o serie de propoziţii de-a dreptul ieşite din comun:

„…Deşi trebuie să recunosc – citi el – că sunt de acord cu Sălbaticul, care găseşte copilăria civilizată prea uşoară sau, după cum se exprima el, nu îndeajuns de costisitoare; şi aş dori să profit de acest prilej pentru a atrage atenţia Forditătii Voastre asupra…”.

Furia lui Mustapha Mond se transformă aproape imediat în veselie. Ideea că această fiinţă îi ţine lecţii atât de solemne lui – tocmai lui – în privinţa ordinii sociale, era mult prea grotescă. Se vede că individul a înnebunit de tot.

„Ar trebui să-i dau o lecţie”, îşi spuse în sinea lui Controlorul; dar apoi dădu capul pe spate şi râse tare. Pentru moment, cel puţin, lecţia n-avea să fie administrată.

Era o făbricuţă de dispozitive de iluminat pentru elicoptere, o filială a Companiei pentru Echipamente Electrice. Îi întâmpinară chiar pe acoperiş (căci acea circulară de recomandaţie din partea Controlorului avea efecte magice) Tehnicianul-şef şi Directorul Elementului Uman. Coborâră scările până la fabrica propriu-zisă.

— Fiecare proces de producţie – explică Directorul

Elementului Uman – este efectuat pe cât posibil de un singur grup Bokanovsky.

Şi, într-adevăr, optzeci şi trei de Delta negri brahicefali şi cu nasurile turtite îndeplineau operaţia de presaj la rece. Cele cincizeci şi şase de maşini de strunjit şi de rectificat, cu patru fusuri, erau manipulate de cincizeci şi şase de Gama cu nas acvilin şi pielea de culoarea cafelei cu lapte. În topitorie lucrau o sută şapte senegalezi Epsilon condiţionaţi prin căldură. Treizeci şi trei de femele Delta, cu capetele lungi, cu faţa şi părul de culoarea nisipului, cu şoldurile înguste şi toate având aceeaşi înălţime de exact un metru şi şaizeci şi nouă de centimetri (cu o aproximaţie de maximum douăzeci de milimetri) fabricau şuruburile. În sala de asamblare dinamurile erau montate de două grupe de pitici Gama-Plus. Cele două bancuri de lucru, foarte joase, erau aşezate unul în faţa celuilalt; între ele se târa banda rulantă încărcată cu piese separate; patruzeci şi şapte de capete blonde erau confruntate cu patruzeci şi şapte de capete brune. Patruzeci şi şapte de năsucuri cârne cu patruzeci şi şapte de nasuri coroiate; patruzeci şi şapte de bărbii cu prognatism înfruntau patruzeci şi şapte de bărbii intrate în gură. Mecanismele gata asamblate erau verificate de optsprezece fete identice (cu bucle roşcate, îmbrăcate în uniforme verzi Gama), pe urmă ambalate în cutii de către treizeci şi patru de Delta-Minus stângaci şi cu picioare scurte, şi apoi încărcate de către şaizeci şi trei de Semi-Moroni Epsilon cu ochi albaştri, feţe pistruiate şi păr cânepiu, pe cărucioarele şi camioanele care aşteptau.

„O, minunată lume nouă...”. Prin cine ştie ce capriciu răutăcios al memoriei sale, Sălbaticul se trezi că repetă vorbele rostite de Miranda în Furtuna: *„O, minunată lume nouă; care cuprinde atâtea făpturi alese!”.*

— Şi vă asigur – spuse în concluzie Directorul Elementului Uman când tocmai părăseau fabrica – că n-avem niciodată necazuri cu muncitorii noştri. Întotdeauna constatăm...

Dar Sălbaticul se detaşase brusc de însoţitorii lui, cuprins de un acces cumplit de vomă. Vărsa în spatele unei tufe de lauri, de parcă pământul tare ar fi fost un elicopter ce cădea brusc într-un gol de aer.

„Sălbaticul – scria Bernard – refuză să ia soma şi pare foarte tulburat de faptul că femeia aceea, Linda, care-i este m..., îşi ia

mereu vacanţe soma. Merită subliniat faptul că în ciuda senilităţii m... sale şi înfăţişării ei extrem de respingătoare, Sălbaticul o vizitează adesea şi pare foarte ataşat de ea – un exemplu interesant pentru demonstrarea felului în care condiţionarea timpurie poate fi făcută să modifice şi chiar să contracareze impulsurile naturale (în acest caz impulsul de a te da înapoi din faţa unui obiect cu aspect neplăcut)”.

La Eton aterizară pe acoperişul Şcolii Superioare. De partea cealaltă a curţii Şcolii, cele cincizeci şi două de etaje ale Turnului Lipton străluceau albe în soare. În stânga lor Colegiul, iar în dreapta Cantatoriul Comun Şcolar îşi înălţau siluetele venerabile din beton şi sticlă refractară la ultraviolete. În mijlocul dreptunghiului se afla vechea statuie ciudată, din oţel cromat, a Slăvitului Ford.

Chestorul Colegiului, Doctorul Gaffney, şi Directoarea Şcolii, domnişoara Keate, îi întâmpinară de cum coborâră din avion.

— Aveţi pe aici mulţi gemeni? întrebă cu oarecare spaimă Sălbaticul, încă de când porniră să facă turul programat pentru vizită.

— A, nu, răspunse Chestorul. Instituţia noastră de învăţământ este rezervată exclusiv pentru băieţii şi fetele din straturile superioare ale societăţii. Un ovul, un adult. Bineînţeles că asta îngreunează învăţământul. Dar, întrucât vor fi chemaţi să-şi asume răspunderi mari şi să facă faţă unor situaţii neaşteptate, chiar grave, n-avem încotro! adăugă el, oftând.

Între timp, Bernard făcuse o pasiune pentru Keate:

— Dacă sunteţi liberă lunea, miercurea sau vinerea seara... tocmai îi spunea el, şi arătând cu degetul mare către Sălbatic îi explică: E o fiinţă foarte curioasă, ştiţi, chiar ciudată.

Domnişoara Keate zâmbi (şi lui Bernard zâmbetul i se păru de-a dreptul încântător), îi mulţumi şi-i spuse că ar fi încântat să vină la o petrecere de-a lui. Chestorul deschise o uşă. Cele cinci minute petrecute în clasa aceea de Alfa-Dublu-Plus îl cam nedumeriră pe John.

— Ce-i aia relativitate elementară? îl întrebă el în şoaptă pe Bernard.

Acesta încercă să-i explice, apoi se răzgândi şi-i propuse să intre în altă clasă. Din spatele unei uşi de pe coridorul care duce la sala de geografie pentru Beta-Minus se auzea strigând o voce răsunătoare de soprană:

— Unu, doi, trei, patru. Pe urmă, pierzându-şi răbdarea, adăugă plictisită: Cum aţi fost voi.

— Educaţia malthusiană, le explică Directoarea. Bineînţeles că majoritatea fetelor noastre sunt sterpe. Şi eu sunt la fel, îi zâmbi ea lui Bernard. Dar avem vreo opt sute nesterilizate, care au nevoie mereu de instrucţie malthusiană, pentru a fi educate corespunzător.

În sala de geografie pentru Beta-Minus, John află că „rezervaţia pentru sălbatici este locul care, din pricina condiţiilor climaterice sau geologice nefavorabile, ori din cauza caducităţii resurselor naturale, nu a meritat cheltuiala necesară civilizării”.

Un declic şi încăperea se cufundă în întuneric; şi deodată, pe ecranul de deasupra capului profesorului apărură membrii sectei Penitenţilor din Acoma, prosternându-se în faţa Sfintei Fecioare, şi jeluindu-se aşa cum îi auzise John, mărturisindu-şi păcatele dinaintea lui Isus cel răstignit pe cruce, în faţa imaginii de vultur a lui Pookong. Tinerii elevi de la Eton chicotiră, ba chiar şi ţipară de veselie. Plângând fără încetare, Penitenţii se ridicară în picioare, îşi dezgoliră partea de sus a trupului şi începură să se flageleze în ritm regulat cu nişte bice cu noduri. Râsetele sporiră şi mai tare în intensitate, înăbuşind până şi înregistrarea gemetelor acestora din amplificatoare.

— Dar de ce râd? întrebă Sălbaticul chinuit de uimire şi compătimire.

— De ce? Chestorul se întoarse către el zâmbind cu gura până la urechi. Cum de ce? Păi, pentru că e cum nu se poate mai amuzant!

În semiîntunericul din timpul proiectării filmului, Bernard riscă un gest pe care în trecut n-ar fi avut curajul să-l facă nici măcar la adăpostul beznei. Căpătând puteri noi de pe urma importanţei lui crescute, o cuprinse pe după talie pe Directoare.

Trupul ei se lăsă mlădios în voia lui. Bernard tocmai se pregătea să-i fure o sărutare şi eventual chiar s-o ciupească delicat de fund, când obloanele de la ferestre fură din nou ridicate.

— Poate ar fi bine să mergem mai departe, spuse domnişoara Keate, şi se îndreptară cu toţii spre uşă.

— Iar aceasta, spuse o clipă mai târziu Chestorul, este Sala de Control Hipnopedic.

Sute de tonomate pentru muzică sintetică, câte unul pentru

fiecare dormitor, se aflau aşezate pe rafturi de-a lungul a trei pereţi ai încăperii; pe cel de-al patrulea erau sulurile sonore cu imprimarea diferitelor lecţii care se predau prin somn.

— Aici bagi sulul, explică Bernard, întrerupându-l pe Doctorul Gaffney, apoi apeşi butonul ăsta…

— Nu, nu, pe celălalt, îl corectă iritat Chestorul.

— Mă rog, pe acesta. Şi sulul începu să se desfăşoare.

Celulele de seleniu transformă impulsurile luminoase în unde sonore şi…

— Şi asta e! încheie Doctorul Gaffney.

— Elevii îl citesc şi pe Shakespeare? întrebă Sălbaticul, în timp ce treceau pe lângă Biblioteca Şcolii, în drum spre Laboratoarele de Biochimie.

— Fireşte că nu! zise Directoarea şi se împurpură la faţă.

— Biblioteca noastră, explică Doctorul Gaffney, cuprinde doar cărţi documentare. Dacă tinerii noştri elevi au nevoie de distracţie, o capătă la filmele senzoriale. Noi nu încurajăm distracţiile solitare.

Cinci autobuze pline cu băieţi şi fete, cântând în gura mare sau stând îmbrăţişaţi în tăcere, trecură pe lângă ei pe autostrada lucioasă.

— Tocmai s-au întors (explică Dr. Gaffney, în timp ce Bernard îşi fixa în şoaptă o întâlnire cu Directoarea, chiar pentru seara aceea) de la Crematoriul Mlaştinii. Condiţionarea în domeniul morţii începe la vârsta de optsprezece luni. Fiecare copilaş petrece două dimineţi pe săptămână în Spitalul pentru Muribunzi. Acolo li se păstrează cele mai agreabile jucării şi în zilele morţii li se dă cremă de ciocolată. Aşa învaţă să ia moartea drept un lucru absolut firesc.

— Ca şi oricare alt proces fiziologic, interveni Directoarea cu explicaţii profesionale.

La ora opt, la Savoy. Totul era aranjat.

Pe drumul de întoarcere către Londra făcură o haltă la fabrica de la Brentford a Companiei de Televiziune.

— Te superi dacă mă aştepţi o clipă să dau şi eu un telefon?

Sălbaticul aşteptă şi se uită în jur. Tocmai ieşea din tură schimbul de zi. Gloate întregi de muncitori din straturile inferioare ale societăţii făceau coadă la staţia trenului monorai – vreo şapte sau opt sute de bărbaţi şi femei Gama, Delta şi Epsilon, dar cu numai vreo zece-douăsprezece tipuri diferite de

feţe şi staturi. Odată cu biletul, casierul îi dădea fiecăruia dintre ei o cutiuţă cu pilule. Omida aceea nesfârşită de bărbaţi şi femei înainta încet.

— Ce e în lăcriţele acelea? îl întrebă Sălbaticul pe Bernard (amintindu-şi de *Neguţătorul din Veneţia*) când acesta reveni lângă el.

— E raţia lor zilnică de soma, îi răspunse Bernard cam nedesluşit, căci tocmai mesteca o gumă oferită de Benito Hoover. Li se dă când termină lucrul. Patru tablete de jumătate de gram. Sâmbăta li se dau şase.

Îl luă afectuos de braţ pe John şi se întoarseră la elicopter.

Lenina intră cântând în vestiar.

— Pari încântată de tine însăţi, îi spuse Fanny.

— Chiar sunt! răspunse ea veselă, în timp ce-şi trăgea fermoarul. M-a sunat Bernard acum o jumătate de oră.

Hârr, se auzi iarăşi un fermoar! Îşi scoase şortul.

— A intervenit ceva neprevăzut şi e ocupat astă-seară!

(Hârr!). M-a întrebat dacă n-aş vrea să-l iau astă-seară pe Sălbatic la cinematograful senzorial. Trebuie să mă grăbesc.

Şi intră repede în baie.

„Ce noroc pe fata asta!” îşi zise Fanny, privind în urma Leninei.

Făcuse comentariul fără niciun fel de invidie în glas; fată bună din fire, Fanny nu făcea decât să spună lucrurilor pe nume. Lenina era într-adevăr norocoasă; norocoasă că împărţise cu Bernard o mare parte din formidabila celebritate a Sălbaticului, norocoasă că oglindea cu persoana ei neînsemnată gloria extrem de mondenă a momentului suprem. Oare n-o rugase Secretara Asociaţiei Fordiste a Tinerelor Femei să-i ţină o lecţie despre experienţele prin care trecuse? Nu fusese ea invitată la Dineul anual al Clubului Aphroditaeum? Nu fusese deja prezentă în jurnalul cinematografic senzorial – înfăţişându-se vizibil, auditiv şi tactil milioanelor de locuitori ai întregii planete?

La fel de măgulitoare fuseseră atenţiile cu care o înconjuraseră pe Lenina tot felul de personalităţi marcante. Cel de-al doilea secretar al Controlorului Mondial Rezident o invitase la cină şi la micul dejun. Petrecuse un weekend cu Forditatea Sa Judecătorul-Şef şi un alt weekend cu Dirijorul Cantatoriului Suprem de la Canterbury. Mereu îi telefona Preşedintele

Companiei Pentru Secreţii Interne şi Externe şi-l însoţise pe plaja de la Deauville pe Guvernatorul Adjunct al Băncii Europei.

— Da, fireşte că e minunat. Şi totuşi, într-un fel, îi mărturisise Lenina lui Fanny – am mereu impresia că obţin ceva prin fraudă. Pentru că, bineînţeles, ceea ce-i interesează în primul rând pe toţi este cum e să faci amor cu un Sălbatic. Iar eu mă văd silită să spun că nu ştiu. Clătină din cap: Bineînţeles că cei mai mulţi dintre bărbaţi nu mă cred. Dar e adevărul adevărat. Şi ce n-aş da să nu fie adevărat! adăugă ea cu tristeţe şi oftă. E straşnic de chipeş, nu ţi se pare?

— Dar ce, nu te place? o întrebă Fanny.

— Uneori mi se pare că da şi uneori parcă totuşi nu. Întotdeauna se străduieşte să mă evite; iese din cameră când intru eu; nu vrea să se atingă de mine; nu vrea nici măcar să se uite la mine. Pe de altă parte, uneori, dacă mă întorc brusc, îl surprind stând cu ochii ţintă la mine; şi pe urmă… mă rog, ştii şi tu cum te privesc bărbaţii când te plac.

Da, Fanny ştia.

— Zău dacă înţeleg, spuse Lenina.

Într-adevăr, nu înţelegea; şi nu era doar nedumerită, era chiar întoarsă pe dos:

— Pentru că, vezi tu, Fanny, mie îmi place de el.

Ba chiar îi plăcea din ce în ce mai mult. Ei bine, acum, se gândea ea, ar fi o şansă adevărată. Se parfumă după baie. Puf, puf, puf – o şansă adevărată. Buna ei dispoziţie se revărsă într-un cântec la modă:

Da, strânge-mă pân’ mă droghezi, iubire!
Sărută-mă cu foc, să mă apuce coma!
Mai tare strânge-mă, şi adu-mi fericire;
Amoru-i tot aşa de bun ca soma!

Orga olfactivă cu parfum cânta un Capriccio Vegetal admirabil de înviorător – adevărate arpegii de cimbru şi lavandă, rozmarin, busuioc, mirt şi tarhon; o serie de modulaţii îndrăzneţe evoluau ca nişte valuri prin tonurile aromate până la mosc; urma o ritornella lentă prin parfumul de lemn de santal, camfor, cedru şi fân proaspăt cosit (cu subtile dezacorduri ocazionale – un damf de budincă cu rinichi şi, ca un contrast mai puternic, un vag iz de bălegar) şi apoi se revenea la aromatica

simplă din introducerea piesei muzicale. Ultimul val de cimbru se stinse; urmă un ropot de aplauze; în sală se aprinseră luminile. În tonomatul-sintetizator începu să se desfăşoare sulul cu coloana sonoră. Era un trio pentru hipervioară, superviloncel şi surogat de oboi care acum umplea aerul cu sunete melodioase, de o langoare agreabilă. Treizeci sau patruzeci de măsuri – şi apoi, pe acest fundal de muzică instrumentală, începu să ciripească un glas supraomenesc; când din gât, când din cap, când cu un sunet gol de flaut, când încărcat cu o armonică pasionată, trecu fără efort de la registrul inferior al lui Gaspard Forster până la limita tonalităţilor muzicale către un tril înalt dincolo de do de sus pe care Lucrezia Ajugari, singura cântăreaţă din întreaga istorie a muzicii, îl emisese o dată cu glas pătrunzător (în 1770, la Opera Ducatului de Parma, şi spre uimirea lui Mozart).

Cufundaţi în fotoliile pneumatice din staluri, Lenina şi cu Sălbaticul adulmecau şi ascultau. Iar acum veni rândul ochilor şi pielii să fie satisfăcute.

Se stinseră luminile în sală; nişte litere de foc apărură ca nişte obiecte în relief plutind singure în beznă. *TREI SĂPTĂMÂNI ÎN ELICOPTER.* UN FILM SENZORIAL SUPERCÂNTAT, COLORAT, STEREOSCOPIC, CU DIALOG SINTETIZAT ŞI CU ACOMPANIAMENT SINCRONIZAT LA ORGA OLFACTIVĂ.

— Apucă-te bine de butoanele acelea de metal din braţele fotoliului, îi şopti Lenina, pentru că altfel n-o să poţi profita de efectele tactile.

Sălbaticul se conformă.

Între timp literele acelea de foc dispăruseră; urmară zece secunde de întuneric total; şi apoi, deodată, orbitoare şi incomparabil mai reliefate decât ar fi putut părea dacă ar fi fost fiinţe în carne şi oase, incomparabil mai reale decât realitatea, apărură imaginile stereoscopice, îmbrăţişate strâns, ale unui negru uriaş şi ale unei femele Beta-Plus, tânără, brahicefală, cu plete aurii.

Sălbaticul tresări. Vai, ce senzaţie avea pe buze! Îşi duse mâna la gură; furnicătura încetă; îşi lăsă mâna la loc pe butonul de metal; senzaţia îi reveni. Între timp, orga olfactivă emana miros de mosc pur. O superporumbiţă de pe banda sonoră gângurea drăgăstos „Uuuu”, de parcă şi-ar fi dat duhul şi, cu numai treizeci şi două de vibraţii pe secundă, o voce profundă

de bas african răspundea: „Aaah!” „Uuu-ah!” „Uuu-ah!” Şi buzele stereoscopice se lipeau din nou şi încă o dată zonele erogene faciale ale celor şase mii de spectatori din sala Alhambra vibrau galvanizate de o voluptate împinsă aproape dincolo de limita suportabilului. „Uuuh…”.

Subiectul filmului era extrem de simplu. La câteva minute după primele uh-uri şi ah-uri (după un duet muzical şi după câteva frugale scene de amor pe acea celebră blană de urs căreia îi puteai simţi distinct, separat, fiecare fir de păr – câtă dreptate avusese Predestinatorul Adjunct!), negrul suferi un accident de elicopter şi căzu în cap. Buf! Şi ce durere pătrunzătoare în frunte! Din rândurile spectatorilor se înălţă un adevărat cor de au, vai şi ah!

În accidentul suferit, toată condiţionarea se duse pe apa sâmbetei şi negrul făcu o pasiune dementă şi exclusivistă pentru blonda Beta. Aceasta i se împotrivi. El stărui. Se dezlănţuiră lupte, urmăriri, o bătaie cu un rival şi în cele din urmă o răpire senzaţională. Blonda Beta fu răpită în cer şi ţinută acolo, plutind în aer, trei săptămâni într-un tête-à-tête teribil de antisocial cu negrul cel dement. În sfârşit, după o serie întreagă de aventuri şi multe acrobaţii aeriene, trei Alfa tineri şi chipeşi izbutiră s-o salveze. Negrul fu internat într-un Centru de Reeducare pentru adulţi, iar filmul se încheie cu un happy-end decent şi spectaculos, întrucât blonda Beta deveni amanta celor trei salvatori ai ei.

Se întrerupseseră cu toţii o clipă pentru a cânta un cvartet sintetic, cu acompaniament supraorchestral deplin, însoţit de valuri de miresme de gardenii emanate de orga olfactivă. Apoi blana de urs îşi mai făcu o dată apariţia şi, în toiul unei izbucniri a sexofoanelor, ultimul sărut stereoscopic se topi în întuneric, ultima furnicătură electrică se stinse pe buzele spectatorilor aidoma unui fluture de o zi care se zbate, tremură din ce în ce mai firav, tot mai vlăguit şi până la urmă rămâne absolut nemişcat.

Dar pentru Lenina fluturele nu muri cu totul. Chiar şi după ce se aprinseră luminile, în timp ce se îndreptau încet către lifturi, împreună cu mulţimea de spectatori, duhul fluturelui încă-i mai pâlpâia pe buze, încă-i mai trimitea fiori fini de freamăt şi plăcere pe toată pielea trupului. Avea obrajii îmbujoraţi, ochii strălucitori ca nişte picături de rouă şi respiraţia întretăiată.

Se apucă strâns de braţul Sălbaticului şi i-l lipi de trupul ei. El îşi coborî o clipă privirile asupra ei, palid, chinuit, plin de dorinţă şi ruşinat de această dorinţă. Nu merita el, nu... O clipă privirile li se întâlniră. Vai, câte comori făgăduiau ochii Leninei!

Revărsarea fabuloasă a unui temperament de regină. Dar el îşi îndepărtă repede privirea şi-şi smulse braţul din strânsoarea ei.

Era vag înspăimântat ca nu cumva ea să înceteze să mai fie un lucru de care se simţea nedemn.

— Nu cred că ar trebui să vezi lucruri dintr-astea, îi spuse el, grăbindu-se să transfere de la Lenina către împrejurările înconjurătoare reproşul pentru orice abatere a acesteia de la perfecţiune, pentru orice cusur trecut sau eventual viitor.

— Ce fel de lucruri, John?

— Lucruri ca filmul ăsta oribil.

— Oribil? Lenina era sincer surprinsă. Mie mi s-a părut delicios.

— A fost ceva josnic, spuse el indignat. O ruşine!

Lenina clătină din cap:

— Nu înţeleg ce vrei să spui!

De ce o fi fost oare atât de ciudat? Şi oare de ce se străduia să strice mereu lucrurile?

În taxicopter nici nu se uită la ea. Ţinut în frâu de jurăminte straşnice pe care nici nu le rostise vreodată, ascultând de legi care de mult încetaseră să mai funcţioneze, şedea tăcut, cu capul întors într-o parte. Uneori, de parcă un deget ar fi ciupit o coardă întinsă, gata să se rupă, tot trupul i se zguduia de o tresărire nervoasă.

Taxicopterul ateriză pe acoperişul blocului în care locuia Lenina. „În sfârşit!” se gândea ea jubilând când se dădură jos. În sfârşit – cu toate că până şi adineauri fusese tare ciudat.

Oprindu-se sub un felinar, se uită în oglinjoara din poşetă. „În sfârşit”. Da, chiar că-i strălucea puţin nasul. Şi-l pudră cu puful, în timp ce el plătea taxiul – numai bine avea timp să se aranjeze.

Ascunzându-şi strălucirea aceea vulgară, îşi zise: „E straşnic de chipeş. N-ar trebui să fie sfios ca Bernard. Şi totuşi... Oricare alt bărbat ar fi făcut-o de mult. Dar, mă rog, în sfârşit!”. Bucăţica aceea de faţă pe care o vedea în oglinjoară îi zâmbi brusc.

— Noapte bună! şopti o voce sugrumată în spatele ei.

Lenina se răsuci pe călcâie. John stătea în uşa taxicopterului, cu ochii ficşi, privind în gol; era evident că o privise tot timpul cât îşi pudrase ea nasul, aşteptând – dar ce anume? Sau şovăind, încercând să se hotărască şi în tot răstimpul acesta gândindu-se, gândindu-se – Lenina nu-şi putea închipui ce gânduri extraordinare i-ar fi putut trece prin cap.

— Noapte bună, Lenina, repetă el şi, încercând să zâmbească, făcu o grimasă ciudată.

— John, dar … credeam că … adică tu nu…?

Sălbaticul închise portiera şi se aplecă să-i spună ceva şoferului. Taxicopterul se înălţă vertical în aer.

Privind în jos pe fereastra din pardoseală, Sălbaticul apucă să mai vadă faţa Leninei întoarsă în sus, palidă în lumina albăstruie a felinarelor. Avea gura deschisă, îl striga. Văzută în racursi, silueta ei se îndrepta spre el; pătratul din ce în ce mai mic al acoperişului păru să se prăbuşească în întuneric.

Peste cinci minute era înapoi în camera lui. Scoase din ascunzătoare volumul lui mâncat de şoareci, întoarse cu evlavie paginile decolorate şi boţite şi începu să citească *Othello*. Îşi aminti că Othello era ca şi eroul din *Trei săptămâni în elicopter* – un negru.

Ştergându-şi ochii de lacrimi, Lenina traversă acoperişul până la lift. Coborând spre etajul douăzeci şi şapte îşi scoase sticluţa cu pastile de soma. Un gram, stabili ea, n-o să fie de ajuns; necazul ei nu putea fi lecuit cu un singur gram. Dar dacă lua două grame, risca să nu se mai scoale la timp a doua zi dimineaţă. Făcu un compromis şi scutură trei tablete de jumătate de gram în palma stângă.

Capitolul XII

Bernard se văzu silit să strige prin uşa încuiată. Dar Sălbaticul refuză să deschidă.

— Bine, dar toată lumea e adunată şi te aşteaptă!

— Să aştepte! se auzi prin uşă vocea înfundată.

— Ascultă, John, dar ştii şi tu foarte bine (ce greu era să adopţi un ton convingător când răcneai cât te ţineau plămânii!) i-am invitat anume ca să te cunoască!

— Trebuia să mă întrebi întâi pe mine dacă vreau eu să-i cunosc pe ei!

— Bine, John, dar până acum ai venit de fiecare dată!

— Tocmai de aceea nu vreau să mai vin acum!

— Măcar aşa, ca să-mi faci mie pe plac, încercă să-l înduplece Bernard cu glas tunător. Nu vrei să vii pentru că te rog eu?

— Nu.

— Vorbeşti serios?

— Da.

Cuprins de disperare, Bernard scânci:

— Şi atunci, ce să mă fac?

— Să te duci la dracu'! urlă dinăuntru vocea exasperată a lui John.

— Bine, dar astă-seară a venit şi Cantorul-şef al Cantatoriului din Canterbury! insistă din nou Bernard aproape plângând.

— Ai yaa takwa!

Sălbaticul nu putea să exprime bine decât în limba zuni sentimentele lui în privinţa Cantorului-şef de la Cantatoriu. Şi apoi adăugă şi „Hani!" şi venindu-i încă un gând mai spuse (şi cu ce ferocitate batjocoritoare!): „Sons e'so tse-nd". Şi scuipă pe jos, aşa cum ar făcut Pope.

Până la urmă Bernard n-avu încotro şi se văzu silit să se retragă umilit, parcă împuţinat trupeşte, şi să informeze adunarea nerăbdătoare a musafirilor că în seara aceea Sălbaticul n-o să-şi facă apariţia. Vestea fu primită cu indignare. Bărbaţii se arătară de-a dreptul furioşi că au fost siliţi prin amăgeli să se poarte politicos cu individul acesta insignifiant, care, pe deasupra, mai avea şi o reputaţie dezgustătoare şi, colac peste pupăză, opinii eretice. Cu cât era mai înaltă poziţia pe care o ocupau în ierarhie, cu atât mai profunde le erau resentimentele.

— Auzi, domnule, să-mi joace tocmai mie o asemenea festă! repeta Cantorul-şef. Tocmai mie!

Cât despre femei, acestea erau indignate că s-au lăsat posedate prin şiretlic – posedate de un omuleţ prăpădit, căruia din greşeală i se turnase alcool în eprubetă – de o creatură cu un fizic de Gama Minus. Era un adevărat scandal şi asta şi spuseseră, cu glas din ce în ce mai tare. Directoarea de la Liceul din Eton folosi vorbe de-a dreptul usturătoare.

Numai Lenina nu spunea nimic. Palidă, cu ochii ei albaştri înceţoşaţi de o melancolie neobişnuită, şedea într-un colţ, ruptă de cei din jur printr-o emoţie pe care ei nu i-o împărtăşeau.

Venise la petrecere mânată de un fel de entuziasm ciudat, amestecat cu nerăbdare. „Peste câteva minute”, îşi spusese în sinea ei, intrând în cameră, „am să-l văd, am să-i vorbesc, am să-i spun” (căci luase deja această hotărâre) „că-l plac – mai mult decât pe oricare alt om pe care l-am cunoscut”. Şi atunci, poate că o să-i spună…

Ce-o să-i spună? I se îmbujorară obrajii.

„De ce s-a purtat atât de ciudat deunăzi seara, după filmul senzorial? Da, da, foarte ciudat. Şi totuşi sunt sigură că-i plac. Sunt absolut sigură…”.

Tocmai în momentul acela făcuse Bernard anunţul că Sălbaticul nu va participa la petrecere.

Lenina fu deodată cuprinsă de senzaţiile pe care le ai în mod normal la începutul unui tratament cu Surogat pentru Pasiuni Violente: o senzaţie groaznică, de golire a întregii fiinţe, o spaimă care-ţi taie respiraţia, o greaţă cumplită. Parcă i se oprise şi inima în loc.

„Poate pentru că nu-i plac”, îşi spuse în sinea ei. Şi imediat această ipoteză se şi transformă în certitudine: John refuzase să vină pentru că n-o plăcea. N-o plăcea…

— Asta e prea de tot! tocmai îi spunea Directoarea de la Eton Directorului Serviciului de Crematorii şi Recuperare a Fosforului. Şi când mă gândesc că, de fapt..

— Da, se auzi glasul lui Fanny Crowne, în privinţa alcoolului e absolut sigur. O persoană pe care o ştiu eu cunoştea pe cineva care lucra pe atunci la Depozitul de Embrioni. I-a spus prietenei mele şi prietena mea mi-a spus…

— Grav, grav de tot! spuse Henry Foster, dându-i dreptate Cantorului-şef. Poate v-ar interesa să aflaţi că fostul nostru

Director tocmai voia să-l transfere în Islanda.

Sfârtecat de fiecare vorbă rostită, balonul fericitei încrederi în sine al lui Bernard se dezumfla, golindu-se printr-o mie de răni. Palid, deznădăjduit, umilit şi agitat, se mişca printre musafiri bâlbâind scuze incoerente, asigurându-i că data viitoare Sălbaticul va fi cu siguranţă acolo, implorându-i să stea jos şi să mănânce un sandviş cu carotină, o felie de pate cu vitamina A şi să bea un pahar de surogat de şampanie. Oaspeţii mâncau, dar nu-l băgau în seamă; beau din băutura lui, dar fie că-i dădeau peste nas direct, fie că-l bârfeau cu glas tare, în modul cel mai jignitor, ca şi cum nici n-ar fi fost de faţă.

— Şi acum, dragi prieteni, spuse Cantorul-şef de la Canterbury, cu acel glas răsunător cu care conducea solemnităţile de Ziua lui Ford, acum, dragi prieteni, cred că a sosit timpul să…

Se ridică, îşi lăsă jos paharul, scutură de pe vesta stacojie de vâscoză firimiturile rămase de la gustarea copioasă şi se îndreptă spre uşă.

Bernard se repezi să-i taie calea:

— Vai de mine, Domnule Cantor-şef, dar chiar trebuie?… E încă devreme. Speram că o să…

Da, da, câte speranţe nu-şi făcuse când Lenina îi spusese în taină despre Cantorul-şef că acesta ar accepta o invitaţie în cazul în care i s-ar transmite una.

— Să ştii că-i tare simpatic!

Şi-i arătase lui Bernard cheiţa de aur în formă de T de la fermoar, cadou făcut de Cantorul-şef în amintirea weekendului pe care-l petrecuse ea la Cantatoriul Eparhiei. Pe invitaţiile pe care le trimisese, Bernard îşi proclamase triumful: Sunteţi invitat(ă)… pentru a-l cunoaşte pe Cantorul-şef al Cantatoriului din Canterbury şi pe Dl. Sălbatic. Şi tocmai seara asta şi-o alesese Sălbaticul pentru a se încuia în camera lui, pentru a striga „Hani!” şi chiar (ce noroc că Bernard nu înţelegea limba zuni) „Sona e’so tse-nd!” Clipa care ar fi trebuit să devină o încununare a întregii cariere a lui Bernard se dovedise a fi momentul celei mai cumplite umilinţe îndurate de el vreodată.

— Speram atât de mult, repetă el, bâlbâindu-se şi înălţând ochii rugători, înnebunit de spaimă către marele demnitar.

— Dragă tinere, îi spuse Cantorul-şef cu o severitate solemnă şi sonoră, făcând să se aştearnă tăcerea în întreaga încăpere.

Am să-ţi dau un sfat. Şi-l ameninţă pe Bernard cu degetul: Până nu e prea târziu. Un sfat bun. (Şi-i vorbi pe un ton cavernos) Îndreaptă-ţi purtarea, tinere, îndreaptă-ţi purtarea! Şi, făcând semnul T asupra lui, se răsuci pe călcâie: Lenina, draga mea, strigă el pe cu totul alt ton, hai cu mine.

Supusă, dar fără vreun zâmbet pe buze, şi fără entuziasm (total insensibilă la marea onoare care i se făcea), Lenina îl urmă spre ieşire. Ceilalţi oaspeţi făcură la fel după un interval respectuos. Ultimul trânti uşa. Bernard rămase singur-singurel.

Ca un balon găurit, dezumflat cu totul, se lăsă moale pe un scaun şi, acoperindu-şi faţa cu mâinile, începu să plângă. Dar peste câteva minute se răzgândi şi luă patru tablete de soma.

Sus în camera lui, Sălbaticul citea *Romeo şi Julieta*.

Lenina şi Cantorul-şef coborâră pe acoperişul Cantatoriului.

— Grăbeşte-te, tânăra mea prietenă – vreau să spun Lenina! strigă nerăbdător Cantorul de la uşa liftului.

Lenina, care zăbovise o clipă ca să privească luna, plecă ochii în jos şi traversă repede acoperişul, ca să-l ajungă din urmă.

O nouă teorie a biologiei era titlul lucrării pe care tocmai o terminase de citit Mustapha Mond. Rămase o vreme pe gânduri, încruntat, apoi îşi luă stiloul şi scrise de-a curmezişul paginii-titlu: „Abordarea matematică de către autor a conceptului de scop este nouă şi foarte ingenioasă, dar eretică şi, în limitele actualei ordini sociale, este primejdioasă şi eventual subversivă. Nu se publică”. Şi sublinie aceste cuvinte, după care adăugă: „Autorul trebuie ţinut sub strictă supraveghere. S-ar putea dovedi necesar transferul său la Staţiunea Biologică Marină de pe Insula Sfânta Elena”.

„Mare păcat”, gândi Mustapha Mond în timp ce iscălea. „Era o capodoperă”. Dar de îndată ce începi să accepţi explicaţii prin prisma finalităţii – păi, nici nu mai ştii unde poţi să ajungi. Erau genul de idei care puteau foarte uşor să decondiţioneze minţile mai labile din rândurile castelor superioare – făcându-le să-şi piardă încrederea în fericirea ca Bun Suprem şi să înceapă să creadă în schimb că ţelul lor se află undeva mai departe, dincolo, în afara actualei sfere umane; că ţelul vieţii nu este menţinerea bunăstării, ci o intensificare şi rafinare a conştiinţei, o lărgire a cunoaşterii. „Ceea ce”, reflectă Controlorul, „se prea poate să fie adevărat. Dar nu şi admisibil, în împrejurările actuale”. Luă stiloul şi sub cuvintele „Nu se publică” mai trase o

linie, mai groasă şi mai neagră decât cea dintâi; apoi oftă. „Ce nostim ar fi, se gândi el, dacă n-ar mai trebui să te gândeşti la fericire!”.

Cu ochii închişi, cu faţa radiind de extaz, John declama cu glas domol, în vidul singurătăţii sale:

„Ah, ochii! Cum învaţă
Făcliile să răspândească viaţă!
Atârnă ea, de-al nopţii chip, la fel
Ca de-o ureche neagră un cercel
De piatră scumpă, nestemat prea rar
Ca cineva să-l poată lua în dar[26]*”.*

T-ul de aur strălucea pe pieptul Leninei. Mai mult în glumă, Cantorul-şef puse mâna pe el şi, tot în glumă, trase şi fermoarul până jos.

— Cred, spuse deodată Lenina întrerupând o tăcere îndelungată, că n-ar fi rău să iau vreo două grame de soma.

Între timp, Bernard adormise buştean şi zâmbea fericit în paradisul intim al viselor lui. Zâmbea, zâmbea mereu. Dar, inexorabil la fiecare treizeci de secunde minutarul ceasului electric atârnat deasupra patului său sărea înainte cu un declic aproape imperceptibil. Clic, clic, clic, clic... Şi se făcea dimineaţă.

Bernard reveni printre mizeriile şi chinurile spaţiului şi timpului său. Mai prost dispus ca oricând, merse cu taxiul la lucru, la Centrul de Condiţionare. Ameţeala succesului se evaporase; se trezise la realitate şi revenise cel dintotdeauna; în contrast cu balonul temporar umflat din aceste ultime săptămâni, eul său de altădată părea uluitor de greu, mult mai greu decât atmosfera înconjurătoare.

Sălbaticul se dovedi surprinzător de înţelegător şi dovedi chiar simpatie faţă de Bernard cel dezumflat:

— Acum aduci cu cel care erai la Malpais, îi spuse John când Bernard îşi vărsă năduful. Mai ţii minte prima noastră discuţie? Acolo în faţa căsuţei? Acum eşti din nou ca atunci.

— Pentru că sunt iarăşi nefericit, de-aia.

— Ei bine, aş prefera să fiu nefericit decât să am parte de genul ăsta de fericire falsă, mincinoasă pe care o arătai aici.

— Ei, ştii că-mi placi? spuse cu reproş Bernard. Când tocmai din cauza ta s-a dus de râpă totul! Auzi, să refuzi tu să vii la petrecere şi să-i stârneşti pe toţi împotriva mea!

De fapt, Bernard ştia că ceea ce spune e absurd şi nedrept. Recunoscu în sinea lui şi, în cele din urmă, chiar şi cu glas tare că Sălbaticul rostise adevărul gol-goluţ despre nevrednicia prietenilor care – la o provocare atât de măruntă – se pot preface în duşmani înverşunaţi. Dar, în pofida cunoaşterii acestui fapt şi în pofida acestor mărturisiri, cu toate că acum sprijinul şi înţelegerea prietenului său constituiau singura consolare de care se putea bucura, Bernard continua cu perversitate să nutrească pentru Sălbatic, pe de o parte, o afecţiune foarte sinceră, dar, pe de altă parte, şi o nemulţumire tainică. Tocmai de aceea plănuia o campanie de mici răzbunări împotriva lui. Să-i porţi pică Cantorului-şef era inutil; n-aveai cum să te răzbuni pe Şeful Îmbutelierii sau pe Predestinatorul Adjunct. Ca victimă, Sălbaticul prezenta în ochii lui Bernard acest imens avantaj faţă de toţi ceilalţi: faptul că era accesibil. Una dintre funcţiile principale ale unui prieten este să sufere (într-o formă mai blândă, simbolică) pedepsele pe care am dori să le aplicăm duşmanilor noştri, dar nu izbutim.

Helmholtz întruchipa cealaltă victimă-prieten a lui Bernard. Când, dezamăgit şi dezumflat, se duse şi îi cerşi din nou prietenia pe care în momentele de prosperitate nu mai socotise că ar merita s-o păstreze, Helmholtz i-o oferi; şi i-o oferi din nou fără niciun reproş, fără niciun comentariu, de parcă ar fi uitat că s-au certat cândva. Înduioşat, Bernard se simţi deopotrivă umilit de această mărinimie – cu atât mai extraordinară şi deci mai umilitoare, cu cât nu se datora nici consumului de soma, nici vreunui alt factor, ci numai caracterului bun al lui Helmholtz.

Cel care uită şi iertă era acelaşi Helmholtz dintotdeauna, nu o fiinţă aflată într-o sărbătoare soma de o jumătate de gram.

Bernard se arătă ca atare recunoscător (era o imensă consolare să-şi recapete prietenul) şi, tot ca atare, plin de pică (ar fi fost o mare plăcere pentru el să se răzbune pe Helmholtz pentru generozitatea lui).

La prima revedere de după răcirea relaţiilor dintre ei, Bernard dădu drumul unui şuvoi de amănunte referitoare la povestea necazurilor lui şi acceptă consolările lui Helmholtz.

Abia câteva zile mai târziu află, spre surprinderea lui şi cu un

sentiment de jenă, că nu era singurul care avusese necazuri. Şi Helmholtz intrase în conflict cu autoritatea.

— Totul a pornit de la nişte versuri, explică el. Îmi ţineam cursul obişnuit de Inginerie Afectivă Avansată în faţa studenţilor din anul trei. Constă în douăsprezece prelegeri, din care cea de a şaptea se referă la poezie: „Despre folosirea versurilor în propaganda şi reclama morală", ca să fiu mai precis. Întotdeauna îmi ilustrez prelegerea cu o mulţime de exemple tehnice. De data asta m-am gândit să le ofer o poezie pe care o scrisesem chiar eu. Nebunie curată, bineînţeles; dar nu m-am putut împotrivi ispitei. Râse: Eram curios să le urmăresc reacţiile. Şi pe urmă – adăugă el cu mai multă gravitate – voiam şi să fac un pic de propagandă; încercam să le induc prin această inginerie sentimentele pe care le avusesem chiar eu când scriam versurile. O, Ford! Şi iarăşi râse: Ce zarvă s-a stârnit! M-a chemat Decanul şi m-a ameninţat că mă dă afară pe loc. Oricum, m-a pus pe lista neagră.

— Dar ce fel de poezie era? întrebă Bernard.

— Nişte versuri despre singurătate.

Bernard ridică involuntar din sprâncene.

— Dacă vrei, ţi le recit şi ţie. Şi Helmholtz începu:

La-ntrunire numai şoapte,
Beţişoare, dar o tobă spartă,
Capitala-n miez de noapte,
Flaute sunând a ceartă,
Buze strânse, feţe adormite,
Şi maşinile oprite,
Străzi murdare, mute toate;
Ieri roiau pe ele gloate.
Doar tăceri se veselesc,
Plâng (duios, cu glas ceresc),
Ori grăiesc – dar tot ce zic
Nu-mi spune mie mai nimic.
Dorul de Sue, de Joan, de alte fâţe,
Pofta – vie, din străfunduri,
De-a lor braţe şi frumoase ţâţe,
Buze şi rotunde funduri,
Conturează o prezenţă -
Dar a cui? mă-ntreb. A ce?

Absurdă e ca o esenţă -
Miez de lucru ce nu e,
Totuşi hai să populăm
Noaptea goală, mai solid,
Atunci când iarăşi copulăm,
Să nu mai pară totu-aşa sordid.

Iar apoi se explică:

— Ei bine, le-am dat aceste versuri ca exemplu şi ei m-au turnat Decanului.

— Nici nu mă miră, zise Bernard. Sunt total contrare întregului sistem hipnopedic. Nu uita că au primit cel puţin un sfert de milion de avertismente împotriva solitudinii.

— Ştiu. Dar, oricum, m-am gândit că mi-ar plăcea să văd ce efect vor avea versurile asupra studenţilor.

— Ei, acum te-ai convins.

Helmholtz pufni în râs.

— Oricum – răspunse el după o scurtă pauză – am senzaţia că abia acum am dat peste un subiect pe care să-l abordez într-o lucrare. Parcă aş începe să fiu în stare să-mi folosesc puterea pe care o simt înlăuntrul meu – acea forţă suplimentară, latentă. Parcă simt venind ceva spre mine, un fel de îndemn.

Bernard îşi zise în sinea lui că, în pofida tuturor necazurilor, omul ăsta este profund fericit.

Helmholtz şi Sălbaticul se simpatizară reciproc din prima clipă. De fapt, manifestară atâta cordialitate încât Bernard se simţi cuprins de gelozie. În toate aceste săptămâni nu izbutise niciodată să stabilească o legătură atât de strânsă, de intimă, cu Sălbaticul, cum făcuse într-o clipă Helmholtz. Uitându-se la ei, ascultându-le conversaţia, avea momente când îi părea foarte rău că le-a făcut cunoştinţă. Îi era ruşine de această pizmă şi făcea uneori mari eforturi pentru a şi-o înfrâna, iar alteori lua chiar soma ca să-şi elimine simţământul neplăcut. Dar aceste strădanii nu duseră la mare lucru; şi bineînţeles că între vacanţele produse de soma trebuia neapărat să lase să treacă o vreme. Dar sentimentul odios îl chinuia neîncetat.

La a treia lui întâlnire cu Sălbaticul, Helmholtz îi recită versurile despre singurătate.

— Ei, ce zici? îl întrebă când termină de recitat.

Sălbaticul clătină din cap.

— Ascultă aici, sună răspunsul lui. Şi, deschizând sertarul în care-şi ţinea cartea roasă de şoareci, o deschise şi citi:

Pasărea cu dulce cânt
Din Arabia pustie,
Ducă trista ei solie
Să răsune pe pământ[27]*.*

Helmholtz ascultă vădit tulburat, din ce în ce mai emoţionat. Tresări când auzi de „Arabia pustie”; când auzi „Tu, ce negrele cohorte le îndrumi cu glas dogit”, zâmbi plăcut impresionat; la cuvintele „Al clonţatelor norod” i se urcă sângele în obraji; dar la „bocete de moarte” păli şi începu să tremure de o emoţie pe care n-o mai cunoscuse până atunci. Sălbaticul citi mai departe:

Gândul s-a uimit, văzând
Cum unită-i despărţirea,
Şi în doi cum una-i firea,
Doi şi unul sunt, pe rând.
Cată gându-atunci să spuie:
„Dacă doi sunt unu-n lume
Dragostea e-nţelepciune,
Însă-nţelepciune nu e[28]*”.*

— Orgie, porcărie! zise Bernard, întrerupând lectura cu un râs zgomotos şi neplăcut. E doar un imn din Ritualul Slujbei Comunitare.

Încerca în felul acesta să se răzbune pe cei doi prieteni pentru că manifestau o simpatie reciprocă mai evidentă decât cea pe care o simţeau pentru el.

În decursul următoarelor două sau trei întâlniri ale lor, îşi reluă de mai multe ori această mică răzbunare. Era foarte simplă şi, întrucât şi pe Helmholtz şi pe Sălbatic îi îndurerau cumplit spargerea şi plângerea unui cristal poetic favorit, răzbunarea se dovedea a fi extrem de eficace. Până la urmă Helmholtz îl ameninţă că-l dă afară dacă mai îndrăzneşte să-i întrerupă. Şi totuşi, în chip destul de ciudat, următoarea întrerupere – şi cea mai ruşinoasă dintre toate – veni tocmai din partea lui Helmholtz.

Sălbaticul citea cu glas tare din *Romeo şi Julieta* – cu o patimă

intensă şi vibrantă (pentru că tot timpul se vedea pe sine în rolul lui Romeo şi pe Lenina în cel al Julietei). Helmholtz ascultase cu interes dar şi cu oarecare nedumerire scena primei întâlniri a îndrăgostiţilor. Scena din grădină îl încântase cu poezia ei; dar sentimentele exprimate de eroi îl făcuseră să zâmbească. Auzi, să te emoţionezi în aşa hal când e vorba de a poseda o fată – asta i se părea de-a dreptul ridicol. Dar, pe de altă parte, luată la bani mărunţi, detaliu după detaliu verbal, ce superb exemplu de inginerie afectivă!

— Bătrânul ăsta, zise el, îi dă pur şi simplu de ruşine pe cei mai buni specialişti ai noştri în materie de propagandă!

Sălbaticul zâmbi triumfător şi-şi reluă lectura. Totul merse binişor până când, în ultima scenă din actul trei, Capulet şi Lady Capulet încep s-o terorizeze pe Julieta ca s-o convingă să se mărite cu Paris. Helmholtz se agitase întruna tot timpul cât ţinuse lectura acestei scene; dar când Julieta – mimată patetic de Sălbatic – strigă:

„Nu-i oare milă-n ceruri să privească
Până-n adâncul jalei mele? Dulce mamă!
Nu mă lăsa! Amână cununia!
Cu-o lună sau cu-o săptămână doar!
De nu, gătiţi-mi patul nupţial
În fundul gropii unde zace Thybalt[29]*”!*

Când Julieta spuse aceste vorbe, Helmholtz izbucni într-un hohot de râs nestăpânit, exploziv.

Mama şi tatăl (ce obscenitate grotescă!) silindu-şi fiica să se dea unui bărbat pe care nu-l vrea! Şi tâmpită aia de fată să nu spună că îl are pe un altul pe care (cel puţin pentru moment) îl preferă! În absurditatea ei porcoasă, situaţia era de un comic irezistibil. Izbutise el până atunci – cu eforturi de-a dreptul eroice – să-şi stăpânească râsul care-l îneca din ce în ce mai tare; dar cuvintele „Dulce mamă” (rostite pe tonul tremurând de emoţii chinuitoare al Sălbaticului) şi referirea la Thybalt care zace pe catafalc (în mod evident, fără a fi fost incinerat şi deci irosindu-şi fosforul pe un monument întunecat) – la aşa ceva nu mai putu rezista. Râse şi râse până-i şiroiră lacrimile pe obraji – râse nestăpânit în timp ce, palid de ruşine şi indignare, Sălbaticul îl privea peste marginea cărţii şi apoi, văzând că încă

mai râde, o închise indignat, se ridică şi, cu gestul omului care îşi dă seama că strică orzul pe gâşte, o încuie la loc în sertar.

— Şi totuşi, spuse Helmholtz (după ce, recăpătându-şi respiraţia, de-ajuns pentru a-şi cere scuze, şi pentru a izbuti să-l înduplece pe Sălbatic să-i accepte explicaţiile), ştiu prea bine că e nevoie şi de situaţii ridicole, demente, ca asta; nu poţi să scrii cu adevărat bine despre nimic altceva. De ce era bătrânul ăsta un atât de minunat artizan al propagandei? Pentru că avea atâtea lucruri nebuneşti, chinuitoare, de care să se emoţioneze şi să se agite. Trebuie să te simţi rănit şi tulburat, altfel cum ai putea să inventezi nişte exprimări cu adevărat bune şi pătrunzătoare, ca o radiografie? Dar „mame” şi „taţi”, dă-o-ncolo! Şi clătină din cap: Cum te-ai putea aştepta să nu mor de râs când aud de „taţi” şi „mame”?

Şi cine s-ar mai putea emoţiona auzind cum că un băiat o posedă sau nu pe cutare fată? (Sălbaticul tresări ca biciuit; dar Helmholtz, care medita cu ochii în pământ, nu observă nimic). Nu – încheie el oftând – nu merge, pur şi simplu nu merge! Avem nevoie de un alt fel de nebunie şi violenţă. Dar care? De ce fel? Şi unde s-o găsim? Tăcu, iar apoi, clătinând din cap, spuse: Nu ştiu. Şi repetă: Nu ştiu.

Capitolul XIII

Henry Foster apăru ca o umbră în semiobscuritatea din Depozitul de Embrioni.

— Vrei să mergi cu mine astă-seară la un film senzorial?

Lenina clătină din cap fără o vorbă.

— Ieşi cu altcineva? Era curios întotdeauna să ştie care dintre prietenii şi prietenele lui se culcă cu cine. Cu Benito? o întrebă el.

Lenina clătină iar din cap.

Henry observă totuşi oboseala ochilor acelora încercănaţi, paloarea care se ascundea sub roşeaţa ca de lupus, tristeţea din colţurile buzelor roşii, care-şi pierduseră zâmbetul.

— Nu cumva ţi-e rău? o întrebă el puţin îngrijorat, temându-se că Lenina s-ar fi putut infecta de una dintre puţinele boli molipsitoare ce nu fuseseră încă eradicate.

Dar Lenina clătină iarăşi din cap.

— În orice caz, ar trebui să te duci la un doctor, îi spuse Henry. „Mergi la doctor zi de zi, el de nervi te va păzi”, adăugă el cu mult entuziasm, căutând să-i imprime şi mai adânc sloganul hipnopedic cu ajutorul unei bătăi puternice pe umăr. Poate că ai nevoie de un înlocuitor de sarcină, sugeră el. Sau poate un tratament SSPV extraforte. Ştii, uneori, Surogatul Standard de Pasiune Violentă nu este destul de…

— Ah, pentru numele lui Ford, taci odată! zise Lenina, renunţând la muţenia ei încăpăţânată.

Şi se reîntoarse la embrionii pe care-i neglijase. Auzi vorbă, tratament SSPV! I-ar fi venit să râdă dacă nu i-ar fi venit mai degrabă să plângă. Ca şi cum pasiunea ei proprie n-ar fi fost destul de violentă! Oftă din rărunchi în timp ce-şi umplea iar seringa. „John”, murmură în sinea ei, „John…”, iar apoi începu să se minuneze: „Fordule mare, oare embrionul ăsta l-am inoculat sau nu împotriva bolii somnului?”. Pur şi simplu nu mai ţinea minte. Până la urmă se hotărî să nu rişte să-i mai injecteze o doză, aşa că se deplasă la flaconul următor de pe banda rulantă.

(Peste exact douăzeci şi doi de ani opt luni şi patru zile, un tânăr şi promiţător Alpha-Minus – administrator al zonei Mwanza-Mwanza – avea să moară de tripanosomiază – primul caz după o jumătate de secol). Oftând, Lenina îşi văzu mai

departe de treabă.

O oră mai târziu, în vestiar, Fanny o dojenea energic:

— Bine, dar e absurd să te laşi în voia unei asemenea stări. E pur şi simplu absurd! repetă ea. Şi pentru ce? Pentru un bărbat – pentru un singur bărbat!

— Bine, dar e cel pe care-l vreau!

— Ei, na, parcă n-ar fi milioane de bărbaţi pe lumea asta!

— Bine, dar pe ăia nu-i vreau.

— De unde poţi să ştii dacă nu i-ai încercat?

— I-am încercat.

— Câţi ai încercat? întrebă Fanny, dând dispreţuitoare din umeri. Unu, doi, câţi?

— Câteva zeci. Dar nu mi-a folosit la nimic, adăugă ea clătinând din cap.

— Mă rog, asta înseamnă că trebuie să perseverezi, o sfătui sentenţios Fanny – deşi se vedea bine că începuse să-şi cam piardă şi ea încrederea în propriile recomandări. Fără perseverenţă nu se poate realiza nimic.

— Dar între timp…

— Nu te mai gândi la el.

— Nu mă pot stăpâni.

— Atunci, ia nişte soma.

— Iau mereu.

— Mai ia.

— Bine, dar în pauzele respective tot la el mă gândesc. Îmi place şi o să-mi placă întotdeauna.

— Păi, dacă aşa stau lucrurile, zise Fanny hotărâtă, de ce nu te duci să-l posezi? Chiar şi împotriva voinţei lui.

— Ah, dacă ai şti ce îngrozitor de ciudat s-a purtat!

— Un motiv în plus ca să adopţi o linie mai fermă.

— Uşor de zis, dar greu de făcut.

— Nu te lăsa pradă vorbelor. Acţionează! Glasul lui Fanny suna ca o trompetă. Parcă ar fi fost propagandistă a Asociaţiei Mondiale a Tinerelor Fete care le ţine o lecţie adolescentelor Beta-Minus la învăţământul seral. Da, acţionează. Imediat. Fă-o chiar acum.

— Mi-e frică, zise Lenina.

— N-ai decât să iei întâi o jumătate de gram de soma şi gata. Acum mă duc să fac baie. Şi plecă în pas de marş, târâind după ea un prosop mare.

Se auzi soneria şi Sălbaticul, care spera şi aştepta cu nerăbdare să vină Helmholtz în după-amiaza aceea (căci, în sfârşit, se hotărâse să-i vorbească despre Lenina, şi abia se mai putea stăpâni să nu-şi dezlege băierile inimii) sări şi se repezi la uşă.

— Ştiam eu că tu eşti, Helmholtz! strigă el în timp ce deschidea uşa. În prag, îmbrăcată într-un costum marinăresc de satin artificial alb şi cu o beretă albă pusă şmechereşte pe o ureche, se afla Lenina.

— Ah! exclamă Sălbaticul, de parcă ar fi primit o lovitură cumplită.

O doză de jumătate de gram de soma fusese de-ajuns pentru ca Lenina să-şi uite şi temerile, şi stânjeneala.

— Bună, John, zise ea zâmbind şi intră în cameră.

Cu un gest automat, el închise uşa şi o însoţi înăuntru. Lenina se aşeză. Urmă o tăcere prelungă.

— John, s-ar zice că nu prea te bucuri să mă vezi, zise ea într-un târziu.

— Nu mă bucur? Sălbaticul o privi cu reproş; apoi căzu deodată în genunchi dinaintea ei şi, luându-i mâna, i-o sărută cu evlavie. Nu mă bucur? Ah, de-ai şti… şopti el şi, luându-şi inima în dinţi o privi drept în ochi. Lenina, Admirata! continuă el – *da, eşti culmea admiraţiei, preţuind tot ce-i mai scump pe lume*[30]! Ea îi zâmbi cu căldură şi tandreţe. *Ci tu, desăvârşită* (Lenina se aplecă spre el, cu buzele întredeschise), *şi fără-asemuire-ai fost creată* (Lenina se aplecă şi mai aproape) *din tot ce au fiinţele mai bun*[31]. (Se apropie şi mai mult).

Deodată Sălbaticul se ridică în picioare). Tocmai de aceea – zise el întorcând capul într-o parte – voiam ca mai întâi să fac ceva… adică vreau să spun, ca să-ţi arăt că sunt vrednic de tine. Deşi asta n-o să se întâmple niciodată cu adevărat. Dar măcar să-ţi pot arăta că nu sunt nevrednic. Voiam să fac ceva.

— Dar de ce crezi că-i nevoie să… începu Lenina, însă lăsă fraza neterminată. În glasul ei se strecură o undă de iritare. Când te-ai aplecat înainte, tot mai aproape, cu buzele întredeschise – şi te trezeşti absolut dintr-odată, într-o poziţie atât de ridicolă întinzându-te în gol când cel din faţa ta sare ca un nătâng în picioare – ei bine, există un motiv de iritare, un motiv real, chiar dacă-ţi circulă prin vene o jumătate de gram de

soma.

— La Malpais, bolborosi incoerent Sălbaticul, trebuia să-i aduci o piele de puma – adică, vreau să spun, când voiai s-o iei de nevastă. Sau cel puţin un lup.

— Bine, dar în Anglia nu avem nicio puma! izbucni Lenina, nemaiputând să se stăpânească.

— Dar chiar dacă ar fi, adăugă Sălbaticul, devenind brusc dispreţuitor în furia lui, oamenii i-ar omorî din elicoptere, presupun, sau cu gaze otrăvitoare sau mai ştiu eu cu ce. Ei bine, eu unul n-aş face asta, Lenina.

Se îndreptă din umeri, şi-i înfruntă vitejeşte privirea, care de fapt trăda enervare şi nedumerire. Zăpăcit la rândul lui, repetă:

— Aş face orice. Iar apoi şi mai incoerent: Orice mi-ai cere. Există şi distracţii care se dovedesc dureroase – o ştii şi tu. *Plăcerea unui joc sporeşte-ades – atunci când e mai mare osteneala*[32]. Aşa simt eu. Adică vreau să spun că aş mătura şi pe jos, dacă mi-ai cere s-o fac.

— Bine, dar aici avem aspiratoare, rămase uimită Lenina. Nu e necesar.

— Nu, fireşte că nu e necesar. *Dar sunt şi înjosiri ce-s îndurate nobil*[33]. Mi-ar plăcea să sufăr cu nobleţe o înjosire. Tu nu-ţi dai seama?

— Bine, dar dacă avem aspiratoare...

— Nu despre asta e vorba.

— Şi avem şi Epsiloni-Inferiori care să le mânuiască, continuă ea. Şi atunci, de ce? Efectiv, de ce?

— Cum de ce? Pentru tine, numai şi numai de dragul tău. Doar ca să-ţi arăt că...

— Şi care naiba-i legătura dintre puma şi aspiratoare...

— Ca să-ţi arăt cât de mult...

— Şi ce au de-a face puma cu bucuria de-a mă vedea pe mine?... întrebă ea tot mai exasperată.

— Te iubesc, Lenina! îngăimă el aproape deznădăjduit.

Leninei îi năvăli sângele în obraji – un simbol al încântării care o copleşise ca un val interior:

— Chiar crezi ceea ce spui, John?

— N-am vrut s-o spun, strigă Sălbaticul, împreunându-şi mâinile într-un gest chinuit. Nu până când... Ascultă-mă, Lenina: La Malpais oamenii se căsătoresc.

— De ce? Din nou se strecură acea undă de iritare în glasul ei.

„Despre ce naiba o fi vorbind ăsta acum”?

— Se căsătoresc pentru totdeauna. Fac legământ să trăiască de-a pururi împreună.

— Vai ce idee îngrozitoare! exclamă Lenina, sincer şocată.

— „*Să ţină jarul dragostei nestins, trăind mai mult ca nurii, tinerească, c-un suflet ce renaşte mai curând decât se stinge-a sângelui văpaie*[34]”.

— Cum?

— Aşa e şi în Shakespeare: „*De-o să te-atingi însă de ea-nainte de-a se fi săvârşit tipicul tot şi sfânta slujbă, după rânduială*[35]…”

— Pentru numele lui Ford, John, vorbeşte şi tu ca oamenii! Nu-nţeleg un cuvinţel din tot ce-ndrugi acolo. Mai întâi vorbeşti de aspiratoare, pe urmă de nuri, de slujbe, mă scoţi pur şi simplu din minţi! Sări în sus şi, parcă temându-se ca el să nu se îndepărteze de ea şi fizic, şi mintal, îl apucă strâns de încheieturile mâinilor. Răspunde-mi, te rog, la întrebarea asta: îţi plac cu-adevărat sau nu?

Urmă o clipă de tăcere. Apoi el răspunse aproape în şoaptă:

— Te iubesc mai mult decât orice pe lumea asta.

— Atunci, de ce naiba nu zici aşa? strigă ea, cu o exasperare atât de profundă încât îşi înfipse unghiile ascuţite în carnea lui. În loc să baţi câmpii cu nuri şi aspiratoare şi puma, şi să mă chinuieşti în halul ăsta săptămâni de-a rândul!

Îi eliberă mâinile şi-l împinse furioasă într-o parte.

— Dacă nu mi-ai plăcea atât de mult, adăugă ea, m-aş supăra foc pe tine!

Şi deodată îl cuprinse cu braţele pe după gât; surprins, îi simţi buzele moi apăsate pe gura lui. Atât de delicios de moi, atât de calde şi de electrizante încât, fără să vrea, se trezi gândindu-se la îmbrăţişările din filmul *Trei săptămâni în elicopter*.

O, o, o! Blonda stereoscopică şi a, a, a, harapul mai mult decât real. Oroare, oroare, oroare… Încercă să se elibereze, dar Lenina îl strânse şi mai tare.

— De ce nu mi-ai spus? îi şopti ea, retrăgându-şi puţin capul ca să-i privească faţa.

Ochii îi erau plini de reproşuri tandre.

— „*Oricât ar fi de tainic ascunzişul, îmbietor un loc sau grea ispita* (glasul conştiinţei lui tuna şi fulgera în strai poetic), *n-o să-ntineze patima onoarea*[36]”. Nici în ruptul capului! se hotărî el.

— Ah, prostuţule! îi spuse ea. Te doream atât de mult. Şi dacă şi tu mă doreai, atunci de ce nu mi-ai…?

— Bine, Lenina, dar… dădu el să i se împotrivească.

Cum ea îşi desfăcu însă imediat braţele cu care-l încolăcea şi se trase puţin înapoi, lui i se păru o clipă că ea a înţeles aluzia căreia nu apucase să-i dea glas. În schimb, când ea începu să-şi descheie catarama de la banduliera albă şi apoi o atârnă cu grijă pe speteaza unui scaun, Sălbaticul începu să bănuiască, în sfârşit, că s-a înşelat.

— Lenina! repetă el cu îngrijorare.

Ea îşi duse mâna la guler şi trase fermoarul mult în jos pe verticală; bluza ei albă, de marinar, se desfăcu până la tiv; bănuielile lui se condensară într-o certitudine mult prea apăsătoare:

— Lenina, dar ce faci?

Hârş, hârş! veni răspunsul ei mut. Păşind cu grijă, se eliberă de pantalonii bufanţi cu fundul larg. Drescombinezonul ei cu fermoar era roz pal. La piept îi atârna T-ul de aur dăruit de Cantorul-şef.

— „*Cei doi sâni ce-mpung, prin panglici, ochii de bărbat*[37]…”.

Cuvintele acelea tumultuoase, ca un cântec magic, o făceau să-i pară lui John de două ori mai primejdioasă, de două ori mai ispititoare. Moi, moi, dar ce împungători! Împungeau şi sfredeleau raţiunea, erodându-i hotărârea. „*Nu da frâu pornirii, căci jurămintele pripite-s paie pe focul sângelui. Fii cumpătat. De nu, sunt vorbe-n vânt*[38]”.

Hârş! Rozul plin şi rotund se desfăcu în două ca un măr bine despicat. O mişcare abilă a braţelor, o ridicare a piciorului drept, apoi a celui stâng, şi drescombinezonul cu fermoar zăcea acum pe jos, dezumflat şi inert.

Rămânând pe ea doar cu pantofii şi şosetele şi bereta marinărească albă pusă şmechereşte pe-o parte, înaintă spre el.

— Iubitule! Iubitule! Măcar de mi-ai fi spus mai de mult! Şi întinse braţele spre el.

Dar în loc să spună şi el „Iubito!” şi să-şi întindă şi el braţele spre ea, Sălbaticul se retrase înspăimântat, dând din mâini aidoma unei păsări care bate din aripi pentru a alunga un animal primejdios ce se năpusteşte asupra ei. Se trase patru paşi înapoi şi se văzu lipit de perete, încolţit.

— O, dulceaţa mea! îi zise Lenina şi, punându-şi mâinile pe

umerii lui, se lipi tare de el. Ia-mă în braţe! îi porunci ea. „*Strânge-mă mai bine dragă, nu o face doar în şagă*”. Şi ea avea poezia veşnic la îndemână, ştia şi ea cuvinte cântătoare care sunau a vrăji şi a bătăi de tobe. Sărută-mă! şi închise ochii, coborând glasul până nu mai rămase din el decât un murmur adormitor: „*Da, strânge-mă pân’ mă droghezi, iubire! Sărută-mă cu foc, să mă apuce coma!*”.

Sălbaticul o apucă de încheieturile mâinilor, i le smulse de pe umerii lui şi o împinse brutal, ţinând-o la distanţă.

— Au, au, mă doare! Nu!... Au!

Apoi tăcu deodată. De spaimă, uită până şi de durere. Deschizând ochii îi văzu chipul: nu, nu era chipul lui, era faţa unui străin feroce – palidă, strâmbă, contorsionată de o furie nebună, inexplicabilă. Cu sufletul la gură, îl întrebă în şoaptă:

— Dar ce s-a întâmplat, John?

El nu-i răspunse, nu făcu altceva decât s-o privească drept în faţă, cu ochii aceia demenţi. Mâinile cu care-i ţinea strâns încheieturile îi tremurau. Răsufla sacadat, neregulat. Istovită, slăbită într-un asemenea hal încât abia-şi mai dădea seama ce se întâmplă, conştientă doar de groaza ei, îl auzi deodată scrâşnind din dinţi. Îl întrebă aproape ţipând:

— Dar ce-ai păţit?

Ca şi cum ţipătul ei l-ar fi trezit la realitate, o apucă de umeri şi începu s-o zgâlţâie:

— Târfă! îi strigă el. „*Târfă! Sfruntată târfă!*[39]”.

— Vai, nuuu! Nu, te rog! îl imploră ea cu glasul tremurând ridicol din pricina zgâlţâielilor lui.

— Târfă!

— Nu, te rog!

— Sfruntată târfă!

— „*Mai bine-ţi stă pilula-n gură, decât cumplita-njurătură*” începu ea să fredoneze.

Sălbaticul o împinse atât de puternic încât ea se clătină pe picioare şi căzu.

— Du-te! strigă el, aplecat ameninţător asupra ei. Piei din ochii mei, că te omor!

Şi îşi încleştă pumnii.

Lenina ridică mâna, să-şi apere faţa:

— Nu, John, te rog, nu...

— Grăbeşte-te. Mai repede!

Cu un braţ încă ridicat şi urmărindu-i cu ochi înspăimântaţi fiecare mişcare, Lenina se ridică greoi în picioare şi, rămânând ghemuită, ferindu-şi capul cu mâna, se repezi în baie.

Plesnetul palmei neaşteptate cu care îi fu grăbită plecarea răsună ca un pocnet de pistol.

— Au! strigă Lenina ţâşnind înainte.

De îndată ce se putu încuia în baie, avu răgaz să vadă în ce stare fusese adusă. Stând cu spatele la oglindă, răsuci capul. Uitându-se peste umărul stâng, văzu urma unei mâini cu degetele desfăcute, rămasă imprimată ca o pată, roşie, distinctă, pe pielea ei de culoarea mărgăritarului. Îşi frecă încetişor rana.

Dincolo, în cameră, Sălbaticul se învârtea încă de colo-colo, ca într-un marş, un marş acompaniat de tobe şi de muzica vorbelor vrăjite:

„*Şi pasărea şi musca-şi fac de cap în văzul tuturor*[40]", aceste cuvinte îi bubuiau înnebunitor în urechi. „*Ei bine, nici dihoriţa, nici iapa, nu sunt mai pofticioase decât ea. Mai sus de brâu sunt fete cumsecade şi dincoace de brâu parcă-s centauri: deasupra sunt cu cerul; jos – cu iadul; sunt iad şi beznă, flăcări puturoase. Pfui!... Dă-mi un dram de civetă, bunule spiţer, să-mi dezinfectez imaginaţia*[41]...".

— John! îndrăzni timid şi mieros un glăscior din baie. John!

„*Tu floare de pădure, mult frumoasă, mireasma ta, ce dureros de dulce mă ameţea! Pe această dalbă filă, rară carte, de ce-i scris: «târfă»? Şi-astupă nasul cerul*[42]...".

Dar parfumul ei îi mai stăruia încă în nări, pe jacheta lui se impregnase pudra albă care-i parfumase trupul catifelat. „*Sfruntată târfă, sfruntată târfă, sfruntată târfă!*" Ritmul inexorabil bubuia până la epuizare. „*Sfruntată...*".

— John, dacă nu te superi, mi-ai putea da hainele?

Îi ridică de jos pantalonii cu fundul lat, bluza, drescombinezonul.

— Deschide! îi porunci el, dând cu piciorul în uşă.

— Nu deschid! răspunse ea cu glas speriat, dar sfidător.

— Păi, atunci, cum ai vrea să ţi le dau?

— Aruncă-le prin răsuflătoarea de deasupra uşii.

Se supuse dorinţei ei şi reîncepu să mărşăluiască prin cameră. „*Sfruntată târfă, sfruntată târfă*". „*Cum îi gâdilă demonul desfrâului, cu pântecele lui gras şi cu degetele sale cărnoase*[43]".

— John.

Nu răspunse. „*Demonul desfrâului, cu pântecele lui gras şi degetele sale cărnoase*”.

— John.

— Ce-i? întrebă el aspru.

— Dacă nu te superi, ai putea să-mi dai cordonul malthusian?

Lenina trase cu urechea la paşii din camera de alături, întrebându-se cât o să mai tropăie el în sus şi-n jos; dacă o să trebuiască să aştepte până ce pleacă el din apartament; sau dacă, după ce-i va fi lăsat un răgaz rezonabil ca să-şi potolească furia, nu va fi nicio primejdie să deschidă uşa de la baie şi să ţâşnească afară.

Fu întreruptă din aceste reflecţii neliniştite de sunetul telefonului, care ţârâi în camera de alături. Tropăielile încetară. Auzi glasul Sălbaticului discutând cu tăcerea.

— Alo!

— Da.

— „*Dacă nu-mi sunt mie însumi uzurpatorul, da*[44]”!

— Da, n-aţi auzit ce-am spus? La telefon e domnul Sălbaticul.

— Cum? Cine e bolnavă? Bineînţeles că mă interesează.

— Dar e ceva grav? E bolnavă rău? Mă duc imediat...

— Nu mai e în camera ei? Dar unde a fost dusă?

— O, Dumnezeule! Daţi-mi adresa.

— Park Lane, numărul trei? Numărul trei? Mulţumesc.

Lenina auzi declicul telefonului pus în furcă, apoi paşi grăbiţi. O uşă trântită. Tăcere. Oare chiar plecase?

Cu precauţii infinite, crăpă puţin uşa; se uită pe furiş; prinse curaj văzând că încăperea e pustie; deschise uşa ceva mai mult şi scoase capul afară; până la urmă se întoarse în vârful degetelor în cameră; rămase locului câteva secunde, cu inima zvâcnindu-i tare în piept, şi ascultă, ascultă mai departe; apoi se repezi la uşa de la intrare, o deschise, se strecură afară, o trânti şi o luă la fugă. Abia când se văzu în lift şi acesta începu să coboare cu adevărat se simţi în sfârşit în siguranţă.

Capitolul XIV

Clinica pentru Muribunzi, din Park Lane, era un turn de şaizeci de etaje acoperit cu ţigle trandafirii. În timp ce Sălbaticul cobora din taxicopter, de pe acoperiş îşi luă zborul un convoi de dricuri aeriene viu colorate, zumzăiră şi huruiră şi apoi se îndepărtară, traversând parcul, în direcţia vest, îndreptându-se spre Crematoriul Mlaştina. La poarta liftului, portarul-şef, cu un aer maiestuos, îi dădu informaţiile necesare şi Sălbaticul coborî până la rezerva optzeci şi unu de la etajul şaptesprezece („Salonul Senilităţii Galopante”, îi explică portarul).

Era o încăpere mare şi luminoasă, cu pereţii vopsiţi în galben. Toate cele douăzeci de paturi erau ocupate. Linda se stingea într-o companie numeroasă – şi cu tot confortul modern. Aerul vibra neîncetat de melodii vesele cântate la sintetizator. La piciorul fiecărui pat, în faţa fiecărui muribund, era un televizor. Programul era lăsat să meargă tot timpul, ca un robinet deschis, din zori până-n noapte. Din sfert în sfert de oră se schimba automat parfumul ce învăluia încăperea.

— Încercăm – îi explică infirmiera care-l preluase de la uşă pe Sălbatic – încercăm să creăm aici o atmosferă cât mai agreabilă – ceva între un hotel de cinci stele şi un cinema senzorial, dacă înţelegeţi ce vreau să spun.

— Dar ea unde e? întrebă Sălbaticul, fără să asculte aceste explicaţii politicoase – ceea ce o ofensă pe infirmieră.

— Văd că sunteţi tare grăbit, îi spuse ea.

— Mai e vreo speranţă? întrebă el.

— Adică vreţi să spuneţi să nu moară? (El încuviinţă din cap.) Nu, bineînţeles că nu mai e. Când e trimis cineva aici, nu mai e... Uluită de expresia de disperare de pe faţa lui palidă, se întrerupse brusc: Dar ce, aţi păţit ceva? întrebă ea, nefiind deprinsă cu genul acesta de vizitatori. Nu că ar fi trecut prea mulţi vizitatori, de fapt; şi nici că ar fi existat vreun motiv să fie prea numeroşi.) Nu cumva vă e rău?

Clătină din cap, şi spuse într-o şoaptă abia auzită:

— E mama mea.

Infirmiera se holbă îngrozită la el; apoi întoarse repede capul într-o parte, ca să-şi ascundă roşeaţa care-i împurpurase tâmplele, faţa şi gâtul.

— Duceţi-mă la ea, îi spuse Sălbaticul, făcând un efort

deznădăjduit de a vorbi cu glasul lui dintotdeauna.

Roşie ca racul, infirmiera îl conduse prin salon. Chipuri încă proaspete şi neofilite (căci senilitatea venea atât de galopant încât nu avea timp să le îmbătrânească obrajii – ci doar inima şi creierul) se întoarseră când îi văzură trecând. Înaintarea celor doi era urmărită de ochii inexpresivi, lipsiţi de curiozitate, ai celei de a doua copilării. Privind aceste feţe, Sălbaticul se cutremură.

Linda zăcea în ultimul pat din şirul acela lung, tocmai la perete. Proptită pe perne, privea semifinalele campionatului sud-american de tenis pe suprafeţe Riemann, care apăreau la o altă scară, în tăcere, pe ecranul televizorului de la picioarele patului. Siluetele acelea mărunte ţâşneau încoace şi-ncolo pe pătratul luminos de sticlă, ca peştii într-un acvariu – locuitorii tăcuţi dar agitaţi ai unei alte lumi.

Linda se uita continuu, zâmbind vag şi fără să înţeleagă nimic. Pe chipul ei palid şi buhăit era aşternută o expresie de fericire imbecilă. Din când în când pleoapele îi cădeau şi câteva clipe părea că a aţipit. Apoi se trezea cu o tresărire – se trezea la realitatea giumbuşlucurilor de peştişori în acvariu ale campionilor de tenis, la versiunea Supervox Sintetică a refrenului „*Strânge-mă mai bine, dragă, nu o face doar în şagă*”, la curentul cald de verbenă care venea dinspre ventilatorul de deasupra capului – se trezea la toate aceste lucruri sau, mai degrabă, la visul alcătuit ca o vrajă din toate aceste lucruri, transfigurate şi înfrumuseţate de soma care-i curgea prin vene – şi pe faţa ei se lăţea din nou zâmbetul acela învins şi şters, de mulţumire infantilă.

— Ei, eu trebuie să vă las, spuse infirmiera. Îmi vine grupa aceea de copii. Şi, pe urmă, mai e şi patul numărul trei. Făcu un semn către capătul rezervei. S-ar putea să se stingă dintr-un minut în altul. Ei, faceţi-vă comod, mai adăugă ea şi se îndepărtă cu pas sprinţar.

Sălbaticul se aşeză lângă pat.

— Linda, şopti el, luându-i mâna.

Auzindu-şi numele, Linda întoarse capul. Ochii ei inexpresivi se luminară, recunoscându-l. Îi strânse mâna, îi zâmbi, mişcă din buze; dar apoi, deodată, capul îi căzu în piept. Adormise.

Sălbaticul rămase s-o privească – căutând ceva pe carnea ei obosită, căutând şi regăsind faţa aceea tânără şi strălucitoare

care se aplecase mereu asupra copilăriei lui de la Malpais, şi-şi aminti (închizând ochii) glasul ei, gesturile ei, toate întâmplările vieţii petrecute împreună cu ea. „*Streptococ-D la Banbury-T...*”.

Vai ce frumos îi mai cânta! Şi toate versurile şi cântecele acelea pentru copii, ce stranie şi misterioasă era magia lor!

„*A şi B, şi C, vitamina D te creşte,*

Untura-i în ficat, ficatul e în peşte”.

Lacrimi fierbinţi îi ţâşniră de sub pleoapele coborâte la amintirea vorbelor şi a glasului Lindei, care le repetase de atâtea ori. Şi apoi, lecţiile de citire:

Un om sub un pom; Noi doi şi-un cotoi;

Un cocon în flacon; Bebe vede lebede.

Şi instrucţiunile elementare pentru Muncitorii Beta din Depozitul de Embrioni. Şi serile lungi petrecute în jurul focului sau, vara, pe acoperişul căsuţei, în cursul cărora ea îi tot spunea poveştile acelea despre Lumea de dincolo, din afara Rezervaţiei; acea frumoasă, atât de frumoasă Lume de dincolo, a cărei amintire – aidoma cerurilor, aidoma unui rai al bunătăţii şi frumuseţii încântătoare – el o păstra întreagă şi intactă, neîntinată de contactul cu realitatea acestei Londre adevărate, cu aceşti bărbaţi şi cu aceste femei ce purtau pecetea civilizaţiei autentice.

Brusc, un vacarm de glasuri piţigăiate îl făcu pe John să deschidă ochii şi, după ce-şi şterse în grabă lacrimile, să întoarcă într-acolo capul. În salon dădea buzna ceea ce părea a fi un şuvoi interminabil de gemeni identici în vârstă de opt ani. Veneau gemeni după gemeni, gemeni după gemeni – un adevărat coşmar. Feţele lor (mai degrabă chipul lor repetat, căci nu aveau decât o singură faţă cu toţii) se holbau ca nişte mopşi – toate numai nări şi ochi spălăciţi ieşiţi din orbite. Purtau aceeaşi uniformă kaki. Toţi mergeau cu gura căscată. Toţi guiţau şi sporovăiau în timp ce mergeau. Într-o clipă – i se păru Sălbaticului – tot salonul viermuia de aceste fiinţe aidoma. Roiau printre paturi, se căţărau pe ele, umblau pe sub ele în patru labe, se zgâiau la televizoare, se strâmbau la pacienţi.

Linda îi uimi şi oarecum îi sperie. La picioarele ei se adună un grup întreg, zgâindu-se la ea cu curiozitatea speriată şi stupidă a animalelor care se trezesc brusc în faţa necunoscutului.

— O, ia uite aici! Uitaţi-vă! Vorbeau acum cu glas scăzut de spaimă. Dar ce-o fi cu ea? De ce e aşa de grasă?

Nu mai văzuseră niciodată o faţă ca a ei – nu văzuseră niciodată o faţă care să nu fi fost tânără, cu pielea fără zbârcituri, un trup care să fi încetat a mai fi drept şi subţire. Toţi aceşti sexagenari muribunzi aveau înfăţişarea unor fetiţe abia trecute de vârsta copilăriei. În contrast cu ei, la numai patruzeci şi patru de ani, Linda părea un monstru de bătrâneţe flască şi diformă.

— E îngrozitoare, nu? comentară copiii în şoaptă. Ia uitaţi-vă ce dinţi are!

De sub pat ţâşni deodată, între scaunul lui John şi perete, un băieţel cu nasul cârn, de mops, şi se iţi plin de curiozitate, iscodind faţa adormită a Lindei.

— Păi... începu el, dar propoziţia îi fu întreruptă prematur de un guiţat de durere.

Sălbaticul îl apucase de guler, îl ridicase peste scaun şi, după ce-i trase o palmă usturătoare, îl azvârli cât colo.

Urletele ţâncului o aduseră val-vârtej în ajutor pe Sora-şefă.

— Ce i-aţi făcut? întrebă ea cu asprime. N-aveţi voie să-i loviţi pe copii!

— Păi, atunci, nu-i lăsaţi să se apropie de patul ăsta! se răsti Sălbaticul, cu glasul tremurând de indignare. Ce caută aici broscoii ăştia scârboşi? E dezgustător ce se-ntâmplă aici!

— Dezgustător? Ce vreţi să spuneţi? Li se face condiţionarea în materie de moarte. Şi uite ce este – îl avertiză ea pe un ton agresiv – dacă vă mai amestecaţi în procesul condiţionării lor, chem portarii să vă dea afară.

Sălbaticul se sculă în picioare şi făcu doi paşi către ea. Mişcările lui şi expresia feţei îi erau atât de ameninţătoare încât infirmiera se trase speriată înapoi. Străduindu-se din răsputeri, izbuti să-şi înfrâneze pornirea şi, fără o vorbă, îi întoarse spatele şi se reaşeză lângă pat.

Puţin mai liniştită, dar cu un aer de demnitate uşor strident, nesigur, infirmiera îi mai spuse:

— Să nu ziceţi că nu v-am prevenit!

Totuşi îi luă cu ea pe gemenii prea curioşi şi-i duse la grupul care în capătul celălalt al salonului începuse să se joace de-a „caută-mi şliţul”.

— Ei, dragă, acum du-te şi bea şi tu o ceaşcă de soluţie de cofeină, îi spuse ea celeilalte infirmiere.

Faptul că-şi exercitase autoritatea o făcu să se simtă mai

bine, redându-i încrederea în sine.

— Gata, copii! strigă ea.

Linda se agitase în somn, deschisese o clipă ochii, privise în jur fără să vadă de fapt nimic şi apoi, toropită, adormise la loc.

Şezând lângă ea, Sălbaticul se strădui din răsputeri să-şi recapete starea de spirit pe care o avusese cu câteva minute mai devreme.

„*A şi B şi C, vitamina D te creşte*", repetă în sinea lui, ca şi cum vorbele ar fi fost un descântec capabil să reînvie trecutul mort de mult. Dar descântecul n-avea niciun efect. Amintirile frumoase refuzau cu încăpăţânare să revină la viaţă; nu înviau decât geloziile şi urâţeniile şi mizeriile de odinioară. Pope, cu sângele curgându-i din rana de la umăr; Linda dormind hidoasă şi muştele bâzâind în jurul mescalului vărsat pe duşumea, lângă pat; băieţii ce o împroşcau cu ocări când o vedeau trecând... Ah, nu, nu! Închise ochii şi clătină din cap, sforţându-se să ucidă amintirile acelea nesuferite. „*A şi B şi C, vitamina D*"... încercă să reînvie vremurile când şedea pe genunchii ei şi ea îl cuprindea cu braţele şi-i cânta, îi cânta mereu, legănându-l, legănându-l până îl adormea: „*A şi B şi C, vitamina D, vitamina D, vitamina D...*".

Sintetizatorul Supervox îşi înălţa suspinele adormitoare într-un crescendo; iar în circuitul de valuri de parfum de verbină cedă brusc locul unui miros intens de paciuli. Linda se agită în somn, se trezi, se uită ameţită câteva clipe la semifinalişti, apoi, ridicând capul, mai adulmecă de vreo câteva ori noul parfum din aer şi deodată zâmbi, faţa i se lumină într-un zâmbet de extaz copilăresc.

— Pope! murmură ea, şi închise la loc ochii. O, îmi place atât de mult, atât de mult...

Oftă şi capul îi căzu iarăşi pe perne.

— Ah, Linda! o imploră Sălbaticul. Nu mă recunoşti?

Făcuse atâtea eforturi, făcuse tot ce-i stătea în puteri; oare de ce nu-l lăsa ea să dea totul uitării? Îi strânse mâna inertă într-un gest aproape violent, de parcă ar fi vrut s-o silească să-şi revină din visul acesta de voluptăţi ruşinoase, din aceste amintiri josnice şi scârboase – înapoi în prezent, înapoi la realitate: prezentul înfricoşător, realitatea îngrozitoare – dar sublimă, având un sens, dar îngrozitor de importantă tocmai din pricina iminenţei lucrului aceluia care le făcea pe toate celelalte

înspăimântătoare.

— Linda, nu mă recunoşti?

Simţi răspunsul ei slab luând forma unei strângeri de mână.

Lui i se umplură iarăşi ochii de lacrimi. Se aplecă asupra ei şi o sărută.

Buzele ei se mişcară. „Pope!” şopti ea din nou şi el se simţi de parcă Linda i-ar fi azvârlit în obraz o găleată de zoaie.

Începu să-i clocotească mânia în vene. Frustrate din nou, pătimirea şi obida lui îşi găsiseră o altă formă de exteriorizare, transformându-se într-un acces de furie chinuită.

— Dar eu sunt John! strigă el. Sunt John!

Şi disperarea îi împinse atât de departe mânia încât ajunse chiar s-o apuce de umăr şi s-o zgâlţâie.

Linda deschise ochii clipind mărunt; îl văzu şi-l recunoscu – „John!” – dar plasă faţa lui adevărată, mâinile lui adevărate şi violente într-o lume a închipuirii – printre echivalentele interioare, intime, ale mirosului de paciuli şi ale sunetelor sintetizatorului, printre senzaţiile straniu transfigurate, care-i alcătuiau universul visurilor. Îl recunoscu pe John, ca pe fiul ei, dar şi-l imagină drept un nechemat în Malpaisul acela paradisiac unde-şi petrecuse vacanţa soma cu Pope. Era supărat pe ea pentru că ea îl plăcea pe Pope, o zgâlţâia pentru că Pope era acolo în patul ei – de parcă în asta ar fi fost ceva rău sau urât – dar nu făceau toţi oamenii civilizaţi acelaşi lucru? „*Oricine poate-avea pe oricine...*”, „*Toţi suntem ai tuturor celorlalţi*”; glasul ei se stinse brusc într-un fel de horcăit abia auzit când i se tăie respiraţia şi deschise gura: făcu un efort deznădăjduit să-şi umple plămânii cu aer. Dar Linda parcă şi uitase cum trebuie să respire. Încercă să strige – dar din gură nu-i ieşi niciun sunet; doar groaza din ochii ei larg deschişi îi dezvăluia lui John suferinţa ei. Duse mâinile la gât, apoi ele bătură aerul – aerul pe care nu-l putea inspira, aerul care, pentru ea, încetase să mai existe.

Sălbaticul sări în picioare, se aplecă deasupra ei:

— Ce-i cu tine, Linda? Ce-i cu tine?

Glasul lui era implorator; parcă ar fi rugat-o fierbinte să nu-l lase singur.

Privirea pe care i-o aruncă Linda era încărcată de o spaimă negrăită – de spaimă şi reproş – cel puţin aşa i se păru lui. Se mai strădui o dată să se ridice în capul oaselor, dar recăzu pe

pernă. Avea faţa contorsionată oribil şi buzele vinete.

Sălbaticul se răsuci pe călcâie şi alergă până în capătul salonului.

— Repede, repede! strigă el. Repede!

Aflată în picioare în mijlocul cercului de gemeni care se jucau de-a „caută-mi şliţul”, sora-şefă întoarse capul. Uimirea de o clipă cedă aproape imediat locul dezaprobării:

— Nu ţipaţi! Gândiţi-vă la micuţii ăştia, strigă ea încruntându-se. S-ar putea să le stricaţi condiţionarea… Dar ce faceţi?

Sălbaticul pătrunsese în mijlocul cercului de copii. Aveţi grijă!

Un copil începuse să urle.

— Repede, veniţi! O apucă de mânecă, o trase după el. Repede! S-a întâmplat ceva. Am omorât-o.

Până să ajungă ei la capătul salonului, Linda murise.

Sălbaticul încremeni o clipă tăcut, apoi căzu în genunchi lângă pat şi, acoperindu-şi faţa cu mâinile, începu să plângă cu sughiţuri.

Infirmiera rămase nehotărâtă, uitându-se când la trupul îngenuncheat lângă pat (Vai, ce spectacol scandalos!), când la gemeni (bieţii copilaşi!) care încetaseră să-şi mai caute unii altora şliţul şi priveau înmărmuriţi din capătul celălalt al încăperii, se uitau cu ochii măriţi, cu nările larg deschise la scena şocantă jucată în jurul patului cu numărul douăzeci. Infirmiera se întrebă în sinea ei: Oare să-i vorbească? Să încerce să-l readucă la puţină decenţă? Să-i amintească unde se află? Să-l facă să fie conştient de răul fatal pe care-l poate face acestor bieţi copilaşi nevinovaţi? Să distrugă el toată sănătoasa lor instrucţie şi condiţionare în privinţa morţii, prin această explozie dezgustătoare – ca şi cum moartea ar fi fost ceva îngrozitor, ca şi cum vreo persoană sau alta ar fi contat atât de mult! Scena le putea-aduce în minte copiilor cele mai dezastruoase idei în privinţa acestui subiect, i-ar putea tulbura atât de mult încât să le producă o reacţie într-o direcţie complet greşită, total antisocială.

Făcu un pas înainte şi-l atinse pe umăr pe Sălbatic.

— Nu vă puteţi purta civilizat? îl întrebă ea cu glas aspru, dar fără să ridice tonul.

Şi totuşi, întorcând capul, văzu că vreo cinci-şase gemeni deja înaintau într-acolo. Copiii îşi abandonaseră joaca. O clipă doar şi… Nu, riscul era prea mare; s-ar fi putut ca întreaga grupă să

fie dată înapoi cu şase sau poate chiar şapte luni în cadrul procesului de condiţionare. Se întoarse în grabă către bietele fiinţe pe care le avea în grijă şi pe care le vedea acum ameninţate.

— Ei, cine vrea un ecler cu ciocolată? întrebă ea cu glas tare, pe un ton vesel.

— Eu! urlă în cor întregul grup Bokanovski.

Patul cu numărul douăzeci fu dat cu totul uitării.

„O, Doamne, Doamne, Doamne…” îşi tot repeta în sinea lui Sălbaticul. În haosul acela de mâhnire şi remuşcări care-i umpleau mintea era singurul cuvânt articulat ce-i mai venea în minte.

— Doamne! şopti el. Dumnezeule!…

— Ce tot zice ăla? răsună desluşit şi piţigăiat un glas din apropiere, printre zumzetele sintetizatorului.

Sălbaticul tresări puternic şi, luându-şi mâinile de pe faţă, se uită în jur. Cinci gemeni kaki, fiecare cu un rest de ecler în mâna dreaptă, toţi cu feţele identice, mânjite mai mult sau mai puţin identic cu ciocolată lipicioasă, stăteau înşiraţi cu mutre ca de mops, holbându-se la el. Îl priviră în ochi şi rânjiră toţi o dată. Unul dintre ei arătă spre Linda cu bucata de ecler din mână.

— E moartă?

Sălbaticul îi privi o vreme în tăcere. Apoi, tot în tăcere, se ridică în picioare şi, fără să scoată o vorbă, se îndreptă încet spre uşă.

— E moartă? repetă băieţelul curios, tropăind pe lângă el.

Sălbaticul îşi coborî privirea asupra lui şi, tot fără o vorbă, îl împinse într-o parte. Băieţelul căzu şi începu imediat să urle. Sălbaticul nici măcar nu mai întoarse capul.

Capitolul XV

Personalul inferior de la Clinica Park Lane pentru Muribunzi era alcătuit din o sută şaizeci şi doi de Delta, împărţiţi în două grupuri omogenizate de optzeci şi patru de gemene cu părul roşu şi, respectiv, şaptezeci şi opt de gemeni dolicocefali bruneţi. La ora şase, când îşi încheiau ziua de lucru, cele două grupuri se adunau în vestibulul spitalului şi subadministratorul-adjunct le distribuia raţia de soma.

Coborând din lift, Sălbaticul păşi drept în mijlocul lor. Dar gândurile îi zburau în altă parte – la moartea mamei sale, la mâhnirea şi la remuşcările lui; automat, fără să-şi dea seama ce face, începu să-şi croiască drum prin mulţime, cu umărul înainte.

— Hei, ce te împingi aşa? Unde te trezeşti? Unde te bagi? Înalte sau joase, dintr-o mulţime de gâtlejuri diferite, doar două glasuri păreau să guiţe sau să grohăie. Repetate la infinit, ca de o suită de oglinzi, două chipuri – unul ca o lună plină pistruiată şi fără păr, cu halo portocaliu, celălalt subţire, ca o mască având înfăţişarea unei păsări cu ciocul mare, şi cu barba nerasă de două zile – se-ntoarseră furioase către el. Cuvintele lor şi coatele pe care i le traseră în coaste izbutiră să spargă zidul care-l izola în inconştienţă. Se trezi din nou la realitatea exterioară, se uită în jur, înţelese ce vede, recunoscu – sau mai degrabă ştiu cu o senzaţie înjositoare de oroare şi dezgust – că e vorba de acel delir repetat al zilelor şi nopţilor lui, coşmarul asemănării, ba chiar al identităţii unor roiuri imposibil de deosebit. Gemeni, gemeni… Ca nişte larve viermuiseră peste tot, întinând taina morţii Lindei. Alte larve, dar mai mari, ajunse la maturitate, viermuiau acum peste mâhnirea şi căinţa lui. Se opri şi, cu ochi tulburi şi înfioraţi, se uită în jur la gloata aceea kaki în mijlocul căreia se afla, dominând-o cu un cap. „*O, ce minune! Ce de făpturi alese!*”. Cuvintele melodioase parcă-şi băteau joc de el. „*Ce frumoasă-i omenirea! O, minunată lume nouă*[45]*…*”

— Se distribuie dozele de soma! strigă un glas răsunător. Vă rog, păstraţi ordinea. Hai, ăia de colo, grăbiţi-vă.

Se deschisese o uşă şi în vestibul fuseseră aduse o masă şi un scaun. Glasul răsunător aparţinea unui tânăr Alpha zglobiu şi degajat, care intrase cu o casetă mare de metal negru. Din piepturile tuturor gemenilor ţinuţi în aşteptare se înălţă un

murmur de satisfacţie. Îl dădură uitării pe Sălbatic. Atenţia li se îndreptă acum spre cutia metalică, pe care tânărul o pusese pe masă şi tocmai o descuia. Capacul se ridică.

— Oooo! strigară simultan cei o sută şaizeci şi doi de salariaţi, de parcă ar fi privit nişte jocuri de artificii.

Tânărul scoase o mână de cutiuţe minuscule cu pilule.

— Ei, acum un pas înainte, vă rog, spuse el peremptoriu. Pe rând, câte unul, fără să vă împingeţi.

Pe rând, câte unul, fără să se împingă, gemenii păşiră înainte. Mai întâi doi gemeni, apoi două gemene, iar doi gemeni, iar două gemene, iar...

Sălbaticul rămase să privească spectacolul. „*O, minunată lume nouă, o, minunată lume nouă...*" În mintea lui cuvintele melodioase parcă-şi schimbau intonaţia. Îl batjocoriseră când el era chinuit de mâhnire şi remuşcări, acum îl luau în râs cu un ton de hidoasă şi cinică batjocură! Râzând diabolic, ele dăduseră la iveală josnicia sordidă, urâţenia greţoasă a coşmarului. Acum însă, deodată, parcă trâmbiţau o chemare la arme. „*O, minunată lume nouă!*". Miranda proclama posibilitatea frumuseţii, posibilitatea prefacerii până şi a unui coşmar în ceva înălţător şi nobil.

„*O, minunată lume nouă!*". Era o chemare la luptă, o comandă.

— Ia, ia nu vă-mpingeţi! strigă furios subadministratorul-adjunct şi închise cu zgomot capacul cutiei metalice. Dacă nu vă purtaţi cum trebuie, opresc distribuirea somei!

Gemenii Delta începură să mormăie, se mai înghiontiră cu coatele, apoi se potoliră. Ameninţarea îşi făcuse efectul. Auzi vorbă – să-i lipsească de soma! Ce gând înfiorător!

— Ei bravo, v-aţi cuminţit! spuse tânărul şi redeschise cutia.

Linda trăise ca o roabă, Linda murise; alţii trebuiau să trăiască în libertate şi atunci lumea putea fi înfrumuseţată. Era un act de reparaţie, o datorie. Dintr-odată, mintea Sălbaticului se lumină: acum ştia ce trebuie să facă. Parcă s-ar fi deschis un oblon şi s-ar fi tras la o parte o perdea

— Şi! spuse subadministratorul-adjunct.

Încă o femeie kaki păşi înainte.

— Opriţi-vă! strigă Sălbaticul cu glas răsunător. Opriţi-vă!

Îşi croi drum până la masă; gemenii Delta rămaseră uimiţi, zgâindu-se la el.

— Sfinte Ford! spuse cu glas scăzut subadministratorul. E Sălbaticul!

Şi i se făcu frică.

— Ascultaţi-mă, vă rog din suflet, strigă cu toată seriozitatea Sălbaticul. „*Vă rog să m-ascultaţi!*[46]”.

Până atunci nu mai vorbise nicicând în public, aşa că i se păru foarte greu să exprime ceea ce ar fi vrut să spună.

— Nu mai luaţi pilulele alea îngrozitoare. Sunt otravă, otravă curată!

— Ascultaţi, domnule Sălbatic, îi spuse subadministratorul-adjunct, cu un zâmbet mieros, dacă nu vă supăraţi, vă rog să mă lăsaţi…

— Otravă pentru suflet, ca şi pentru trup.

— Da, se poate, dar de ce nu mă lăsaţi să continuu distribuirea? Hai, vă rog frumos, fiţi băiat bun. Şi, cu blândeţea prudentă cu care mângâi un animal recunoscut ca fiind periculos, îl bătu pe braţ. Daţi-mi voie doar să…

— Niciodată! strigă Sălbaticul.

— Dragă prietene, te rog frumos…

— Aruncaţi la gunoi otrava aceea groaznică.

Cuvintele „Aruncaţi la gunoi” izbutiră să pătrundă prin straturile succesive de neînţelegere până în străfundurile conştiinţei gemenilor Delta. Din mulţime se înălţă un murmur de nemulţumire.

— Am venit să vă aduc libertatea, spuse Sălbaticul, întorcându-se din nou către gemeni. Am venit…

Funcţionarul nu-l mai auzi; se strecurase afară din vestibul şi căuta un număr în cartea de telefon.

— Nu e în apartamentul lui, rezumă Bernard situaţia, nu e la mine, nu e la tine. Nu e la Aphroditaeum; nu e la Centru şi nici la Colegiu. Unde s-o fi dus?

Helmholtz dădu din umeri. Se întorseseră de la lucru, convinşi că-l vor găsi pe Sălbatic aşteptându-i la unul sau celălalt din locurile lor obişnuite de întâlnire, dar nici urmă de el. Faptul în sine era supărător, deoarece avuseseră de gând să facă o scurtă călătorie până la Biarritz în sporticopterul cu patru locuri al lui Helmholtz. Dacă nu apărea în cel mai scurt timp, aveau să întârzie la masă.

— Îl mai aşteptăm cinci minute, zise Helmholtz. Dacă nu

apare la timp, atunci o să...

Îl întrerupse telefonul. Ridică receptorul:

— Alo!... Da, la telefon. Apoi, după ce ascultă mai multă vreme, înjură: Futu-i Fordul să-i fut! Vin imediat!

— Ce s-a întâmplat? întrebă Bernard.

— Era o cunoştinţă de-a mea de la Spitalul Park Lane. Sălbaticul e acolo. S-ar părea că şi-a ieşit din minţi. Oricum, e o treabă urgentă. Vii cu mine?

Se repeziră pe coridor spre lifturi.

— Dar vă place să fiţi robi? îl auziră ei pe Sălbatic când intrară în spital. Faţa îi era îmbujorată, ochii îi străluceau, arzând de indignare. Vă place să fiţi ca nişte copii de ţâţă? Da, copii de ţâţă, care „*scâncesc şi varsă în braţele dădacei*[47]" adăugă el când stupiditatea lor animalică îl exasperă până acolo, încât îl făcu să-i insulte pe cei pe care venise să-i mântuiască.

Insultele ricoşau însă de pe carapacea groasă a prostiei lor; se uitau ţintă la el cu ochi inexpresivi, plini de resentimente vagi şi încrâncenate.

— Da, da, „scâncind şi vărsând!" strigă el pur şi simplu.

Dăduse uitării şi mâhnirea şi remuşcările, şi compasiunea şi sentimentul datoriei, toate fiind parcă absorbite acum de o ură intensă, copleşitoare faţă de monştrii aceştia subumani.

— Nu vreţi să fiţi liberi, să fiţi oameni? Nici măcar nu înţelegeţi ce înseamnă umanitatea şi libertatea?

Mânia îl ajuta să vorbească mai curgător; cuvintele îi veneau mai uşor, şuvoi.

— Nu vreţi? Nu înţelegeţi? repetă el, fără a primi răspuns. Ei bine, atunci am să vă învăţ eu, continuă el crâncen. Am să vă fac liberi chiar şi fără voia voastră.

Şi, deschizând brusc o fereastră care dădea spre curtea interioară a spitalului, începu să arunce afară câte un pumn de cutiuţe cu tablete de soma.

O clipă gloata kaki rămase tăcută, înmărmurită, asistând la spectacolul acestui sacrilegiu inutil, privindu-l cu uimire şi groază.

— E nebun, şopti Bernard, făcând ochii mari. Au să-l omoare. Au să-l... Deodată din mulţime se înălţă un strigăt puternic; un val de trupuri se apropie ameninţător de Sălbatic. Ford să-l ajute! zise Bernard şi întoarse capul îngrozit.

— Ford îi ajută pe cei care se ajută singuri, zise Helmholtz

Watson şi râzând – efectiv râzând entuziasmat – îşi croi drum prin mulţime.

— Liberi, slobozi! strigă Sălbaticul şi, în timp ce cu o mână continua să arunce pe fereastră cutiuţele cu soma, cu cealaltă lovea chipurile uniforme ale celor ce se năpustiseră asupra lui. Liberi! şi deodată se trezi cu Helmholtz lângă el. Bunul meu prieten Helmholtz! – exclamă el continuând să dea cu pumnii. În sfârşit, oameni adevăraţi! mai strigă Sălbaticul aruncând tot timpul câte un pumn de otravă pe fereastră. Da, oameni! Oameni! Când nu mai rămăsese deloc otravă, înălţă cutia metalică şi le-o arată golită de conţinut, neagră.

— Sunteţi liberi!

Urlând, gemenii Delta îl atacară cu şi mai mare furie.

Şovăind, la marginea câmpului de luptă, Bernard îşi zise: „S-a sfârşit cu ei” şi, mânat de un impuls spontan, încercă să le vină în ajutor; apoi se răzgândi şi se opri; pe urmă, ruşinat, făcu iarăşi un pas înainte; pe urmă iar zăbovi în cumpănă şi rămase chinuit de umilitoarea incapacitate de decizie – gândindu-se ba că ei ar putea fi ucişi dacă nu-i ajută pe ei, ba că ar putea fi ucis el dacă le vine lor în ajutor – şi tocmai atunci (Slavă lui Ford!) dădură buzna înăuntru poliţiştii, cu vizorul bulbucat şi botul de purcel al măştilor de gaze.

Bernard se repezi în întâmpinarea lor. Începu să-şi agite braţele: era şi asta o acţiune, făcea şi el ceva. Strigă de mai multe ori „Ajutor!”, tot mai tare şi mai tare, ca să aibă iluzia că ajută şi el cu ceva:

— Ajutor! Ajutor! AJUTOR!

Poliţiştii îl împinseră la o parte şi se apucară de treabă. Trei dintre ei, cu sprayuri imense prinse pe umeri, pompară în aer nori groşi de vapori de soma. Alţi doi puseră în funcţiune sintetizatorul portabil de muzică pe care-l aduseseră cu ei. Cu pistoale cu apă încărcate cu un anestezic puternic, alţi patru îşi croiau drum prin mulţime şi-i doborau la pământ, cu fiecare nou jet de lichid, pe luptătorii mai înverşunaţi.

— Repede, repede! urlă Bernard. O să-i omoare dacă nu vă grăbiţi. O să-i… Oh!

Enervat de trăncăneala lui, unul dintre poliţişti îl stropi şi pe el cu pistolul cu apă. Bernard se clătină o secundă sau două pe picioarele care păreau să-şi fi pierdut oasele, tendoanele, muşchii, prefăcându-se în gelatină, şi până la urmă în ceva încă

şi mai lichid – apă: căzu fleaşcă la pământ.

Deodată, din sintetizator începu să vorbească un glas. Glasul Raţiunii, Glasul Înţelepciunii, Glasul Bunăstării. Banda sonoră se derula transmiţând cuvântarea sintetică anti-dezordine numărul doi (de forţă medie). Din străfundurile unei inimi inexistente, Glasul strigă:

— Prieteni, prieteni scumpi, răsuna Glasul atât de patetic pe un ton de reproş atât de tandru încât dindărătul măştilor lor de gaze până şi ochii poliţiştilor se înceţoşară pentru o clipă înecaţi în lacrimi. Ce înseamnă toate acestea? De ce nu sunteţi fericiţi şi buni laolaltă? Fericiţi şi buni, repetă Glasul. Trăiţi în pace, în pace.

Tremurând, preschimbându-se în şoaptă, amuţi pentru o clipă.

— Ah, ce tare aş vrea să fiţi fericiţi, reîncepu glasul cu seriozitate şi blândeţe infinită. Tare aş vrea să fiţi buni! Vă rog, vă rog mult, fiţi buni şi…

În două minute glasul şi vaporii de soma îşi făcură deja efectul. Cu ochii în lacrimi, gemenii Delta se sărutau şi se strângeau afectuos în braţe – câte şase gemeni deodată cuprinşi într-o largă îmbrăţişare, până şi Helmholtz şi Sălbaticul aproape că plângeau. De la Administraţie se aduse o cotă nouă de cutiuţe cu pilule; urmă o nouă distribuţie grăbită şi, în sunetele urărilor de rămas-bun rostite cu multă afecţiune de Glasul amplu, baritonal, gemenii se împrăştiară, vorbind printre suspine care ai fi zis că le frângeau inimile:

— La revedere, dragii mei, scumpii mei prieteni; şi Ford să vă aibă în pază! La revedere, dragii mei, scumpii mei prieteni, şi Ford să vă aibă în pază! Pe curând, dragii mei, scumpii mei…

După plecarea ultimilor gemeni Delta, poliţistul întrerupse curentul. Glasul îngeresc tăcu.

— Veniţi de voie bună, fără să vă opuneţi, sau trebuie să vă facem anestezie? întrebă plutonierul fluturându-şi ameninţător pistolul cu apă.

— O, venim fără să ne opunem, răspunse Sălbaticul tamponându-şi când buza spartă, când zgârietura de pe gât, când muşcătura de la mâna stângă.

Cu batista lipită de nasul care-i sângera, Helmholtz dădu şi el din cap a încuviinţare.

De-acuma treaz şi în stare să se ţină iarăşi pe picioare,

Bernard îşi alesese tocmai acest moment pentru a se furişa spre uşă cât mai discret cu putinţă.

— Hei, tu ăla de colo! strigă plutonierul, şi un poliţist cu mască de porc se repezi într-acolo şi-l apucă pe Bernard de umăr.

Bernard se întoarse cu un aer de candoare jignită, indignată. Să fugă? Nici prin cap nu-i trecuse una ca asta

— Deşi zău dacă înţeleg ce aveţi cu mine? îi spuse el plutonierului.

— Eşti prieten cu deţinuţii aceştia, nu?

— Mda… începu Bernard şi şovăi. De fapt, nu putea să nege: Da, de ce n-aş fi?

— Atunci, vino cu noi, zise plutonierul şi o luă înainte către ieşire şi către maşina de poliţie care aştepta jos.

Capitolul XVI

Încăperea în care fură băgaţi cei trei era biroul Controlorului.

— Forditatea Sa va coborî într-o clipă, le spuse majordomul Gama şi-i lăsă singuri.

Helmholtz râse zgomotos:

— Parcă ar fi o petrecere cu surogat de cofeină mai degrabă decât un proces, zise el şi se lăsă comod în cel mai luxos dintre fotoliile pneumatice. Hai, nu mai face mutra asta tristă, Bernard! adăugă el, observând faţa palidă şi deznădăjduită a prietenului său.

Dar Bernard nu se lăsă înveselit; fără să răspundă, fără măcar să se uite la Helmholtz, se duse şi se aşeză pe cel mai incomod scaun din încăpere, ales anume cu speranţa vagă că ar putea într-un fel sau altul să domolească mânia puterilor superioare.

Între timp, Sălbaticul umbla fără astâmpăr prin cameră, cercetând cu o vagă curiozitate superficială cărţile de pe rafturi, rolele de bandă magnetică şi sulurile de hârtie pentru maşina de citit, aflate în firidele numerotate cu grijă. Pe masa de sub fereastră se afla un volum masiv legat în imitaţie de piele neagră şi purtând mai multe T-uri mari de aur amboşate. Luă cartea şi o deschise. Era VIAŢA ŞI OPERA MEA, de Marele Nostru Ford.

Cartea fusese publicată la Detroit de Societatea pentru Răspândirea Cunoştinţelor Fordiene. Întoarse alene paginile, citi câte o propoziţie de ici, câte un paragraf de colo şi tocmai trăsese concluzia că nu-l interesează cartea, când se deschise uşa şi intră cu pas degajat şi vioi Controlorul Mondial Rezident în Europa Occidentală.

Mustapha Mond dădu mâna cu fiecare, dar i se adresă doar Sălbaticului:

— Vasăzică nu-ţi prea place civilizaţia, domnule Sălbatic?

Sălbaticul se uită la el. Se pregătise să mintă, să spună vrute şi nevrute sau să tacă posac; dar, încurajat de inteligenţa jovială pe care o răspândea chipul Controlorului, se hotărî să spună sincer adevărul:

— Nu.

Şi clătină din cap. Bernard tresări şi pe faţă i se întipări groaza. Ce avea să creadă Controlorul? A fi etichetat drept prieten al unui om care spunea că nu-i place civilizaţia – o

spunea deschis, şi cui? Tocmai Controlorului – era teribil.

— Bine, John, dar… începu el, însă o privire a lui Mustapha Mond îl reduse la o tăcere smerită.

— Bineînţeles, recunoscu în continuare Sălbaticul, există câteva lucruri foarte drăguţe. De exemplu, toată muzica aia care pluteşte prin aer…

— „*Îmi zumzăie-n urechi când leneşe-alăute, mii, când glasuri care, dacă m-aş trezi din somn prelung, m-ar adormi din nou*[48]”.

Faţa Sălbaticului se lumină dintr-odată de plăcere.

— Aţi citit-o şi dumneavoastră? Credeam că aici, în Anglia, nu cunoaşte nimeni cartea asta.

— Mai nimeni. Sunt unul dintre puţinii cititori ai ei. Ştii, e interzisă. Dar, întrucât aici eu fac legile, îmi pot îngădui să le mai şi încalc. Fără a fi pedepsit, domnule Marx, adăugă el, întorcându-se către Bernard. Numai că dumneata n-o poţi face, mă tem.

Bernard se cufundă într-o deznădejde şi mai chinuitoare.

— Dar de ce e interzisă? întrebă Sălbaticul.

Emoţia întâlnirii cu un om care-l citise pe Shakespeare îl făcuse să uite într-o clipă de orice altceva. Controlorul dădu din umeri.

— Pentru că e veche, ăsta e principalul motiv. Aici nu ne trebuie lucruri vechi.

— Chiar dacă sunt frumoase?

— Mai ales dacă sunt frumoase. Frumuseţea e atrăgătoare şi noi nu vrem ca oamenii să fie atraşi de lucruri vechi. Noi vrem să le placă cele noi.

— Bine, dar cele noi sunt atât de tâmpite şi de urâte. Filmele alea în care nu vezi decât elicoptere agitându-se de colo până colo şi-i simţi pe oameni sărutându-se – zise el strâmbându-se. „*Ţapi şi maimuţoi*[49]”!

Doar în vorbele lui Othello putea găsi un mijloc adecvat de a-şi transmite dispreţul şi ura.

— Oricum, nişte animale drăguţe şi blânde, murmură Controlorul într-o doară.

— De ce nu-i lăsaţi să vadă mai degrabă *Othello*?

— Ţi-am mai spus, e o vechitură. Şi, pe urmă, nici nu l-ar putea înţelege.

Da, asta era adevărat. Îşi aminti cum râsese Helmholtz Watson de *Romeo şi Julieta*. După o pauză spuse:

— Atunci, măcar un lucru nou care să semene cu *Othello* şi pe care oamenii l-ar putea înţelege.

— Asta vrem cu toţii să scriem, de mult, zise Helmholtz, rupând astfel tăcerea lui de până atunci.

— Dar nu-l veţi scrie niciodată, zise Controlorul. Pentru că dacă ar semăna într-adevăr cu *Othello*, nimeni nu l-ar înţelege, oricât de nou ar fi. Iar dacă ar fi cu adevărat nou, n-ar putea în niciun caz semăna cu *Othello*.

— De ce nu?

— Chiar aşa, de ce nu? reluă ca un ecou Helmholtz, începând şi el să uite realităţile neplăcute ale situaţiei în care se aflau. (Palid de spaimă şi îngrijorare, numai Bernard şi le aducea aminte; dar ceilalţi nu-l băgau în seamă.) De ce nu?

— Pentru că lumea noastră nu mai e aceeaşi ca a lui Othello. Nu poţi face automobile populare fără oţel – şi nu poţi face tragedii fără instabilitate socială. Dar acum lumea e stabilă. Oamenii sunt fericiţi; capătă ceea ce vor şi nu cer niciodată ceea ce nu pot căpăta. Sunt înstăriţi; trăiesc în siguranţă; nu se îmbolnăvesc niciodată; nu se tem de moarte; voioşi, nu le pasă de patimi şi de bătrâneţe; n-au mame şi taţi care să-i necăjească şi să-i sâcâie; n-au soţii ori copii ori iubiţi şi iubite care să le stârnească sentimente puternice; sunt condiţionaţi în aşa fel încât practic nu pot să se poarte decât aşa cum trebuie. Şi dacă ceva nu e în regulă, au la dispoziţie soma. Soma, pe care dumneata, domnule Sălbatic, te apuci s-o arunci pe fereastră în numele libertăţii. Libertate! spuse râzând Controlorul. Ca şi cum te-ai putea aştepta de la aceşti Delta să ştie ce-i aia libertate! Iar acum ai vrea ca ei să înţeleagă şi tragedia lui Othello. Dragul meu băiat!

Sălbaticul tăcu o vreme.

— Şi totuşi, insistă el cu încăpăţânare, *Othello* e bună, e mai bună decât filmele alea senzoriale.

— Bineînţeles, conveni Controlorul. Dar acesta este preţul pe care trebuie să-l plătim pentru stabilitate. Trebuie să alegi între fericire şi ceea ce pe vremuri oamenii numeau „artă superioară”. Pe aceasta noi am sacrificat-o. Am înlocuit-o cu filmele senzoriale şi cu orga de parfumuri.

— Bine, dar acestea nu spun nimic.

— Se spun doar pe sine; semnifică o mulţime de senzaţii agreabile pentru public.

— Bine, dar sunt… sunt spuse de un nătâng[50].

Controlorul râse:

— Nu eşti prea politicos cu prietenul dumitale, domnul Watson. Unul dintre cei mai distinşi ingineri ai emoţiilor pe care-i avem…

— Ba are dreptate, zise încruntat Helmholtz, Pentru că e, într-adevăr, o treabă nătângă. Să scrii când n-ai nimic de spus…

— Tocmai. Asta cere o enormă ingeniozitate. Fabrici automobile populare dintr-o cantitate minimă de oţel – şi opere de artă din nimic altceva decât senzaţiile pure.

Sălbaticul clătină din cap:

— Mie toate astea mi se par oribile.

— Fireşte. Adevărata fericire pare întotdeauna destul de palidă şi sordidă în comparaţie cu supra-compensaţiile chinurilor şi mizeriei sufleteşti. Şi, bineînţeles, stabilitatea nu e nici pe departe atât de spectaculoasă ca instabilitatea. Iar mulţumirea nu are nimic din strălucirea şi splendoarea unei lupte eficace împotriva nenorocirii, n-are nimic din pitorescul unei înfruntări cu ispita sau al unei prăbuşiri fatale aduse de patimă şi îndoială. Fericirea nu e niciodată măreaţă.

— Presupun că aveţi dreptate, încuviinţă după o pauză Sălbaticul. Dar trebuie neapărat să îmbrace forma atât de îngrozitoare a acelor gemeni?

Îşi trecu mâna peste ochi de parcă ar fi încercat să şteargă imaginea retrospectivă a acelor lungi şiruri de pitici identici de la mesele comune, turmele acelea de gemeni care stăteau la coadă la intrarea Gării Brentford a monoraiului, a acelor gângănii umane care viermuiau în jurul patului de moarte al Lindei, faţa repetată la infinit a atacatorilor lui. Îşi privi mâna stângă bandajată şi fu scuturat de un fior.

— Oribil! exclamă el.

— Da, dar cât de util! Văd că nu-ţi plac grupurile noastre bokanovskificate; dar te asigur că ele constituie temelia pe care se construieşte tot restul. Ei sunt giroscopul care stabilizează racheta statului nostru în zborul ei neabătut.

Glasul profund al Controlorului vibra palpitant; gesturile lui cuprindeau întregul spaţiu interstelar şi impulsul irezistibil al maşinii. Retorica lui Mustapha Mond se ridica aproape la nivelul Glasului sintetic.

— Mă întrebam, spuse Sălbaticul, de ce i-aţi mai făcut – din

moment ce din eprubetele alea puteţi scoate tot ce vreţi? Dacă tot munciţi la ele, de ce nu-i scoateţi pe toţi numai Alpha Dublu Plus?

Mustapha Mond râse:

— Pentru că nu dorim câtuşi de puţin să ni se taie beregata. Noi credem în fericire şi stabilitate. O societate de Alpha n-ar putea fi decât instabilă şi nefericită. Închipuie-ţi o fabrică în care să lucreze numai Alpha – adică indivizi separaţi şi neînrudiţi, cu ereditate bună şi condiţionaţi pentru a fi capabili (în anumite limite) să aibă o alegere liberă şi să-şi asume răspunderi. Ia închipuie-ţi cum ar arăta, repetă el.

Sălbaticul încercă să şi-o închipuie, dar nu reuşi.

— E o absurditate. Un om Alpha-Decantat, Alpha-Condiţionat, ar înnebuni dacă ar trebui să facă munca unor semicretini Epsilon – ar înnebuni său ar începe să spargă totul în jur. Nişte Alpha pot fi socializaţi total, dar cu condiţia să-i pui să facă o treabă demnă de un Alpha. Numai de la un Epsilon te poţi aştepta să facă nişte sacrificii de Epsilon, pentru simplul motiv că lui nu i se par a fi jertfe; ele constituie doar linia de minimă rezistenţă. Condiţionarea unui Epsilon i-a trasat nişte şine pe care trebuie să se deplaseze. Nu se poate opri; e predestinat. Chiar şi după decantare, el se află tot într-o eprubetă – o eprubetă invizibilă de fixaţii infantile şi embrionice. Bineînţeles că fiecare dintre noi (continuă dus pe gânduri Controlorul) trece prin viaţă într-o eprubetă sau un flacon. Dacă se întâmplă să fim Alpha, aceste recipiente în care ne aflăm sunt relativ enorme. Am suferi cumplit dacă am fi închişi într-un spaţiu restrâns. Nu poţi turna surogat de şampanie pentru casta superioară în flacoane pentru castele inferioare. E un lucru evident din punct de vedere teoretic şi a fost şi dovedit în practică. Rezultatul experimentului din Cipru a fost întru totul convingător.

— Ce experiment? întrebă Sălbaticul.

Mustapha Mond zâmbi:

— Mă rog, i-am putea spune o experienţă în domeniul reîmbutelierii, dacă vrei. A început în anul 473 de la Ford. Controlorii au curăţat insula Cipru de toţi locuitorii ei şi au recolonizat-o cu un grup special preparat de douăzeci şi două de mii de Alpha. Li s-a furnizat întregul utilaj agricol şi industrial de care aveau nevoie şi au fost lăsaţi să se administreze singuri. Rezultatul a confirmat toate previziunile teoretice: pământul n-a

fost lucrat cum trebuia; în toate fabricile izbucneau greve; legile erau călcate în picioare, ordinele erau nesocotite; toţi oamenii repartizaţi temporar la o muncă inferioară se ţineau numai de intrigi pentru a obţine posturile înalte, iar toţi cei care deţineau aceste posturi unelteau, la rândul lor, pentru a şi le păstra cu orice preţ. În mai puţin de şase ani a izbucnit un război civil a-ntâia. După ce au fost ucişi nouăsprezece mii din cei douăzeci şi două de mii de Alpha, supravieţuitorii au semnat în unanimitate o petiţie către Controlorii Mondiali, rugându-i să reia guvernarea insulei. Ceea ce s-a şi întâmplat. Şi uite aşa a sfârşit singura societate de Alpha pe care a cunoscut-o vreodată omenirea.

Sălbaticul oftă din rărunchi.

— Populaţia optimă, reluă Mustapha Mond, are ca model aisbergul: opt părţi din nouă sunt sub apă, numai a noua parte e la suprafaţă.

— Şi sunt fericiţi acolo sub apă?

— Mai fericiţi decât deasupra ei. Mai fericiţi decât, de exemplu, prietenii dumitale de aici, adăugă el arătându-i cu degetul pe Helmholtz şi Bernard.

— În pofida muncii aceleia îngrozitoare?

— Îngrozitoare? Lor nu li se pare aşa. Dimpotrivă, le place. E uşoară, e simplă ca o joacă de copii. Niciun fel de încordare pentru mintea sau muşchii lor. Şapte ore şi jumătate de muncă neistovitoare şi apoi raţia de soma şi jocurile şi copulaţia fără restricţii şi filmele senzoriale, ce altceva şi-ar mai putea dori? E adevărat, ar putea cere reducerea orelor de lucru. Şi, bineînţeles, le-am putea oferi un program redus. Din punct de vedere tehnic, ar fi cum nu se poate mai simplu să reducem orarul de lucru al tuturor castelor inferioare la trei sau patru ceasuri pe zi. Dar asta i-ar face oare mai fericiţi? Aş, de unde. S-a experimentat şi acest lucru, acum mai bine de un secol şi jumătate. În întreaga Irlandă s-a instaurat ziua de lucru de patru ore. Şi care au fost rezultatele ei? Nelinişte socială şi un spor considerabil al consumului de soma; asta a fost tot. Cele trei ore şi jumătate de *loisir* – timp liber – în plus erau departe de a constitui un izvor de fericire – până într-atât încât oamenii se simţeau constrânşi să-şi ia vacanţă de la ele. Biroul nostru de invenţii geme de planuri pentru economisirea eforturilor. Sunt mii de proiecte, adăugă Mustapha Mond cu un gest generos. Şi de ce nu le punem în aplicare? Tocmai de dragul muncitorilor. Ar

fi de-a dreptul o cruzime să-i lovim cu un loisir excesiv. La fel şi cu agricultura. Dacă am vrea, am putea fabrica sintetic toate alimentele, până la ultima bucăţică. Dar n-o facem. Preferăm să păstrăm pe ogoare o treime din populaţie. Şi asta pentru binele ei – căci ia mai mult timp producerea hranei din pământ decât din fabrică. Şi, pe urmă, trebuie să ne mai gândim şi la stabilitatea noastră. Noi nu vrem să ne schimbăm. Fiecare schimbare reprezintă o ameninţare la adresa stabilităţii. Iată un motiv în plus pentru care aplicăm cu atâta zgârcenie noile invenţii. Orice descoperire în domeniul ştiinţei pure este potenţial subversivă; până şi ştiinţa trebuie uneori să fie tratată ca un posibil inamic. Da, da, chiar şi ştiinţa.

Ştiinţa? Sălbaticul se încruntă. Cunoştea cuvântul, dar n-ar fi putut spune exact ce înseamnă. Shakespeare şi cu bătrânii din pueblo nu pomeniseră niciodată de ştiinţă, iar de la Linda nu prinsese decât nişte vagi aluzii: ştiinţa era o chestie cu care făceai elicoptere, ceva care te făcea să râzi la Sărbătoarea Recoltei, ceva care te împiedica să te zbârceşti şi să-ţi pierzi dinţii.

Sălbaticul făcu un efort disperat de a prinde înţelesul vorbelor Controlorului.

— Da, da, continuă Mustapha Mond, iată încă un element al rubricii „Costul stabilităţii”. Nu numai arta este incompatibilă cu fericirea, ci şi ştiinţa. Ştiinţa e periculoasă; trebuie să avem multă grijă, s-o ţinem în lanţ şi cu botniţă.

— Cum aşa? se minună Helmholtz. Bine, dar noi mereu spunem că ştiinţa e totul. E una dintre platitudinile repetate în cadrul hipnopedagogiei.

— De trei ori pe săptămână între orele treisprezece şi şaptesprezece, se amestecă Bernard.

— Şi toată propaganda pe care o facem ştiinţei la Colegiu…

— Da; dar cărei ştiinţe? întrebă sarcastic Mustapha Mond. Voi n-aveţi niciun fel de pregătire ştiinţifică, aşa că nu puteţi judeca problema. Eu, în schimb, am fost la vremea mea un fizician destul de bun. Chiar prea bun – în orice caz, destul de bun ca să-mi dau seama că toată ştiinţa noastră e doar o carte de bucate, cu o teorie gastronomică ortodoxă, pe care nimeni n-are voie s-o pună la îndoială, şi o listă de reţete la care nu se poate adăuga nimic decât cu permisiunea specială a bucătarului-şef. Eu sunt acum bucătarul-şef. Dar pe vremuri am fost un tânăr

ajutor de bucătar ros de curiozitate. Am început să gătesc puţin pe cont propriu. Am gătit pe o linie neortodoxă, în taină. De fapt, am făcut un pic de ştiinţă adevărată, adăugă el şi apoi tăcu.

— Şi ce s-a întâmplat? îl întrebă Helmholtz Watson.

Controlorul oftă:

— Cam ceea ce o să vi se întâmple şi vouă, tinerilor. Era cât pe-aci să fiu trimis pe o insulă.

Cuvintele acestea avură un efect galvanic asupra lui Bernard, stârnindu-i o ieşire violentă şi lipsită de decenţă:

— Să mă trimiteţi pe o insulă? Tocmai pe mine?

Sări în sus, străbătu încăperea şi începu să gesticuleze în faţa Controlorului.

— Pe mine nu mă puteţi trimite. N-am făcut nimic. Ceilalţi au fost de vină. Jur că ceilalţi au fost.

Şi întinse un deget acuzator către Helmholtz şi către Sălbatic.

— Vai, vă rog, nu mă trimiteţi în Islanda, promit solemn să fac tot ce trebuie. Vă rog mult să-mi acordaţi o şansă. Vă rog, acordaţi-mi o şansă.

Şi lacrimile începură să-i şiroiască pe obraji.

— Vă rog să mă credeţi că e vina lor, suspină el. Şi nu în Islanda. Ah, o rog pe Forditatea Voastră, o rog mult...

Şi, într-un paroxism de umilinţă abjectă, se aruncă în genunchi la picioarele Controlorului. Mustapha Mond încercă să-l ridice; dar Bernard se încăpăţâna să se gudure ca un câine bătut; vorbele îi ieşeau din gură şuvoi, fără încetare. Până la urmă Controlorul se văzu silit să sune după al patrulea secretar, căruia îi porunci:

— Adu trei oameni şi du-l pe domnul Marx într-un dormitor. Fă-i o vaporizare bună cu soma, pe urmă pune-l în pat şi lasă-l să se liniştească.

Al patrulea secretar ieşi şi se întoarse cu nişte valeţi gemeni, în uniforme verzi. Bernard fu scos din încăpere, în pofida ţipetelor şi suspinelor lui jalnice.

— Parcă ar fi vrut cineva să-i taie gâtul, aşa de tare se văicăreşte, zise Controlorul când se închise uşa. Pe când, de fapt, dacă ar avea măcar un pic de minte în cap, ar înţelege că pedeapsa aceasta e în realitate o răsplată pentru el. E trimis pe o insulă, adică într-un loc unde va întâlni grupurile cele mai interesante de bărbaţi şi femei care pot fi găsiţi undeva pe

lume. Toţi oamenii care, dintr-un motiv sau altul, au devenit prea individualişti, prea plini de sine pentru a se mai putea încadra în viaţa unei comunităţi. Toţi oamenii care nu sunt mulţumiţi de ortodoxie, care au idei proprii, independente. Cu alte cuvinte, toţi cei care sunt cineva. Aproape că te invidiez, domnule Watson.

Helmholtz pufni în râs:

— Atunci, de ce nu sunteţi şi dumneavoastră pe o insulă?

— Pentru că, în cele din urmă, am preferat locul ăsta. Mi s-a dat să aleg: ori să fiu trimis pe o insulă unde aş putea să-mi continuu cercetările în domeniul meu, al ştiinţei pure, ori să fiu angajat la Consiliul Controlorilor, cu perspectiva de a urca treptat până la un post de Controlor. Am ales această variantă şi am lăsat baltă ştiinţa.

După o scurtă pauză adăugă:

— Uneori tânjesc după ştiinţă. Fericirea e un stăpân aspru – mai ales fericirea altora. Un stăpân mult mai aspru – dacă nu eşti condiţionat în aşa fel încât s-o accepţi fără să pui niciun fel de întrebări – decât e adevărul. Oftă, tăcu din nou, apoi reluă pe un ton mai vioi:

— Mă rog, datoria e datorie. Nu poţi să ţii seama numai de preferinţe. Mă interesează adevărul, îmi place ştiinţa. Dar adevărul e o ameninţare, iar ştiinţa e un pericol public. E la fel de periculoasă pe cât a fost de benefică înainte. Ne-a oferit echilibrul cel mai stabil din întreaga istorie a omenirii. Prin comparaţie, chiar şi cel al Chinei părea îngrozitor de nesigur; nici măcar matriarhatul primitiv n-a fost mai stabil decât epoca noastră. Şi toate astea, repet, mulţumită ştiinţei. Dar nu-i putem îngădui ştiinţei să ducă de râpă toată treaba bună pe care am făcut-o. Tocmai de aceea îi limităm cu atâta grijă aria cercetărilor – şi de aceea era cât pe-aci să fiu trimis pe o insulă. Noi nu-i putem permite ştiinţei să se ocupe de altceva decât de problemele cele mai imediate ale momentului. Toate celelalte studii ştiinţifice sunt descurajate cu multă grijă şi sârguinţă. E foarte curios – continuă el după o scurtă pauză – să citeşti ce scriau oamenii din vremea Marelui Ford despre progresul ştiinţei. După cât se pare, ei îşi închipuiau că aceasta ar putea fi lăsată să meargă înainte la nesfârşit, indiferent de toate celelalte lucruri. Cunoaşterea era binele cel mai înalt, adevărul constituia valoarea supremă; tot restul era secundar şi

subordonat lor. Dar, într-adevăr, încă de pe atunci ideile începeau să se schimbe. Însuşi Marele Ford a făcut foarte mult pentru a deplasa accentul de la adevăr şi frumuseţe către confort şi fericire. Schimbarea era cerută de producţia de masă. Fericirea universală face să se învârtească mereu roţile; adevărul şi frumuseţea n-o pot face. Şi, bineînţeles, ori de câte ori masele puneau mâna pe puterea politică, ceea ce conta era fericirea, mai degrabă decât adevărul şi frumuseţea. Şi totuşi, în pofida tuturor lucrurilor, se permiteau încă fără nicio restricţie cercetările ştiinţifice. Oamenii mai vorbeau de adevăr şi frumuseţe, ca şi cum ar fi fost bunurile cele mai de preţ. Asta până la Războiul de nouă ani. Acest război i-a făcut însă cu adevărat să-şi schimbe mentalitatea. Ce rost mai are adevărul sau frumuseţea sau cunoaşterea, când de jur-împrejurul tău explodează bombe bacteriologice? Atunci a început să fie întâia oară controlată ştiinţa – după Războiul de nouă ani. Atunci s-au arătat oamenii dispuşi să li se controleze până şi poftele. Totul pentru o viaţă liniştită. Şi de atunci încoace nu facem decât să controlăm. Bineînţeles că adevărul a avut de suferit. Dar fericirea a avut numai de câştigat. Nu poţi căpăta totul pe gratis. Fericirea are şi ea un preţ, care trebuie plătit. Dumneata, domnule Watson, plăteşti pentru ea – plăteşti pentru că întâmplător te interesează prea mult frumuseţea. Pe mine m-a interesat prea mult adevărul; şi am plătit şi eu.

— Dar dumneavoastră n-aţi fost trimis pe o insulă, spuse Sălbaticul, care nu mai vorbise de mult.

Controlorul zâmbi:

— Tocmai aşa am plătit. Alegându-mi să slujesc fericirea. A altora – nu a mea. După o pauză adăugă: norocul face să fie foarte multe insule pe lume. Nu ştiu ce ne-am face fără ele. Probabil v-am băga pe toţi în camera de exterminare. Apropo, domnule Watson, ai prefera clima tropicală? De exemplu, insulele Marchize? Ori arhipelagul Samoa? Sau, dimpotrivă, o climă mai înviorătoare?

Helmholtz se ridică de pe scaunul pneumatic:

— Aş prefera o climă foarte rea. Cred că într-o asemenea climă omul ar putea scrie mai bine. De exemplu, dacă ar bate vânturi puternice şi uragane…

Controlorul încuviinţă din cap:

— Îmi place dârzenia dumitale, domnule Watson. O apreciez

chiar foarte mult. Tot atât de mult pe cât o dezaprob în calitatea mea oficială. Zâmbi: Ce-ai zice de insulele Falkland?

— Da, cred că mi-ar conveni, spuse Helmholtz. Dar acum, dacă nu vă supăraţi, m-aş duce să văd ce face bietul Bernard.

Capitolul XVII

— Arta, ştiinţa – s-ar părea că aţi plătit cu un preţ foarte mare fericirea dumneavoastră, spuse Sălbaticul când rămase singur cu Controlorul. Mai există şi altceva?

— Mă rog, religia, fireşte, răspunse Mustapha Mond. A existat pe vremuri ceva care se numea Dumnezeu – înainte de Războiul de nouă ani. A, dar era să uit; presupun că dumneata ştii totul despre Dumnezeu.

— Păi…

Sălbaticul şovăi. Ar fi vrut să spună ceva despre singurătate, despre noapte, despre mesa întinzându-se palidă în lumina lunii, despre prăpastie, despre prăbuşirea în umbră şi întuneric, despre moarte. Ar fi vrut să vorbească; dar nu găsea cuvinte potrivite. Nici măcar din Shakespeare.

Între timp, Controlorul trecuse în partea cealaltă a încăperii, iar acum deschidea un seif mare plasat în perete între două biblioteci. Uşa grea de metal se deschise de tot. Scotocind prin întunericul dinăuntru, Mustapha Mond spuse:

— E un subiect care m-a interesat întotdeauna. Scoase afară un volum mare, cu coperte negre: De exemplu, n-ai citit niciodată asta.

Sălbaticul luă cartea şi citi cu glas tare pe pagina titlu:

— *Sfânta Scriptură, cuprinzând Vechiul şi Noul Testament.*

— Şi nici asta.

Era o cărticică micuţă, rămasă fără coperţi.

— *De l'imitatione Christi*[51].

— Şi nici asta.

Îi mai dădu un volum.

— *Variaţiile experienţei religioase de William James*[52], citi Sălbaticul.

— Şi mai am şi altele din astea, continuă Mustapha Mond, aşezându-se la loc pe scaun. O întreagă colecţie de cărţi pornografice de pe vremuri. Dumnezeu în seif şi Ford pe raft – comentă el râzând şi arătând către biblioteca lui aflată la vedere – rafturile cu cărţi, rastelele de bobine pentru maşini de citit şi role de magnetofon.

— Dar dacă ştiţi despre Dumnezeu, de ce nu le spuneţi şi lor? întrebă indignat Sălbaticul. De ce nu le daţi cărţile acestea despre Dumnezeu?

— Din acelaşi motiv pentru care nu le dăm nici *Othello*: sunt vechi; sunt despre Dumnezeul de acum nu ştiu câte veacuri. Nu despre Dumnezeu cel de acum.

— Dar Dumnezeu nu se schimbă.

— Oamenii însă, da.

— Şi ce contează?

— Contează enorm, spuse Mustapha Mond. Se ridică din nou şi se îndreptă spre seif. A existat un individ numit Cardinalul Newman[53], exclamă el în treacăt, un fel de Cantor-Şef al unui Cor Comunitar.

— „*Eu, Pandolfo, Cardinalul frumosului Milano*[54]”. Am citit despre ei în Shakespeare.

— Bineînţeles. Ei, după cum spuneam, a existat un individ numit Cardinalul Newman. A, uite-i cartea. Şi o scoase afară. Acum, dacă tot am umblat, am s-o scot şi pe asta. E scrisă de un oarecare Maine de Biran[55] A fost filozof, dacă ştii ce înseamnă asta.

— „*Un om care visează mai puţine lucruri decât se află în cer şi pe pământ*[56]”, răspunse prompt Sălbaticul.

— Chiar aşa. Uite, am să-ţi citesc unul dintre lucrurile la care chiar „visa” la un moment dat. Între timp, ascultă ce spunea acest vechi Cantor-Şef... Deschise cartea într-un loc unde pusese un semn şi începu să citească: „*Noi nu ne aparţinem nouă înşine, după cum nici ceea ce avem nu este al nostru. Noi nu ne-am creat pe noi înşine, nu putem avea putere supremă asupra noastră. Nu suntem propriii noştri stăpâni. Suntem proprietatea lui Dumnezeu. Nu e oare o fericire pentru noi să vedem lucrurile astfel? E oare vreo fericire sau vreo mângâiere să socotim că noi «suntem ai noştri»? Se prea poate să gândească astfel cei tineri şi prosperi. Acestora s-ar zice că li se pare mare lucru să aibă totul, după cum gândesc ei, şi toate să meargă după capul lor – să nu depindă de nimeni – să nu trebuiască să se gândească la nimic din ceea ce nu văd cu ochii, să scape de bătaia de cap plictisitoare a permanentei recunoaşteri, a permanentei rugăciuni, a permanentei raportări a aceea ce fac din vrerea altcuiva. Dar, pe măsură ce timpul trece, şi ei, la fel ca toţi oamenii, vor constata că independenţa nu e făcută pentru om – că este o stare nefirească – care merge o vreme, dar nu ne poate duce în siguranţă până la capăt...*”.

Mustapha Mond făcu o pauză, lăsă jos prima carte şi, ridicând-

o pe cealaltă, o răsfoi:

— Ia să luăm pasajul ăsta, de exemplu, zise el, şi începu lectura cu glasul lui profund: „*Omul îmbătrâneşte; simte în el acea senzaţie fundamentală de slăbiciune, de apatie, de neplăcere care însoţeşte îmbătrânirea; şi, simţindu-se astfel, îşi închipuie că e pur şi simplu bolnav, şi-şi alină temerile cu gândul că această situaţie tulburătoare se datorează unei cauze anume, de care speră să scape, ca de o boală. Închipuiri deşarte! Boala aceasta este bătrâneţea; şi e o boală cumplită. Se zice că tocmai teama de moarte şi de ceea ce vine după moarte îi face pe oameni să se întoarcă spre credinţa religioasă pe măsură ce înaintează în vârstă. Dar propria mea experienţă mi-a adus convingerea că, pe lângă asemenea spaime ori închipuiri, sentimentul religios tinde să se dezvolte pe măsură ce înaintăm în vârstă; să se dezvolte pentru că, pe măsură ce patimile se potolesc, pe măsură ce fantezia şi sensibilităţile sunt mai puţin stârnite şi mai greu de stârnit, raţiunea noastră e tot mai puţin tulburată în funcţionarea ei, mai puţin întunecată de imaginile, dorinţele şi abaterile care o absorbeau pe vremuri; drept care, Dumnezeu apare ca dindărătul unui nor; sufletul nostru simte, vede izvorul tuturor luminilor şi se întoarce către el, în mod firesc şi inevitabil; căci acum, când tot ceea ce i-a dat lumii senzoriale viaţă şi farmec a început să se scurgă tot mai departe de noi, acum, când existenţa fenomenală nu mai este susţinută de impresii din interior sau din exterior, simţim nevoia să ne sprijinim pe ceva care dăinuie, ceva care n-o să ne trădeze niciodată – o realitate, un adevăr absolut şi etern. Da, în mod inevitabil ne întoarcem către Dumnezeu; căci acest sentiment religios este prin însăşi natura lui atât de pur, atât de încântător pentru sufletul care îl cunoaşte, încât ne despăgubeşte pentru toate celelalte pierderi suferite*”.

Mustapha Mond închise cartea şi se lăsă pe speteaza scaunului.

— Unul dintre numeroasele lucruri din cer şi de pe pământ la care aceşti filozofi n-au visat este acesta (şi făcu un gest larg cu mâna), adică noi, lumea modernă. Citi iar: „*Nu poţi fi independent de Dumnezeu decât atâta vreme cât te bucuri de tinereţe şi prosperitate; independenţa nu e suficientă pentru a te duce fără primejdii până la capăt*”. Ei bine, acum noi ne bucurăm de tinereţe şi prosperitate până la capăt. Ce urmează?

Fără doar şi poate, faptul că ne putem permite să fim independenţi de Dumnezeu. „*Sentimentul religios ne va despăgubi pentru toate pierderile suferite*”. Dar, de fapt, noi nu suferim niciun fel de pierderi care să trebuiască să ne fie compensate; sentimentul religios este de prisos. Şi de ce ar trebui să mai alergăm în căutarea unui înlocuitor al dorinţelor tinereşti, când acestea nu ne lipsesc niciodată? De ce să căutăm un surogat pentru distracţii, când continuăm să ne bucurăm până în ultima clipă de toate prostioarele şi năzbâtiile de altădată? Ce nevoie mai avem de repaus, când minţile şi trupurile noastre continuă să savureze din plin activitatea? Ce nevoie mai avem de consolări, când avem soma? De ce ne mai trebuie ceva constant şi neschimbător, când există ordinea socială?

— Deci dumneavoastră credeţi că nu există Dumnezeu?

— Ba nu, eu cred că probabil există un Dumnezeu.

— Atunci de ce…?

Mustapha Mond îl opri cu un gest şi continuă:

— Dar el se manifestă în moduri diferite pentru oameni diferiţi. În vremurile pre-moderne s-a manifestat sub forma fiinţei descrise în aceste cărţi. Acum însă…

— Cum se manifestă acum?

— Păi se manifestă ca o absenţă; ca şi cum nici nu ar exista.

— Asta e din vina voastră.

— Hai să zicem din vina civilizaţiei. Dumnezeu nu e compatibil cu maşinile, cu medicina ştiinţifică şi cu fericirea universală. Trebuie să faci o opţiune. Civilizaţia noastră a ales maşinile şi medicina şi fericirea. Tocmai de aceea trebuie să ţin încuiate în seif toate cărţile astea. Sunt obscene. Oamenii ar fi şocaţi dacă…

Sălbaticul îl întrerupse:

— Bine, dar nu este firesc să simţi că există un Dumnezeu?

— Ai putea la fel de bine să te întrebi dacă e firesc să te închei la pantaloni cu fermoare, zise sarcastic Controlorul. Dumneata îmi aminteşti de un alt individ din ăia de demult, numit Bradley[57]. El definea filozofia drept descoperirea unei raţiuni greşite pentru ceea ce omul crede în mod instinctiv. De parcă omul ar crede ceva în mod instinctiv! Omul crede anumite lucruri pentru ca a fost condiţionat să le creadă. Descoperirea unor raţiuni greşite ale lucrurilor pe care le crezi, din alte raţiuni,

greşite – asta înseamnă filozofia. Oamenii cred în Dumnezeu pentru că au fost condiţionaţi să creadă în el.

— Şi totuşi, insistă Sălbaticul, e firesc să crezi în Dumnezeu când eşti singur – singur de tot în toiul nopţii, gândindu-te la moarte...

— Dar acum oamenii nu sunt niciodată singuri! zise Mustapha Mond. Noi îi facem să urască singurătatea; şi le aranjăm vieţile astfel încât le e aproape imposibil să mai fie vreodată singuri.

Sălbaticul clătină posomorât din cap. La Malpais suferise pentru că fusese ostracizat de la activităţile obşteşti din pueblo, în Londra civilizată suferea pentru că nu mai putea scăpa de activităţile acestea comunitare, nu putea să se bucure niciodată de tihna singurătăţii.

— Vă amintiţi fragmentul acela din *Regele Lear*? întrebă într-un târziu Sălbaticul: „*Ciudat de drepţi sunt zeii, când păcatul ce ne-a plăcut să-l facem ni-i pedeapsa: cu ochii lui plăti şi tata noaptea păcatului din care te-ai născut*[58]”, iar Edmund răspunde – nu uitaţi că e rănit, pe moarte: „*E prea adevărat ce spui, şi roata norocului oprită-i pentru mine*[59]”. Ei, de asta ce spuneţi? Nu s-ar părea că există un Dumnezeu care chiverniseşte lucrurile, împărţind pedepse şi răsplăţi?

— Da, chiar aşa ţi se pare? îl întrebă la rândul lui Controlorul. Îţi poţi îngădui tot soiul de vicii plăcute cu o femeie stearpă, fără să rişti să-ţi scoată ochii amanta fiului tău: „*Roata norocului oprită-i pentru mine*”. Dar unde ar fi astăzi Edmund? S-ar lăfăi pe un fotoliu pneumatic, cu mâna pe după talia unei fete, sugându-şi guma de mestecat cu hormoni sexuali şi privind un film senzorial. Zeii sunt drepţi, nu încape nicio îndoială, dar codul legilor lor este dictat, în ultimă instanţă, de oamenii care organizează societatea, Providenţa ia exemplu de la oameni.

— Sunteţi sigur? întrebă Sălbaticul. Sunteţi chiar atât de sigur că Edmund cel din fotoliul pneumatic n-a fost pedepsit tot atât de aspru ca şi Edmund care e rănit şi căruia odată cu sângele i se scurge din trup şi viaţa? Zeii sunt drepţi. N-au folosit ei viciile plăcute lui ca un mijloc de a-l degrada şi înjosi?

— De a-l degrada? Din ce situaţie? De pe ce treaptă? Ca cetăţean fericit, muncitor şi, totodată, ca bun consumator, este perfect. Bineînţeles, dacă alegi vreun alt etalon decât al nostru, atunci ai putea eventual să spui că a fost înjosit. Dar trebuie să te menţii în limitele aceluiaşi cod de postulate. Nu poţi să joci

golf electromagnetic după regulile Popicelor centrifuge.

— „*Fiindcă vitejia şi onoarea au inimi iepureşti când raţiunea le-ndoapă gândul; multa judecată înfricoşează inima bărbată*[60]”.

— Ei haide, haide, ripostă Mustapha Mond, împingi lucrurile cam prea departe, nu crezi?

— Dacă v-aţi îngădui să vă gândiţi la Dumnezeu, nu v-aţi lăsa degradaţi de viciile plăcute. Aţi avea un motiv să îndураţi răbdători lucrurile, să le faceţi cu multă bărbăţie. Am văzut asta la indieni.

— Nu mă-ndoiesc, îi replică Mustapha Mond. Numai că noi nu suntem indieni. Nu e câtuşi de puţin nevoie ca un om civilizat să suporte vreun lucru de-a dreptul neplăcut. Iar în ceea ce priveşte facerea unor lucruri, ferească Ford să-i intre cumva în cap o asemenea idee. Întreaga ordine socială s-ar răsturna dacă oamenii ar începe să facă lucrurile după capul lor.

— Bine, dar atunci cum rămâne cu abnegaţia? Dacă aţi avea un Dumnezeu, aţi avea un motiv de abnegaţie.

— Dar civilizaţia industrială nu este posibilă decât în absenţa abnegaţiei. Desfătarea individului trebuie împinsă până la limitele impuse de igienă şi de economie. Altfel, roţile mecanismului ar înceta să se mai învârtească.

— Dar aţi avea un motiv de castitate! spuse Sălbaticul roşind puţin în timp ce rostea aceste cuvinte.

— Castitatea înseamnă patimă, castitatea înseamnă neurastenie. Patima şi neurastenia înseamnă instabilitate. Iar instabilitatea înseamnă sfârşitul civilizaţiei. Nu poţi avea o civilizaţie durabilă fără o mulţime de vicii plăcute.

— Dar Dumnezeu este cauza a tot ce e nobil şi frumos şi eroic. Dacă aţi avea un Dumnezeu…

— Tinere dragă, îi zise prietenos Mustapha Mond, civilizaţia n-are câtuşi de puţin nevoie de nobleţe sau de eroism. Chestiile astea sunt doar simptome ale ineficacităţii politice. Într-o societate ca a noastră, organizată corespunzător, nimeni nu are prilejul de a deveni nobil sau erou. Pentru ca să se nască un asemenea prilej, ar trebui să se destabilizeze de tot situaţia. Acolo unde sunt războaie, unde oamenii sunt dezbinaţi în convingerile sau ataşamentele lor, unde apar ispite cărora trebuie să li se împotrivească, lucruri îndrăgite care trebuie obţinute ori apărate prin luptă – acolo, evident, capătă oarecare sens nobleţea şi eroismul. Dar azi nu mai avem războaie. Şi se

iau cele mai mari precauţii pentru a-i împiedica pe oameni să se îndrăgostească prea tare de cineva. Nu mai există dezbinări în materie de convingeri sau ataşamente; eşti condiţionat astfel încât să nu poţi să nu faci ceea ce trebuie. Iar ceea ce trebuie să faci este în general atât de agreabil – şi li se dă frâu liber atâtor impulsuri fireşti – încât, de fapt, nu există ispite cărora să li te împotriveşti. Iar dacă vreodată, din cine ştie ce ghinion nemaipomenit, s-ar întâmpla cumva ceva neplăcut, păi, na, există întotdeauna soma care să-ţi ofere o sărbătoare sau o vacanţă, posibilitatea de a fugi de realitate. Ai întotdeauna la îndemână soma ca să-ţi potolească furia, să te împace cu duşmanii, să te facă răbdător şi capabil să înduri multă vreme, orice. În trecut nu puteai realiza aceste lucruri decât cu mari eforturi şi după ani îndelungaţi de educaţie morală chinuitoare. Acum înghiţi două-trei tablete de o jumătate de gram şi gata. Acum oricine poate fi virtuos. Poţi duce cu tine într-o sticluţă cel puţin jumătate din etică. Creştinismul fără lacrimi – asta este soma.

— Bine, dar lacrimile sunt necesare. Nu vă aduceţi aminte ce spunea Othello? „*Furtuna tot mereu de mi-ar aduce atât senin, atunci să sufle vântul trezind şi moartea*[61]”.

Era o poveste pe care ne-o spunea un indian bătrân, despre Fata de la Matsaki. Flăcăii care voiau s-o ia de nevastă trebuiau să sape grădina o dimineaţă întreagă. Treaba părea un fleac; dar roiau pe acolo muşte şi ţânţari – gângănii din acelea vrăjite. Cei mai mulţi dintre flăcăi pur şi simplu nu rezistau la înţepăturile şi muşcăturile lor. Dar cel care a rezistat – acela a câştigat mâna fetei.

— Fermecător! Dar în ţările civilizate, spuse Controlorul, poţi să posezi fetele fără să fii nevoit să le sapi grădina; în schimb, nu mai sunt nici muşte, nici ţânţari care să te înţepe. De veacuri întregi am scăpat de asemenea gângănii.

Sălbaticul încuviinţă din cap, dar încruntă din sprâncene:

— Aţi scăpat de ele. Da, aşa faceţi cu toate. Scăpaţi de toate neplăcerile, în loc să învăţaţi să le faceţi faţă. „*Mai vrednic oare e să rabzi în cuget a vitregiei praştii şi săgeţi, sau fierul să-l ridici asupra mării de griji – şi să le curmi*[62]*”?* Dar voi nu faceţi nici una, nici alta. Nici nu răbdaţi, nici nu ridicaţi sabia asupra lor. Doar desfiinţaţi praştiile şi săgeţile. E prea uşor aşa. Amuţi brusc, cu gândul la maică-sa. În rezerva ei de la etajul treizeci şi

şapte, Linda plutise pe o mare de lumini cântătoare şi de mângâieri parfumate – plutise departe, dincolo de spaţiu, dincolo de timp, departe de închisoarea amintirilor ei, a obiceiurilor ei, a trupului ei îmbătrânit şi buhăit. Iar Tomakin, ex-director al Incubatoarelor şi Condiţionării, Tomakin era încă în concediu – în vacanţă, departe de umilinţe şi dureri, într-o lume în care nu putea auzi cuvintele acelea, râsul acela batjocoritor, nu putea vedea faţa aceea hidoasă, nu putea simţi braţele acelea umede şi flasce în jurul gâtului, într-o lume frumoasă…

— Ceea ce v-ar trebui, măcar din când în când, ca o schimbare, ar fi ceva care să stârnească lacrimi, continuă Sălbaticul. Aici nimic nu costă destul.

— Douăsprezece milioane şi jumătate de dolari – i se împotrivise Henry Foster când Sălbaticul îi spusese şi lui acelaşi lucru. Douăsprezece milioane şi jumătate – atât a costat noul Centru de Condiţionare. Niciun cent mai puţin.

— „*Încredinţând ce-i muritor şi şubred norocului, primejdiei şi morţii, pentru un ciob*[63]”. Asta nu înseamnă nimic? întrebă el, ridicând ochii către Mustapha Mond. Şi asta lăsându-l la o parte pe Dumnezeu – deşi fireşte că Dumnezeu ar putea fi motivul. A trăi înfruntând primejdia nu înseamnă nimic?

— Ba da, chiar foarte mult, răspunse Controlorul. Bărbaţilor şi femeilor trebuie să li se stimuleze din când în când secreţia de adrenalină.

— Cum? îl întrebă Sălbaticul, fără să înţeleagă.

— E una dintre condiţiile sănătăţii perfecte. Tocmai de aceea am impus ca obligatorii tratamente cu SPV.

— SPV?

— Surogat de Pasiune Violentă. Administrat cu regularitate o dată pe lună. Inundăm întregul sistem al organismului cu adrenalină. Este echivalentul fiziologic complet al spaimei şi al furiei. Are toate efectele tonice ale uciderii Desdemonei şi ale suferinţelor ei când o strânge de gât Othello – dar fără niciunul dintre inconvenientele acestora.

— Dar mie îmi plac inconvenientele.

— Nouă nu. Noi preferăm să facem totul într-un mod confortabil.

— Eu unul nu vreau confort. Îl vreau pe Dumnezeu, vreau poezie, vreau primejdie adevărată, vreau libertate, vreau bunătate. Vreau păcatul.

— De fapt, dumneata pretinzi dreptul de a fi nefericit, îi spuse Mustapha Mond.

— Mă rog, fie şi aşa! îl sfidă Sălbaticul. Cer dreptul la nefericire.

— Ca să nu mai pomenim de dreptul de a îmbătrâni, de a te urâţi şi de a ajunge neputincios. Dreptul de a suferi de sifilis şi cancer; dreptul de a avea prea puţină hrană; dreptul de a te umple de păduchi; dreptul de a trăi cu grija permanentă a zilei de mâine; dreptul de a te îmbolnăvi de tifos; dreptul de a fi chinuit de tot felul de dureri inimaginabile.

Urmă o lungă tăcere.

— Da, da, cer toate astea! exclamă într-un târziu Sălbaticul.

Mustapha Mond dădu din umeri:

— Să-ţi fie de bine.

Capitolul XVIII

Uşa era întredeschisă. Intrară.

— John!

Din baie veni un zgomot neplăcut şi caracteristic.

— S-a întâmplat ceva? strigă Helmholtz.

Niciun răspuns. Sunetul neplăcut se repetă – o dată şi încă o dată; apoi tăcere. Pe urmă se trase zăvorul, se deschise uşa de la baie şi dinăuntru apăru Sălbaticul, palid ca moartea.

— Hei, John, dar arăţi groaznic! exclamă îngrijorat Helmholtz.

— Ai mâncat ceva care ţi-a căzut greu la stomac? îl întrebă Bernard.

Sălbaticul încuviinţă din cap:

— Am mâncat civilizaţie.

— Cum?

— M-a otrăvit; m-a pângărit. Şi pe urmă – adăugă el cu glas scăzut – mi-am mâncat propria ticăloşie.

— Bine, bine, dar fii mai explicit... Adică, vreau să spun, adineauri tocmai...

— Acum m-am purificat, spuse Sălbaticul. Am înghiţit nişte muştar cu apă caldă.

Cei doi se-uitară uimiţi la el.

— Adică, vrei să spui că ai făcut-o intenţionat? întrebă Bernard.

— Aşa se purifică întotdeauna indienii. Se aşează şi, oftând, îşi trecu mâna peste frunte. Am să mă odihnesc un minut, două. Sunt cam obosit.

— Păi nici nu mă mai mir, zise Helmholtz şi, după o pauză, adăugă pe un alt ton: Am venit să ne luăm rămas-bun de la tine. Plecăm mâine-dimineaţă.

— Da, plecăm mâine-dimineaţă, zise Bernard, pe faţa căruia Sălbaticul remarcă o expresie nouă, de resemnare. Şi apropo, John, continuă acesta, aplecându-se înainte şi punând mâna pe genunchiul Sălbaticului, vreau să-ţi spun că-mi pare foarte rău de tot ce s-a întâmplat ieri. Roşi. Vreau să-ţi spun cât de ruşinat sunt – şi continuă cu glas foarte nesigur – cât de... cât de...

Sălbaticul îi reteză vorba şi luându-i mâna într-a lui i-o strânse cu afecţiune.

— Helmholtz s-a purtat admirabil cu mine, reluă Bernard după o scurtă pauză. Fără el, cred că aş fi...

— Ei lasă, lasă, se împotrivi Helmholtz.

Tăcură o vreme. În pofida tristeţii lor – sau, poate, tocmai datorită ei; căci tristeţea lor era expresia afecţiunii lor reciproce – cei trei tineri erau fericiţi.

— Am fost azi-dimineaţă în audienţă la Controlor, spuse într-un târziu Sălbaticul.

— Pentru ce?

— Ca să-l rog să-mi dea voie să vin cu voi pe insule.

— Şi ce ţi-a răspuns? îl întrebă cu sufletul la gură Helmholtz.

Sălbaticul clătină din cap:

— Nu m-a lăsat.

— De ce?

— Zicea că vrea să-şi continue experienţele. Dar să fiu al dracului, adăugă Sălbaticul înfuriindu-se brusc. Să fiu al dracului dacă-i mai las să facă experienţe pe pielea mea. Puţin îmi pasă de toţi Controlorii de pe lume. Şi eu plec mâine.

— Unde? întrebară la unison cei doi.

Sălbaticul dădu din umeri:

— Oriunde. Nu-mi pasă. Atâta timp cât pot fi singur.

De la Guildford, coridorul aerian străbătea Valea Wey până la Godalming, apoi, trecând prin Milford şi Witley, ajungea la Haslemere şi apoi mai departe, prin Petersfield, către Portsmouth. Aproape paralel cu el, coridorul de întoarcere spre Londra trecea peste Worplesdon, Tongham, Puttenham, Elstead şi Grayshott. Între Spinarea Porcului şi Capul Ciutei erau câteva locuri unde distanţa dintre cele două linii nu era mai mare de şase-şapte kilometri. O depărtare prea mică pentru piloţii neglijenţi – mai ales noaptea şi mai ales dacă înghiţiseră o jumătate de gram în plus. Avuseseră loc accidente. Grave de tot. Se luase hotărârea de a se devia coridorul de întoarcere spre Londra cu câţiva kilometri mai spre vest. Între Grayshott şi Tongham, patru faruri aeriene părăsite marcau vechiul drum dintre Portsmouth şi Londra. În tării, deasupra lor, cerul era mut şi pustiu. Acum elicopterele bâzâiau şi huruiau fără încetare deasupra localităţilor Selborne, Bordon şi Farnham.

Sălbaticul îşi alesese drept sihăstrie vechiul far care se înălţa pe creasta dealului dintre Puttenham şi Elstead. Clădirea din beton armat era excelent întreţinută – aproape prea confortabilă, gândise Sălbaticul când explorase prima dată locul.

Aproape prea luxoasă şi civilizată. Căută să-şi împace conştiinţa făgăduindu-şi că îşi va impune în compensaţie o autodisciplină mai aspră, purificări depline, absolute. În prima noapte petrecută la sihăstrie nu închise ochii nicio clipă – şi asta anume. Stătu ceasuri de-a rândul în genunchi, rugându-se când Cerurilor de la care, copleşit de vinovăţie, implorase iertare Regele Claudiu[64], când pe limba zuni, lui Awonawilona, când lui Isus şi lui Pookong, când propriului său animal păzitor – vulturul. Din ceas în ceas îşi mai întindea braţele în lături de parcă ar fi fost răstignit, şi le ţinea astfel minute lungi, străbătut de o durere care creştea treptat până se prefăcu într-un chin şi un tremur de nesuportat; şi le ţinea ca într-o crucificare voluntară, repetând printre dinţi (şi cu sudoarea curgându-i şiroaie pe faţă) „O, iartă-mă! O, purifică-mă! O, ajută-mă să fiu bun!”. Spuse la nesfârşit aceste vorbe până când aproape că leşină de durere.

La revărsatul zorilor, simţi că şi-a câştigat dreptul de a locui în farul acela; da, da, chiar dacă mai erau geamuri la majoritatea ferestrelor, chiar dacă vederea de pe terasa de sus era atât de frumoasă. Căci însăşi raţiunea pentru care alesese farul devenise aproape imediat un motiv de a pleca în altă parte. Se hotărâse să stea acolo pentru că priveliştea era atât de încântătoare, pentru că, din acest loc privilegiat, părea să vadă încarnarea unei fiinţe divine. Dar cine era el ca să se ghiftuiască zilnic şi ceas de ceas cu priveliştea frumuseţii? Cine era el ca să-şi îngăduie să trăiască în preajma prezenţei vizibile a lui Dumnezeu? El nu merita altceva decât să stea într-o cocină împuţită, într-o gaură întunecată săpată în pământ. Cu trupul ţeapăn, care-l durea peste tot după lunga noapte de martiriu autoimpus, dar împăcat cu sine tocmai datorită acestui lucru, se căţăra până pe terasa de sus a turnului, îmbrăţişa cu privirea lumea scăldată-n strălucire la răsăritul soarelui în care-şi recâştigase dreptul de a locui. Spre miazănoapte vederea îi era mărginită de creasta lungă de calcar a Spinării Porcului, iar de după extremitatea estică a acesteia se înălţau turnurile celor şapte zgârie-nori din care era alcătuit oraşul Guildford. Văzându-le, Sălbaticul se strâmbă; dar cu timpul avea să se împace cu ele; căci noaptea ele clipeau vesel, alcătuind constelaţii geometrice sau, scăldate în lumină, îşi întindeau solemn degetele strălucitoare (într-un gest a cărui semnificaţie doar el singur din toată Anglia o înţelegea acum) către misterele

insondabile ale cerurilor.

În valea care despărţea Spinarea Porcului de dealul nisipos unde se afla farul, Puttenham era doar un sătuc modest, cu căsuţe de nouă etaje, cu silozuri, cu o fermă de păsări şi o mică fabrică de vitamina D. De cealaltă parte a farului, spre sud, terenul cobora în pante lungi, acoperite de tufăriş, către un şirag de iazuri.

Dincolo de acestea, deasupra pădurilor dintre ele, se înălţa turnul cu paisprezece etaje numit Elstead. Puţin întunecate de aerul pâclos al Angliei, Capul Ciutei şi Selborne îţi atrăgeau privirile către azurul romantic al depărtărilor. Dar nu numai depărtarea îl atrase pe Sălbatic la acest far unde se instalase; şi vecinătatea lui era la fel de seducătoare. Codrii, câmpiile întinse acoperite cu ierburi sălbatice şi grozamă galbenă, pâlcurile de brazi scoţieni, iazurile strălucitoare cu crengile mestecenilor atârnând deasupra lor, cu nuferii, cu armatele lor de trestii – toate acestea erau frumoase şi de-a dreptul uluitoare pentru ochii lui deprinşi doar cu ariditatea deşertului american. Şi pe urmă, singurătatea! Zile întregi trecură fără să vadă vreo fiinţă omenească. Farul era la o depărtare de numai un sfert de oră de zbor de turnul de la Charing-T; dar nici dealurile din Malpais nu erau mai pustii decât acest bărăgan din comitatul Surrey. Mulţimile care părăseau zilnic Londra n-o făceau decât ca să se ducă să joace Golf sau Tenis electromagnetic. Puttenham nu avea niciun fel de terenuri de golf; cele mai apropiate suprafeţe Riemann se aflau la Guildford. Florile şi peisajul reprezentau singurele atracţii ale acestui loc. Drept care, neexistând niciun motiv temeinic pentru a-l vizita, nu venea nimeni. În cursul primelor zile Sălbaticul trăi singur, netulburat de nimeni.

Din banii pe care îi primise pentru cheltuielile personale la sosire, John dăduse cea mai mare parte pe echipament. Înainte de a părăsi Londra îşi cumpărase patru pături de lână artificială, funii şi sfori, cuie, clei, câteva unelte, chibrituri (deşi intenţiona să-şi facă mai târziu un aprinzător primitiv), câteva vase de bucătărie şi ghivece, vreo douăzeci de pachete de seminţe şi zece kilograme de făină de grâu.

— Nu, nu amidon sintetic şi nici surogat de făină de bumbac, insistase el la magazin. Cu toate că acestea sunt mai nutritive.

Dar când ajunsese la biscuiţii cu extracte multiglandulare şi la surogatul vitaminizat de carne de vacă, nu mai izbutise să se

împotrivească recomandărilor persuasive ale negustorului. Uitându-se acum la cutiile de conserve, îşi reproşa amarnic slăbiciunea de care dăduse dovadă. Greţoasele produse ale civilizaţiei!

Se hotărâse să nu le mănânce niciodată, nici dacă ar fi să moară de foame. „Am să le dau eu o lecţie”, îşi zise el răzbunător. Şi lecţia avea să şi-o dea şi lui.

Începu să-şi numere banii. Puţinii care-i mai rămăseseră aveau să-i ajungă cât să iasă din iarnă – sau cel puţin aşa spera. Până în primăvara viitoare, grădina lui avea să producă destul pentru a-l face independent de lumea exterioară. Iar între timp, mai era şi vânatul. Văzuse o mulţime de iepuri şi iazurile erau pline de păsări de baltă. Se apucă imediat să-şi facă un arc cu săgeţi.

În preajma farului erau nişte frasini, iar pentru săgeţi un deal întreg cu puieţi de alun, cu nuiele perfect drepte. Începu prin a doborî un frasin tânăr, tăie cam vreo doi metri din tulpina fără ramuri, jupui coaja şi curăţind lemnul alb strat cu strat, aşa cum îl învăţase bătrânul Mitsima, obţinu o prăjină cam de înălţimea lui, ţeapănă în partea mai groasă din mijloc, dar cu vârfurile subţiri şi elastice. Munca aceasta îi aduse o plăcere nemaipomenită. După toate săptămânile acelea de trândăvie de la Londra, fără să aibă nimic de făcut decât să apese pe un buton sau să răsucească un mâner – ori de câte ori îi trebuia ceva – acum era o adevărată încântare să muncească într-un fel care-i solicita iscusinţă şi răbdare.

Aproape terminase de fasonat prăjina când tresări dându-şi seama că, fără voia lui, începuse să cânte – da, să cânte! Era ca şi cum, venind ca un intrus de afară, s-ar fi surprins pe sine însuşi în flagrant delict. Roşi vinovat. La urma urmei, nu pentru a cânta şi a se desfăta venise el aici, ci doar pentru a nu mai fi contaminat de murdăria vieţii civilizate; pentru a se purifica şi a deveni mai bun; prin activitate trebuia să-şi răscumpere vina.

Spre spaima lui, constată că, absorbit fiind de făurirea arcului, uitase că în sinea lui jurase să nu o uite nicio clipă pe biata Linda, nici purtarea lui haină, criminală, faţă de ea, şi nici pe gemenii aceia scârboşi, care mişunaseră ca păduchii peste misterul morţii ei, profanând cu prezenţa lor nu numai mâhnirea şi căinţa lui, ci şi pe zeii înşişi. Făcuse jurământ să nu uite nimic din toate astea, jurase necontenit să îndrepte lucrurile. Şi când-

colo, iată-l aplecat cu zâmbetul pe buze asupra viitorului său arc, cântând, da, da, cântând!…

Intră în far, deschise borcanul cu muştar şi puse nişte apă la fiert.

O jumătate de oră mai târziu, trei muncitori agricoli Delta-Minus dintr-un grup Bokanovsky de la Puttenham treceau întâmplător cu maşina în drum spre Elstead şi, ajungând în vârful dealului, văzură cu uimire un tânăr dezbrăcat până la brâu stând în faţa farului părăsit şi flagelându-se cu un bici din corzi împletite cu noduri. Toată spinarea îi era brăzdată de dungi stacojii şi între aceste linii orizontale se scurgeau firicele de sânge. Şoferul camionului opri la marginea şoselei şi, împreună cu însoţitorii lui, se holbă cu gura căscată la acest spectacol ieşit din comun. Una, două, trei – numărară loviturile de bici. După cea de-a opta, tânărul îşi întrerupse autoflagelarea pentru a alerga la marginea pădurii, unde vomă convulsiv. Pe urmă apucă iar biciul şi începu să se lovească din nou. Nouă, zece, unsprezece, douăsprezece…

— Ford! şopti camionagiul, şi gemenii lui îi împărtăşiră opinia.

— Sfinte Ford! ziseră şi ei.

Trei zile mai târziu, ca nişte vulturi roind în jurul unui hoit, îşi făcură apariţia reporterii.

Între timp, uscat şi întărit la un foc mic aprins cu lemne verzi, arcul era gata. Sălbaticul se ocupa acum de săgeţi. Ascuţise şi uscase treizeci de nuiele de alun, le pusese cuie în vârf şi le crestase cu multă grijă. Într-o noapte dăduse o raită pe la ferma de păsări din Puttenham şi acum avea destule pene ca să poată echipa o tolbă întreagă. Cel dintâi dintre reporteri îl găsi împodobindu-şi săgeţile cu pene. Fără să facă vreun zgomot cu încălţămintea lui pneumatică, individul se apropie pâş-pâş pe la spate.

— Bună dimineaţa, domnule Sălbatic! Sunt reporter la Radio Cotidian.

Tresărind ca muşcat de un şarpe, Sălbaticul sări în picioare, împrăştiindu-şi peste tot săgeţile, penele, pensulele şi răsturnând borcanul cu clei.

— Vă rog să mă iertaţi, zise reporterul, căindu-se sincer. N-am avut de gând…

Duse mâna la pălărie – de fapt o cască de aluminiu de forma unui burlan, în care avea receptorul şi emiţătorul radio.

— Vă rog să mă iertaţi că nu mă descopăr, adăugă el. E cam grea pălăria. Deci, cum vă spuneam, reprezint Radio Cotidian…

— Dar ce vreţi de la mine? întrebă Sălbaticul, fulgerându-l cu privirea.

Reporterul îi răspunse cu zâmbetul cel mai lipicios cu putinţă:

— Mda, ştiţi, fireşte, pe cititorii noştri i-ar interesa enorm… îşi înclină capul şi zâmbetul lui deveni aproape cochet: Doar câteva vorbe din partea dumneavoastră, domnule Sălbatic.

Şi, cu mişcări iuţi, de fapt o serie de gesturi rituale, desfăşură două sârme legate la bateria portativă pe care o avea prinsă la centură; le puse pe amândouă în priza laterală a pălăriei de aluminiu; apăsă pe un buton din vârful acesteia – şi o antenă împunse văzduhul; apăsă pe un alt buton de pe cozorocul teşit – şi, ca un Hopa-Mitică, ţâşni în sus un microfon care atârna pendulând cam la o palmă de nasul lui; îşi trase peste urechi receptoarele; mişcă un comutator aflat pe partea stângă a pălăriei – din care începu să se audă un bâzâit slab, ca de viespi; răsuci un buton din dreapta şi bâzâitul fu întrerupt de un gâfâit şi un scrâşnit stetoscopic, de sughiţuri şi guiţături.

— Alo! zise el în microfon. Alo! Alo!… Deodată înăuntrul pălăriei se auzi o sonerie. Tu eşti, Edzel? Aici e Primo Mellon. Da, l-am găsit. Domnul Sălbatic va lua acum microfonul şi va spune câteva cuvinte. Nu-i aşa, domnule Sălbatic? Ridică ochii spre John zâmbindu-i din nou învăluitor. Vă rugăm să le spuneţi cititorilor noştri de ce aţi venit aici. Ce v-a făcut să părăsiţi atât de brusc (Rămâi la aparat, Edzel!) Londra? Şi, bineînţeles, ce e cu biciul acela? (Sălbaticul tresări. De unde ştiau ei de bici?). Toţi ne dăm în vânt să aflăm cât mai multe despre bici. Şi pe urmă, ceva în legătură cu civilizaţia. Cunoaşteţi textele de genul ăsta: „Ce cred eu despre fata civilizată”. Doar câteva fraze, câteva cuvinte…

Sălbaticul îi luă literal spusele, deconcertându-l. Nu rosti decât cinci cuvinte – aceleaşi cinci pe care i le spusese şi lui Bernard despre Cantorul-Şef al Cantatoriului din Canterbury:

— Hani! sone eso ise-n!

Şi, luându-l de umeri pe reporter, îl răsuci pe picioare (tânărul se arătă a fi apetisant în ceea ce priveşte şunculiţele lui), îşi luă avânt şi, cu forţa şi precizia unui campion de fotciocbal, îi trase un şut uluitor.

Opt minute mai târziu, pe străzile Londrei, se vindea o nouă

ediţie din Radio Cotidian „REPORTERUL DE LA RADIO COTIDIAN LOVIT ÎN COCCIS DE SĂLBATICUL MISTERIOS” – suna titlul de pe prima pagină, cu subtitlul „SENZAŢIE ÎN SURREY”.

„Senzaţie chiar şi la Londra”, îşi spuse reporterul când citi aceste cuvinte la revenirea în capitală. Şi, pe deasupra, o senzaţie foarte dureroasă. Se aşeză cu multă grijă pe scaun ca să mănânce de prânz.

Fără să se lase intimidaţi de avertismentul ce luase forma vânătăii de pe coccisul colegului lor, alţi patru reporteri, reprezentând ziarele „New York Times”, „Continuum Cvadridimensional» din Frankfurt, „The Fordian Science Monitor[65]” şi „The Delta Mirror”, se înfiinţară la far chiar în după-amiaza aceea şi avură parte de o primire din ce în ce mai violentă.

Ţinându-se la o distanţă prudentă şi frecându-şi încă fundul, reprezentantul publicaţiei „The Fordian Science Mirror” îi strigă:

— Bă, tâmpitule, de ce nu iei nişte soma?

— Pleacă de-aici! îl ameninţă cu pumnul Sălbaticul.

Individul se retrase câţiva paşi, dar apoi reveni:

— Dacă iei vreo două grame, răul devine ireal.

— Kohakwa iyathtokyai! i-o întoarse Sălbaticul pe un ton de ameninţare dar şi de batjocură.

— Durerea e o amăgire.

— A, da, chiar aşa? îl întrebă Sălbaticul şi, luând de jos o ramură mai groasă de alun, făcu câţiva paşi înainte.

Ziaristul se repezi spre elicopter.

După aceea Sălbaticul fu lăsat o vreme în pace. Mai veniră câteva elicoptere şi roiră pline de curiozitate în jurul turnului.

Sălbaticul trase o săgeată în direcţia celui mai insistent dintre ele. Săgeata găuri podeaua de aluminiu a cabinei; se auzi un ţipăt strident şi aparatul ţâşni în sus ca o rachetă, cu toată forţa acceleraţiei pe care i-o putea da supercompresorul. Ulterior, celelalte elicoptere se ţinură la distanţă respectuoasă. Fără să mai ţină seamă de zumzăitul lor obositor (în imaginaţia lui, Sălbaticul se asemui unuia dintre curtezanii fecioarei din Matsaki, netulburat în strădaniile lui de gângăniile înaripate), continuă să-şi sape viitoarea lui grădină. După o vreme, gângăniile pisăloage ajungeau să se plictisească şi plecau; ceasuri de-a rândul, cerul rămânea pustiu şi în slavă nu mai răsunau decât trilurile ciocârliilor.

Era o căldură înăbuşitoare, în aer plutea ameninţarea tunetelor. Săpase toată dimineaţa, iar acum, întins pe podea, se odihnea. Deodată gândul la Lenina deveni o prezenţă reală, nudă şi tangibilă – cu pantofi şi şosete, parfumată – spunându-i „Dulceaţa mea!” şi „Strânge-mă în braţe!” Sfruntată târfă! Dar, vai, vai, braţele ei ţinându-l pe după gât, sânii ei tresăltând provocator, gura ei! „*Pe buze,-n ochi era vecia*[66]”. Lenina… Nu, nu, nu, nu! sări în picioare şi, aproape gol cum era, ieşi în fugă din casă. La marginea bărăganului erau câteva tufişuri de ienupăr argintiu. Se aruncă în hăţişul lor şi îmbrăţişă – nu trupul mătăsos al dorinţelor lui, ci un braţ de ţepi verzi. Îl înţepară dureros în mii de locuri. Încercă să se gândească la biata Linda, mută şi fără suflare, cu zvârcolirile neputincioase ale mâinilor ei şi cu spaima aceea imperceptibilă în ochi. Biata Linda, pe care jurase să n-o dea uitării. Dar tot prezenţa Leninei îl obseda. Lenina, pe care îşi făgăduise s-o uite. Chiar şi în pofida înţepăturilor şi muşcăturilor acelora de ienupăr, carnea lui chinuită era conştientă de prezenţa ei, o realitate de care nu putea scăpa. „Dulceaţa mea, dulceaţa mea!… Păi dacă şi tu mă voiai, de ce nu m-ai…”.

Biciul atârna într-un cui, lângă uşă, aflat la îndemână în caz că mai soseau reporterii. Cuprins de o adevărată frenezie, Sălbaticul alergă înapoi în casă, smulse biciul din cui şi-l învârti prin aer. Cozile împletite îi muşcară din carne.

— Stricato! Târfă! strigă el la fiecare lovitură, de parcă aceasta ar fi fost Lenina (şi nebuneşte, fără să-şi dea seama, tare ar fi vrut să fie chiar ea!), Lenina cea albă, caldă, parfumată şi neruşinată – pe care o biciuia astfel. Stricato! şi apoi, cu disperare în glas: Ah, Linda, iartă-mă. Iartă-mă, Doamne! Sunt rău. Sunt păcătos. Sunt… Nu, nu, nu, târfă, târfă ce eşti!

Din ascunzătoarea pe care şi-o construise cu grijă în pădure la o depărtare de numai trei sute de metri, Darwin Bonaparte, cel mai iscusit fotoreporter specializat în ştiri senzaţionale, angajatul Trustului Cinesenzorial, urmărise toată această scenă. În sfârşit, răbdarea şi isteţimea îi fuseseră pe deplin răsplătite.

Stătuse ascuns trei zile în trunchiul unui stejar artificial, trei nopţi se târâse pe burtă printre ierburi, ascunzând microfoane printre tufele de grozamă, îngropând fire în nisipul moale cenuşiu.

Şaptezeci şi două de ore de trudă şi chinuri. Dar acum sosise

momentul cel mare – cel mai mare, îşi zise Darwin Bonaparte, care avea răgazul să reflecteze, mişcându-se printre instrumentele lui, cel mai mare de când filmase el celebra peliculă senzorial-stereoscopică a nunţii gorilelor, cu toate urletele de rigoare.

Splendid, îşi zise în sinea lui când Sălbaticul îşi începu spectacolul uluitor. Splendid! Îşi ţinu camerele telescopice de luat vederi bine focalizate – fixate asupra obiectivului aflat în continuă mişcare; mări puterea aparatelor pentru a obţine un prim-plan al feţei aceleia schimonosite de furie (admirabil!); jumătate de minut comută pe filmarea cu încetinitorul („Ăsta o să fie un efect comic irezistibil!" îşi spuse); între timp, ascultă loviturile de bici, gemetele şi cuvintele demenţiale, rostite ca de un bolnav de friguri cuprins de delir, înregistrate între timp de banda sonoră a filmului, încercă un mic efect de amplificare („Da, mult mai bine, hotărât lucru!"); fu încântat să audă, într-un moment când ţipetele se potoliseră, trilurile unei ciocârlii; se rugă în sinea lui ca Sălbaticul să-i întoarcă spatele pentru a putea obţine un prim-plan clar al spinării sale însângerate – şi aproape imediat („Ce noroc formidabil!"), binevoitor, Sălbaticul se întoarse şi-i oferi o imagine perfectă.

„Phii, a fost ceva formidabil!" îşi spuse în sinea lui când termină. „Efectiv formidabil!" îşi şterse faţa de sudoare. O să fie un film extraordinar după ce o să-i pună ăia din studio efectele tactile. Aproape la fel de bun, gândi Darwin Bonaparte, ca şi *Viaţa amoroasă a Caşalotului* – şi asta înseamnă grozav de mult, aşa să-mi ajute Ford!

Douăsprezece zile mai târziu, filmul *Sălbaticul din Surrey* fusese deja distribuit şi putea fi văzut, auzit şi simţit în toate cinematografele senzoriale de prim rang din Europa Occidentală. Efectul filmului realizat de Darwin Bonaparte a fost imediat şi imens. În după-amiaza ce a urmat premierei, solitudinea acustică a lui John fu întreruptă brusc de sosirea unui uriaş roi de elicoptere.

El tocmai săpa în grădină – şi săpa şi în memorie, în propriile amintiri, răsturnând brazdă după brazdă din esenţa gândurilor lui. Moartea – şi înfipse cazmaua încă o dată şi încă o dată şi încă o dată. „*Şi fiecare ieri a luminat nebunilor pe-al morţii drum de colb*[67]". Cuvintele lui erau străbătute de bubuitul convingător al unui tunet. Mai ridică o cazma de pământ. De ce murise

Linda? De ce o lăsaseră să devină treptat-treptat mai puţin umană, iar în cele din urmă... Îl trecură fiorii. „*Un hoit bun de sărutat*[68]”. Apăsă piciorul pe cazma şi o înfundă cu furie în pământul tare. „*Ca muştele, pentr-un copil zburdalnic, aşa, pe lângă zei, sunt muritorii. Ne nimicesc în joacă*[69]”. Iarăşi un tunet; cuvinte care se proclamau singure ca fiind adevărate – într-un fel, mai adevărate decât adevărul însuşi. Şi totuşi acelaşi Gloucester îi numise „*zei veşnic buni*[70]”. Pe urmă, nu uita „*marea-ţi odihnă: somnul. Şi-l chemi ades; dar te-nspăimântă moartea, ce-i tot un somn*[71]”. „*Nimic mai mult decât un somn. Să mori; să dormi – visând, mai ştii?*[72]”. Cazmaua izbi iarăşi într-un bolovan. Se aplecă să-l ridice. „*Ce vise pot răsări-n acest vis al morţii?*[73]”.

Zumzetul de deasupra capului se prefăcuse într-un huruit; şi deodată se trezi învăluit în umbră, parcă se interpusese ceva între soare şi el. Tresări şi ridică ochii de la cazma, se întrerupse din gândurile lui; se uită în sus, uluit, cu mintea rătăcindu-i încă în cealaltă lume, mai adevărată decât adevărul, concentrată încă asupra imensităţilor morţii şi divinităţii; ridicând privirea văzu, la mică înălţime deasupra lui, roiul de aparate zburătoare.

Veneau ca lăcustele, rămâneau atârnate în aer şi coborau de jur-împrejurul lui pe bărăgan. Iar din burţile acestor lăcuste gigantice coborau bărbaţi în costume albe de flanelă artificială, femei în pijamale de şantung sintetic (căci era zăpuşeală) sau în şorturi de diftină şi hăinuţe fără mâneci, cu fermoarele semideschise – câte un cuplu din fiecare elicopter. Peste câteva minute se făcură mai multe duzini, formând un cerc larg de jur-împrejurul farului, holbându-se la el, râzând, pocnind din aparatele de fotografiat, aruncându-i (ca unei maimuţe) arahide, pacheţele de gumă de mestecat cu hormoni sexuali, biscuiţi petit beurres cu extract multiglandular. Cu fiecare moment ce trecea numărul lor creştea – căci acum şuvoiul traficului peste Spinarea Porcului era neîntrerupt. Ca într-un coşmar, zecile se prefăceau în sute şi apoi în noi şi noi sute.

Sălbaticul se retrăsese căutând un adăpost, iar acum, aflându-se în postura unui animal încolţit, îşi sprijinea spinarea de zidul farului, uitându-se pe rând la toate chipurile, cu o groază mută, ca un om scos din minţi.

Fu smuls din această stupoare paralizantă şi trezit la realitatea imediată de un chewing-gum bine ţintit, care-l lovi în

obraz. Un şoc de durere – şi iată-l treaz, treaz pe deplin şi furios la culme.

— Plecaţi! strigă el.

Maimuţa vorbise; se înălţă un hohot de râs imens, urmat de un ropot de aplauze.

— Bunul nostru Sălbatic! Ura! Ura!

Şi prin babilonia aceea de strigăte deosebi unele care îi cereau desluşit:

— Biciul! Biciul! Biciul!

Acţionând imediat sub impulsul acestui îndemn, luă de după uşă mănunchiul de corzi împletite şi-şi ameninţă torţionarii. Rezultatul fu un urlet însoţit de aplauze ironice. Înaintă ameninţător spre ei. O femeie scoase un ţipăt de spaimă. Primul rând de spectatori începu să dea înapoi în punctul ameninţat direct, dar imediat se cimentă la loc şi rămase ferm. Conştiinţa superiorităţii numerice copleşitoare le dădea privitorilor curioşi un curaj la care Sălbaticul nu se aşteptase din partea lor. Surprins de comportamentul lor, se opri şi-i îmbrăţişă cu privirea.

— De ce nu mă lăsaţi în pace? rosti el supărat, dar cu o notă plângăreaţă în glas.

— Ia, bă, nişte migdale cu săruri de magneziu! îi zise bărbatul care ar fi fost prima victimă a atacului dacă Sălbaticul ar mai fi înaintat. Şi-i întinse un pacheţel, adăugând cu un zâmbet linguşitor, puţin speriat: Află de la mine că-s grozave. Şi sărurile de magneziu or să-ţi menţină tinereţea.

Sălbaticul nesocoti darul ce i se oferea:

— Ce vreţi de la mine? îi întrebă el, privind pe rând chipurile ce se rânjeau la el. Ce vreţi de la mine?

— Biciul! răsunară de-a valma o sută de glasuri. Fă figura aia cu biciul. Să vedem şi noi chestia aia cu biciul.

Şi apoi, la unison, şi într-un ritm încet, greoi:

— Noi-vrem-biciul! strigă mai întâi un grup din capătul primului rând. Noi-vrem-biciul!

Ceilalţi preluară imediat lozinca şi aceasta fu repetată papagaliceşte, de nenumărate ori, într-un crescendo, până când, după cea de a şaptea sau a opta repetiţie, nu se mai rosti niciun alt cuvânt decât:

— Noi-vrem-biciul!

Acum strigau cu toţii laolaltă; şi, îmbătându-se singuri cu

zarva aceea, cu unanimitatea lor, cu simţul ritmului care le aducea izbăvirea, s-ar fi zis că ar fi putut s-o ţină aşa ceasuri întregi – la infinit. Dar, cam pe la a douăzeci şi cincea repetare a lozincii, acţiunea fu întreruptă în mod surprinzător. Peste Spinarea Porcului sosise încă un elicopter, care rămase suspendat deasupra gloatei, iar apoi ateriză la câţiva metri de Sălbatic, în spaţiul gol dintre şirurile de curioşi şi far. Uruitul asurzitor al elicelor acoperi pentru moment strigătele; apoi, de îndată ce aparatul atinse pământul şi motoarele se stinseră, lozinca răsună din nou, cu aceeaşi insistenţă monotonă şi răsunătoare:

— Noi-vrem-biciul! Noi-vrem-biciul!

Uşa elicopterului se deschise şi din el coborî mai întâi un tânăr blond cu faţa roşcovană şi apoi – în şort de diftină, cu bluză albă şi şapcă de jocheu – o tânără.

Văzând-o, Sălbaticul tresări puternic, se trase înapoi şi se făcu alb ca varul.

Tânăra rămase în faţa lui surâzându-i – şi zâmbetul ei era şovăielnic, implorator, aproape umil. Trecură câteva secunde. Buzele i se mişcară – probabil că-i spunea ceva, dar şoapta ei fu acoperită de refrenul infernal al spectatorilor:

— Noi-vrem-biciul!

Tânăra îşi apăsă partea stângă a pieptului cu amândouă mâinile şi pe feţişoara ei frumoasă, de păpuşă, cu obrajii trandafirii, se ivi o expresie neclară, confuză, ciudată, de dorinţă tulburătoare. Ochii albaştri păreau să i se dilate şi străluciră mai tare; şi deodată, pe obraji i se prelinseră două lacrimi. Vorbi din nou, tot fără să fie auzită; apoi, într-un gest brusc de patimă, întinse mâinile către Sălbatic şi făcu un pas înainte.

— Noi-vrem-biciul! Noi-vrem-biciul!

Şi dintr-odată căpătară ceea ce voiau.

— Târfă!

Sălbaticul se repezise la ea ca turbat.

— Dihoriţă!

Şi, ca scos din minţi, începu s-o biciuiască necruţător cu gârbaciul.

Înspăimântată, ea dădu să fugă, se împiedică şi căzu în iarbă.

— Henry! Henry! strigă ea, dar însoţitorul ei îmbujorat la faţă fugise şi se ascunsese după elicopter, în afara oricărei primejdii.

Cu un urlet triumfător, de încântare, spectatorii rupseră

rândurile. Se produse o adevărată năvală care convergea spre acel pol magnetic al atracţiei. Durerea era o oroare fascinantă.

— „*Dospeşte, dezmăţule, dospeşte!*[74]” strigă frenetic Sălbaticul mânuind din nou biciul.

Curioşii se strânseră în jur flămânzi de senzaţii tari, împingându-se şi călcându-se în picioare ca porcii la troacă.

— Ah, carnea, carnea! scrâşni printre dinţi Sălbaticul.

De data asta biciul se abătu asupra propriilor lui umeri.

— Ucide carnea, ucide-o!

Atraşi de fascinaţia pe care o exercita asupra lor oroarea durerii, iar pe dinăuntru îmboldiţi de acea deprindere a cooperării, de acea dorinţă de unanimitate şi izbăvire pe care le-o implantase atât de adânc, fără putinţă de eradicare, condiţionarea îndelungată, începură cu toţii să mimeze frenezia dementă a gesturilor lui, lovindu-se unul pe altul pe măsură ce Sălbaticul îşi pedepsea propria carne răzvrătită sau biciuia încarnarea aceea dolofană a josniciei care se zbuciuma în iarbă la picioarele lui.

— Ucide-o! Ucide-o! Ucide-o!… continuă să strige Sălbaticul.

Apoi, brusc, cineva începu să cânte „Orgie-beţie” şi într-o clipă preluară cu toţii refrenul şi, cântând, începură să danseze.

„Orgie-beţie”, iar şi iar şi iar, lovindu-se uşurel, în măsura de şase pe opt. „Orgie-beţie”…

Abia după miezul nopţii îşi luă zborul ultimul elicopter.

Abrutizat de soma şi istovit de un acces îndelung de senzualitate, Sălbaticul dormea în tufăriş. Când se trezi, soarele era sus pe cer. Câteva momente clipi ca o bufniţă năucită de lumină; apoi, brusc, îşi aminti – totul.

— O, Dumnezeule! Dumnezeul meu! – şi-şi acoperi ochii cu mâna.

În seara aceea, roiul de elicoptere care traversă bâzâind Spinarea Porcului forma un nor întunecat de zece kilometri. Toate ziarele fuseseră pline de descrieri ale orgiei izbăvirii din seara trecută.

— Sălbaticule! strigară primii sosiţi, coborând din elicopter. Domnule Sălbatic!

Niciun răspuns.

Uşa farului era întredeschisă. O dădură de perete şi intrară în penumbra iscată de obloanele coborâte. Printr-o arcadă din capătul încăperii zăriră scara ce urca spre etajele superioare.

Exact sub plafonul arcadei se legăna o pereche de picioare.

— Domnule Sălbatic!

Încet, încetişor, fără grabă, ca două ace de busolă, picioarele se-ntoarseră spre dreapta; nord, nord-est, est, sud-est, sud, sud-sud-vest. Apoi făcură o pauză şi, după câteva clipe, tot fără pic de grabă, se răsuciră spre stânga: sud-sud-vest, sud, sud-est, est...

REÎNTOARCERE ÎN MINUNATA LUME NOUĂ

CUVÂNT ÎNAINTE

Sufletul vorbelor de duh poate deveni însuşi trupul neadevărului. Oricât de elegantă şi de memorabilă ar fi concizia, prin însăşi firea lucrurilor, nu poate exprima pe deplin toate elementele unei situaţii complexe. Discutând o asemenea temă, nu poţi fi concis decât prin omisiune şi simplificare.

Omisiunea şi simplificarea ne ajută să înţelegem – dar în multe cazuri ne ajută să percepem greşit lucrurile; căci înţelegerea noastră ar putea să cuprindă doar noţiunile frumos formulate de cel ce le abreviază şi nu realitatea vastă şi cu multe ramificaţii din care au fost distilate, abstrase aceste noţiuni în mod atât de arbitrar.

Însă viaţa este scurtă şi informaţiile nelimitate: nimeni nu are timp pentru toate. În practică suntem, de obicei, siliţi să alegem. Între o expunere nejustificat de scurtă şi absenţa oricărei expuneri. Abrevierea este un rău necesar şi este sarcina celui ce o face să scoată cât mai mult dintr-un lucru care, deşi rău în sine, este totuşi mai bun decât nimic. El trebuie să înveţe să simplifice fără a merge însă până la falsificare. El trebuie să înveţe să se concentreze asupra esenţei unei situaţii, dar fără a nesocoti prea multe dintre problemele secundare, colaterale, care nuanţează imaginea realităţii. În felul acesta, el ar putea eventual reuşi să spună, în niciun caz nu întregul adevăr (căci adevărul întreg în privinţa mai tuturor subiectelor importante este incompatibil cu concizia), dar mult mai mult decât primejdioasele sferturi de adevăr şi jumătăţi de adevăr care au fost întotdeauna moneda curentă a gândirii.

Tema libertăţii şi a duşmanilor ei este extrem de vastă şi ceea ce am scris eu este cu siguranţă mult prea scurt pentru a o înfăţişa în mod corect; dar, cel puţin, am abordat mai multe aspecte ale problemei. Fiecare aspect va fi fost, poate, simplificat prea tare în cursul expunerii; dar aceste suprasimplificări succesive puse laolaltă alcătuiesc totuşi un tablou care, sper eu, ne sugerează cât de cât vastitatea şi complexitatea originalului.

Sunt omişi din tablou (nu ca neînsemnaţi ci doar pentru comoditatea expunerii şi pentru că am discutat despre ei cu alte ocazii anterioare) duşmanii mecanici şi militari ai libertăţii; armele şi echipamentul care au întărit atât de mult mâinile conducătorilor lumii împotriva supuşilor lor – şi pregătirile cu un

cost din ce în ce mai ruinător pentru războaie din ce în ce mai fără noimă şi sinucigaşe.

Capitolele care urmează ar trebui citite pe fundalul gândurilor stârnite de revoluţia maghiară (din 1956 – n. tr.) şi reprimarea ei, de bombele cu hidrogen, de costul a ceea ce toate statele numesc „apărare naţională”, şi de acele coloane nesfârşite de băieţi în uniformă – albi, negri, tuciurii sau galbeni – care mărşăluiesc docili către groapa comună.

I. SUPRAPOPULAREA

În 1931, în timp ce scriam *Minunata lume nouă*, eram convins că mai avem încă timp din belşug. Societatea complet organizată, sistemul castelor stabilite pe baze ştiinţifice, eliminarea liberului arbitru prin condiţionare metodică, obedienţa făcută acceptabilă prin doze regulate de fericire produsă pe cale chimică, dogmele ortodoxe inculcate prin bătăile de tobe ale cursurilor nocturne şi hipnopedie – toate aceste lucruri se apropiau într-adevăr de noi, dar nu în epoca mea, nici măcar în vremea strănepoţilor mei. Am uitat acum data exactă a evenimentelor consemnate în *Minunata lume nouă*, dar trebuie să fi fost cam prin secolul VI sau VII Anno Fordi (după Ford). Noi, care trăiam în cel de-al doilea pătrar al secolului al XX-lea după Hristos, eram, după cum recunoaşte toată lumea, locuitorii unui univers înfiorător; dar coşmarul acelor ani ai crizei economice diferea radical de cel al viitorului, aşa cum era descris în romanul meu. Coşmarul nostru era de un ordin mult inferior celui al lor, coşmarul celor din secolul al VII-lea A.F. era de un ordin prea înalt. În procesul trecerii de la o extremă la alta urma să existe un lung interval – sau cel puţin aşa îmi închipuiam eu – în decursul căruia treimea mai norocoasă a rasei umane avea să profite la maximum de ambele lumi: cea dezordonată a liberalismului şi cea mult prea ordonată din minunata lume nouă, în care eficacitatea desăvârşită nu lăsa pic de loc pentru libertate sau iniţiativă personală.

Acum, după douăzeci şi şapte de ani, în acest al treilea pătrar al secolului al XX-lea de la Hristos şi mult înainte de sfârşitul primului secol A.F., mă simt mult mai puţin optimist decât eram atunci când scriam *Minunata lume nouă*. Profeţiile făcute în 1931 devin realitate mult mai devreme decât credeam eu că se va întâmpla acest lucru. Perioada de graţie dintre epoca fără prea multă ordine şi coşmarul vieţii prea ordonate n-a început şi nici nu dă semne că ar putea să înceapă. În Occident, e adevărat, bărbaţii şi femeile se mai bucură încă în mare măsură de libertatea individului. Dar până şi în acele ţări care au o tradiţie a guvernării democratice, această libertate – şi chiar şi dorinţa de a o avea – par să apună. În restul lumii, libertatea indivizilor a dispărut deja sau e, în mod manifest, pe cale de

dispariţie. Coşmarul organizării totale, pe care eu îl plasasem în secolul al VII-lea după Ford, s-a smuls din viitorul îndepărtat şi, de bună seamă, ne aşteaptă la cotitură.

Romanul *1984* al lui George Orwell (scris în 1948 – n. tr.) era o proiecţie, mărită în viitor, a unui prezent care cuprindea stalinismul şi a unui trecut imediat care cunoscuse înflorirea nazismului. Eu am scris *Minunata lume nouă* înainte ca Hitler să acapareze puterea supremă în Germania, iar tiranul rus încă nu-şi impusese dictatura totalitară. În 1931 terorismul sistematic nu constituia o realitate contemporană obsedantă, aşa cum ajunsese în 1948, iar viitoarea dictatură din lumea mea imaginară era infinit mai puţin brutală decât dictatura viitoare zugrăvită cu atâta măiestrie de Orwell. În contextul anului 1948, romanul *1984* părea teribil de convingător. Dar, la urma urmei, tiranii sunt şi ei muritori, iar împrejurările se schimbă. Evenimentele recente din Rusia şi cuceririle recente ale ştiinţei şi tehnologiei i-au răpit cărţii lui Orwell o parte din verosimilul ei înfiorător. Un război nuclear fără îndoială că ar reduce prorocirile tuturor la o simplă glumă. Dar, presupunând, pentru moment, că Marile Puteri s-ar abţine într-un fel sau altul de la distrugerea noastră, putem spune că acum, s-ar părea, *Minunata lume nouă* ar avea mai multe şanse de a deveni realitate decât *1984*.

În lumina lucrurilor pe care le-am învăţat noi de curând despre comportamentul animalelor în general şi despre cel al omului în special, a devenit evident că ţinerea sub control, prin pedepse, a comportamentului indezirabil este mai puţin eficace, pe termen lung, decât ţinerea sub control, prin stimulare, a comportamentului dorit cu ajutorul recompenselor, şi că guvernarea prin teroare funcţionează în linii mari mai puţin bine decât guvernarea prin manipularea neviolentă a mediului, a gândurilor şi simţămintelor indivizilor – bărbaţi, femei şi copii.

Pedeapsa elimină temporar comportamentul indezirabil, dar nu reduce permanent tendinţa victimei de a se complace în el. Mai mult decât atât, produsele psihologice secundare ale pedepsei pot fi la fel de nedorite ca şi comportamentul pentru care a fost pedepsit un individ. Psihoterapia se preocupă în mare măsură de consecinţele debilitante sau antisociale ale pedepselor din trecut. Societatea descrisă în *1984* este controlată aproape exclusiv prin pedepse şi prin teama de

pedeapsă. În lumea imaginară din povestirea mea pedepsele nu sunt frecvente şi sunt în general blânde. Controlul cvasi-perfect exercitat de Guvernul mondial este realizat printr-o susţinere sistematică a comportamentului dorit, prin tot felul de tipuri de manipulare aproape neviolentă, pe plan fizic şi psihologic, ca şi prin standardizare genetică.

Copiii din eprubete şi controlul centralizat al reproducerii poate nu sunt lucruri imposibile; dar e limpede că încă multă vreme de acum înainte vom rămâne o specie vivipară care se înmulţeşte la întâmplare. Din raţiuni practice, putem face abstracţie de standardizarea genetică. Societăţile vor continua să fie controlate postnatal – prin sancţiuni, ca şi în trecut, şi într-o măsură crescândă prin metodele mai eficace ale recompensei şi ale manipulării ştiinţifice.

În Rusia, dictatura lui Stalin, demodată, în stilul romanului *1984*, a început să cedeze locul unei forme mai moderne de tiranie. La nivelurile superioare ale societăţii ierarhice a Sovietelor, stimularea comportamentului dezirabil a început să ia locul metodelor mai vechi de stăpânire prin sancţionarea comportamentului indezirabil. Inginerii şi oamenii de ştiinţă, profesorii şi funcţionarii administrativi sunt bine plătiţi pentru muncă de bună calitate şi supuşi la impozite atât de moderate, încât sunt stimulaţi în mod constant să lucreze mai bine pentru a fi astfel răsplătiţi cu sume mai mari. În unele domenii ei au chiar libertatea de a gândi şi de a face mai mult sau mai puţin ceea ce doresc. Pedepsele îi aşteaptă numai atunci când se abat de la normele prestabilite în domeniile ideologiei şi politicii. Tocmai pentru că li s-a acordat o oarecare libertate profesională au obţinut profesorii, savanţii şi tehnicienii ruşi succese atât de remarcabile. Cei care trăiesc aproape de baza piramidei sovietice nu se bucură de niciunul dintre privilegiile acordate minorităţii norocoase sau dăruite cu haruri deosebite. Salariile majorităţii sunt mizerabile şi aceşti oameni plătesc – sub forma preţurilor ridicate – o cotă disproporţionat de mare din impozite. Zona în care pot face ceea ce doresc este extrem de restrânsă, iar conducătorii lor îi stăpânesc mai degrabă prin pedepse şi ameninţarea cu sancţiuni decât prin manipularea nonviolentă sau prin stimularea cu ajutorul recompenselor a comportamentului dezirabil.

Sistemul sovietic combină elemente din romanul *1984* cu

elemente ce anticipau ceea ce s-a întâmplat în rândul castelor superioare din *Minunata lume nouă*.

Între timp, forţe impersonale asupra cărora nu avem aproape niciun control par să ne împingă pe toţi înspre coşmarul minunatei lumi noi; şi această împingere impersonală este accelerată în mod conştient de reprezentanţii organizaţiilor comerciale şi politice care au făurit o serie de tehnici noi pentru a manipula gândurile şi sentimentele maselor în interesul unei minorităţi. Despre tehnicile de manipulare vom discuta în capitolele următoare. Deocamdată, să ne concentrăm atenţia asupra acelor forţe impersonale care fac astăzi lumea atât de puţin sigură pentru democraţie, atât de puţin ospitalieră pentru libertatea individuală. Ce sunt aceste forţe? Şi de ce coşmarul pe care-l proiectasem eu către secolul al VII-lea după Ford s-a apropiat atât de repede de noi? Răspunsul la aceste întrebări trebuie să înceapă acolo unde îşi are începutul viaţa chiar şi a celei mai civilizate societăţi: la nivelul biologiei.

La întâiul Crăciun, populaţia planetei noastre era de vreo două sute cincizeci de milioane de suflete – mai puţin de jumătate din locuitorii Chinei moderne[75]. Şaisprezece veacuri mai târziu, când „Părinţii pelerini" au emigrat din Anglia şi au debarcat în America, numărul oamenilor se ridicase doar la puţin peste cinci sute de milioane. Când s-a semnat Declaraţia de Independenţă a Statelor Americane, populaţia globului depăşise cifra de şapte sute de milioane. În 1931, când scriam eu *Minunata lume nouă*, era cu puţin sub două miliarde. Astăzi, după numai douăzeci şi şapte de ani, suntem două miliarde şi opt sute de milioane. Iar mâine – câţi? Penicilina, DDT-ul şi apa curată sunt mărfuri ieftine, ale căror efecte asupra sănătăţii publice sunt infinit mai mari decât costul lor. Până şi cel mai sărac dintre guverne este destul de bogat ca să le ofere supuşilor săi mijloace de prevenire a mortalităţii într-o măsură substanţială. În schimb, controlul natalităţii este cu totul altceva.

Controlul mortalităţii este un lucru care i se poate asigura unui întreg popor de către câţiva tehnicieni salariaţi ai unui guvern binevoitor. Controlul asupra natalităţii depinde de colaborarea întregului popor. Trebuie să fie practicat de nenumăraţi indivizi, cărora le solicită mai multă inteligenţă şi voinţă decât posedă majoritatea roiurilor de analfabeţi care viermuiesc în lumea întreagă şi (dacă se folosesc mijloacele

anticoncepţionale chimice sau mecanice), cheltuieli care depăşesc cu mult posibilităţile majorităţii acestor milioane de oameni. Mai mult decât atât, nicăieri în lume nu există tradiţii religioase în favoarea morţii fără restricţii, în schimb, tradiţiile religioase şi sociale în favoarea reproducerii fără îngrădiri sunt foarte răspândite. Din toate aceste motive, lupta contra morţii se realizează foarte uşor, pe când controlul naşterilor întâmpină foarte mari dificultăţi. Ca atare, mortalitatea a scăzut surprinzător de brusc în ultimii ani. Natalitatea, în schimb, fie a rămas la nivelul său ridicat de odinioară, fie, dacă a scăzut, în unele locuri, a scăzut foarte puţin şi foarte încet. În consecinţă, numărul oamenilor sporeşte în prezent mult mai rapid decât în oricare altă epocă din istoria speciei umane.

Mai mult decât atât, cresc înseşi sporurile naturale; cresc constant, după regula dobânzii compuse; ele mai cresc şi inconstant ori de câte ori o societate înapoiată din punct de vedere tehnic aplică principiile Ocrotirii Sănătăţii Publice. În momentul de faţă sporul anual al populaţiei de pe glob se ridică la vreo patruzeci şi trei de milioane de oameni. Asta înseamnă că din patru în patru ani omenirea sporeşte cu echivalentul actualei populaţii a Statelor Unite, iar la opt ani şi jumătate creşte cu echivalentul populaţiei de azi a Indiei. În ritmul de creştere dintre naşterea lui Hristos şi moartea Reginei Elisabeta I, populaţia globului a avut nevoie de şaisprezece secole pentru a se dubla. La ritmul actual, ea se va dubla în mai puţin de jumătate de veac[76]. Iar această dublare fantastic de rapidă a numărului de oameni se va produce pe o planetă ale cărei regiuni foarte solicitate, de maximă productivitate, sunt deja dens populate, ale cărei soluri sunt erodate de eforturile disperate ale unor agricultori nesăbuiţi de a produce mai multă hrană şi al cărei capital mineral uşor accesibil este irosit cu risipa nepăsătoare a unui marinar beat care-şi cheltuieşte într-o zi solda pe mai multe luni.

În minunata lume nouă din povestirea mea, problema numărului oamenilor în raport cu resursele naturale fusese rezolvată cu eficacitate. Se calculase o cifră optimă pentru populaţia lumii şi numărul acesteia (puţin sub două miliarde, dacă-mi aduc bine aminte) era menţinut constant generaţie după generaţie. În lumea contemporană reală, problema demografică n-a fost rezolvată. Dimpotrivă, ea devine tot mai

gravă şi mai ameninţătoare cu fiecare an ce trece. Pe acest fundal biologic sumbru se desfăşoară toate dramele politice, economice, culturale şi psihologice din vremurile noastre. Pe măsură ce înaintează secolul al XX-lea, şi noi miliarde de oameni se adaugă celor deja existente (până va împlini nepoţica mea cincizeci de ani vom ajunge la cinci miliarde şi jumătate de locuitori ai Terrei), acest fundal biologic va înainta, tot mai insistent, tot mai ameninţător, către planul întâi şi cel mijlociu al scenei istorice.

Problema creşterii demografice rapide în raport cu resursele naturale, cu stabilitatea socială şi cu bunăstarea indivizilor – aceasta este acum problema centrală a omenirii; şi cu siguranţă că ea va rămâne problema centrală încă un secol şi poate chiar mai multe secole de acum înainte. Se zice că la 4 octombrie 1957 a fost inaugurată o eră nouă. Dar, de fapt, în contextul actual, toată vorbăria noastră exuberantă de după lansarea sputnikului este irelevantă şi chiar stupidă. În ceea ce priveşte masa omenirii, epoca ce vine nu va fi Era Spaţială; va fi Era Suprapopulaţiei. Putem parodia cuvintele unui cântec tradiţional, întrebându-ne:

Spaţiu-n care eşti aşa bogat
Îţi va aprinde focul în plită?
Sau al spaţiului mic zeu,
Frigarea o va răsuci mereu, mereu?

Răspunsul este, evident, negativ. Instalarea omului pe Lună poate oferi anumite avantaje militare naţiunii care înfăptuieşte prima colonizarea ei. Dar ea nu va face cu nimic mai uşor de îndurat viaţa în cei cincizeci de ani necesari populaţiei noastre actuale ca să se dubleze, nimic pentru miliardele de oameni subalimentaţi care proliferează în lume. Şi chiar dacă, într-un moment din viitor, va deveni posibilă emigrarea pe Marte, chiar dacă un număr considerabil de bărbaţi şi femei ar avea curajul disperării în aşa măsură încât să aleagă o viaţă nouă în condiţii cum ar fi cele de pe un munte de două ori mai înalt decât Everestul, cu ce va schimba asta lucrurile? În ultimele patru secole mulţi oameni au plecat din Lumea Veche în cea Nouă. Dar nici plecarea lor acolo, nici venirea de acolo a unui flux de hrană şi de materii prime n-a putut rezolva problemele Lumii

Vechi. Tot aşa, expedierea unui mic surplus de fiinţe umane pe Marte (cu un cost de câteva milioane de dolari pe cap de om pentru transport şi dezvoltare) nu va contribui cu nimic la rezolvarea problemei presiunilor demografice crescânde de pe propria noastră planetă. Rămânând nerezolvată, această problemă va împiedica soluţionarea tuturor celorlalte probleme ale noastre. Mai mult decât atât, ea va crea condiţii în care libertatea individului şi jaloanele sociale acceptabile ale modului de viaţă democratic vor deveni imposibile, aproape de neconceput. Nu toate dictaturile se nasc în acelaşi fel. Sunt multe căi care duc către minunata lume nouă. Dar poate că cea mai dreaptă şi mai largă dintre ele este cea pe care păşim noi astăzi, calea care duce spre cifrele gigantice ale populaţiei, prin creşteri accelerate.

Să trecem succint în revistă raţiunile acestei strânse corelaţii dintre numărul prea mare de oameni – care se înmulţesc prea rapid – şi formularea filozofiilor autoritare, ascensiunea sistemelor totalitare de guvernare.

Pe măsură ce populaţia amplă, în continuă creştere, exercită presiuni tot mai mari asupra resurselor disponibile, situaţia economică a societăţii care suferă acest calvar devine tot mai precară. Lucrul acesta este adevărat mai ales în privinţa acelor regiuni subdezvoltate unde o scădere bruscă a mortalităţii – prin DDT, penicilină şi apă nepoluată – nu a fost însoţită de o scădere corespunzătoare a natalităţii. În unele părţi ale Asiei şi în cea mai mare parte a Americii Centrale şi de Sud, populaţiile cresc atât de iute încât se vor dubla în ceva mai mult de douăzeci de ani. Dacă producţia de alimente şi de articole manufacturate, de case, şcoli şi profesori ar putea fi sporită într-un ritm mai rapid decât cel al creşterii populaţiei, s-ar putea îmbunătăţi soarta mizerabilă a celor care trăiesc în aceste ţari subdezvoltate şi suprapopulate. Dar, din nefericire, acestor ţări le lipsesc nu numai maşinile agricole şi industriile care să le poată produce, ci şi capitalul necesar pentru crearea unor asemenea industrii.

Capitalul este ceea ce rămâne după ce au fost satisfăcute nevoile elementare ale unei populaţii. Dar nevoile elementare ale majorităţii populaţiei din ţările subdezvoltate nu sunt niciodată satisfăcute pe deplin. La sfârşitul fiecărui an nu rămâne aproape niciun surplus şi deci nu există aproape deloc capital disponibil pentru a crea instalaţiile industriale şi maşinile

agricole cu ajutorul cărora să poată fi satisfăcute nevoile oamenilor. Mai mult decât atât. În toate aceste ţări subdezvoltate există o criză gravă de mână de lucru calificată, fără de care nu pot fi folosite industria modernă şi mecanizarea agriculturii. Actualele condiţii pentru învăţământ sunt necorespunzătoare şi la fel sunt şi resursele financiare şi culturale pentru ameliorarea condiţiilor tehnice existente în ritmul cerut de situaţia actuală. Între timp, populaţia unora dintre aceste ţări subdezvoltate creşte în ritmul de trei la sută pe an.

Situaţia lor tragică e discutată într-o carte importantă, *Următorii o sută de ani*, publicată în 1957 de profesorii Harrison Brown, James Bonner şi John Weir de la Institutul Tehnic din California. Cum va face faţă omenirea acestei probleme a creşterii rapide? Nu cu prea mult succes: „Dovezile existente sugerează destul de insistent că în majoritatea ţărilor subdezvoltate soarta individului mijlociu s-a înrăutăţit considerabil în ultima jumătate de veac. Oamenii sunt tot mai prost hrăniţi. Există mai puţine bunuri disponibile pe cap de locuitor. Iar mai toate încercările de a ameliora situaţia au fost anulate de presiunea necruţătoare a creşterii continue a populaţiei".

Ori de câte ori viaţa economică a unei naţiuni devine precară, guvernul este silit să-şi asume răspunderi sporite pentru bunăstarea generală. El trebuie să elaboreze planuri complicate pentru a face faţă unei situaţii critice; trebuie să impună restricţii tot mai mari activităţii supuşilor săi; şi dacă, după cum e foarte posibil, condiţiile economice din ce în ce mai proaste conduc în mod inevitabil la instabilitate, la tulburări politice sau chiar la rebeliune făţişă, guvernul trebuie să intervină pentru a păstra ordinea publică şi propria sa autoritate. În felul acesta se concentrează tot mai multă putere în mâinile guvernelor şi birocraţiei acestora. Dar puterea este de o asemenea natură încât până şi cei care nu au urmărit s-o dobândească, ci au căpătat-o pentru că li s-a impus, au tendinţa să se deprindă cu gustul ei. „Şi nu ne duce pe noi în ispită", ne rugăm noi la Dumnezeu, şi pe bună dreptate; căci atunci când fiinţele omeneşti sunt ispitite într-un mod prea atrăgător sau un timp prea îndelungat, ele în general cedează. O constituţie democratică este un mijloc de a-i împiedica pe conducătorii

locali să cedeze acestor ispite deosebit de primejdioase care se nasc când se concentrează prea multă putere în prea puţine mâini. O asemenea constituţie funcţionează binişor acolo unde – ca în Marea Britanie sau Statele Unite – există un respect tradiţional pentru procedura constituţională.

Unde tradiţia republicană sau cea a monarhiei cu puteri limitate este slabă, nici cea mai bună dintre toate constituţiile nu-i va împiedica pe politicienii ambiţioşi să cedeze bucuroşi şi chiar cu încântare tentaţiilor puterii. Şi, în orice ţară unde creşterea demografică a început să exercite presiuni intense asupra resurselor existente, nu se poate ca aceste tentaţii să nu se ivească.

Suprapopulaţia duce la nesiguranţă economică şi la nelinişte socială. Neliniştea şi nesiguranţa duc la un control mai puternic exercitat de guvernele centrale şi la sporirea puterii lor. În lipsa unei tradiţii constituţionale, această putere sporită va fi probabil exercitată de o manieră dictatorială. Acest lucru e probabil să se întâmple chiar dacă nu s-ar fi inventat niciodată comunismul.

Dar comunismul a fost inventat. Date fiind aceste fapte, probabilitatea ca suprapopularea să ducă prin tulburări la dictatură devine o certitudine. Se poate pune un rămăşag uşor de câştigat că, peste douăzeci de ani, toate ţările suprapopulate şi subdezvoltate ale lumii vor ajunge oprimate de o formă sau alta de conducere totalitară – probabil de către partidul comunist.

Cum va afecta această evoluţie ţările Europei suprapopulate dar intens industrializate şi încă democratice? Dacă dictaturile nou-formate le-ar fi ostile, şi dacă fluxul normal de materii prime din ţările subdezvoltate ar fi întrerupt cu bună ştiinţă, naţiunile occidentale s-ar trezi într-o situaţie deosebit de proastă.

Sistemul lor industrial s-ar prăbuşi, iar tehnologia foarte avansată care le-a permis până acum să întreţină o populaţie mult mai mare decât cea care ar putea fi susţinută de resursele disponibile pe plan local, nu le-ar mai apăra de consecinţele suprapopulării unui teritoriu prea mic. Dacă s-ar întâmpla cumva acest lucru, puterea imensă pe care condiţiile nefavorabile le-a impus-o guvernelor ar putea ajunge să fie folosită în spiritul dictaturii totalitare.

În momentul de faţă Statele Unite ale Americii nu sunt o ţară suprapopulată. Dacă însă populaţia continuă să crească în ritmul

actual (mai mare decât cel din India, deşi, din fericire, mult mai scăzut decât cel curent din Mexic sau Guatemala), problema numărului de oameni în raport cu resursele disponibile ar putea începe să le dea oamenilor bătaie de cap în pragul secolului al XXI-lea. Pentru moment, suprapopulaţia nu este o ameninţare directă la adresa libertăţii personale a americanilor. Rămâne totuşi o ameninţare indirectă, o primejdie care îi pândeşte la cotitură. Dacă suprapopularea ar împinge ţările subdezvoltate în braţele totalitarismului, şi dacă aceste noi dictaturi s-ar alia cu Rusia, atunci situaţia militară a Statelor Unite ar deveni mai puţin sigură şi ar trebui intensificate pregătirile de apărare şi de răspuns la agresiune. Dar, după cum ştim cu toţii, libertatea nu poate înflori într-o ţară aflată în permanenţă pe picior de război sau chiar pe picior de război iminent. Criza permanentă justifică controlul tuturor oamenilor şi lucrurilor prin instituţiile guvernului central. Şi tocmai la o criză permanentă trebuie să ne aşteptăm într-o lume în care suprapopulaţia produce o anumită stare de lucruri, în care dictatura sub auspicii comuniste devine aproape inevitabilă.

II. CANTITATE, CALITATE, MORALITATE

În minunata lume nouă izvorâtă din imaginaţia mea, se practică sistematic eugenia şi disgenia[77]. Într-un set de flacoane li se acorda unor ovule superioare din punct de vedere biologic – şi fecundate de o spermă superioară din punct de vedere biologic – cel mai bun tratament prenatal posibil; în cele din urmă ele erau decantate sub forma unor embrioni Beta, Alfa şi chiar Alfa-Plus. Într-un alt grup de flacoane mult mai numeroase, ovule inferioare din punct de vedere biologic, fecundate de o spermă inferioară din punct de vedere biologic, erau supuse Procesului Bokanovsky (nouăzeci şi şase de gemeni identici dintr-un singur ou) şi tratate prenatal cu alcool şi alte otrăvuri proteinice. Fiinţele decantate în final erau aproape subumane; ele erau totuşi capabile să îndeplinească munci necalificate şi, atunci când erau condiţionate în mod corespunzător, eliberate de tensiune prin accesul liber şi frecvent la sexul opus, bucurându-se de distracţii constante şi gratuite şi stimulate prin doze zilnice de soma să se încadreze în tiparele de bună comportare – deveneau fiinţe pe care te puteai bizui că nu le vor da de furcă superiorilor lor.

În această a doua jumătate a secolului al XX-lea noi nu întreprindem nicio acţiune sistematică în privinţa creşterii şi dezvoltării noastre; însă prin comportarea noastră aleatorie, nesupusă unor reguli, nu numai că ne suprapopulăm planeta, dar, s-ar părea, facem ca aceşti oameni mult mai numeroşi să fie de o calitate biologică din ce în ce mai slabă. În vremurile proaste de demult, copiii cu defecte ereditare considerabile sau chiar şi minore supravieţuiau doar arareori. Astăzi, datorită condiţiilor sanitare îmbunătăţite, farmacologiei moderne şi conştiinţei sociale, cei mai mulţi dintre copiii născuţi cu defecte ereditare ajung la maturitate şi se înmulţesc, perpetuând defectele.

În condiţiile actuale orice progres al medicinei tinde să fie compensat negativ printr-un progres corespunzător al şansei de supravieţuire a indivizilor apăsaţi de blestemul vreunei insuficienţe genetice. În pofida noilor medicamente miraculoase şi a tratamentului superior (de fapt, într-un anumit sens, tocmai din pricina acestor lucruri), sănătatea fizică a populaţiei obişnuite nu va manifesta nicio ameliorare, ba chiar s-ar putea

înrăutăţi. Şi împreună cu declinul stării medii de sănătate s-ar putea produce şi un declin al stării medii de inteligenţă. Într-adevăr, unele autorităţi competente sunt convinse că un asemenea declin s-a produs deja şi continuă. Doctorul W. H. Sheldon scrie: „În condiţii de lipsă de constrângere şi de reguli, sursa cea mai bună a speciei noastre tinde să fie depăşită numericeşte de elemente inferioare ei din toate punctele de vedere... În unele cercuri academice domină moda de a-i asigura pe studenţi că semnalul de alarmă tras în privinţa ratelor diferenţiate ale natalităţii e nefondat; că aceste probleme sunt pur şi simplu economice sau pur educaţionale sau pur religioase sau pur culturale sau aşa ceva. Acesta este un optimism utopic. Delincvenţa ereditară este un element biologic şi fundamental". Şi doctorul Sheldon adaugă că „nimeni nu ştie cât de mult a scăzut în ţara noastră (S.U.A.) coeficientul mediu de inteligenţă din 1916, când Terman[78] a încercat să standardizeze sensul coeficientului intelectual 100".

Într-o ţară subdezvoltată şi suprapopulată, în care patru cincimi din populaţie capătă sub două mii de calorii pe zi, şi doar o cincime se bucură de un regim alimentar corespunzător, se mai pot naşte spontan instituţiile democratice? Sau, dacă sunt impuse din afară ori de sus, pot oare ele să supravieţuiască?

Şi acum să luăm în discuţie cazul societăţii bogate, industrializate şi democratice în care, datorită practicării la întâmplare dar în manieră eficace a disgeniei (degradării rasiale), coeficientele de inteligenţă (IQ) şi vigoarea fizică sunt în declin.

Câtă vreme îşi mai poate menţine o asemenea societate tradiţiile de libertate individuală şi guvernare democratică? Copiii noştri vor afla răspunsul la această întrebare peste cincizeci sau o sută de ani.

Între timp, ne trezim în faţa unei probleme morale cutremurătoare. Ştim că urmărirea unor ţeluri frumoase nu justifică folosirea unor mijloace urâte. Dar ce să spunem despre acele situaţii – atât de frecvente astăzi – în care mijloacele bune şi frumoase dau rezultate ce se dovedesc a fi rele?

De exemplu, mergem pe-o insulă tropicală şi cu ajutorul DDT-ului eradicăm malaria şi, în doi sau trei ani, salvăm sute de mii de vieţi omeneşti. Evident, acesta este un lucru bun. Dar sutele de mii de oameni salvaţi astfel şi milioanele pe care le zămislesc

ei şi le aduc pe lume nu pot fi îmbrăcaţi, adăpostiţi şi nici măcar hrăniţi corespunzător din resursele de care dispune insula. Am eliminat moartea rapidă prin malarie; acum însă predomină viaţa chinuită de subnutriţie şi supraaglomerare, iar moartea încetă prin înfometare ameninţă tot mai mulţi oameni.

Şi ce să spunem despre organismele cu insuficienţe congenitale, pe care medicina noastră şi serviciile noastre de ocrotire le conservă astăzi aşa încât se vor propaga în acelaşi fel? A-i ajuta pe cei nefericiţi este evident un lucru bun. Dar transmiterea integrală către descendenţii noştri a rezultatelor unor mutaţii biologice nefavorabile şi contaminarea progresivă a fondului genetic comun din care vor trebui preluate de reprezentanţii speciei noastre sunt în mod la fel de evident proaste. Suntem pe vârfurile unei dileme etice şi găsirea căii de mijloc va solicita întreaga noastră inteligenţă şi întreaga noastră bunăvoinţă.

III. SUPRAORGANIZAREA

După cum am arătat eu, drumul cel mai scurt şi cel mai larg către coşmarul din minunata lume nouă trece prin suprapopulaţie şi creşterea accelerată a numărului oamenilor (douăzeci şi opt de sute de milioane astăzi, cincizeci şi cinci de sute de milioane până la sfârşitul secolului), majoritatea omenirii confruntându-se cu alegerea dintre anarhie şi controlul totalitar. Dar presiunea crescândă a mulţimii asupra resurselor disponibile nu este singura forţă care ne împinge în direcţia totalitarismului. Acest orb inamic biologic al libertăţii se aliază cu forţele de o putere colosală generate tocmai de progresele tehnologice cu care ne mândrim cel mai mult – şi ne mândrim pe bună dreptate, s-ar putea adăuga; căci aceste progrese reprezintă roadele geniului şi ale trudei şi perseverenţei, ale logicii, ale imaginaţiei şi ale jertfei de sine – într-un cuvânt, ale forţelor morale şi intelectuale pentru care nu putem avea decât admiraţie. Dar Firea Lucrurilor este astfel alcătuită încât nimeni de pe întregul glob nu capătă niciodată nimic pe degeaba. Toate aceste progrese uluitoare şi admirabile au trebuit să fie plătite. Într-adevăr, ca şi ratele la maşina de spălat cumpărată anul trecut, încă mai plătim pentru aceste cuceriri ale ştiinţei – şi fiecare rată este mai mare decât cea anterioară.

Mulţi istorici, mulţi sociologi şi psihologi au scris pe larg, cu o preocupare profundă, despre preţul pe care a trebuit să-l plătească occidentalul şi va continua să-l plătească pentru progresul tehnologic. Ei arată, de pildă, că nu ne putem aştepta ca democraţia să înflorească în societăţi a căror putere politică şi economică se concentrează şi se centralizează tot mai mult. Dar progresul tehnologic a condus şi conduce încă tocmai la o concentrare şi centralizare a puterii. Pe măsură ce maşinăria producţiei de masă devine tot mai eficace, ea tinde să fie, totodată, mai complexă şi costisitoare – şi, ca atare, tot mai puţin la îndemâna întreprinzătorului cu mijloace modeste.

Mai mult decât atât, producţia de masă nu poate să funcţioneze fără o desfacere în masă; însă desfacerea în masă ridică probleme pe care nu le pot rezolva în mod satisfăcător decât producătorii cei mai mari. Într-o lume a producţiei de masă şi a distribuţiei de masă, omul mărunt, cu capitalul său activ complet nesatisfăcător este pus într-o situaţie teribil de

dezavantajoasă. La concurenţă cu omul cel mare, el îşi pierde banii şi, în cele din urmă, însăşi existenţa lui ca producător independent. Cel mare îl înghite cu totul. Şi pe măsură ce dispare omul mărunt, o putere economică mereu crescândă începe să fie mânuită de oameni din ce în ce mai puţin numeroşi. Sub o dictatură, Marea Finanţă, devenită posibilă datorită tehnologiei avansate şi ca urmare a ruinării micilor întreprinzători, este controlată de către stat – adică de către un mic grup de conducători de partide şi de militari, poliţişti şi funcţionari care îndeplinesc ordinele lor. Într-o democraţie capitalistă, cum ar fi Statele Unite, Marea Finanţă este controlată de ceea ce profesorul C. Wright Mills a denumit „elita puterii". Această „elită a puterii" foloseşte în mod direct mai multe milioane de oameni care alcătuiesc forţa de muncă a ţării, în fabricile, birourile şi magazinele ei, şi controlează încă multe alte milioane de oameni împrumutându-le bani ca să cumpere produsele ei, iar prin proprietatea asupra mijloacelor de comunicare în masă influenţează gândurile, sentimentele şi acţiunile mai tuturor oamenilor.

Ca să parodiem cuvintele lui Winston Churchill[79]: „niciodată nu s-a întâmplat ca atât de mulţi oameni să fie atât de manipulaţi de atât de puţini oameni". Suntem, într-adevăr, foarte departe de idealul lui Thomas Jefferson, al unei societăţi cu adevărat libere, alcătuite dintr-o ierarhie de unităţi autonome care se autoadministrează – „republicile elementare ale circumscripţiilor, ale ţinuturilor, republicile Districtelor, republicile Statelor şi Republica Uniunii, care formează o gradaţie a autorităţilor".

Vedem aşadar că tehnologia modernă a dus la concentrarea puterii economice şi politice şi la naşterea unei societăţi controlate (în mod necruţător în statele totalitare, în mod politicos şi neostentativ în statele democratice) de către Marea Finanţă şi Marele Guvern. Dar societăţile sunt alcătuite din indivizi şi sunt bune numai în măsura în care ele îl ajută pe individ să-şi valorifice aptitudinile şi potenţialul şi să ducă o viaţă fericită şi creatoare. Cum au fost afectaţi indivizii de progresele tehnicii din ultimii ani? Iată răspunsul dat la această întrebare de un filozof şi psihiatru, doctorul Erich Fromm:

„Societatea noastră occidentală contemporană, în pofida progreselor sale materiale, intelectuale şi politice, duce tot mai

puţin la sănătatea mintală şi tinde să submineze la individ securitatea personală, fericirea, raţiunea şi capacitatea de a iubi; ea tinde să-l transforme pe individ într-un automat care plăteşte pentru eşecul său uman cu o creştere a bolilor mintale şi cu o disperare ascunsă sub un imbold frenetic de a munci şi de a obţine aşa-zisa plăcere”.

Această „boală mintală crescândă” a noastră îşi poate găsi expresia în simptome nevrotice. Aceste simptome sunt evidente şi extrem de îngrijorătoare. Dar doctorul Fromm mai spune: „Să ne ferim de a defini igiena mintală drept prevenirea simptomelor. Simptomele ca atare nu sunt duşmanul, ci prietenul nostru; acolo unde se manifestă simptome, există un conflict şi conflictul întotdeauna arată că forţele vieţii care năzuieşte spre integrare şi fericire se mai luptă încă”. Victimele cu adevărat pierdute ale bolilor mintale se găsesc printre cei care par a fi cei mai normali: „Mulţi dintre ei sunt normali pentru că s-au adaptat atât de bine la modul nostru de existenţă, pentru că glasul lor omenesc a fost redus la tăcere atât de devreme în cursul vieţii lor încât ei nici măcar nu mai luptă să nu sufere şi nici nu mai manifestă simptomele, aşa cum se întâmplă în cazul nevrozatului”. Ei sunt normali nu în ceea ce am putea numi sensul absolut al cuvântului: ei sunt normali doar în raport cu o societate profund anormală. Adaptarea lor perfectă la această societate anormală dă măsura bolii mintale. Aceste milioane de oameni anormal de normali, ducând o viaţă cuminte într-o societate la care – dacă ar fi fiinţe pe deplin umane – n-ar trebui să se adapteze, mai au „iluzia individualităţii”, însă de fapt ei au fost în mare măsură dezindividualizaţi. Conformismul lor devine treptat asemănător cu uniformitatea. Dar „uniformitatea şi libertatea sunt incompatibile. Uniformitatea este, de asemenea, incompatibilă cu sănătatea mintală... omul nu e făcut să devină un automat şi, dacă ajunge aşa ceva, i se distruge baza sănătăţii mintale”.

În decursul evoluţiei sale, natura s-a străduit din răsputeri să facă în aşa fel încât fiecare individ să difere de ceilalţi indivizi. Noi ne reproducem specia prin aducerea genelor tatălui în contact cu cele ale mamei. Aceşti factori ereditari se pot combina într-un număr aproape infinit de moduri. Din punct de vedere fizic şi mintal, fiecare dintre noi este unic. Orice societate care, în interesul eficienţei ori în numele vreunei

dogme politice sau religioase, încearcă să standardizeze individul, comite o crimă împotriva naturii biologice a omului.

Ştiinţa poate fi definită ca o reducere a multiplicităţii la unitate. Ea caută să explice fenomenele de o infinită diversitate a naturii, ignorând unicitatea unor evenimente particulare şi concentrându-se asupra trăsăturilor comune pe care le au ele şi, în cele din urmă, sintetizând un fel de „lege" în raport cu care ele capătă sens şi pot fi tratate în mod eficace. De exemplu, merele cad din pom şi Luna traversează cerul. Oamenii observaseră aceste lucruri încă din vremuri imemoriale. La scriitoarea Gertrude Stein[80] oamenii erau convinşi că mărul e măr, este mărul, pe când Luna e Lună, este Luna. I-a revenit lui Isaac Newton[81] sarcina de a observa ce aveau în comun aceste fenomene atât de asemănătoare şi să formuleze o teorie a gravitaţiei după care anumite aspecte ale comportamentului merelor, ale corpurilor cereşti şi, de fapt, ale oricărui alt element din universul fizic puteau fi explicate şi tratate pe baza unui sistem de idei. În acelaşi spirit, artistul ia nenumăratele diversităţi şi unicităţi ale lumii exterioare şi propria lui imaginaţie şi le conferă un sens în cadrul unui sistem organizat de tipare de arte plastice, literare sau muzicale. Dorinţa de a impune ordine în detrimentul haosului, de a produce armonie din disonanţă şi unitate din multiplicitate este un fel de instinct intelectual, un imbold primar şi fundamental al minţii. În domeniul ştiinţei, artei şi filozofiei, cele mai benefice roade le dau acţiunile a ceea ce aş putea numi „Voinţa de ordine". E adevărat că această „Voinţă de ordine" a produs multe sinteze premature bazate pe dovezi insuficiente, multe sisteme absurde în metafizică şi teologie, multe greşeli pedante constând în confundarea noţiunilor abstracte cu realităţile, a simbolurilor şi abstracţiunilor cu datele experienţei imediate. Dar aceste erori, oricât de regretabile ar fi, nu aduc prea mult rău, sau în orice caz nu direct – deşi uneori se întâmplă ca un sistem filozofic greşit să dăuneze indirect, fiind folosit ca o justificare pentru acţiuni absurde şi inumane. Tocmai în sfera socială, în domeniul politicii şi economiei politice devine cu adevărat primejdioasă „Voinţa de ordine".

Aici reducţia teoretică a multiplicităţii greu de stăpânit la o unitate comprehensibilă devine reducţia practică a diversităţii umane la uniformitatea subumană, a libertăţii la supunere şi

sclavie. În politică, echivalentul unei teorii ştiinţifice pe deplin dezvoltate sau al unui sistem filozofic bine închegat reprezintă o dictatură totalitară. În economia politică, echivalentul unei opere de artă frumos compusă este fabrica ce-şi desfăşoară munca fără opintiri şi în care lucrătorii se adaptează perfect maşinilor.

„Voinţa de ordine" poate să-i prefacă în tirani pe cei care pur şi simplu aspiră să facă ordine în haos. Frumuseţea ordinii este folosită ca o justificare pentru despotism.

Organizarea este un lucru indispensabil, căci libertatea se naşte şi capătă un sens numai în cadrul unei comunităţi de indivizi care cooperează liberi şi se autoreglează. Dar, deşi indispensabilă, organizarea poate să fie şi fatală. O organizare exagerată îi transformă pe bărbaţi şi femei în automate, sufocă spiritul creator şi desfiinţează însăşi posibilitatea libertăţii. Ca de obicei, calea sigură este cea de mijloc între extremele reprezentate de doctrina liberalismului – „*laissez-faire*" – şi la capătul celălalt controlul total.

În ultima sută de ani progresele succesive înregistrate în domeniul tehnicii au fost însoţite de progrese corespunzătoare în domeniul organizării. La maşinile complicate au trebuit să fie adaptate nişte aranjamente sociale complicate menite să acţioneze la fel de lin şi eficace ca şi noile instrumente ale producţiei.

Pentru a se adapta acestor structuri, indivizii au trebuit să se dezindividualizeze, au trebuit să-şi nege diversitatea înnăscută şi să se conformeze unui tipar standard, au trebuit să facă tot ce au putut pentru a deveni nişte automate.

Efectele dezumanizante ale supraorganizării sunt accentuate de efectul dezumanizant al suprapopulării. Pe măsură ce ia amploare, industria atrage o proporţie crescândă a numărului din ce în ce mai mare de oameni către marile oraşe. Dar viaţa în acele mari oraşe nu duce la sănătate mintală (ni se spune că schizofrenia are cea mai ridicată incidenţă printre locuitorii care roiesc în mahalalele oraşelor industriale); şi această viaţă nici nu sprijină genul de libertate responsabilă în cadrul unor grupuri mici şi autonome care constituie condiţia primară a unei democraţii adevărate. Viaţa într-un oraş este anonimă şi, s-ar putea spune, abstractă. Oamenii sunt legaţi unul de altul nu ca personalităţi totale, ci ca întruchipări ale unor funcţii economice sau, dacă nu lucrează, în calitate de căutători iresponsabili de

distracţii. Supuşi acestui gen de viaţă, indivizii au tendinţa de a se simţi însinguraţi şi insignifianţi. Existenţa lor încetează să mai aibă vreun scop sau vreun sens.

Din punct de vedere biologic, omul are un spirit gregar moderat, nu este un animal complet social – ci o fiinţă mai curând asemănătoare cu un lup, să zicem, sau cu un elefant, decât cu o albină sau o furnică. În forma lor originară, societăţile umane nu semănau cu stupul sau cu furnicarul. Ele erau doar nişte haite. Civilizaţia este printre altele procesul prin care haitele primitive se transformă într-un analog – o imitaţie crudă şi mecanică a comunităţilor organice de insecte sociale. În momentul de faţă presiunile suprapopulării şi ale modificărilor tehnologice accelerează acest proces. Colonia de termite a ajuns să pară un ideal realizabil şi în ochii unora chiar dezirabil. E inutil să spunem că idealul, de fapt, nu se va împlini niciodată. O prăpastie imensă desparte insecta socială de mamiferele nu prea gregare, cu creierul foarte mare. Şi chiar dacă mamiferele şi-ar da toată osteneala să imite insecta, prăpastia tot ar rămâne.

Oricât de mult s-ar strădui oamenii, ei nu pot să creeze un organism social, pot să creeze doar o organizaţie. În tentativa de a crea un organism, ei nu vor crea decât un despotism totalitar.

Minunata lume nouă prezintă un tablou imaginar şi puţin cam decoltat al unei societăţi în care încercarea de a recrea fiinţele umane după chipul şi asemănarea termitelor a fost împinsă aproape până la limitele posibilului. Că suntem împinşi în direcţia minunatei lumi noi este evident, dar nu mai puţin evident este faptul că putem, dacă dorim, să refuzăm colaborarea cu forţele oarbe care ne împing din urmă. Pentru moment însă, dorinţa de a rezista nu pare să fie foarte puternică şi nici foarte răspândită. După cum a arătat domnul William Whyte în remarcabila sa carte *Omul organizaţiei*, o nouă etică socială înlocuieşte sistemul nostru etic tradiţional – sistemul în care individul este primordial. Cuvintele-cheie în cadrul acestei etici sociale sunt „adaptarea”, „ajustarea”, „comportament cu orientare socială”, „sentimentul apartenenţei”, „dobândirea deprinderilor sociale”, „munca în echipă”, „traiul în grup”, „loialitatea de grup”, „dinamica de grup”, „gândirea de grup”, „creativitatea de grup”.

Ipoteza de la care porneşte este aceea că ansamblul social are mai mare valoare şi semnificaţie decât părţile sale individuale, că diferenţele biologice înnăscute ar trebui să fie sacrificate în favoarea uniformităţii culturale, că drepturile comunităţii au prioritate faţă de ceea ce secolul al XVIII-lea numea Drepturile Omului. Dacă ar fi să ne luăm după preceptele eticii sociale, Isus a greşit total afirmând că Sabatul – ziua liberă – a fost făcut pentru om. Dimpotrivă, omul a fost făcut pentru Sabat şi el trebuie să-şi jertfească idiosincraziile înnăscute şi să se prefacă a fi genul de om social standardizat pe care organizatorii activităţilor de grup îl consideră ideal pentru scopurile lor. Acest om ideal este cel care manifestă o „conformitate dinamică" (vai, ce expresie delicioasă!) şi o intensă loialitate faţă de grup, o dorinţă veşnic trează de a se subordona, de a aparţine unei comunităţi.

Iar omul ideal trebuie să aibă o soţie ideală, foarte gregară, de o adaptabilitate infinită şi nu pur şi simplu o resemnată faţă de faptul că soţul ei este credincios şi supus în primul rând Corporaţiei, ci să fie supusă şi credincioasă în mod activ, prin propria ei iniţiativă. „El numai pentru Dumnezeu, ea pentru Dumnezeul din el", după cum spunea Milton[82] despre Adam şi Eva. Şi într-o privinţă importantă, soţia omului comunitar ideal o duce mult mai rău decât Prima noastră Mamă. Ei şi lui Adam, Dumnezeu le-a îngăduit să fie total neinhibaţi în privinţa pierderii de vreme şi a distracţiilor tinereşti. Eu cred că pe Adam nu l-a îndepărtat de frumoasa lui pereche, şi nici Eva n-a refuzat riturile misterioase ale dragostei conjugale.

Astăzi, după un autor care scrie în „Harvard Business Review", soţia omului care încearcă să se afle la înălţimea idealului propus de etica socială, „nu trebuie să solicite prea mult din timpul soţului ei şi nici din atenţia lui. Dată fiind concentrarea lui totală asupra slujbei sale, până şi activitatea lui sexuală trebuie să fie împinsă pe un plan secundar". Călugărul face legăminte de sărăcie, ascultare şi castitate. Omul integrat în societate are voie să fie bogat, dar făgăduieşte ascultare („acceptă teoria fără resentimente, îi priveşte cu respect pe superiorii săi" – Mussolini ha sempre ragione – Mussolini are întotdeauna dreptate) şi trebuie să fie gata să renunţe chiar şi la dragostea conjugală, pentru gloria superioară a societăţii care profită de pe urma lui.

Merită remarcat faptul că în romanul *1984* de George Orwell membrii Partidului erau siliţi să se conformeze unei morale sexuale de o severitate mai mult decât puritană. În schimb, în *Minunata lume nouă* tuturor li se îngăduie să se lase în voia poftelor sexuale fără niciun fel de piedică ori opreliște.

Societatea descrisă în povestirea lui Orwell se află în război permanent şi bineînţeles că ţelul conducătorilor ei este în primul rând să exercite puterea de dragul încântării pe care le-o provoacă ea şi în al doilea rând pentru ca să-şi menţină supuşii în acea stare de tensiune continuă pe care o stare de război permanent o solicită celor ce-l poartă. Întreprinzând o cruciadă împotriva sexualităţii, şefii pot să menţină tensiunea cerută în rândurile supuşilor lor şi în acelaşi timp îşi pot satisface pofta de putere într-un mod cu atât mai aplicat. Societatea descrisă în *Minunata lume nouă* este un stat mondial din care războiul a fost eliminat şi în care primul ţel al conducătorilor este acela de a-şi împiedica cu orice preţ supuşii să provoace tulburări. Acest lucru îl realizează (printre alte metode) legalizând un grad înalt de libertate sexuală (devenită posibilă prin abolirea familiei) care practic îi protejează pe locuitorii minunatei lumi noi de orice formă de tensiune emoţională distructivă (sau creatoare).

În romanul *1984* pofta de putere este satisfăcută prin aplicarea unor pedepse dureroase: în *Minunata lume nouă* ea se manifestă prin aplicarea unei plăceri nu mai puţin umilitoare.

Este evident că actuala etică socială este pur şi simplu o justificare post factum a consecinţelor mai puţin de dorit ale supraorganizării. Ea reprezintă o încercare patetică de a transforma necesitatea într-o virtute, de a extrage o valoare pozitivă din nişte date neplăcute. Este un sistem etic foarte nerealist şi, ca atare, foarte primejdios. Ansamblul social, a cărui valoare este de presupus că ar fi mai mare decât cea a părţilor sale componente, nu reprezintă un organism în sensul în care poate fi socotit organism un stup de albine sau o colonie de termite. Este pur şi simplu o organizaţie, o piesă a maşinăriei sociale. Nu poate exista valoare decât în raport cu viaţa şi conştiinţa. O organizaţie nu este nici conştientă, nici vie. Valoarea ei este experimentală şi derivată. Ea nu este bună în sine. Ea este bună numai în măsura în care promovează binele indivizilor care fac parte din întregul colectiv. A acorda organizaţiilor întâietate faţă de persoane înseamnă a subordona

ţelurile mijloacelor. Ce se întâmplă atunci când valorile sunt subordonate mijloacelor au demonstrat clar Hitler şi Stalin. Sub conducerea lor oribilă, ţelurile persoanei erau subordonate mijloacelor organizatorice printr-un amestec de violenţă şi propagandă, de teroare sistematică şi de manipulare sistematică a minţii lor. În cadrul dictaturilor mai eficace, de mâine, probabil că va exista mult mai puţină violenţă decât sub Hitler şi Stalin. Supuşii viitorilor dictatori vor fi înregimentaţi fără suferinţă de un corp de specialişti bine pregătiţi în ingineria socială. „Solicitarea ingineriei sociale din vremurile noastre – scrie un susţinător entuziasmat al acestei noi ştiinţe – aduce cu solicitarea ingineriei tehnice de acum cincizeci de ani. Dacă prima jumătate a secolului al XX-lea a fost era ingineriei tehnice, cea de-a doua jumătate poate să fie foarte bine era ingineriei sociale". Şi, presupun, secolul al XXI-lea va fi era Controlorilor mondiali, a sistemului ştiinţelor de caste şi a minunatei lumi noi. La întrebarea Quis custodiet custodes? – Cine îi va păzi pe paznicii noştri, cine îi va crea prin inginerie pe ingineri? – răspunsul este o negaţie blândă, în sensul că ei nu au nevoie de niciun fel de supraveghere. Există un fel de convingere înduioşătoare printre unii doctori în sociologie, potrivit căreia doctorii în sociologie nu vor fi niciodată corupţi de putere. Ca şi Sir Galahad din legendă[83], ei au putere cât zece, pentru că au inima curată – şi au inima curată pentru că ei sunt oameni de ştiinţă şi au urmat şase mii de ore de cursuri de ştiinţe sociale.

Vai, din păcate învăţământul superior nu reprezintă neapărat garanţia unei virtuţi superioare sau a unei înţelepciuni politice superioare. Şi la aceste temeri pe motive etice şi psihologice trebuie adăugate temerile de natură pur ştiinţifică. Oare putem accepta teoriile pe care îşi întemeiază practica specialiştii în inginerie socială şi pe baza cărora îşi justifică ei manipularea fiinţelor omeneşti? De exemplu, profesorul Elton Mayo ne spune categoric că „dorinţa omului de a se asocia în muncă cu semenii săi este o caracteristică umană puternică, dacă nu chiar cea mai puternică". Ei bine, eu aş spune că acest lucru este, în mod evident, neadevărat. Unii oameni nutresc într-adevăr genul de dorinţă descrisă de Mayo. Dar alţii nu o au. E o chestiune de temperament şi de constituţie ereditară. Orice organizaţie socială bazată pe prezumţia că „omul" (indiferent cine ar fi acest „om") doreşte să se asocieze în mod continuu cu semenii

săi, s-ar transforma – pentru mulţi indivizi de ambele sexe – într-un adevărat pat al lui Procust. Ei nici nu s-ar putea adapta decât prin amputare sau prin tragere pe roată. Şi iarăşi, cât de romantic înşelătoare sunt relatările lirice despre Evul Mediu cu care îşi împodobesc operele mulţi teoreticieni contemporani ai relaţiilor sociale: „Apartenenţa la o breaslă, la grupul de muncitori de pe moşie sau la un sat îl proteja pe omul medieval în tot cursul vieţii şi-i aducea pace şi seninătate”. Îl proteja de ce? ne-am putea întreba. Fără îndoială, nu de teroarea necruţătoare exercitată de superiori. Şi împreună cu toată acea „pace şi seninătate” a existat pe tot parcursul Evului Mediu o enormă dezamăgire cronică, o nefericire acută şi un resentiment pătimaş împotriva sistemului ierarhic rigid, care nu permitea niciun fel de mişcare verticală, de ascensiune pe scara socială, iar pentru aceia care erau legaţi de pământ, chiar şi prea puţină mişcare orizontală în spaţiu. Forţele impersonale, ale suprapopulării şi ale supraorganizării, şi specialiştii în inginerie socială care încearcă să dirijeze aceste forţe le împing în direcţia unui nou sistem medieval. Acest sistem reînviat va fi făcut mai acceptabil decât cel iniţial, prin binefaceri specifice minunatei lumi noi, cum sunt condiţionarea genetică a copiilor, hipnopedia şi euforia indusă prin droguri; dar, pentru majoritatea bărbaţilor şi femeilor, va fi un fel de sclavie.

IV. PROPAGANDA ÎNTR-O SOCIETATE DEMOCRATICĂ

„Doctrinele Europei – scria Thomas Jefferson[84] – stipulau că oamenii asociaţi în număr mare nu pot fi menţinuţi în limitele ordinei şi justiţiei decât prin forţe fizice şi morale mânuite asupra lor de autorităţi independente de voinţa lor... Noi (întemeietorii noii democraţii americane) socotim că omul a fost un animal raţional căruia natura i-a hărăzit drepturi şi un simţ înnăscut al dreptăţii şi că el ar putea să fie împiedicat să facă rău şi ar putea fi ocrotit în drepturile sale de către nişte puteri moderne, încredinţate unor oameni aleşi chiar de el şi ţinuţi strâns legaţi de îndatoririle lor prin dependenţă faţă de propria lui voinţă". Pentru urechile oamenilor din epoca post-freudiană acest gen de limbaj sună înduioşător de ciudat şi ingenuu.

Fiinţele omeneşti sunt mult mai puţin raţionale şi mult mai puţin drepte din născare decât presupuneau optimiştii din secolul al XVIII-lea. Pe de altă parte, ele nu sunt nici atât de oarbe din punct de vedere moral, nici atât de cumplit de nerezonabile precum ar vrea să ne convingă pesimiştii din secolul al XX-lea. În pofida eului şi a subconştientului, în pofida nevrozei endemice şi a predominării unor coeficienţi de inteligenţă foarte scăzuţi, majoritatea bărbaţilor şi femeilor sunt probabil destul de cumsecade şi destul de sensibili şi înţelepţi ca să li se încredinţeze conducerea propriilor lor destine.

Instituţiile democratice sunt mecanisme pentru reconcilierea ordinei sociale cu libertatea şi iniţiativa individuală şi pentru supunerea puterii imediate a conducătorilor unei ţări – în ultimă instanţă – faţă de puterea fundamentală a celor conduşi. Faptul că în Europa Occidentală şi America aceste mecanisme nu au funcţionat chiar atât de prost, dacă o să luăm în considerare toate elementele, este o dovadă suficientă că optimiştii din secolul al XVIII-lea nu greşeau foarte tare. Cu o oarecare şansă, oamenii se pot guverna singuri şi se pot guverna mai bine – deşi, poate, cu mai puţină eficacitate mecanică – decât pot fi guvernaţi de „autorităţi independente de voinţa lor". Dar, repet, dacă li s-ar da o anumită şansă corectă, cinstită, căci aceasta este condiţia preliminară indispensabilă a reuşitei. Niciun popor care trece brusc de la o stare de semisclavie, de sub conducerea unui despot, la starea total nefamiliară lui, de independenţă politică, nu se poate spune că are o şansă

frumoasă de a face să funcţioneze bine instituţiile democratice. Şi iarăşi, niciun popor aflat într-o situaţie economică precară nu are o şansă corectă de a putea să se guverneze în mod democratic. Liberalismul înfloreşte într-o atmosferă de prosperitate şi păleşte pe măsură ce scăderea prosperităţii face necesară intervenţia tot mai frecventă şi mai drastică a guvernului în drepturile supuşilor săi.

Suprapopularea şi supraorganizarea sunt două condiţii care, după cum am mai subliniat, privează societatea de o şansă corectă de a face instituţiile democratice să acţioneze în mod eficace. Vedem deci că există anumite condiţii istorice, economice, demografice şi tehnologice care creează mari dificultăţi animalelor raţionale ale lui Jefferson – înzestrate de natură cu drepturi inalienabile şi cu un simţ înnăscut al dreptăţii – în a-şi exercita raţiunea, să-şi pretindă drepturile şi să acţioneze corect în afara cadrului unei societăţi organizate democratic. Noi, cei din Occident, am fost extraordinar de norocoşi că ni s-a oferit şansa frumoasă de a întreprinde marea experienţă a autoguvernării. Din nefericire, acum s-ar părea că – din pricina schimbărilor recente în împrejurările în care trăim – această şansă bună, infinit de preţioasă, ni se ia înapoi încetul cu încetul. Şi, bineînţeles, asta nu-i întreaga poveste. Aceste forţe oarbe impersonale nu sunt singurii duşmani ai libertăţii individuale şi ai instituţiilor democratice. Mai există şi forţe de altă natură, mai puţin abstractă, forţe care pot fi folosite în mod intenţionat de către indivizi însetaţi de putere, al căror ţel este să impună un control parţial sau complet asupra semenilor lor. Acum cincizeci de ani, când eram copil, părea mai mult decât evident faptul că vremurile rele de altădată au trecut, că tortura şi masacrele, sclavia şi persecutarea ereticilor sunt lucruri ce ţin de domeniul trecutului. Printre oamenii care purtau joben, călătoreau cu trenul şi făceau baie în fiecare dimineaţă, asemenea orori erau pur şi simplu inimaginabile. La urma urmei, trăiam în secolul al XX-lea. Câţiva ani mai târziu aceşti oameni care făceau zilnic baie şi se duceau cu jobenul la biserică au comis atrocităţi la o scară la care nu se aşteptau nici africanii şi asiaticii ţinuţi în bezna lipsei de civilizaţie. În lumina istoriei recente ar fi ridicol să presupunem că asemenea lucruri nu s-ar putea repeta. Se pot repeta şi, fără îndoială, se vor repeta. Dar în viitorul imediat există oarecare motive să credem că

metodele punitive din romanul *1984* vor ceda locul lozincilor şi manipulărilor din *Minunata lume nouă*.

Există două feluri de propagandă – propaganda raţională în favoarea acţiunii care se armonizează cu autointeresul luminat al celor ce o întreprind şi al celor cărora li se adresează această propagandă; iar pe de altă parte, propaganda neraţională, care nu se armonizează cu interesele elevate ale nimănui, ci este dictată de patimă şi face apel la patimă. Când e vorba de acţiunile indivizilor, există motive mai înalte decât autointeresul luminat, dar acolo unde trebuie întreprinse acţiuni colective în domeniul politicii şi al economiei politice, autointeresul luminat este probabil cel mai înalt dintre motivele efective. Dacă politicienii şi alegătorii lor ar acţiona întotdeauna pentru a-şi promova interesul propriu sau cel al ţării pe termen lung, lumea noastră ar fi raiul pe pământ. Aşa cum stau însă lucrurile, ei acţionează deseori împotriva propriilor lor interese, pur şi simplu pentru a-şi satisface cele mai dizgraţioase pasiuni; de aceea, lumea este un loc al mizeriei morale şi al suferinţei. Propaganda în favoarea unor acţiuni consonante cu autointeresul luminat face apel la raţiune prin intermediul unor argumente logice, întemeiate pe cele mai bune dovezi existente, prezentate integral şi cinstit.

Propaganda în favoarea acţiunilor dictate de impulsuri care sunt mai prejos de autointeres oferă dovezi false, distorsionate sau incomplete, evită argumentele logice şi caută să-şi influenţeze victimele prin simpla repetare a unor lozinci, prin denunţarea furioasă a unor ţapi ispăşitori străini sau interni şi prin asocierea vicleană a patimilor total inferioare cu idealurile cele mai înalte, aşa încât atrocităţile să ajungă să fie comise în numele lui Dumnezeu, iar genul cel mai cinic de „Realpolitik” este tratat ca o chestiune de principii religioase şi de îndatoriri patriotice.

După cum arăta filozoful şi psihologul John Dewey[85], întemeietorul psihologiei pragmatice moderne, „o reînnoire a credinţei în natura umană comună, în posibilităţile ei în general şi, în special, în puterea ei de a se plia raţiunii şi adevărului, reprezintă un bastion mai sigur împotriva totalitarismului decât o demonstraţie a succesului material sau o adorare pioasă a anumitor forme juridice şi politice”. Capacitatea de a se plia raţiunii şi adevărului există în noi toţi dar, pe de altă parte, din

nefericire, noi avem şi tendinţa de a ne plia lipsei de raţiune şi falsităţii – în special în acele cazuri în care falsitatea face apel la o emoţie plăcută sau în care apelul la iraţional atinge vreo coardă sensibilă în adâncurile primitive şi subumane ale fiinţei noastre. În anumite domenii de activitate oamenii au învăţat să se plieze în mod destul de consecvent raţiunii şi adevărului.

Autorii articolelor savante nu fac apel la pasiunile colegilor lor, oameni de ştiinţă sau tehnicieni. Aceşti autori expun ceea ce, după cunoştinţa lor, reprezintă adevărul în privinţa vreunui aspect specific al realităţii, ei îşi folosesc raţiunea pentru a explica faptele pe care le-au observat şi-şi susţin punctul de vedere cu argumente care fac apel la raţiunea altor oameni. Toate astea merg destul de uşor în domeniul ştiinţelor fizice şi al tehnicii. În schimb, merg mult mai greu în domeniul politicii, religiei sau moralei. Aici faptele relevante se scapă adeseori printre degete. Cât despre sensul realităţilor – fireşte că el depinde de un anumit sistem de idei în lumina căruia îţi alegi să le interpretezi. Şi acestea nu sunt singurele dificultăţi care stau în faţa căutătorului raţional al adevărului. În viaţa publică şi în cea particulară se întâmplă adeseori ca pur şi simplu să nu ai timp să aduni fapte relevante sau să cântăreşti semnificaţia acestora. Suntem siliţi să acţionăm pe baza unor dovezi insuficiente şi într-o lumină situată mult sub cea a logicii. Nici cu cea mai mare bunăvoinţă nu putem să promovăm întotdeauna pe deplin adevărul şi nici să ne comportăm în mod consecvent raţional. Tot ce stă în puterea noastră este să respectăm adevărul şi raţiunea în măsura în care ne-o permit împrejurările şi să reacţionăm cât de bine putem împotriva adevărului limitat şi a raţionamentelor imperfecte pe care ni le oferă alţii.

„Dacă o naţiune se aşteaptă să fie ignorantă şi totodată liberă – spunea Jefferson – înseamnă că ea aşteaptă ceea ce n-a existat şi nu va exista niciodată... Fără informaţie, poporul nu poate trăi în siguranţă. Acolo unde presa este liberă şi orice om poate să citească, nu există nicio primejdie, totul este în siguranţă”. De cealaltă parte a Atlanticului, un alt om care credea cu convingere în raţiune, gândea în termeni aproape identici în aceeaşi epocă. Iată ce scria John Stuart Mill despre tatăl său, filozoful utilitarist James Mill[86]: „Atât de mult se încredea în influenţa raţiunii asupra minţilor omenirii, ori de câte ori i se permitea să ajungă la ele, încât simţea că s-ar putea

câştiga totul dacă întreaga populaţie ar şti să citească şi dacă s-ar permite să i se adreseze opinii de tot felul prin viu grai sau în scris şi dacă prin sufragiu universal oamenii ar putea să aleagă o legislatură care să pună în practică opiniile adoptate de ei". Totul este în siguranţă, totul ar fi câştigat! Din nou auzim aceeaşi notă de optimism specific secolului al XVIII-lea. E drept că Jefferson era şi realist, nu numai optimist. El ştia dintr-o experienţă amară că libertatea presei poate fi încălcată în mod ruşinos. „Astăzi nu mai putem să credem nimic din ceea ce vedem în ziare", declara el. Şi totuşi, insista – şi nu putem să nu fim de acord cu el – că „în limitele adevărului presa este o instituţie nobilă, o prietenă deopotrivă a ştiinţei şi a libertăţii civice". Cu alte cuvinte, mijloacele de comunicare în masă nu sunt nici bune, nici rele; ele reprezintă pur şi simplu o forţă şi, ca orice altă forţă, pot fi folosite fie în bine, fie în rău. Folosite într-un anumit fel, presa, radioul şi cinematograful sunt indispensabile supravieţuirii democraţiei. Folosite în sens opus, ele se numără printre armele cele mai puternice din arsenalul dictatorial. În domeniul mijloacelor de comunicare în masă şi în aproape orice alt domeniu al activităţii şi iniţiativei, progresul tehnic l-a lovit pe Omul de rând şi l-a ajutat pe Omul Mare.

Până acum cincizeci de ani ţările democratice se puteau lăuda cu un mare număr de mici reviste şi ziare locale, mii de redactori din provincie exprimau liber mii de opinii independente. Într-un fel sau altul, oricine putea să vadă tipărit pretutindeni aproape orice. Astăzi, presa este încă liberă din punct de vedere juridic. Dar majoritatea ziarelor mici au dispărut. Costul celulozei, al tiparului modern şi al ştirilor distribuite de monopolurile de presă este prea ridicat pentru Omul de rând. În Estul totalitar există o cenzură politică şi mijloacele de comunicare în masă sunt controlate de către stat.

În Occidentul democratic există o cenzură economică şi mijloacele de comunicare în masă sunt controlate de membrii Elitei Puterii. Cenzura prin creşterea preţurilor şi concentrarea puterii de comunicare în mâinile câtorva mari concerne este mai puţin criticabilă decât proprietatea de stat şi propaganda guvernamentală, dar, fără doar şi poate, nu este un lucru pe care un democrat ca Jefferson l-ar putea aproba.

În ceea ce priveşte propaganda, primii susţinători ai alfabetizării universale şi ai unei prese libere întrezăreau doar

două posibilităţi: propaganda ar putea fi adevărată sau falsă. Ei n-au prevăzut ceea ce s-a întâmplat, de fapt, în primul rând în democraţia noastră capitalistă occidentală – şi anume, dezvoltarea unei mari industrii a mijloacelor de comunicare în masă care să nu fie preocupată, în general, nici de adevăr, nici de neadevăr, ci doar de nereal, de ceea ce este mai mult sau mai puţin complet irelevant. Cu alte cuvinte, aceşti vizionari n-au ţinut seama de pofta aproape nelimitată a omului de a avea parte de divertisment.

În trecut, majoritatea oamenilor nu aveau niciodată şansa de a-şi satisface pe deplin această poftă. Ei n-aveau decât să tânjească după divertisment, dar acesta nu li se oferea. Crăciunul cădea doar o dată pe an, sărbătorile erau „solemne şi rare”, erau puţini cititori şi prea puţine de citit, şi ceea ce ar putea fi cât de cât comparat cu un cinema de cartier era biserica parohială, unde spectacolele, deşi frecvente, erau oarecum monotone.

Pentru condiţii comparabile măcar pe departe cu cele care predomină astăzi, trebuie să ne întoarcem la Roma imperială, unde buna dispoziţie a populaţiei de rând era întreţinută de dozele frecvente şi gratuite de divertismente de tot felul – de la drame poetice până la lupte cu gladiatori, de la recitări din Virgiliu până la boxul total, de la concerte până la paradele militare şi execuţiile publice. Dar nici măcar la Roma nu exista nimic comparabil cu distracţia continuă pe care ne-o oferă astăzi ziarele şi revistele, radioul, televiziunea şi cinematograful. În *Minunata lume nouă* divertismentele nonstop de cele mai fascinate feluri (filmele tactile, orgia-beţia, jocurile centrifuge) sunt folosite în mod intenţionat, ca instrument al unei politici, în scopul de a-i împiedica pe oameni să dea prea mare atenţie realităţilor situaţiei sociale şi politice. Cealaltă lume a religiei diferă de cealaltă lume a divertismentului; dar ele se aseamănă prin aceea că, hotărât lucru, „nu sunt de pe lumea asta”. Amândouă sunt distracţii sau diversiuni şi, dacă se trăieşte continuu în mijlocul lor, amândouă pot deveni, aşa cum spunea Marx, „opiul popoarelor”, aşadar, o ameninţare la adresa libertăţii. Numai cei vigilenţi îşi pot păstra libertăţile şi numai cei care sunt în mod constant şi inteligent treji la faţa locului pot spera să se guverneze pe sine în mod eficace, prin procedee democratice. O societate a cărei majoritate îşi petrece o mare

parte a timpului nu la faţa locului, nu Aici şi Acum şi în Viitorul previzibil, ci altundeva, în lumea cealaltă, irelevantă, a sportului şi a serialelor siropoase, a mitologiei şi a fanteziei metafizice, va întâmpina mari dificultăţi în combaterea celor care, prin încălcarea libertăţii, vor să manipuleze şi să controleze această societate.

În propaganda lor, dictatorii de astăzi se bizuie în cea mai mare parte pe repetiţie, suprimare şi raţionalizare – repetarea lozincilor pe care doresc ei să le impună drept adevărate, suprimarea faptelor pe care doresc să le ignore, stârnirea şi raţionalizarea unor patimi care pot fi folosite în interesul Partidului sau al Statului. Pe măsură ce arta şi ştiinţa manipulării ajung să fie înţelese tot mai bine, dictatorii viitorului vor învăţa, fără doar şi poate, să combine aceste tehnici cu distracţiile continue care, în Occident, ameninţă acum să înece într-un ocean de irelevanţă propaganda raţională esenţială păstrării libertăţii individului şi supravieţuirii instituţiilor democratice.

V. PROPAGANDA SUB DICTATURĂ

La procesul intentat după cel de-al Doilea Război Mondial ministrului armamentului din subordinea lui Hitler, Albert Speer a ţinut o lungă cuvântare în care, cu o acuitate remarcabilă, a descris tirania nazistă şi a analizat metodele acesteia. „Dictatura lui Hitler, a spus Speer, se deosebea într-o chestiune fundamentală de toate cele care au precedat-o în decursul istoriei. Era prima dictatură din perioada actuală a dezvoltării tehnicii moderne, o dictatură care folosea pe deplin toate cuceririle tehnicii pentru dominarea propriei sale ţări. Prin mijloace tehnice ca radioul şi megafonul, optzeci de milioane de oameni erau privaţi de gândire independentă. În felul acesta au putut fi supuşi voinţei unui singur om... Dictatorii de până atunci aveau nevoie de ajutoare foarte bine pregătite, chiar şi la nivelul cel mai de jos – oameni care puteau să gândească şi să acţioneze independent. Sistemul totalitar din perioada dezvoltării tehnicii moderne se poate dispensa de asemenea oameni; datorită metodelor moderne de comunicare, există posibilitatea de a mecaniza conducerea la nivel inferior. Drept urmare, s-a născut noul tip de om care primeşte ordinele fără să crâcnească”.

În minunata lume nouă din povestea mea profetică, tehnologia înaintase mult dincolo de punctul atins în zilele lui Hitler; în consecinţă, cei ce primeau ordinele crâcneau şi mai puţin decât confraţii lor nazişti şi erau mult mai docili în faţa elitei dătătoare de ordine. Mai mult decât atât, ei fuseseră standardizaţi pe plan genetic şi condiţionaţi după naştere să-şi îndeplinească funcţiile subordonate şi deci te puteai bizui pe ei că se vor comporta în mod aproape la fel de previzibil ca şi maşinile. După cum vom vedea într-un alt capitol, această condiţionare a „conducerii inferioare” se produce deja sub dictaturile comuniste. Chinezii şi ruşii nu se bizuie numai pe efectele indirecte ale progresului tehnologic; ei acţionează direct asupra organismelor psihofizice ale conducătorilor lor inferiori, supunându-le minţile şi trupurile unui sistem de condiţionare nemiloasă şi, din câte ştim, deosebit de eficace. Speer spunea: „Mulţi oameni au fost obsedaţi de coşmarul că într-o bună zi naţiunile ar putea fi dominate de mijloace tehnice. Ei bine, acest coşmar a devenit aproape o realitate în sistemul

totalitar al lui Hitler”. Aproape, dar nu întru totul. Naziştii n-au avut suficient timp – şi poate n-au avut nici inteligenţa şi cunoştinţele necesare – pentru a spăla creierele conducătorilor lor inferiori şi pentru a-i condiţiona. Poate că acesta este şi unul dintre motivele prăbuşirii lor.

Din vremea lui Hitler, arsenalul mecanismelor tehnice puse la dispoziţia unui eventual dictator a sporit considerabil. Pe lângă radio, megafon, camera de luat vederi şi presa rotativă, propagandistul contemporan poate recurge şi la televiziune pentru a transmite imaginea şi vocea clientului său, şi poate înregistra atât imaginea cât şi vocea pe role de bandă magnetică.

Graţie progresului tehnic, Fratele cel Mare din *1984* al lui Orwell poate fi acum aproape la fel de omniprezent ca şi Dumnezeu. Şi nu numai pe frontul tehnicii s-a întărit mâna eventualului dictator. De la epoca lui Hitler încoace s-au efectuat o mulţime de studii în acele domenii ale psihologiei şi neurologiei aplicate care constituie apanajul special al propagandistului, al îndoctrinatorului şi al specialistului în spălarea creierelor. În trecut, aceşti specialişti în arta de a preface minţile oamenilor lucrau empiric. Printr-o metodă a experimentului şi a corectării erorilor, ei elaboraseră o serie de tehnici şi procedee pe care le-au folosit foarte eficace, fără a şti însă precis de ce anume sunt ele eficace. Astăzi arta dirijării creierelor e pe punctul de a deveni o ştiinţă. Practicienii acestei ştiinţe ştiu ce fac şi de ce o fac. Ei sunt călăuziţi în activitatea lor de teorii şi ipoteze care se bizuie pe temelia solidă a dovezilor experimentale. Datorită progreselor şi descoperirilor în materie de pătrundere psihologică şi datorită noilor tehnici pe care le-au creat acestea, coşmarul care era „cât pe-aci să se realizeze în sistemul totalitar al lui Hitler” s-ar putea să devină curând pe deplin realizabil.

Dar înainte de a discuta aceste noi descoperiri şi tehnici, să aruncăm o privire asupra coşmarului care era cât pe-aci să se realizeze în Germania nazistă. Care erau metodele folosite de Hitler şi Goebbels pentru „a priva optzeci de milioane de oameni de gândirea independentă şi pentru a-i supune voinţei unui singur om”? Şi care era teoria asupra naturii umane pe care se întemeiau aceste metode înspăimântător de izbutite? La aceste întrebări putem răspunde în cea mai mare parte chiar prin

cuvintele lui Hitler. Şi cât de clare şi înţelepte sunt aceste cuvinte!

Când scrie despre abstracţiuni ample cum ar fi Rasa şi Istoria şi Providenţa, Hitler e pur şi simplu ilizibil; dar când scrie despre masele germane şi despre metodele pe care le-a folosit pentru a le domina şi dirija, stilul lui se schimbă. Lipsei de noimă îi iau locul lucrurile înţelepte, stilului bombastic îi ia locul luciditatea concretă şi cinică. În elucubraţiile sale filozofice, Hitler fie că visa cu ochii deschişi şi înceţoşaţi, fie reproducea noţiunile imature ale altora. În comentariile sale asupra mulţimilor şi propagandei scria despre lucruri pe care le cunoştea dintr-o experienţă directă. După cum se exprimă cel mai abil biograf al său, domnul Alan Bullock, „Hitler a fost cel mai mare demagog din istorie”. Iar cei care adaugă „doar un demagog” nu izbutesc să aprecieze cum trebuie natura puterii politice într-o epocă a politicii de masă. După cum spunea chiar Hitler, „a fi conducător înseamnă a fi capabil să mişti masele”. Ţelul lui Hitler era în primul rând să mişte masele, apoi, după ce le slobozea de legăturile de loialitate şi moralitate tradiţională, să le impună (cu consimţământul hipnotizat al majorităţii) o nouă ordine autoritară creată chiar de el. „Hitler – scria în 1939 Hermann Rauschning[87] – are un respect profund pentru Biserica Catolică şi pentru Ordinul Iezuiţilor; nu datorită doctrinei lor creştine, ci datorită maşinăriei pe care au elaborat-o şi au controlat-o, datorită sistemului lor ierarhic, datorită tacticilor extrem de inteligente, datorită cunoaşterii naturii umane şi folosirii inteligente a slăbiciunilor omeneşti pentru a-i domina şi conduce pe credincioşi”. Spiritul ecleziastic fără creştinism, disciplina unei reguli monastice nu de dragul lui Dumnezeu sau pentru a dobândi mântuirea personală, ci de dragul statului şi pentru gloria şi puterea superioară a demagogului devenit Führer – iată ţelul la care urma să ducă mişcarea sistematică a maselor.

Să vedem şi ce părere avea Hitler despre masele pe care le mişca şi felul cum le mişca. Primul principiu de la care a pornit el a fost o judecată de valoare: masele sunt total de dispreţuit, sunt incapabile de gândire abstractă şi nu le interesează niciun lucru în afara cercului experienţei lor imediate. Comportamentul lor este determinat nu de cunoştinţe şi raţiune, ci de sentimente şi de impulsuri inconştiente. Tocmai în aceste impulsuri şi simţăminte „sunt implantate rădăcinile atitudinilor lor pozitive

precum şi a celor negative”. Pentru a izbuti, un propagandist trebuie să înveţe cum să manipuleze aceste instincte şi emoţii.

„Forţa motrică care a adus cele mai teribile revoluţii din lumea noastră n-a fost niciodată un corpus de învăţături ştiinţifice care să se fi impus în faţa maselor, ci întotdeauna o devoţiune care le-a inspirat şi adeseori un fel de isterie care le-a împins la acţiune. Oricine doreşte să câştige masele trebuie să cunoască cheia care le va deschide uşa inimilor...”. În jargonul postfreudian, uşa subconştientului lor.

Hitler a exercitat cea mai puternică atracţie asupra acelor membri ai micii burghezii care fuseseră ruinaţi de inflaţia din 1923 şi apoi ruinaţi încă o dată de criza economică din 1929 şi din anii următori. „Masele” despre care vorbeşte el erau aceste milioane tulburate, nemulţumite şi veşnic îngrijorate. Pentru a le transforma şi mai mult într-o masă mai omogen subumană, el le-a adunat, cu miile şi cu zecile de mii, în săli şi pe stadioane imense, unde indivizii îşi puteau pierde identitatea personală şi chiar şi umanitatea elementară şi puteau să se contopească în mulţime. Un bărbat sau o femeie intră în contact direct cu societatea în două feluri: fie ca membru al unui grup familial, profesional ori religios, fie ca membru al unei gloate. Grupurile pot fi la fel de morale şi inteligente ca şi indivizii care le formează; gloata este haotică, n-are niciun fel de ţel propriu şi este capabilă de orice în afară de acţiuni inteligente şi de o gândire realistă. Adunaţi într-o gloată, oamenii îşi pierd capacitatea de a raţiona şi liberul arbitru moral. Posibilitatea de a-i sugestiona este sporită până la punctul în care ei încetează să mai aibă o judecată sau o voinţă proprie. Ajung foarte uşor de instigat, îşi pierd orice simţ al răspunderii individuale sau colective, sunt supuşi unor accese abrupte de furie, entuziasm şi panică. Altfel spus, într-o gloată, omul se comportă ca şi cum ar fi înghiţit o doză mare dintr-o substanţă puternic îmbătătoare, devine victimă a ceea ce am numit eu „otrăvire în turmă”. Ca şi alcoolul, otrăvirea în turmă este un drog activ şi extrovertit. Individul intoxicat de gloată scapă de răspundere şi evoluează de la inteligenţă şi morală către un fel de iraţionalitate frenetică, animalică.

În decursul lungii sale cariere de agitator, Hitler studiase efectele „otrăvirii în turmă” şi învăţase cum să le exploateze în folosul propriilor sale ţeluri. El descoperise că oratorul poate

face apel, într-o manieră mult mai eficientă decât scriitorul, la acele „forţe obscure” care motivează acţiunile oamenilor.

Lectura este o activitate individuală, nu colectivă. Scriitorul se adresează unor indivizi care stau singuri într-o stare normală de trezie. Oratorul se adresează unor mase de indivizi care sunt deja intoxicaţi într-o oarecare măsură cu „otrava de turmă”. El îi are în palmă şi dacă îşi cunoaşte meseria poate face cu ei ce vrea.

Ca orator, Hitler ştia la perfecţie ce are de făcut. Era capabil, după cum spunea singur, „să urmărească tendinţele marii mase în aşa fel încât, pornind de la emoţia vie a ascultătorilor lui, să i se sugereze cuvântul potrivit de care avea nevoie, iar la rândul lui, acesta le mergea direct la inimă ascultătorilor”. Otto Strasser l-a numit pe Hitler „un megafon care proclamă dorinţele cele mai tainice, instinctele cel mai greu de recunoscut în public, suferinţele şi revoltele personale ale unei întregi naţiuni”. Cu douăzeci de ani înainte ca specialiştii de pe Madison Avenue – centrul reclamei comerciale – să se apuce de „cercetarea motivaţională”, Hitler explora şi exploata sistematic temerile şi speranţele tainice, aspiraţiile, îngrijorările şi frustrările maselor germane. Tocmai prin manipularea „forţelor oculte” ne determină specialiştii în publicitate să le cumpărăm mărfurile – o pastă de dinţi, o marcă de ţigări, un candidat politic. Şi tocmai prin apelul la aceleaşi forţe ascunse – şi la altele prea periculoase pentru a fi folosite de cei din Madison Avenue – a determinat Hitler masele de germani să-şi cumpere un Führer, o filozofie dementă şi cel de-al Doilea Război Mondial.

Spre deosebire de mase, intelectualii au gustul raţionalismului şi sunt interesaţi de faptele reale. Deprinderea de a raţiona critic a minţii lor îi face să se împotrivească genului de propagandă care are efecte atât de puternice asupra majorităţii. În rândul maselor, „instinctul este suprem şi din instinct vine credinţa... în timp ce oamenii sănătoşi îşi strâng instinctiv rândurile pentru a forma o comunitate a poporului” (se înţelege de la sine, sub puterea unui Führer) „intelectualii aleargă încoace şi încolo ca găinile în ograda cu orătănii. Cu ei nu poţi să faci istorie. Ei nu pot fi folosiţi ca elemente care să alcătuiască o comunitate”.

Intelectualii sunt genul de oameni care cer dovezi şi sunt şocaţi de inconsecvenţă şi de greşelile de logică. Ei consideră

simplificările exagerate drept păcatul originar al minţii şi n-au ce face cu lozincile, afirmaţiile rostite fără rezerve şi generalizările exagerate care alcătuiesc marfa obişnuită a propagandistului.

„Orice propagandă eficace – scria Hitler – trebuie să se limiteze la câteva necesităţi fruste şi apoi trebuie să fie exprimată în câteva formule stereotipe". Aceste formule stereotipe trebuie repetate în mod constant, căci „numai repetiţia constantă va izbuti în cele din urmă să imprime o idee în memoria unei mulţimi". Filozofia ne învaţă să ne simţim nesiguri în faţa lucrurilor care ni se par a fi prea evidente. În schimb, propaganda ne învaţă să acceptăm ca de la sine înţeles chestiunile asupra cărora ar fi rezonabil să ne mai amânăm judecata sau să avem îndoieli. Ţelul demagogului este să creeze o coerenţă socială sub propria sa conducere. Dar, după cum a subliniat Bertrand Russell[88], „sistemul de dogme fără temelii empirice, cum ar fi scolasticismul, marxismul şi fascismul au avantajul de a produce o coerenţă socială de proporţii printre discipolii lor".

Aşadar, propagandistul demagogic trebuie să fie în mod consecvent dogmatic. Toate afirmaţiile sale sunt făcute fără niciun fel de rezerve. Nu există niciun fel de nuanţe de gri în tabloul lumii pe care îl prezintă el; totul este fie diabolic de negru, fie de un alb celest. Ca să-l citătm pe Hitler, propagandistul trebuie să adopte „o atitudine sistematică unilaterală faţă de toate problemele de care trebuie să se ocupe". El nu trebuie să recunoască niciodată că ar putea să se înşele sau că oamenii care au un punct de vedere diferit ar putea să aibă măcar parţial dreptate. Cu adversarii nu trebuie să discuţi în contradictoriu; trebuie să-i ataci, să-i reduci la tăcere prin zbierete sau, dacă încep să te supere prea tare, să-i lichidezi. Intelectualul mofturos ultrasensibil din punct de vedere moral ar putea să fie şocat de asemenea lucruri. Dar masele sunt întotdeauna convinse că „dreptatea este de partea agresorului activ".

Aşadar, aceasta era părerea lui Hitler despre umanitate percepută ca o masă. Era o părere foarte proastă. Dar era ea oare şi o părere incorectă? Noi cunoaştem copacul după roadele sale şi o teorie a naturii umane care a inspirat genul de tehnicieni ce s-au dovedit oribil de eficienţi trebuie să conţină cel puţin un grăunte de adevăr. Virtutea şi inteligenţa aparţin

fiinţelor umane luate ca indivizi care se asociază liber cu alţi indivizi în mici grupuri. La fel şi păcatul şi prostia. Dar iraţionalismul subuman la care apelează demagogul, imbecilitatea morală pe care se bizuie el când îşi instigă victimele la acţiune sunt caracteristice nu bărbaţilor şi femeilor luaţi individual, ci bărbaţilor şi femeilor luaţi ca masă. Iraţionalismul şi imbecilitatea morală nu sunt atribute tipic umane. Ele sunt simptome ale otrăvirii turmei. În toate religiile superioare ale lumii, mântuirea şi iluminarea sunt atribute ale individului. Împărăţia cerurilor se află înlăuntrul raţiunii unei persoane, iar nu înlăuntrul iraţionalismului colectiv al mulţimii. Hristos a făgăduit să fie prezent oriunde se adună laolaltă două sau trei persoane. El n-a pomenit nimic de prezenţa lui acolo unde mii de oameni se intoxică unul pe altul cu otrava turmei. Sub nazişti un număr uriaş de oameni erau obligaţi să piardă enorm de mult timp mărşăluind în rânduri strânse din punctul A până în punctul B şi înapoi în punctul A. „Această menţinere în marş a întregii populaţii părea să fie o risipă stupidă de timp şi energie. Abia mult mai târziu – adaugă Hermann Rauschning – s-a dezvăluit în acest procedeu o intenţie subtilă, întemeiată pe adaptarea bine chibzuită a ţelurilor şi a mijloacelor. Marşurile abat gândul oamenilor, Marşurile ucid gândirea, Marşurile desfiinţează individualitatea. Marşurile sunt lovitura de baghetă magică făcută pentru a-i deprinde pe oameni cu o activitate mecanică, cvasi-rituală, până când aceasta devine o a doua natură a lor”.

Din acest punct de vedere şi la nivelul pe care şi l-a ales pentru a-şi îndeplini acţiunea îngrozitoare, Hitler a fost cât se poate de corect în evaluarea naturii omeneşti. Pentru aceia dintre noi care-i privesc pe bărbaţi şi femei luaţi ca indivizi mai degrabă decât ca membri ai unei gloate sau ai unor colectivităţi înregimentate, el pare să fi greşit îngrozitor. Dar într-o epocă a suprapopulării accelerate, a supraorganizării din ce în ce mai rapide şi a unor mijloace din ce în ce mai eficace de comunicare în masă, cum mai putem noi păstra integritatea şi reafirma valoarea individului? Aceasta este o întrebare care încă se mai poate pune şi la care se mai poate, eventual, da un răspuns eficace. Dar peste o generaţie de aici înainte, s-ar putea să fie prea târziu ca să mai găsim un răspuns şi – în climatul colectiv înăbuşitor al acelui viitor – s-ar putea să fie chiar imposibil să

mai punem această întrebare.

VI. ARTA DE A VINDE

Supravieţuirea democraţiei depinde de capacitatea unui mare număr de oameni de a exprima opţiuni realiste în lumina unor informaţii adecvate. Pe de altă parte, o dictatură se menţine prin cenzurarea sau deformarea realităţilor şi prin apelul nu la raţiune, nu la autointeresul luminat, ci la patimă şi prejudecată, la puternicele „forţe oculte”, cum le numea Hitler, prezente în subconştientul abisal al oricărei minţi omeneşti.

În Occident se proclamă principiile democratice şi mulţi publicişti capabili, cu o conştiinţă profesională trează fac tot ce pot pentru a le oferi alegătorilor informaţii corespunzătoare şi pentru a-i convinge prin argumente raţionale să facă alegeri realiste în lumina acestor informaţii. Toate astea sunt în mare măsură spre binele oamenilor. Dar, din nefericire, propaganda din democraţiile occidentale şi, în primul rând, din America are două feţe şi o personalitate dedublată. În fruntea secţiei editoriale se află adesea un doctor Jekyll[89], democrat – un propagandist care ar fi foarte fericit să poată dovedi că John Dewey a avut dreptate în privinţa capacităţii naturii umane de a reacţiona la adevăr şi raţiune. Dar acest om vrednic nu controlează decât o parte din maşinăria mijloacelor de comunicare în masă. În fruntea publicităţii găsim un veritabil domn Hyde (sau mai degrabă un doctor Hyde, căci Hyde este acum doctor în psihologie şi are şi un masterat în ştiinţele sociale) şi acesta este antidemocrat pentru că este antiraţional. Acest doctor Hyde ar fi probabil foarte nefericit dacă toată lumea ar împlini credinţa lui John Dewey în natura umană. Adevărul şi raţiunea sunt treaba lui Jekyll, nu a lui. Hyde este un psihanalist specializat în „motivaţie” şi meseria lui este să studieze slăbiciunile şi lipsurile oamenilor, să investigheze acele dorinţe şi temeri subconştiente care determină atât de multe dintre gândurile conştiente şi acţiunile deschise ale oamenilor. Şi el o face nu în spiritul moralistului care ar vrea să-i facă pe oameni mai buni sau al doctorului care ar vrea să le dea mai multă sănătate, ci pur şi simplu pentru a descoperi calea cea mai bună prin care să profite de ignoranţa lor şi să le exploateze iraţionalismul în avantajul pecuniar al patronilor săi. Dar, la urma urmei, s-ar putea susţine: „Capitalismul e mort, domneşte consumul” şi această societate de consum are nevoie de

serviciile unor vânzători experţi, versaţi în toate tipurile de artă a convingerii (inclusiv în cele mai insidioase).

În cadrul unui sistem al liberei iniţiative, propaganda comercială prin orice mijloace este absolut indispensabilă. Dar indispensabilul nu este neapărat şi dezirabil. Ceea ce se poate dovedi bun în sfera economicului poate că-i departe de a fi potrivit pentru bărbaţi şi femei în ipostaza lor de alegători sau chiar ca fiinţe umane. O generaţie anterioară, mai moralistă, ar fi fost profund şocată de cinismul binevoitor al psihanaliştilor specialişti în motivaţie. Astăzi citim o carte precum *Convingătorii ascunşi* a domnului Vance Packard, şi suntem mai mult amuzaţi decât îngroziţi, mai mult resemnaţi decât indignaţi. Dat fiind Freud, dat fiind behaviorismul, dată fiind nevoia disperată şi cronică a producătorilor de a avea o masă de consumatori – acesta este unicul gen de lucruri la care te mai poţi aştepta. Dar ne permitem să întrebăm: Este el şi genul de lucruri la care te poţi aştepta în viitor? Oare activităţile lui Hyde sunt compatibile în perspectivă îndepărtată cu cele ale lui Jekyll? Oare o campanie în favoarea raţionalismului ar putea avea sorţi de izbândă în pofida unei alte campanii, încă şi mai riguroase, în favoarea iraţionalismului? Acestea sunt întrebări cărora, pentru moment nu voi încerca să le dau un răspuns, ci le voi lăsa în suspensie, ca să zic aşa, ca un fel de fundal pentru discuţia noastră despre metodele de convingere a maselor într-o societate democratică avansată din punct de vedere tehnic.

Într-o democraţie, sarcina propagandistului comercial este din unele puncte de vedere mai uşoară, iar din altele mai dificilă decât sarcina unui propagandist politic angajat de un dictator ajuns la putere sau de un dictator pe cale să preia puterea. Este mai uşoară prin aceea că aproape toată lumea porneşte de la o prejudecată favorabilă berii, ţigărilor şi frigiderelor, pe când mai nimeni nu porneşte de la o prejudecată în favoarea tiranilor. Este însă, totodată, mai dificilă, întrucât propagandistul comercial nu are voie, în cadrul regulilor jocului său specific, să facă apel la instinctele mai sălbatice ale publicului. Agentul de reclamă a produselor lactate ar dori grozav să le poată spune cititorilor şi ascultătorilor săi că toate necazurile lor sunt pricinuite de maşinaţiile unei bande internaţionale nelegiuite de fabricanţi de margarină şi că este de datoria lor patriotică să pornească în marş şi să incendieze fabricile acestor exploatatori.

Dar acest lucru este exclus, aşa că agentul de reclamă pentru produsele lactate trebuie să se mulţumească doar cu o abordare mai blândă. Numai că o abordare blândă este mai puţin tulburătoare şi stimulativă decât abordarea prin violenţă verbală sau fizică. Pe termen lung, furia şi ura sunt emoţii care se înfrâng singure. Pe termen scurt însă, ele dau dividende ridicate sub forma unei satisfacţii psihologice şi chiar fiziologice (întrucât ele declanşează mari cantităţi de adrenalină şi noradrenalină). Oamenii pot porni de la o prejudecată iniţială împotriva tiranilor: dar când tiranii sau viitorii tirani îi tratează cu propagandă ce eliberează adrenalină, în privinţa ticăloşiei duşmanilor lor – în special a duşmanilor destul de slabi pentru a fi persecutaţi – oamenii sunt gata să-i urmeze cu entuziasm pe aceşti propagandişti. În cuvântările sale, Hitler repeta mereu cuvinte ca „ură”, „forţă”, „necruţător”, „zdrobire”, „strivire” şi-şi însoţea aceste cuvinte violente cu gesturi încă şi mai violente. Striga, zbiera, urla, i se umflau venele, se învineţea la faţă. Emoţiile puternice (după cum bine ştie orice actor şi dramaturg) sunt molipsitoare în gradul cel mai înalt. Contaminat de frenezia malignă a oratorului, publicul e gata să geamă şi să suspine şi să ţipe într-o orgie de trăiri neinhibate. Şi aceste orgii erau atât de agreabile încât majoritatea celor care le cunoscuseră reveneau cu dragă inimă, să mai participe şi la altele. Mai toţi oamenii tânjim după pace şi libertate; dar prea puţini dintre noi manifestăm entuziasm pentru gândurile, sentimentele şi acţiunile care stimulează pacea şi libertatea. Invers, mai nimeni nu doreşte războiul sau tirania; şi totuşi foarte mulţi oameni îşi găsesc o plăcere intensă în gândurile, simţămintele şi acţiunile care provoacă războiul şi tirania. Aceste gânduri, simţăminte şi acţiuni sunt prea primejdioase pentru a fi exploatate în scopuri comerciale. Acceptând acest handicap, specialistul în publicitate trebuie să facă tot ce poate cu emoţiile mai puţin molipsitoare, cu formele mai calme de iraţionalism.

Nu poate exista o propagandă raţională eficace decât atunci când există o înţelegere clară – din partea tuturor celor implicaţi – a naturii simbolurilor şi a legăturii acestora cu lucrurile şi evenimentele simbolizate. Propaganda iraţională se bizuie, pentru a putea fi eficace, pe o incapacitate generală de a înţelege natura simbolurilor. Minţile simple tind să pună semnul de egalitate între simbol şi ceea ce reprezintă el, să atribuie

lucrurilor şi evenimentelor unele din calităţile exprimate de cuvintele pe care le-a ales propagandistul pentru a discuta aceste noţiuni, în urmărirea propriilor sale ţeluri. Să luăm un singur exemplu: majoritatea cosmeticelor sunt făcute din lanolină, care este un amestec de grăsime din lână purificată cu apă, bătută până produce o emulsie. Această emulsie are multe proprietăţi preţioase: pătrunde în piele, nu se râncezeşte, este uşor antiseptică ş.a.m.d. Dar specialiştii în reclamă comercială nu vorbesc despre virtuţile adevărate ale emulsiei. Ei îi acordă un nume pitoresc şi voluptuos, vorbesc extaziaţi, în mod derutant, despre frumuseţea feminină şi arată poze cu blonde atrăgătoare care-şi hrănesc ţesuturile cu aceste „alimente pentru piele”. Un asemenea specialist în publicitate a scris cândva: „Fabricanţii de produse cosmetice nu vând lanolină, ei vând speranţă”. Pentru această speranţă, această implicare frauduloasă a unei făgăduieli că vor fi transfigurate, femeile sunt în stare să plătească de zece sau douăzeci de ori valoarea reală a emulsiei pe care propagandiştii au legat-o în mod atât de abil – prin intermediul unor simboluri înşelătoare – de o dorinţă adânc înrădăcinată în inima mai tuturor femeilor de pe lume: dorinţa de a deveni mai atrăgătoare în ochii sexului opus. Principiile care stau la baza acestui gen de propagandă sunt extrem de simple. Găseşte o dorinţă comună, o sursă de teamă sau îngrijorare inconştientă dar foarte răspândită; născoceşte vreo cale de a lega această dorinţă ori teamă de produsul pe care trebuie să-l vinzi; apoi clădeşte un pod de simboluri verbale ori vizuale pe care poate trece clientul dumitale, de la realităţi la visul compensator şi de la vis la iluzia că produsul dumitale, odată cumpărat, va face să i se realizeze visul. „Noi nu mai cumpărăm portocale, cumpărăm vitalitate”; nu cumpărăm doar un automobil, cumpărăm prestigiu şi aşa mai departe cu toate celelalte. În pasta de dinţi, de exemplu, noi cumpărăm nu doar o substanţă care curăţă dinţii şi este antiseptică, ci şi eliberarea de teama de a fi respingători în ochii persoanelor de sex opus. Când cumpărăm votcă şi whisky nu e vorba de o otravă protoplasmică – care în doze mici poate deprima sistemul nervos într-un mod preţios din punct de vedere psihologic; de fapt, noi cumpărăm prietenia şi buna tovărăşie, căldura mărcii Dingley Dell şi strălucirea Cârciumii Sirenei[90].

Cu laxativele noastre cumpărăm sănătatea unui zeu din

Elada, strălucirea uneia dintre nimfele ce o însoţesc pe Diana. Cu bestsellerul lunii curente accedem la cultură, stârnim invidia vecinilor noştri mai puţin învăţaţi şi respectul celor rafinaţi. În toate cazurile psihanalistul specialist în motivaţie a găsit o dorinţă sau teamă adânc înrădăcinată, a cărei energie poate fi folosită pentru a-l împinge pe consumator să se despartă de nişte bani şi, astfel, în mod indirect, să pună în mişcare roţile industriei. Depozitată în minţile şi trupurile nenumăraţilor indivizi, această energie potenţială este eliberată şi transmisă pe o linie întreagă de simboluri, desfăşurată cu grijă în aşa fel încât să evite raţionalismul şi să ascundă adevărul.

Uneori simbolurile îşi produc efectele, fiind disproporţionat de impresionante, obsedante şi fascinante prin ele însele. Aşa sunt riturile şi ceremonialurile religiei. Aceste „frumuseţi ale sfinţeniei" întăresc credinţa acolo unde ea există deja, iar unde nu există credinţă, contribuie la convertirea oamenilor. Satisfăcând doar simţul estetic, simbolurile nu garantează nici adevărul, nici valoarea etică a doctrinelor cu care au fost asociate în mod absolut arbitrar. Ca o chestiune de adevăr istoric simplu, frumuseţile sfinţeniei au fost adeseori concurate şi chiar şi depăşite de frumuseţile nesfinţeniei. Sub Hitler, de exemplu, mitingurile anuale de la Nürnberg erau adevărate capodopere ale artei rituale şi teatrale.

„Petrecusem şase ani la Petersburg înainte de război, în zilele de glorie ale vechiului balet rus – scrie Sir Nevile Henderson, ambasadorul britanic în Germania hitleristă – dar în materie de frumuseţe grandioasă n-am văzut în viaţa mea un balet comparabil cu mitingul de la Nürnberg". Ne gândim la citatul din John Keats – „Frumuseţea este adevăr, adevărul frumuseţe[91]", dar, vai, identitatea există doar la un nivel ultim, suprem, supraterestru. La nivelul politicii şi teologiei, frumuseţea este perfect compatibilă cu prostia şi tirania. Ceea ce de altfel e un mare noroc; căci, dacă frumuseţea ar fi incompatibilă cu stupiditatea şi tirania, ar exista teribil de puţină artă pe lume. Capodoperele picturii, sculpturii şi arhitecturii au fost produse ca propagandă religioasă sau politică, pentru gloria majoră a unui zeu, guvern sau prelat. Dar majoritatea regilor şi prelaţilor au fost despoţi şi toate religiile au fost îmbâcsite de superstiţii. Geniul a fost pus în slujba tiraniei, iar arta a făcut reclamă pentru meritele cultului local. Timpul, în scurgerea lui, separă

arta bună de metafizica proastă. Putem oare învăţa să facem această distincţie nu după ce s-au petrecut lucrurile, ci chiar atunci când se petrec ele? Aceasta este întrebarea.

În reclama comercială principiul simbolului disproporţionat de fascinant este înţeles foarte clar. Toţi propagandiştii îşi au Departamentul Artistic şi se fac mereu încercări de a înfrumuseţa panourile cu afişe sau postere care îţi iau ochii, iar paginile publicitare ale revistelor, cu desene şi fotografii vioaie.

Nu există capodopere, căci capodoperele se adresează doar unui public restrâns, iar propagandistul comercial e pornit să captiveze majoritatea. Pentru el, idealul este o strălucire moderată.

Cei cărora le place această artă – nu prea bună, dar suficient de izbitoare – ar putea să agreeze şi produsele cu care este asociată ea şi pe care ea le reprezintă în mod simbolic.

Un alt simbol disproporţionat de fascinant este reclama muzicală. Cântecele comerciale sunt o invenţie recentă, dar cântecele teologice şi de cult – adică imnul şi psalmul – sunt la fel de vechi ca şi religia. Cântecele militare sau marşurile sunt la fel de vechi ca şi războiul, iar cântecele patriotice, precursoarele imnurilor noastre naţionale, au fost, fără îndoială, folosite pentru a promova solidaritatea de grup, pentru a sublinia deosebirea dintre „noi” şi „ei” la nivelul cetelor rătăcitoare de vânători şi culegători de hrană din epoca paleolitică. Pentru majoritatea oamenilor, muzica este atrăgătoare în sine. Mai mult decât atât, melodiile tind să se insinueze în mintea ascultătorului. O melodie poate să stăruie obsedant în memoria omului în tot cursul vieţii lui.

Să exemplificăm cu o afirmaţie sau o judecată de valoare total neinteresantă. Luată în sine, nimeni nu-i va acorda atenţie, dar ia să punem cuvintele ei pe o melodie atrăgătoare şi uşor de reţinut. Imediat ea devine şlagăr şi cuvintele dobândesc putere. Mai mult decât atât, cuvintele vor avea tendinţa de a se repeta în mod automat ori de câte ori auzim melodia sau ori de câte ori ne va reveni ea spontan în memorie. Orfeu a încheiat o alianţă cu Pavlov – între puterea sunetului şi reflexul condiţionat. Pentru propagandistul comercial, ca şi pentru colegii săi din domeniul politicii şi cel al religiei, muzica oferă încă un avantaj. Prostii de care unei fiinţe raţionale i-ar fi ruşine să le scrie, să le rostească ori să le audă măcar vor fi cântate sau ascultate de aceeaşi

fiinţă raţională cu plăcere şi chiar cu un fel de convingere intelectuală.

Putem oare învăţa să despărţim plăcerea interpretării sau ascultării unui cântec de tendinţa mult prea omenească de a crede în propaganda pe care ne-o transmite cântecul? Iată încă o întrebare.

Datorită învăţământului obligatoriu şi presei rotative, propagandistul izbuteşte de mulţi ani încoace să-şi transmită mesajele mai tuturor adulţilor din toate ţările civilizate. Astăzi, mulţumită radioului şi televiziunii, el se află în situaţia fericită de a putea comunica până şi cu adulţii neşcoliţi sau cu copiii care n-au intrat încă la şcoală.

După cum e şi de aşteptat, copiii sunt extrem de sensibili la propagandă. Ei nu cunosc lumea şi regulile ei şi, ca atare, sunt de-a dreptul candizi. Facultăţile lor critice nu sunt încă dezvoltate. Cei mai tineri dintre ei n-au ajuns încă la vârsta raţiunii, iar cea mai mare parte dintre ei nu au experienţa necesară pentru a-şi pune în aplicare acest raţionalism nou descoperit. În Europa, recruţilor li se spunea ironic „carne de tun”. Fraţii şi surorile lor mai mici au devenit acum carne de tun pentru radio şi televiziune. În copilăria mea eram învăţaţi să cântăm cântece copilăreşti, iar în casele evlavioase imnuri religioase. Astăzi, ţâncii ciripesc reclame muzicale. Ce este mai bine – „Rheingold e berea mea, o bere nu prea grea”, sau „Hai, mică şi pitică, scripcă şi pisică”? „Rămâi cu mine” sau „O să te miri cum dispare gălbeneala când te speli pe dinţi cu Pepsodent”? Cine ştie?

„Eu nu susţin că copiii ar trebui siliţi să-şi sâcâie părinţii ca să le cumpere produsul pe care l-au văzut recomandat de reclamele de la televiziune, dar pe de altă parte, nu pot nici să trec cu vederea faptul că lucrul acesta se practică în fiecare zi”. Aşa scrie starul unuia dintre numeroasele programe ce se adresează publicului juvenil. „Copiii – scrie autorul în chestiune – sunt arhive vii, cronici vorbitoare a ceea ce le spunem noi în fiecare zi”. Şi la timpul potrivit, aceste cronici vorbitoare ale reclamelor de la televiziune vor creşte, vor câştiga bani şi vor cumpăra produsele industriei. „Gândiţi-vă – scrie extaziat domnul Clyde Miller – gândiţi-vă la ce profituri aţi putea aduce firmei dumneavoastră dacă aţi putea condiţiona un milion sau zece milioane de copii care vor creşte şi vor deveni adulţi

educaţi să vă cumpere produsele, aşa cum sunt educaţi din timp soldaţii când aud cuvintele «trăgaci», «înainte marş!»”. Da, chiar gândiţi-vă! Şi, în acelaşi timp, nu uitaţi că dictatorii şi viitori dictatori se gândesc de ani şi ani de zile la acest gen de lucruri şi că milioane, zeci şi chiar sute de milioane de copii sunt pe punctul de a creşte pentru a cumpăra produsul ideologic al despotului local şi, ca nişte soldaţi bine instruiţi, să reacţioneze printr-o comportare adecvată cuvintelor-trăgaci inoculate în aceste minţi tinere de către propagandiştii despotului.

Autoguvernarea este invers proporţională cu cifrele. Cu cât mai mare este circumscripţia electorală, cu atât mai mică este valoarea oricărui vot individual. Când este doar unul dintr-un milion sau mai mulţi, alegătorul individual se simte neputincios, o cantitate neglijabilă. Candidaţii pe care i-a votat pentru un anumit post sunt foarte departe, în vârful piramidei puterii. Teoretic, ei sunt slujitorii poporului. Dar, în realitate, slujitorii dau ordine şi poporul, departe de tot, la baza marii piramide, trebuie să asculte de ele. Creşterea populaţiei şi progresul tehnic au avut drept rezultat o sporire a numărului şi complexităţii structurilor sociale, o sporire a cantităţii de putere concentrată în mâinile conducătorilor şi o scădere proporţională a cotei de control exercitat de către alegători, legată de o descreştere a respectului publicului pentru procedeele democratice. Deja slăbite de vastele forţe impersonale care acţionează în lumea modernă, instituţiile democratice sunt acum subminate pe dinăuntru de către politicieni şi propagandiştii lor.

Oamenii acţionează într-un spectru foarte larg de moduri iraţionale, dar toţi par capabili, dacă li se acordă o şansă rezonabilă, să facă o alegere rezonabilă în lumina dovezilor existente.

Instituţiile democratice pot fi făcute să acţioneze numai dacă toţi cei implicaţi se străduiesc din răsputeri să împărtăşească cunoştinţele şi să încurajeze raţionalismul. Dar astăzi, în cea mai puternică dintre toate democraţiile lumii, politicienii şi propagandiştii lor preferă să reducă la absurd procedeele democratice, apelând aproape exclusiv la ignoranţa şi lipsa de realism a alegătorului. „Ambele partide – ne spunea în 1956 redactorul-şef al unui mare ziar de analize financiare – îşi vor lansa pe piaţă candidaţii şi programele prin aceleaşi metode pe

care le-a dezvoltat Marea Finanţă pentru a-şi vinde produsele. Printre ele se numără selecţia ştiinţifică a apelurilor şi repetiţiile planificate... Spoturile publicitare de la radio şi anunţurile din ziare vor repeta fraze cu o intensitate planificată. Panourile de afişaj vor promova lozincile puterii înscăunate... Pe lângă voci puternice şi o bună dicţiune, candidaţilor le trebuie capacitatea de a privi «sincer» spre camera de televiziune".

Negustorii politici fac apel numai la slăbiciunile alegătorilor, niciodată la puterea lor virtuală. Ei nu fac nicio încercare de a educa masele, pentru a le pregăti aptitudinea de autoguvernare; ei se mulţumesc pur şi simplu să le manipuleze şi să le exploateze, în acest scop se mobilizează şi se pun în funcţiune toate resursele psihologiei şi ale ştiinţelor sociale. Unor eşantioane alese cu grijă ale electoratului li se oferă „interviuri în profunzime". Aceste interviuri în profunzime dezvăluie temerile şi dorinţele subconştiente cele mai larg răspândite într-o societate dată, la momentul unor alegeri. Expresiile şi imaginile menite să potolească sau – la nevoie – să sporească aceste temeri, să satisfacă aceste dorinţe – cel puţin simbolic – sunt apoi alese de către experţi şi testate pe cititori şi ascultători, schimbate sau îmbunătăţite în lumina informaţiilor astfel obţinute. După care, campania politică este gata pentru mijloacele de comunicare în masă. Acum nu mai e nevoie decât de bani şi de un candidat care poate fi antrenat să pară „sincer". Sub noul aranjament, principiile politice şi planurile pentru anumite acţiuni au ajuns să-şi piardă cea mai mare parte din importanţa lor. Lucrurile care contează cu adevărat sunt personalitatea candidatului şi modul în care este proiectată ea de către specialiştii în reclamă.

Într-un fel sau altul, fie ca supermascul viguros, fie ca blând tată de familie, candidatul trebuie să aibă cât mai mult farmec.

El trebuie să fie şi un bun vorbitor, care nu-şi plictiseşte niciodată ascultătorii. Obişnuiţi ca televiziunea şi radioul să-i distreze, aceşti ascultători n-au chef să li se ceară să se concentreze sau să facă un efort intelectual prelungit. Aşadar, toate cuvântările candidatului-animator trebuie să fie scurte şi de efect. Marile probleme ale zilei trebuie să fie tratate în cel mult cinci minute şi, preferabil (întrucât publicul va fi nerăbdător să treacă la un subiect mai vesel decât inflaţia sau bomba cu hidrogen), în strict şaizeci de secunde. Oratoria este de aşa

natură încât a existat întotdeauna o tendinţă în rândurile politicienilor şi clericilor de a simplifica problemele complexe. De la amvon sau de la tribună, până şi cel mai conştiincios dintre vorbitori constată că e foarte greu să spui tot adevărul. Metodele folosite astăzi pentru a vinde publicului candidatul politic, de parcă ar fi un deodorant, pur şi simplu garantează electoratului că n-o să audă niciodată adevărul în nicio privinţă.

VII. SPĂLAREA CREIERELOR

În ultimele două capitole am descris tendinţele a ceea ce s-ar putea numi manipularea minţilor pe scară mare, aşa cum este practicată de cei mai mari demagogi şi de cei mai buni voiajori comerciali din întreaga istorie a omenirii. Dar nicio problemă omenească nu poate fi rezolvată doar prin metodele acestea en-gros. Puşca îşi are şi ea locul ei, la fel şi seringa. În capitolele care urmează voi descrie unele dintre cele mai eficace tehnici de manipulare nu a mulţimilor, nu a unui întreg public, ci a unor indivizi izolaţi.

În cursul experienţelor sale epocale legate de reflexul condiţionat, Ivan Pavlov a observat că – atunci când sunt supuse unui stres fizic sau psihic prelungit – animalele de laborator manifestă toate simptomele unei crize de nervi. Refuzând să mai facă faţă situaţiei intolerabile, creierul lor se inhibă, ca să zic aşa, şi fie că încetează complet să mai funcţioneze (câinele îşi pierde cunoştinţa), fie recurge la încetineală şi la sabotaj (câinele se comportă nerealist sau dezvoltă genul de simptome fizice pe care la o fiinţă omenească le-am numi isterie). Unele animale rezistă mai bine decât altele la stres. Câinii care posedă ceea ce Pavlov numea o constituţie „puternic excitabilă” clachează mult mai repede decât câinii cu un temperament pur şi simplu „vioi” (opus celui coleric sau agitat). Tot aşa, câinii „slab inhibitori” ajung la capătul răbdării mult mai repede decât câinii „calmi, imperturbabili”. Dar nici cel mai stoic câine nu poate rezista la infinit. Dacă stresul la care este supus e destul de intens sau prelungit destul de multă vreme, animalul va sfârşi printr-o cădere nervoasă, la fel de lamentabil şi în aceeaşi măsură ca şi cel mai firav exemplar din specia sa. Descoperirile lui Pavlov au fost confirmate în modul cel mai tulburător şi pe o scară foarte mare în cursul celor două războaie mondiale. Ca rezultat al unei singure experienţe catastrofale sau al unei succesiuni de spaime mai puţin înfricoşătoare dar repetate în mod frecvent, la soldaţi apar o serie de simptome psihofizice care-i reduc la infirmitate. Inconştienţa temporară, o agitaţie extremă, letargia, orbirea sau paralizia funcţională, reacţii complet nerealiste la solicitările evenimentelor, răsturnări stranii ale unor tipare comportamentale de o viaţă – toate simptomele pe care Pavlov le-a observat la câinii săi au reapărut printre

victimele fenomenului numit în cursul Primului Război Mondial „şocul bombelor”, iar în cel de-al Doilea Război Mondial „epuizare de pe urma luptelor”. Fiecare om, ca şi fiecare câine, îşi are limita proprie de rezistenţă. Majoritatea oamenilor ating această limită după circa treizeci de zile de stres mai mult sau mai puţin continuu, în condiţiile luptei moderne. Cei care se situează peste media susceptibilităţii sucombă în doar cincisprezece zile. Cei care se situează peste media tăriei pot rezista patruzeci şi cinci sau chiar cincizeci de zile. Tari sau slabi, până la urmă toţi se prăbuşesc. Toţi, adică, dintre cei care erau sănătoşi mintal la început. Pentru că în mod destul de ironic, singurii oameni care pot rezista la infinit sub stresul războiului modern sunt tocmai psihopaţii. Nebunia individuală este imună la consecinţele nebuniei colective.

Faptul că fiecare individ are o rezistenţă limitată este cunoscut şi exploatat încă din timpuri străvechi într-un mod elementar, neştiinţific. În unele cazuri, îngrozitoarea neomenie a omului faţă de om a fost inspirată de plăcerea de a fi crud de dragul cruzimii proprii, oribile şi fascinante. Mai adesea însă, sadismul pur a fost temperat de utilitarism, de teologie sau de raţiuni de stat. Tortura fizică şi alte forme de stres au fost aplicate de oamenii legii pentru a dezlega limba unor martori refractari; de către clerici pentru a-i pedepsi pe neortodocşi şi pentru a-i determina să-şi schimbe opiniile; de către poliţia secretă pentru a smulge mărturisiri oamenilor suspectaţi de a fi ostili guvernului.

Sub Hitler, tortura urmată de exterminarea în masă a fost folosită împotriva acelor eretici din punct de vedere biologic care erau evreii. Pentru un tânăr nazist, un „rond al datoriei” în lagărul de exterminare era (după cum se exprima Himmler) „cea mai bună îndoctrinare în privinţa fiinţelor inferioare şi a raselor subumane”. Dată fiind natura obsesivă a antisemitismului pe care-l deprinsese Hitler din tinereţe în mahalalele Vienei, această reînviere a metodelor folosite de Sfântul Oficiu al Inchiziţiei împotriva ereticilor şi a vrăjitorilor era absolut inevitabilă. Dar, în lumina descoperirilor lui Pavlov şi a cunoştinţelor dobândite de psihiatri în tratarea „nevrozelor de război”, ea pare un anacronism hidos şi grotesc. Stresurile întru totul suficiente pentru a produce o cădere totală a facultăţilor creierului pot fi determinate prin metode care, deşi oribil de

inumane, se apropie foarte mult de tortura fizică.

Orice se va fi întâmplat în anii anteriori, pare aproape sigur că tortura nu mai este folosită astăzi pe scară mare de poliţia comunistă. Aceasta se inspiră nu din experienţa Inchiziţiei sau a SS-iştilor, ci din cea a fiziologului şi a animalelor sale de laborator, condiţionate în mod metodic. Pentru dictator şi pentru poliţistul său, descoperirile lui Pavlov au implicaţii practice importante. Dacă sistemul nervos central al câinilor poate fi distrus, la fel se poate face şi cu sistemul nervos central al deţinuţilor politici, este pur şi simplu o problemă de aplicare a dozei potrivite de stres, pe o perioadă de timp potrivită. La sfârşitul tratamentului, deţinutul se va afla într-o stare de nevroză şi va fi gata să mărturisească tot ceea ce doresc de la el cei ce l-au închis.

Dar mărturisirea nu este suficientă. Un nevropat fără speranţă de vindecare nu slujeşte nimănui. Dictatorul inteligent şi practic nu are nevoie de un pacient care să fie internat la ospiciu, sau de o victimă care să fie împuşcată, ci de o persoană convertită la slujirea Cauzei.

Revenind la Pavlov, dictatorul află că, pe drumul către destinaţia finală a prăbuşirii nervoase, câinii devin mai uşor de sugestionat decât în mod normal. Noi tipare de comportare pot fi instalate foarte uşor în timp ce câinele se află la – sau aproape de – limita suportabilităţii sale cerebrale şi aceste noi tipare de comportament par să fie greu de eradicat. Animalul în care au fost implantate aceste tipare de comportament nu mai poate fi decondiţionat. Ceea ce a învăţat el sub imperiul stresului va rămâne parte integrantă a fiinţei sale.

Stresurile psihologice se pot produce în mai multe feluri. Câinii sunt tulburaţi când stimulii sunt neobişnuit de puternici, când intervalul dintre un stimul şi reacţia obişnuită este prelungit peste măsură şi animalul este lăsat într-o stare de aşteptare încordată; când creierul este tulburat de stimuli ce contrazic ceea ce a învăţat câinele să anticipeze; când stimulii nu corespund cadrului referenţial stabilit al victimei. Mai mult decât atât, s-a constatat că inducerea intenţionată a fricii, a furiei sau a anxietăţii agravează în mod deosebit sugestibilitatea câinelui. Dacă aceste emoţii sunt ţinute destul de multă vreme la un nivel de intensitate destul de ridicat, creierul se blochează, „intră în grevă”. Când se întâmplă acest lucru, se pot instaura

cu cea mai mare uşurinţă noi tipare de comportament.

Printre stresurile fizice care sporesc sugestibilitatea unui câine se numără oboseala, rănile şi orice formă de boală.

Pentru dictatorul în speţă, aceste descoperiri au implicaţii practice deosebit de importante. De exemplu, ele dovedesc că Hitler avea perfectă dreptate să susţină că mitingurile de masă ţinute noaptea sunt mult mai eficace decât cele din cursul zilei. În cursul zilei, scria el, „voinţa omului se revoltă cu cea mai mare energie împotriva oricărei încercări de a fi supusă voinţei altuia şi opiniilor altora. Seara însă oamenii se pleacă mult mai uşor în faţa forţei dominante a unei voinţe superioare”.

Pavlov ar fi fost de acord cu Hitler; oboseala sporeşte sugestibilitatea (iată de ce, printre alte motive, sponsorii comerciali ai programului de televiziune preferă orele de seară şi sunt gata să-şi susţină preferinţa cu sume mari de bani).

Boala este şi mai eficace decât oboseala ca factor de intensificare a sugestibilităţii. În trecut, saloanele spitalelor erau scena a nenumărate convertiri religioase. Dictatorul viitorului, posesor al unei bune pregătiri ştiinţifice ar instala în toate spitalele din dominioanele sale megafoane şi mici difuzoare într-o pernă.

Persuasiunea pe bandă de magnetofon va funcţiona douăzeci şi patru de ore din douăzeci şi patru şi pacienţii mai importanţi vor fi vizitaţi de politicieni mântuitori ai sufletului şi politicieni transformatori de mentalitate, exact aşa cum în trecut strămoşii lor erau vizitaţi de preoţi, călugăriţe şi de laici evlavioşi.

Faptul că emoţiile negative puternice tind să accentueze susceptibilităţile şi, astfel, să faciliteze o schimbare în inima omului fusese observat şi exploatat cu multă vreme înainte de epoca lui Pavlov. După cum a subliniat doctorul William Sargent în cartea sa deosebit de interesantă *Bătălia pentru minte*, succesul enorm, ca predicator, al britanicului John Wesley[92] se întemeia pe o înţelegere intuitivă a sistemului nervos central. El îşi începea predicile cu o descriere îndelungată şi amănunţită a chinurilor la care vor fi, fără îndoială, osândiţi de-a pururi ascultătorii săi dacă nu se supuneau convertirii. Apoi, când spaima şi simţământul chinuitor de vinovăţie aduceau auditoriul la limita suportabilităţii – şi în unele cazuri chiar dincolo de această limită – a unei prăbuşiri cerebrale complete, el schimba totul şi promitea mântuirea celor care credeau şi se pocăiau.

Prin acest gen de predică, Wesley a convertit mii de bărbaţi, femei şi copii.

Frica intensă şi prelungită îi înfrângea şi le producea o stare de sugestibilitate puternic intensificată. În această stare erau gata să accepte, fără a mai pune la îndoială, sentinţele teologice ale predicatorului. După aceea erau reintegraţi în comunitate prin vorbe mângâietoare şi ieşeau din calvarul prin care trecuseră cu tipare comportamentale noi şi, în general, mai bune, implantate de-a pururi în minţile şi sistemele lor nervoase, fără a mai putea fi eradicate.

Eficacitatea propagandei politice şi religioase depinde de metodele folosite şi de doctrinele propovăduite. Aceste doctrine pot fi adevărate sau false, sănătoase sau dăunătoare – asta contează prea puţin. Dacă îndoctrinarea este făcută aşa cum trebuie, în stadiul corespunzător de epuizare nervoasă, ea va fi eficace. În condiţii favorabile, toată lumea poate fi convertită la, practic, orice.

Avem nişte descrieri amănunţite ale metodelor folosite de poliţia comunistă faţă de deţinuţii politici. Din momentul în care este arestată, victima este supusă sistematic la tot felul de stresuri fizice şi psihologice. Deţinutul este prost hrănit, e ţinut în condiţii total lipsite de confort, nu e lăsat să doarmă decât două-trei ore pe noapte. Şi tot timpul este ţinut într-o stare de încordare, nesiguranţă şi spaimă acută. Zi după zi (sau mai bine zis noapte după noapte, căci aceşti poliţişti pavlovieni înţeleg valoarea istovirii ca intensificator al sugestibilităţii) victima este supusă la interogatorii adeseori mai multe ore în şir de către anchetatori care fac tot ce pot pentru a o înspăimânta, a o nedumeri şi a o zăpăci. După câteva săptămâni sau luni de tratament de acest fel, creierul victimei se blochează şi ea mărturiseşte tot ce-i cer anchetatorii. Apoi, când e preferabil ca victima să fie convertită mai degrabă decât împuşcată, i se oferă consolarea speranţei. Dacă va accepta credinţa adevărată, mai poate fi salvată – şi, bineînţeles, nu în viaţa viitoare (căci oficial ea nu există), ci în viaţa aceasta.

Metode similare, dar mai puţin drastice au fost aplicate prizonierilor americani în timpul războiului din Coreea. În lagărele chinezeşti, tinerii prizonieri occidentali erau supuşi în mod sistematic stresului. De pildă, pentru cele mai mărunte încălcări ale regulilor, cei ce greşeau erau chemaţi în biroul

comandantului pentru a fi anchetaţi, terorizaţi şi umiliţi în mod public. Şi procedeul se repeta iar şi iar, la orice oră din zi şi din noapte. Această hărţuială continuă le provoca victimelor o senzaţie năucitoare şi o nelinişte cronică. Pentru a li se intensifica sentimentul de vinovăţie, prizonierii erau puşi să scrie şi să rescrie în amănunte tot mai intime lungi relatări autobiografice dedicate lipsurilor lor. Şi, după ce-şi mărturiseau propriile păcate, li se cerea să mărturisească şi păcatele tovarăşilor lor.

Ţelul urmărit era crearea în lagăr a unei societăţi de coşmar, în care toţi îi spionau şi denunţau pe toţi ceilalţi. La aceste stresuri psihice se adăugau stresurile fizice ale malnutriţiei, lipsei de confort şi bolii. Sugestibilitatea sporită în felul acesta era exploatată cu multă abilitate de către chinezi, care turnau în aceste minţi anormal de receptive doze uriaşe de literatură pro-comunistă şi anticapitalistă. Aceste tehnici pavloviene au avut un succes remarcabil. Un prizonier american din şapte s-a făcut vinovat (aflăm astăzi oficial) de grav colaboraţionism cu autorităţile chineze şi unul din trei de colaborare tehnică.

Nu trebuie să se presupună că acest gen de tratament este rezervat de comunişti numai duşmanilor lor. Tinerii activişti, a căror treabă a fost, în primii ani ai noului regim, să funcţioneze ca agitatori şi organizatori comunişti în nenumăratele oraşe şi sate ale Chinei, au fost obligaţi să urmeze cursuri de îndoctrinare mult mai intense decât cele la care a fost supus vreodată un prizonier de război. În lucrarea sa China sub comunism, R. L. Walker descrie metodele prin care izbutesc conducătorii de partid să fabrice din oameni obişnuiţi, de ambele sexe, miile de fanatici devotaţi necesari pentru răspândirea Evangheliei comuniste şi pentru aplicarea cu forţa a politicii comuniste. În cadrul acestui sistem de educaţie, materia primă umană este expediată în lagăre speciale, unde cei supuşi instrucţiunii sunt total izolaţi de familiile şi prietenii lor, de lumea exterioară, în general. În aceste lagăre sunt obligaţi la o muncă fizică şi mintală istovitoare; nu sunt lăsaţi niciodată singuri, ci numai în grupuri. Fiind ţinuţi mereu laolaltă, sunt încurajaţi să se spioneze între ei; li se cere să scrie autobiografii în care să se autoacuze; trăiesc cu spaima permanentă a sorţii îngrozitoare pe care ar putea-o avea din pricina lucrurilor spuse despre ei de către informatori sau din pricina celor pe care ei

înşişi le-au mărturisit. Ţinuţi în această stare de sugestibilitate sporită, li se predau cursuri intensive de marxism teoretic şi aplicat – şi eşecul la un examen din acest domeniu poate reprezenta orice, începând cu exmatricularea ruşinoasă şi sfârşind cu o perioadă petrecută într-un lagăr de muncă silnică, dacă nu chiar cu lichidarea fizică. După circa şase luni de tratament de acest fel, stresul mintal şi fizic prelungit produce rezultatele la care ne putem aştepta pe baza descoperirilor lui Pavlov. Unul după altul, sau în grupuri întregi, cursanţii îşi pierd rezistenţa şi clachează. Îşi fac apariţia simptome de nevroză şi isterie. Unele dintre victime se sinucid, altele (după cât se spune cam 20 la sută din total) încep să prezinte semnele unor grave boli mintale. Cei ce supravieţuiesc rigorilor procesului de convertire păstrează tipare de comportament noi şi imposibil de eradicat. Toate legăturile lor cu trecutul – familia, rudele, prietenii, manifestările tradiţionale de comportament decent şi pietate – au fost crunt retezate. Aceştia sunt oamenii noi, remodelaţi după chipul noului lor zeu şi închinaţi total slujirii lui.

Pe tot cuprinsul lumii comuniste, în fiecare an, din sute de centre de condiţionare, ies zeci de mii de asemenea tineri disciplinaţi şi devotaţi cauzei. Ceea ce au făcut iezuiţii pentru Biserica romano-catolică a contra-reformei fac acum aceste produse ale unei instrucţiuni mai ştiinţifice şi chiar mai aspre – şi fără îndoială vor continua s-o facă pentru partidele comuniste din Europa, Asia şi Africa.

În politică, simpatiile lui Pavlov înclinau către un liberalism de modă veche. Dar, printr-o ciudată ironie a sorţii, cercetările sale şi teoriile lui întemeiate pe aceste cercetări au generat o întreagă armată de fanatici devotaţi cu trup şi suflet – cu reflexele lor şi cu sistemele lor nervoase – distrugerii liberalismului de modă veche, oriunde s-ar fi aflat el.

Spălarea creierelor, aşa cum este practicată în zilele noastre, este o tehnică hibridă, care-şi bazează eficacitatea parţial pe folosirea sistematică a violenţei, parţial pe o abilă manipulare psihologică. Ea reprezintă tradiţia romanului *1984* al lui Orwell, pe cale de a deveni tradiţia din *Minunata lume nouă*. Sub o dictatură de mult instaurată şi bine organizată, metodele noastre curente de manipulare semiviolentă vor părea fără îndoială absurd de primitive. Fiind condiţionat încă din prima copilărie (şi poate şi predestinat astfel din punct de vedere

biologic), individul mediu din casta mijlocie sau inferioară nu va mai cere niciodată convertirea sau măcar un curs de reciclare în domeniul credinţei adevărate. Membrii castei celei mai înalte vor trebui să fie capabili să gândească lucruri noi ca reacţie la noile situaţii; ca atare, instrucţia lor va fi mult mai puţin rigidă decât aceea impusă celor cărora nu li se cere să gândească „de ce?”, ci doar să-şi facă datoria şi să moară[93] fără prea multă zarvă. Aceşti indivizi aparţinând castei superioare vor fi totuşi reprezentanţii unei specii sălbatice – instructorii şi gardienii, oarecum şi ei condiţionaţi – ai unei rase de animale total domesticite. Caracterul lor sălbatic le va da posibilitatea să devină eretici şi rebeli. Când se va întâmpla acest lucru, vor trebui fie lichidaţi, fie supuşi unei spălări a creierelor pentru a fi aduşi înapoi la ortodoxie, fie (ca în *Minunata lume nouă*) exilaţi pe vreo insulă unde nu vor mai putea da bătaie de cap nimănui, decât unul altuia. Dar condiţionarea universală a bebeluşilor şi alte tehnici de manipulare şi controlare sunt încă de domeniul unui viitor îndepărtat, de peste câteva generaţii. Pe drumul către minunata lume nouă, conducătorii noştri vor trebui să se bizuie pe tehnicile provizorii şi tranzitorii ale spălării creierelor.

VIII. PERSUASIUNEA PE CALE CHIMICĂ

În minunata lume nouă din povestirea mea nu exista nici whisky, nici tutun, nici heroină distribuită ilegal, nici cocaină de contrabandă. Oamenii nici nu fumau, nici nu beau, nici nu prizau droguri, nici nu-şi făceau injecţii. Ori de câte ori cineva se simţea deprimat sau trecea printr-o pasă proastă, înghiţea o tabletă sau două dintr-un compus chimic numit soma. Soma originală, de la care am luat numele acestui drog ipotetic, era o plantă necunoscută (poate Asclepias acida), folosită de anticii invadatori arieni ai Indiei într-unul dintre cele mai solemne ritualuri religioase ale lor. Sucul ameţitor extras din tulpinile acestei plante era băut de preoţi şi de nobili în cursul unei ceremonii fastuoase. În Imnurile Vedice ale vechilor indieni ni se spune că băutorii de soma erau binecuvântaţi în multe feluri. Trupurile li se întăreau, inimile lor se umpleau de curaj, bucurie şi entuziasm, minţile li se luminau şi într-o experienţă imediată de viaţă eternă primeau asigurarea nemuririi lor. Dar sucul sacru îşi avea şi dezavantajele sale.

Soma era un drog primejdios – atât de primejdios încât până şi Indra, marele zeu al cerurilor, se îmbolnăvea uneori dacă-l bea. Muritorii obişnuiţi puteau chiar să şi piară din pricina unei supradoze. Dar experienţa respectivă era, pe plan transcendental, atât de fericită şi înălţătoare, încât a bea soma era socotit un mare privilegiu. Niciun preţ nu era prea mare pentru a te bucura de acest privilegiu. Soma din *Minunata lume nouă* nu avea niciunul dintre defectele originalului său indian. În doze mici aducea un simţământ de fericire, în doze mai mari te făcea să ai vedenii, iar dacă luai trei tablete, în câteva minute te cufundai într-un somn odihnitor şi înviorător. Şi toate acestea fără niciun cost pe plan fiziologic sau mintal. Locuitorii minunatei lumi noi îşi puteau lua vacanţe, uitând de perioadele de tristeţe sau indispoziţie, ori de necazurile obişnuite ale vieţii de fiecare zi, fără a-şi sacrifica sănătatea sau a-şi reduce permanent randamentul.

În *Minunata lume nouă*, consumul de soma nu era un viciu particular; era o instituţie politică, era însăşi esenţa Vieţii, Libertăţii şi Căutării fericirii, garantată de Carta Drepturilor Omului. Dar acest privilegiu, cel mai preţios dintre privilegiile inalienabile ale supuşilor statului, era totodată şi unul dintre

cele mai puternice instrumente de dominare din arsenalul dictatorului. Drogarea sistematică a indivizilor în avantajul Statului (şi, bineînţeles, cu totul întâmplător, şi pentru propriul lor deliciu) reprezenta un element major al politicii Controlorilor Mondiali.

Raţia zilnică de soma era un mijloc de asigurare împotriva inadaptării personale, împotriva tulburărilor sociale şi a răspândirii ideilor subversive. Religia este opiul popoarelor – declara Karl Marx. În *Minunata lume nouă*, situaţia este inversată, opiul sau, altfel spus, soma era religia poporului. Ca şi religia, drogul avea puterea de a-i consola pe oameni, de a le compensa necazurile, el le stârnea vedenii ale unei alte lumi, o lume mai bună, oferea speranţă, întărea credinţa şi promova caritatea. Un poet a scris că berea face mai mult decât poate face Milton pentru a justifica purtarea lui Dumnezeu faţă de om[94]. Şi să nu uităm că, în comparaţie cu soma, berea e un drog dintre cele mai primitive şi mai nesigure. În această chestiune a justificării felului cum se poartă Dumnezeu cu oamenii, soma este faţă de alcool cum e alcoolul faţă de argumentele teologice ale lui Milton.

În 1931, când scriam despre substanţa sintetică imaginară prin care generaţiile viitoare vor ajunge să fie făcute deopotrivă fericite şi docile, binecunoscutul biochimist american, dr. Irvine Page se pregătea să părăsească Germania, unde lucrase trei ani la Institutul Kaiser Wilhelm în domeniul chimiei creierului. Într-un articol recent, dr. Page a scris: „E greu de înţeles de ce le-a trebuit atâta vreme oamenilor de ştiinţă să ajungă la cercetarea reacţiilor chimice din propriul lor creier”. Şi adaugă: „Vorbesc pe baza unei experienţe personale foarte intense. Când m-am întors acasă în 1931… n-am putut să obţin o slujbă în acest domeniu (chimia creierului) şi nici să stârnesc un minim interes pentru el”. Astăzi, la douăzeci şi şapte de ani de la momentul respectiv, dezinteresul din 1931 a devenit un val uriaş de cercetări biochimice şi psiho-farmacologice. Se studiază enzimele care reglează activitatea creierului. Înlăuntrul corpului au fost izolate substanţe chimice necunoscute până acum – de pildă, adrenocromul şi serotonina (dr. Page fiind coautor la descoperirea acesteia) şi acum se studiază intens efectele lor ample asupra funcţiilor noastre mintale şi fizice. Între timp se sintetizează noi medicamente – care întăresc sau corectează ori

influenţează acţiunile diverselor substanţe chimice cu ajutorul cărora sistemul nervos realizează minunile sale de fiecare zi şi de fiecare ceas în calitate de controlor al trupului, de instrument şi mediator al conştiinţei.

Din punctul nostru de vedere actual, aspectul cel mai interesant al acestor noi medicamente este faptul că ele modifică temporar chimia creierului şi stările de spirit asociate fără a dăuna permanent organismului în ansamblu. Din acest punct de vedere, ele sunt ca şi soma – şi total deosebite de drogurile din trecut care induc modificări mentale. De exemplu, tranchilizantul clasic este opiul. Dar opiul este un drog primejdios care, din epoca neolitică şi până în zilele noastre, a produs dependenţă şi opiomani şi le-a distrus oamenilor sănătatea. Acelaşi lucru se poate spune şi despre clasica substanţă euforică – alcoolul – drogul care, ca să reproducem cuvintele psalmistului, „înveseleşte inima omului”. Dar, din nefericire, alcoolul nu numai că înveseleşte inima omului; în doze excesive, el generează şi boală şi dependenţă, şi în ultimii opt sau zece mii de ani a fost o sursă principală a delincvenţei, a nefericirii domestice, a degradării morale şi a accidentelor altminteri evitabile.

Dintre stimulenţii clasici, ceaiul, cafeaua şi mate[95] sunt, slavă Domnului, aproape inofensivi. De altfel, sunt şi stimulenţi foarte slabi. Spre deosebire de aceste „ceşti care te înveselesc dar nu te îmbată”, cocaina este un drog foarte puternic şi foarte primejdios. Aceia care-l folosesc trebuie să plătească pentru extazul lor, pentru simţământul de putere fizică şi mintală nemărginită, prin accese de depresiune chinuitoare, prin simptome fizice îngrozitoare – cum ar fi senzaţia infestării cu zeci de mii de insecte târâtoare – şi prin halucinaţii paranoice care pot duce la crime violente. Un alt stimulent de producţie mai recentă este amfetamina, mai cunoscută sub numele ei comercial de benzedrină. Amfetamina acţionează foarte eficient, dar – dacă e folosită abuziv – acţionează pe seama şi în detrimentul sănătăţii mintale şi fizice. Se relatează că în momentul de faţă în Japonia sunt aproape un milion de consumatori de amfetamină.

Dintre halucinogenele clasice, cele mai bine cunoscute sunt peyote din Mexic şi sud-vestul Statelor Unite şi Cannabis sativa, consumată în întreaga lume sub nume ca haşiş, marijuana,

bhang sau kif.

Cele mai serioase analize medicale şi antropologice arată că peyote este mult mai puţin dăunător decât ginul sau whisky-ul consumate de albi. Peyote le îngăduie indienilor care-l folosesc în ritualurile lor religioase să intre în Paradis şi să se simtă contopiţi cu comunitatea îndrăgită, fără a trebui să plătească pentru acest privilegiu un preţ mai mare decât chinul de a trebui să mestece un lucru cu gust insuportabil şi cu o senzaţie de vomă vreme de un ceas sau două. Cannabis sativa este un drog mai puţin inofensiv – deşi nu chiar atât de dăunător cum vor să ne facă să credem gazetarii de senzaţie. Comisia medicală numită în 1944 de către primarul New Yorkului pentru a cerceta problema marijuanei, a ajuns – după cercetări atente – la concluzia că această Cannabis sativa nu reprezintă o ameninţare gravă la adresa societăţii şi nici măcar a acelora care o consumă. Este doar o pacoste.

De la aceste modificări mintale clasice, trecem la ultimele produse ale cercetărilor psiho-farmaceutice. De cea mai mare publicitate printre acestea, se bucură cele trei noi tranchilizante – reserpina, clorpromazina şi meprobamatul. Administrate anumitor categorii de psihopaţi, primele două s-au dovedit de o eficienţă remarcabilă – nu în vindecarea bolilor mintale, dar, cel puţin, în stăvilirea temporară a simptomelor lor mai supărătoare.

Meprobamatul (numit şi Miltown) produce efecte similare persoanelor care suferă de diverse forme de nevroză. Niciunul dintre aceste medicamente nu este absolut inofensiv; dar costul lor – din punctul de vedere al sănătăţii fizice şi al eficacităţii mintale – este extraordinar de scăzut. Într-o lume în care nimeni nu obţine gratis nimic, tranchilizantele oferă foarte mult la un preţ foarte mic. Meprobamatul şi clorpromazina nu sunt încă soma; dar ele se apropie foarte mult de unul dintre aspectele acestui drog mitic. Ele oferă o descătuşare temporară de tensiunea nervoasă, în marea majoritate a cazurilor fără a produce un rău organic permanent, şi aducând doar o uşoară scădere a eficacităţii intelectuale şi fizice, atâta vreme cât ţine acţiunea drogului. Cu excepţia scopurilor narcotice, ele sunt probabil de preferat barbituricelor care reduc ascuţimea minţii şi, în doze mari, generează o serie de simptome psihofizice nedorite şi pot conduce la o dependenţă totală.

Prin LSD-25 (dietilamida acidului lisergic), farmacologii au creat de curând o altă faţetă a drogului soma: o substanţă care ameliorează percepţia şi produce viziuni, dar din punct de vedere fiziologic este aproape inofensivă. Acest medicament extraordinar, eficace chiar şi în doze de numai cincizeci sau chiar douăzeci şi cinci de milionimi de gram, are ca şi peyote puterea de a-i transporta pe oameni în altă lume. În majoritatea cazurilor, lumea cealaltă la care ne dă acces LSD-25 este paradisiacă; dar se prea poate să fie şi un purgatoriu ori chiar un infern. Dar – pozitivă ori negativă – experienţa cu acid lisergic este simţită de aproape toţi cei care o fac drept profund semnificativă şi relevantă. În orice caz, faptul că minţile pot fi schimbate atât de radical cu un cost atât de mic pentru trup este de-a dreptul uimitor.

Soma nu era numai un tranchilizant şi un drog dătător de vedenii; era, de asemenea (lucru imposibil, fără îndoială), un stimulent al minţii şi al trupului, un generator de euforie activă, dar şi de acea fericire negativă care urmează eliberării de anxietate şi încordare.

Stimulentul ideal – puternic dar inofensiv – aşteaptă încă să fie descoperit. Amfetamina, după cum am văzut, e departe de a fi satisfăcătoare; ea cerea un preţ prea mare pentru ceea ce oferea. Un candidat mai promiţător pentru rolul de soma în cel de al treilea aspect al ei este Iproniazida, care se foloseşte acum pentru a-i scoate pe pacienţii deprimaţi din starea lor chinuitoare, pentru a-i înviora pe apatici şi, în general, pentru a spori cantitatea de energie psihică disponibilă. Încă şi mai promiţător, după părerea unui distins farmacolog pe care-l cunosc, este un compus nou, aflat încă în faza de testare, care urmează să capete numele de Deaner. Este un aminoalcool despre care se crede că sporeşte producţia de acetilcolină din organism, amplificând astfel activitatea şi eficacitatea sistemului nervos. Omul care ia noua pilulă are nevoie de mai puţin somn, se simte mai alert şi mai binedispus, gândeşte mai repede şi mai bine – şi toate acestea fără niciun cost pentru organism, cel puţin pe termen scurt. Pare aproape prea frumos ca să fie adevărat.

Apoi vedem că, deşi soma nu există încă (şi probabil nu va exista niciodată), au fost deja descoperiţi înlocuitori destul de buni pentru diversele aspecte legate de soma. Există acum

tranchilizante cu efecte fiziologice prea puţin costisitoare, halucinogene şi stimulente fiziologice la fel de puţin dăunătoare.

Este evident că un dictator, dacă ar vrea, ar putea recurge la aceste droguri în scopuri politice. El şi-ar putea lua măsuri de securitate împotriva agitaţiei şi tulburărilor politice modificând chimia creierelor supuşilor săi, făcându-i astfel să fie mulţumiţi de condiţia lor de slugi. El ar putea folosi tranchilizantele pentru a-i calma pe cei agitaţi, stimulentele pentru a stârni entuziasmul celor apatici şi halucinogenele pentru a distrage atenţia celor nenorociţi de la mizeria şi chinurile în care trăiesc. Dar – se poate pune întrebarea – cum îi va determina dictatorul pe supuşii săi să ia pilulele care îi vor face să gândească, să simtă şi să se comporte în modurile dorite de el? După toate probabilităţile, va fi suficient, pur şi simplu, ca pilulele să fie accesibile. Astăzi sunt accesibile alcoolul şi tutunul, iar oamenii cheltuiesc infinit mai mult pe aceste euforice, pseudostimulente şi sedative întru totul nesatisfăcătoare, decât pe educaţia copiilor lor. Sau, să ne gândim la barbiturice şi tranchilizante. În Statele Unite, aceste droguri pot fi procurate pe baza unei simple reţete de la un doctor. Dar cererea publicului american pentru ceva care va face puţin mai suportabilă viaţa într-un mediu urban-industrial este atât de mare încât, astăzi, doctorii scriu patruzeci şi opt de milioane de reţete pe an, pentru diverse tranchilizante. Mai mult decât atât, majoritatea acestor reţete sunt onorate de mai multe ori. O sută de doze de fericire nu sunt suficiente: trimiţi la farmacie după un alt flacon şi, când se termină ăsta, după altul... Nu încape îndoială că, dacă tranchilizantele s-ar putea cumpăra la fel de uşor ca şi aspirina şi ar fi la fel de ieftine, ar fi consumate în proporţii nu de miliarde, ca în prezent, ci cu zecile şi sutele de miliarde. Şi orice stimulent bun şi ieftin ar fi aproape la fel de popular.

Sub o dictatură, farmaciştii ar primi instrucţiuni să-şi modifice comportamentul în funcţie de schimbarea împrejurărilor. În vremuri de criză naţională, doctoria lor ar fi să promoveze vânzările de stimulente. Între două crize, prea multă agerime şi energie din partea supuşilor unui tiran ar putea să-l stânjenească. În asemenea perioade, masele ar fi îndemnate să cumpere tranchilizante şi halucinogene. Poporul, aflându-se sub influenţa acestor siropuri alinătoare, tiranul s-ar putea bizui pe el că nu-i va face necazuri.

Aşa cum stau lucrurile acum, tranchilizantele îi pot împiedica pe unii oameni să dea prea multă bătaie de cap nu numai conducătorilor, ci şi lor înşişi. Prea multă încordare înseamnă boală; dar şi prea puţină tensiune tot boală se cheamă că e.

Există ocazii când ar trebui să fim încordaţi, când un exces de linişte (şi în special de linişte impusă din afară, cu ajutorul chimicalelor) e total nepotrivit.

La un recent simpozion asupra meprobamatului, la care am participat, un eminent biochimist a sugerat în glumă că guvernul Statelor Unite ar trebui să dea cadou sovieticilor cincizeci de miliarde de doze din acest tranchilizant, cel mai popular dintre toate. Gluma conţinea şi un strop de adevăr. Într-o confruntare între două populaţii, dintre care una este stimulată neîncetat prin ameninţări şi făgăduieli, dirijată neîncetat de o propagandă cu un singur ţel, pe când celeilalte populaţii i se distrage mereu atenţia prin televiziune, iar spiritul îi este tranchilizat cu meprobamat – care dintre adversari are mai multe şanse de a învinge?

Pe lângă efectele tranchilizante, halucinogene şi stimulante, soma din povestirea mea avea puterea de a spori sugestibilitatea, aşa că putea fi folosită pentru a întări efectele propagandei guvernamentale. Mai multe droguri existente deja în farmacopee pot fi folosite în acelaşi scop, deşi cu mai puţin efect şi cu un preţ fiziologic mai ridicat. De exemplu, avem scopolamina, principiul activ al măselariţei şi, în doze mari, o otravă foarte puternică; mai există pentothalul şi amytalul sodic. Poreclit din motive ciudate „serul adevărului”, pentothalul este folosit de o vreme de către poliţia din diverse ţări în scopul smulgerii unor mărturisiri de la delincvenţii refractari (sau poate pentru a le sugera mărturisiri). Pentothalul şi amytalul sodic coboară bariera dintre conştient şi subconştient şi sunt de mare preţ în tratarea epuizării de pe câmpul de luptă, „oboseala combatanţilor”, prin procesul cunoscut în Anglia sub numele de „terapia abreacţiei”, iar în America drept „narcosinteză”. Se spune că aceste medicamente sunt folosite uneori de către comunişti când pregătesc deţinuţii mai însemnaţi să compară în faţa tribunalelor.

Între timp, farmacologia, biochimia şi neurologia sunt în progres continuu şi putem fi siguri că în următorii câţiva ani se vor descoperi metodele chimice noi, mai bune, pentru a spori

sugestibilitatea şi a scădea rezistenţa psihologică. Ca orice altă descoperire, şi acestea pot fi folosite bine sau rău. Ele pot fi aliatul psihiatrului în lupta purtată împotriva bolilor mintale, după cum pot fi şi aliatul dictatorului în lupta purtată împotriva libertăţii. Mai probabil (întrucât ştiinţa este divin de imparţială), ele vor înrobi sau, deopotrivă, vor elibera oamenii, vor vindeca şi vor distruge în acelaşi timp.

IX. PERSUASIUNEA SUBCONŞTIENTĂ

Într-o notă de subsol adăugată la ediţia din 1919 a cărţii sale *Interpretarea visurilor*, Sigmund Freud atrăgea atenţia asupra operei neurologului austriac dr. Poetzl, care publicase de curând o lucrare ce prezenta experienţele făcute cu tahistoscopul. (Tahistoscopul este un instrument care se prezintă sub două forme: o cameră obscură în care subiectul experienţei priveşte o imagine expusă doar o fracţiune de secundă; şi o lanternă magică cu obturator de mare viteză capabilă să proiecteze în timp foarte scurt o imagine pe un ecran). În cadrul acestor experienţe, „Poetzl le cerea subiecţilor săi să deseneze ceea ce au observat în mod conştient dintr-o imagine expusă vederii lor într-un tahistoscop... Apoi şi-a îndreptat atenţia către lucrurile visate de subiecţi în noaptea următoare şi le cerea din nou să deseneze secvenţe corespunzătoare din aceste visuri. S-a arătat astfel, fără putinţă de tăgadă, că acele detalii ale imaginii expuse care nu fuseseră reţinute de către subiecţi furnizau material pentru construcţia visului".

Cu diverse modificări şi îmbunătăţiri, experimentele lui Poetzl au fost repetate de multe ori, cel mai recent de către doctorul Charles Fisher, care a publicat în „Journal of the American Psychoanalytic Association" trei comunicări excelente pe tema visurilor şi a „percepţiei preconştiente". Între timp, nici psihologii academici nu au stat cu mâinile în sân. Confirmând descoperirile lui Poetzl, studiile lor au arătat că, de fapt, oamenii văd şi aud mult mai multe lucruri decât ştiu în mod conştient că văd şi aud, şi că ceea ce văd şi aud fără să-şi dea seama este înregistrat de subconştient şi poate afecta gândurile, simţămintele şi purtările lor conştiente.

Ştiinţa pură nu rămâne pură la nesfârşit. Mai devreme ori mai târziu se va preface în ştiinţă aplicată şi în cele din urmă în tehnologie. Teoria se modulează în practică industrială, cunoştinţele devin o forţă, formulele şi experienţele de laborator suferă o metamorfoză şi reapar sub forma bombei cu hidrogen. În cazul de faţă, micul element de ştiinţă pură al lui Poetzl şi toate celelalte bucăţele drăguţe de ştiinţă pură din domeniul percepţiei preconştiente şi-au păstrat puritatea originară surprinzător de mult timp. Apoi, la începutul toamnei lui 1957, la exact patruzeci de ani de la publicarea lucrării originale a lui

Poetzl, s-a anunţat că puritatea lor e un lucru de domeniul trecutului; aceste descoperiri fuseseră aplicate şi intraseră în domeniul tehnologiei. Anunţul a produs multă vâlvă şi a fost comentat şi discutat în întreaga lume civilizată. Nici nu e de mirare, căci noua tehnică a „proiecţiei subliminale”, cum a fost denumită, era strâns legată de distracţiile pentru marele public, iar în viaţa oamenilor civilizaţi distracţiile pentru mase joacă acum un rol comparabil cu cel jucat de religie în Evul Mediu. Epocii noastre i s-au dat multe denumiri sau porecle – Epoca Neliniştii, Era Atomică, Era Spaţială. Cu tot atâta justificare, ar putea fi numită Era Dependenţei de Televiziune, Era Serialelor, Era Disk-jockey-ului.

Într-o asemenea epocă, anunţul că ştiinţa pură a lui Poetzl s-a aplicat sub forma unei tehnici a proiecţiei subliminale nu putea să nu stârnească maximum de interes printre beneficiarii divertismentelor de masă. Căci noua tehnică le era destinată direct lor şi scopul ei era să le manipuleze minţile fără ca ei să-şi dea seama de ce li se întâmplă. Prin tahistoscoape special concepute, se transmiteau în flash-uri de o milisecundă – sau chiar mai puţin – cuvinte sau imagini pe ecranele televizoarelor şi cinematografelor în timpul programului (nu înaintea lui sau după el). „Beţi Coca-Cola” sau „Aprindeţi o ţigară Camel” erau inscripţiile supraimprimate peste îmbrăţişarea îndrăgostiţilor, peste lacrimile mamei îndurerate, iar nervul optic al privitorilor înregistra aceste mesaje secrete, minţile lor subconştiente reacţionau la ele şi cu timpul oamenii simţeau o poftă devorantă de răcoritoare şi tutun. Iar între timp se transmiteau alte mesaje secrete, în şoapte imperceptibile auzului conştient sau ţipate prea strident pentru acesta. În mod conştient, ascultătorul poate da atenţie unei replici ca „Draga mea, te iubesc”; dar subliminal, sub pragul conştient, urechile lui incredibil de sensibile şi subconştientul lui receptează ultimele veşti despre deodorante şi laxative.

Funcţionează oare cu adevărat acest gen de propagandă comercială? Dovezile furnizate de firma comercială care a dezvăluit pentru prima dată o tehnică a proiecţiei subliminale erau vagi şi – din punct de vedere ştiinţific – cu totul nesatisfăcătoare. Se zice că, repetată la intervale regulate în cursul proiecţiei unui film la cinema, porunca de a cumpăra mai multe floricele de porumb a avut drept rezultat o sporire cu

cincizeci la sută a vânzării acestui produs în timpul pauzei. Dar o singură experienţă nu dovedeşte decât prea puţin. Mai mult decât atât, această experienţă a fost prea slab organizată. Nu s-au făcut controale şi nici vreo încercare de a ţine seama de nenumăratele variabile care, fără îndoială, afectează consumul de popcorn (floricele) de către spectatori. Şi oricum, acesta a fost oare modul cel mai eficace de a aplica cunoştinţele acumulate de-a lungul anilor de cercetătorii ştiinţifici ai percepţiei subconştiente? Exista oare în mod intrinsec probabilitatea ca, proiectând fulgerător numele unui produs şi porunca de a-l cumpăra, să poţi înfrânge împotrivirea cumpărătorului şi să recrutezi noi clienţi?

Răspunsul la ambele întrebări este, aproape evident, nu. Dar, bineînţeles, nu înseamnă că descoperirile neurologilor şi psihologilor sunt lipsite de importanţă practică. Aplicată în mod abil, mica descoperire de ştiinţă pură a lui Poetzl ar putea foarte bine deveni un instrument puternic de manipulare a minţilor nebănuitoare.

Pentru câteva elemente foarte sugestive, să trecem acum de la vânzătorii de floricele de porumb la cei care, cu mai puţină zarvă şi mai multă imaginaţie, şi cu metode mai bune, au făcut experienţe în acelaşi domeniu. În Marea Britanie, unde procesul manipulării minţilor sub nivelul conştientului este cunoscut sub numele de „injecţie strobonică[96]”, cercetătorii au accentuat importanţa practică a creării condiţiilor psihologice adecvate pentru persuasiunea subconştientă. O sugestie făcută peste pragul conştientului are mai multe şanse de a-şi face efectul când receptorul se află într-o uşoară transă hipnotică, sub influenţa anumitor medicamente, sau este debilitat de boală, înfometare sau orice gen de stres fizic ori emoţional. Dar ceea ce este valabil pentru sugestiile făcute peste pragul conştientului rămâne valabil şi pentru sugestiile făcute sub acest prag. Cu alte cuvinte, cu cât e mai scăzut nivelul rezistenţei psihologice a unei persoane, cu atât mai eficace se vor dovedi sugestiile prin injecţie strobonică. Dictatorul ştiinţific de mâine îşi va instala maşinile de şoptit şi proiectoarele subliminale în şcoli şi spitale (copiii şi bolnavii manifestă o sugestibilitate sporită) şi în toate locurile publice unde spectatorii pot fi supuşi unei „înmuieri” preliminare prin retorică sau ritualuri care sporesc sugestibilitatea. De la condiţiile în care

ne putem aştepta la eficacitatea sugestiei subliminale, trecem acum la sugestiile în sine. Cum şi în ce termeni trebuie să se adreseze propagandistul subconştientului victimelor sale?

Prin comenzi directe („Cumpăraţi floricele” sau „Votaţi pentru Jones”) şi afirmaţii directe, fără rezerve („Socialismul pute” sau „Cutare pastă de dinţi înlătură mirosul neplăcut al gurii”) are şanse să-şi facă efectul numai asupra acelor minţi care simpatizează deja floricelele şi pe Jones, care sunt deja treze în privinţa primejdiilor mirosurilor corpului nostru şi ale proprietăţii obşteşti asupra mijloacelor de producţie.

Dar întărirea credinţelor existente nu este suficientă; ca să-şi merite numele, propagandistul trebuie să creeze o credinţă nouă, trebuie să ştie cum să-i atragă de partea lui pe cei indiferenţi şi nehotărâţi, trebuie să-i poată înmuia şi chiar converti pe cei ostili. El ştie că afirmaţiei şi poruncii subliminale trebuie să-i adauge arta convingerii subliminale.

Peste pragul conştientului, una dintre cele mai eficace metode de persuasiune nonraţională este ceea ce putem numi „persuasiune prin-asociere”. Propagandistul îşi asociază în mod arbitrar produsul, candidatul sau cauza pe care le-a ales cu o idee, o imagine a unei persoane sau a unui lucru pe care – în cadrul unei anumite culturi – majoritatea oamenilor o consideră neîndoielnic bună. Astfel, într-o campanie de vânzări, frumuseţea feminină poate fi asociată în mod arbitrar cu orice, de la un buldozer până la un diuretic; într-o campanie politică, patriotismul poate fi asociat oricărei cauze – de la apartheid, până la integrare – şi oricărei persoane, de la Mahatma Gandhi[97] până la senatorul McCarthy[98]. Cu mulţi ani în urmă, în America Centrală, am fost martorul unui caz de persuasiune-prin-asociere care m-a umplut de admiraţie şi spaimă faţă de oamenii care l-au pus la cale. În munţii din Guatemala singurele opere de artă care se importă sunt calendarele colorate distribuite gratuit de companiile străine ale căror produse se vând indienilor. Calendarele americane aveau poze cu câini, peisaje, tinere femei sumar îmbrăcate. Dar, pentru indieni, câinii sunt doar obiecte utilitare, peisajele le văd în fiecare zi, până la refuz, iar blondele pe jumătate goale sunt neinteresante, poate chiar puţin respingătoare. Ca atare, calendarele americane erau mai puţin populare decât calendarele germane, căci agenţii de publicitate germani îşi dăduseră osteneala să descopere ce

preţuiesc indienii şi ce-i interesează pe aceştia. Îmi aduc aminte, în mod special, de o capodoperă a propagandei comerciale. Era un calendar tipărit de un fabricant de aspirină. În partea de jos a pozei se vedea marca familiară de pe familiarul flacon cu tablete albe. Deasupra nu erau peisaje cu zăpezi sau cu păduri în prag de toamnă, nici câini de rasă, nici fete de la revistă cu sânii mari. Nu: ingenioşii nemţi asociaseră antinevralgicelor un tablou foarte colorat şi extrem de realist al Sfintei Treimi şezând pe un nor cumulus, înconjurată de Sfântul Iosif şi Fecioara Maria, de mai mulţi sfinţi şi de foarte mulţi îngeri. Aşadar, virtuţile miraculoase ale acidului acetilsalicilic erau garantate, pentru minţile simple şi profund religioase ale indienilor de către Dumnezeu Tatăl şi de întreaga ceată cerească.

Acest gen de persuasiune-prin-asociere este un lucru la care par să se preteze extrem de bine tehnicile proiecţiei subliminale. Într-o serie de experienţe făcute la Universitatea din New York, sub auspiciile Institutului Naţional pentru Sănătate, s-a constatat că simţămintele unei persoane în privinţa unei imagini văzute în mod conştient pot fi modificate prin asocierea ei, la nivelul subconştientului, cu altă imagine sau, încă şi mai bine, cu cuvinte ce au un mesaj valoric. Astfel, asociată fiind, la nivelul subconştient, cuvântului „fericit”, o faţă lipsită de orice expresie i se pare observatorului că-i zâmbeşte, că are o înfăţişare prietenoasă, amabilă, deschisă. Când aceeaşi faţă era asociată, tot la nivelul subconştientului, cuvântului „supărat”, ea căpăta o înfăţişare respingătoare şi observatorul o găsea ostilă şi dezagreabilă.

(Unui grup de tinere femei a ajuns chiar să i se pară foarte masculină – deşi, când era asociată cuvântului „fericit”, ele socoteau că faţa aparţine unei reprezentante a propriului lor sex. Luaţi aminte, părinţi şi soţi!) Evident că aceste descoperiri sunt deosebit de semnificative pentru propagandistul comercial şi politic.

Dacă el îşi poate aduce victimele într-o stare de sugestibilitate anormal de ridicată, dacă le poate arăta, când se află în această stare, lucrul, persoana sau – printr-un simbol – cauza pentru care face el reclamă şi dacă, la nivelul subconştientului, poate asocia acest lucru, această persoană sau acest simbol unui cuvânt sau unei imagini care poartă un mesaj de valoare, propagandistul poate modifica simţămintele şi

opiniile lor fără ca victimele lui să aibă măcar idee de ceea ce se întâmplă. După părerea unui consorţiu comercial foarte întreprinzător din New Orleans, ar fi posibil ca, prin folosirea acestei tehnici, să se sporească valoarea de divertisment a filmelor şi a emisiunilor de televiziune. Oamenilor le place să încerce emoţii puternice şi deci ei savurează tragediile, poveştile de groază, romanele poliţiste şi poveştile de dragoste pasionată. Dramatizarea unei lupte sau a unei îmbrăţişări produce emoţii puternice în rândurile spectatorilor. Dar ar putea provoca emoţii şi mai puternice dacă ar fi asociată, la nivelul subconştientului, unor cuvinte ori simboluri corespunzătoare.

De exemplu, în versiunea cinematografică a romanului lui Hemingway, *Adio, arme*, moartea eroinei în chinurile facerii poate fi făcută şi mai tulburătoare prin flash-uri subliminale proiectate pe ecran, repetate în cursul scenei, a unor cuvinte impresionante ca „durere”, „sânge” şi „moarte”. Cuvintele nu se văd în mod conştient; dar efectul lor asupra subconştientului ar putea fi foarte mare şi aceste efecte ar putea întări în mare măsură emoţiile stârnite, la nivelul conştient, de jocul actorilor şi de dialog. Dacă, după cum pare aproape sigur, proiecţia subliminală poate intensifica în mod repetat emoţiile resimţite de publicul cinematografic, industria filmelor ar putea fi salvată de la faliment – cu condiţia ca producătorii de televiziune să nu le-o ia ei înainte.

În lumina celor spuse despre persuasiunea-prin-asociere şi intensificarea emoţiilor prin sugestie subliminală, să încercăm să ne imaginăm cum va arăta mitingul politic de mâine. Candidatul (dacă mai rămâne în picioare sistemul cu candidaţi) sau reprezentantul numit de oligarhia dominantă, îşi va ţine discursul în auzul tuturor. Între timp, tahistoscoapele, maşinile de şoptit şi de ţipat, proiectoarele de imagini atât de vagi încât numai subconştientul poate reacţiona la ele, vor întări spusele lui, asociind în mod sistematic omul şi cauza lui cu cuvinte cu încărcătură pozitivă şi imagini sanctificate, şi prin „injectarea strobonică” a cuvintelor cu încărcătură negativă şi a simbolurilor odioase ori de câte ori oratorul pomeneşte de duşmanii Statului sau ai Partidului.

În Statele Unite se vor proiecta pe tribuna vorbitorului scurte flash-uri cu Abraham Lincoln şi cuvintele „guvernarea de către popor”. În Rusia, fireşte că oratorul va fi asociat unor scurte

imagini ale lui Lenin, cuvintelor „democraţie populară” şi bărbii profetice a Părintelui Marx. Pentru că toate acestea sunt încă de domeniul viitorului, şi asta ne conferă siguranţă, ne mai dă mâna să zâmbim. Dar peste un deceniu sau două aceste lucruri vor părea mult mai puţin amuzante. Ceea ce este acum doar science-fiction va fi devenit o realitate politică de fiecare zi.

Poetzl a fost unul dintre semnele rele pe care, într-un fel, le-am trecut cu vederea când scriam *Minunata lume nouă*. În fabula mea nu se face nicio referire la proiecţia subliminală.

Este o omisiune, o greşeală pe care, dacă aş rescrie astăzi cartea, aş corecta-o fără doar şi poate.

X. HIPNOPEDIA[99]

Spre sfârşitul anului 1957, penitenciarul Woodland Road Camp din ţinutul Tulare, statul California, a fost scena unui experiment curios şi interesant. S-au plasat megafoane miniaturizate sub pernele unui grup de deţinuţi care se oferiseră să servească drept cobai psihologici. Toate aceste difuzoare de pernă erau legate de un picup din biroul directorului închisorii.

Din oră în oră, toată noaptea, o şoaptă inspirată repeta o mică predică despre „principiile vieţii morale”. Trezindu-se în mijlocul nopţii, deţinutul putea auzi această voce stinsă lăudând virtuţile cardinale sau murmurând, în numele propriului său alter-ego mai bun: „Sunt plin de dragoste şi compătimire pentru toţi, aşa să-mi ajute Dumnezeu”.

După ce am citit despre experienţa făcută în acest penitenciar Woodland, m-am întors la capitolul al doilea din *Minunata lume nouă*. În acel capitol, Directorul incubatoarelor şi condiţionării pentru Europa Occidentală explică unui grup de studenţi începători în acest domeniu cum funcţionează sistemul educaţiei etice controlate de stat, cunoscut în secolul al şaptelea după Ford sub numele de hipnopedie. Directorul le spune ascultătorilor că cele dintâi încercări de învăţare prin somn au fost greşit plănuite şi, ca atare, nu au dat roade. Educatorii încercaseră să ofere instrucţie intelectuală elevilor care moţăiau. Dar activitatea intelectuală e incompatibilă cu somnul. Hipnopedia a dat roade abia când a fost folosită pentru instrucţia morală – cu alte cuvinte, pentru condiţionarea comportamentului prin sugestie verbală făcută într-o perioadă de rezistenţă psihologică diminuată. „Condiţionarea fără cuvinte este primitivă şi prea generală, ea nu poate imprima modurile complexe de comportare cerute de către stat. Pentru aceasta trebuie să existe cuvinte, dar cuvinte fără raţiune”… genul de cuvinte care nu necesită niciun fel de analiză pentru înţelegerea lor, ci care pot fi înghiţite pe de-a-ntregul de către creierul adormit. Aceasta este adevărata hipnopedie, „cea mai mare forţă moralizatoare şi socializatoare a tuturor timpurilor”. În minunata lume nouă, niciun cetăţean din castele inferioare nu provoca niciun fel de tulburări sau necazuri. De ce? Pentru că, începând din momentul când putea vorbi şi înţelege ceea ce i se spunea, fiecare copil aparţinând castelor inferioare era expus

unor sugestii repetate la nesfârşit, noapte de noapte, în cursul orelor de toropeală şi somn. Aceste sugestii erau „ca picături de ceară pentru sigilii, picături lichide care aderă, se încrustează, se încorporează în materia pe care cad, până când toată stânca rămâne doar o singură pată stacojie. Până când în cele din urmă mintea copilului se contopeşte cu aceste sugestii şi suma sugestiilor formează mintea copilului. Şi nu numai mintea copilului, ci şi mintea adultului – pe toată viaţa. Mintea care judecă şi doreşte şi decide – alcătuită din aceste sugestii. Dar toate aceste sugestii sunt sugestiile noastre – sugestii venite din partea statului…”.

După câte ştiu, până în ziua de azi sugestii hipnopedice nu au fost oferite de un stat mai puternic decât Districtul Tulare din California şi natura sugestiilor hipnopedice adresate răufăcătorilor de către penitenciarul din Tulare sunt ireproşabile. O, dacă ar fi posibil ca noi toţi, şi nu numai deţinuţii din penitenciarul Woodland, să fim efectiv împănaţi, în cursul somnului, cu dragoste şi compasiune pentru toţi oamenii! Nu, nu e vorba de a ridica obiecţii împotriva mesajului transmis de şoaptele inspirate; e vorba de principiul învăţării în somn folosite de agenţiile guvernamentale. Oare hipnopedia este genul de instrument pe care ar trebui să li se permită funcţionarilor care exercită autoritatea într-o societate democratică, să-l folosească după bunul lor plac? În cazul de faţă, autoritatea, prin funcţionarii ei, foloseşte acest instrument numai asupra unor voluntari, şi asta cu cele mai bune intenţii. Dar nu există nicio garanţie că în alte cazuri intenţiile vor fi bune sau că îndoctrinarea va fi făcută pe o bază voluntară. Nicio lege sau aranjament social care le dă funcţionarilor posibilitatea să fie duşi în ispită nu este de dorit. Orice lege sau aranjament care-i fereşte pe funcţionari de ispita de a abuza de puterea încredinţată lor – în avantajul lor sau al statului sau al altei organizaţii politice, economice ori ecleziastice – este binevenită.

Hipnopedia, dacă se dovedeşte eficace, ar deveni un instrument înspăimântător de puternic în mâinile oricărei persoane aflate în situaţia de a impune sugestiile sale unui auditoriu captiv. O societate democratică este ataşată ideii că puterea este adeseori folosită abuziv şi deci ar trebui încredinţată unor demnitari sau funcţionari numai în cantităţi limitate şi pentru perioade de timp limitate. Într-o asemenea

societate, folosirea hipnopediei de către funcţionari ar trebui să fie reglementată prin lege – adică, fireşte, dacă hipnopedia ar fi cu adevărat un instrument al puterii. Dar este ea cu adevărat un instrument al puterii? Va funcţiona ea atât de bine pe cât mi-am închipuit eu că va acţiona în secolul al VII-lea după Ford? Să cercetăm dovezile.

În numărul din iulie 1955 al revistei „Psychological Bulletin", Charles W. Simon şi William H. Emmons au analizat şi evaluat cele mai importante zece studii din acest domeniu. Toate zece se refereau la memorie. Oare învăţătura prin somn chiar îl ajută pe elev în sarcina lui de a învăţa ceva pe de rost? Şi în ce măsură materialul care i se şopteşte la ureche unei persoane adormite mai este memorat a doua zi dimineaţă, când se trezeşte aceasta?

Simon şi Emmons răspund după cum urmează: „Am analizat şi cântărit zece studii referitoare la învăţătura în timpul somnului. Multe dintre ele au fost citate în mod necritic de către firme comerciale, în reviste de divertisment sau în articole de ziar, ca dovezi în sprijinul posibilităţii de învăţare prin somn. S-a făcut o analiză critică a planului experienţelor, a statisticilor, metodologiei şi criteriilor somnului. Toate aceste studii prezentau deficienţe în unul sau mai multe dintre aceste domenii. Studiile nu arată clar, fără echivoc, că învăţarea se produce cu adevărat în timpul somnului. Dar ceva învăţătură pare să se deprindă într-o stare specială de trezie, de care subiecţii nu-şi mai amintesc ulterior dacă au fost treji sau nu. Lucrul acesta poate să aibă mare importanţă practică din punctul de vedere al economiei, în perioada de studiu, dar nu poate să fie proclamat drept învăţătură prin somn... Problema devine parţial confuză din cauza unei definiţii necorespunzătoare a somnului".

Între timp, rămâne o realitate faptul că în armata americană, în cursul celui de al Doilea Război Mondial (şi, cu caracter experimental, şi în cursul Primului Război), instrucţia cotidiană pentru codul Morse şi limbile străine a fost suplimentată prin instrucţie în timpul somnului – după cât se pare, cu rezultate mulţumitoare. De la sfârşitul celui de-al Doilea Război Mondial, mai multe firme comerciale din Statele Unite şi din alte ţări au vândut mari cantităţi de „perne difuzoare" şi de picupuri şi magnetofoane declanşate de ceasornice, pentru uzul actorilor

grăbiţi să-şi înveţe rolurile, al politicienilor sau predicatorilor care doresc să creeze iluzia elocinţei spontane, al studenţilor care se pregătesc pentru examene şi – în ultimul rând şi cel mai rentabil – pentru uzul nenumăraţilor oameni nemulţumiţi de ei înşişi, care ar vrea să fie supuşi sugestiei ori autosugestiei pentru a se schimba. Sugestia autoadministrată poate fi uşor folosită pe bandă de magnetofon şi ascultată, de nenumărate ori la rând, atât ziua cât şi noaptea în somn. Sugestiile venite din afară pot fi cumpărate sub forma unor înregistrări care cuprind o gamă foarte largă de mesaje utile. Există pe piaţă discuri care promovează destinderea, eliberarea de tensiune şi inducerea unei relaxări profunde, discuri pentru promovarea încrederii în sine (folosite în mare măsură de voiajorii comerciali), discuri pentru sporirea farmecului personal, pentru dobândirea unei personalităţi mai magnetice. Cel mai bine se vând discurile pentru realizarea armoniei sexuale şi pentru cura de slăbire. („Ciocolata mă lasă rece, sunt insensibil la atracţia cartofilor prăjiţi, brioşele nu mă atrag deloc”). Există discuri pentru ameliorarea sănătăţii şi chiar şi discuri care te învaţă cum să câştigi mai mulţi bani. Şi lucrul remarcabil este că, după mărturiile voluntare, nesolicitate, trimise de cumpărătorii recunoscători ai acestor discuri, într-adevăr, mulţi oameni câştigă mai bine după ce ascultă sugestiile hipnopedice. În acest sens, multe doamne obeze slăbesc de-adevăratelea şi multe perechi aflate în pragul divorţului realizează armonia sexuală şi trăiesc fericite de-a pururi.

În acest context, e foarte edificator articolul Somnul şi hipnoza de Theodore X. Barber, care a apărut în numărul pe octombrie 1956 al revistei „The Journal of Clinical and Experimental Hypnosis”. Domnul Barber subliniază diferenţa semnificativă dintre somnul superficial şi somnul profund. În timpul somnului profund electroencefalograma nu înregistrează unde alfa; acestea apar în momentele de somn superficial. Din acest punct de vedere, somnul superficial este mai aproape de starea de veghe şi de stările hipnotice (în ambele fiind prezente undele alfa) decât de somnul profund. O persoană care doarme profund se trezeşte la un zgomot puternic. Un stimul mai puţin violent nu-l trezeşte, dar produce reapariţia undelor alfa. Pentru moment, somnul profund cedează locul somnului superficial.

O persoană care doarme profund nu poate fi sugestionată.

Dar când li se oferă sugestii subiecţilor cufundaţi în somn superficial, ei reacţionează la ele – a descoperit domnul Barber – în acelaşi fel în care reacţionează la sugestii când se află într-o transă hipnotică.

Experienţe similare au fost făcute de mulţi dintre cercetătorii anteriori ai hipnotismului. Într-o lucrare devenită clasică, History, Practice and Theory of Hypnotism (Istoria, practica şi teoria hipnozei), publicată pentru prima oară în 1903, Milne Bramwell înregistrează faptul că „multe autorităţi ştiinţifice pretind a fi transformat somnul natural în somn hipnotic. După Wetterstrand, adeseori e foarte uşor să stabileşti o legătură cu persoanele adormite, mai ales cu copiii... Wetterstrand socoate această metodă de producere a hipnozei de mare valoare practică şi susţine că a folosit-o adeseori cu mult succes". Bramwell îi citează în acelaşi sens pe mulţi alţi adepţi experimentaţi ai hipnozei (printre care autorităţi eminente ca Bernheim, Moli şi Forel). Astăzi un experimentator n-ar mai vorbi de „transformarea somnului natural în somn hipnotic". El e gata să spună doar că somnul superficial (opus somnului profund, fără unde alfa) este o stare în care mulţi subiecţi vor accepta sugestiile tot atât de uşor cum o fac şi când se află sub influenţa hipnozei. De exemplu, după ce li se spune, în timpul somnului superficial, că se vor trezi peste puţină vreme cu o sete cumplită, mulţi subiecţi se trezesc într-adevăr cu gâtul uscat şi teribil de însetaţi. Poate că scoarţa cerebrală este prea puţin activă pentru a gândi direct; dar este destul de alertă pentru a reacţiona la sugestii şi pentru a le transfera sistemului nervos vegetativ.

După cum am văzut deja, binecunoscutul doctor şi experimentator suedez Wetterstrand a izbutit cel mai bine în tratamentul hipnotic al copiilor adormiţi. În zilele noastre, metodele lui Wetterstrand sunt aplicate de o serie de pediatri care le instruiesc pe tinerele mame în arta de a le da sugestii utile copiilor lor în timpul orelor de somn superficial. Prin acest fel de hipnopedie, copiii pot fi dezvăţaţi să mai facă pipi în pat sau să-şi roadă unghiile, pot fi pregătiţi să se supună fără nicio frică unei operaţii chirurgicale, pot să-şi recapete încrederea şi siguranţa atunci când, dintr-un motiv sau altul, împrejurările vieţii lor au devenit chinuitoare. Chiar şi eu am văzut rezultate remarcabile obţinute prin hipnopedia terapeutică asupra copiilor

mici. Probabil că şi cu mulţi adulţi pot fi obţinute rezultate comparabile.

Pentru un dictator în devenire, morala ce se desprinde din toate acestea este foarte limpede. În condiţii corespunzătoare, hipnopedia funcţionează cu adevărat – funcţionează, s-ar părea, cam la fel de bine ca şi hipnoza. Majoritatea lucrurilor care i se pot face unei persoane aflate în transă hipnotică sau care pot fi făcute cu ajutorul ei pot fi făcute cu o persoană uşor adormită.

Sugestiile verbale pot fi făcute să treacă prin scoarţa somnolentă în mezencefal, în trunchiul cerebral şi în sistemul nervos vegetativ. Dacă aceste sugestii sunt bine concepute şi frecvent repetate, funcţiile naturale ale persoanei adormite pot fi ameliorate sau influenţate, se pot instala noi tipare de sensibilitate, se pot modifica cele vechi, se pot transmite comenzi posthipnotice, se pot inculca adânc în memorie lozinci şi formule, cuvinte „cheie”.

Copiii sunt subiecţi hipnopedici mai buni decât adulţii, şi viitorul dictator va profita pe deplin de acest fapt. Copiii de creşă şi de grădiniţă vor fi trataţi cu sugestii hipnopedice în cursul somnului de după-amiază. Pentru copiii mai mari şi în special pentru copiii membrilor de partid – băieţii şi fetele care urmează să devină conducători, directori şi profesori – vor exista internate în care excelenta educaţie din timpul zilei va fi suplimentată în cursul nopţii, prin hipnopedie. În cazul adulţilor, se va acorda o atenţie deosebită bolnavilor. După cum a demonstrat cu mulţi ani în urmă Pavlov, câinii încăpăţânaţi şi rezistenţi devin foarte uşor de sugestionat după o operaţie sau atunci când suferă de o boală care-i debilitează. Deci dictatorul nostru va avea grijă să se instaleze sisteme de difuzoare în toate saloanele de spital.

O operaţie de apendicită, o naştere, o pneumonie sau o criză de ficat pot deveni prilejul potrivit pentru predarea intensivă a loialităţii şi a credinţei supuse, un curs de reciclare în principiile ideologiei locale. Alţi cursanţi captivi pot fi găsiţi în închisori, lagăre de muncă, cazărmi, pe vapoare, trenuri sau avioane de noapte, în mizerele săli de aşteptare ale gărilor şi autogărilor.

Chiar dacă sugestiile hipnopedice oferite acestor auditori captivi n-ar avea o eficacitate mai mare de zece la sută, şi rezultatele încă ar fi impresionante, iar pentru un dictator, foarte de dorit.

De la sugestibilitatea sporită, asociată somnului superficial şi hipnozei, să trecem la sugestibilitatea normală a celor care sunt treji – sau cel puţin cred că sunt treji. (De fapt, aşa cum insistă budiştii, cei mai mulţi dintre noi suntem tot timpul pe jumătate adormiţi şi trecem prin viaţă ca somnambulii, ascultând de sugestiile altora. Revelaţia înseamnă starea de veghe totală. Cuvîntul „Buddha” poate fi tradus prin „Veghea”.

Din punct de vedere genetic, fiecare fiinţă omenească este unică şi, din multe puncte de vedere, complet diferită de toate celelalte fiinţe omeneşti. Gradul de abatere individuală faţă de norma statistică este uluitor de mare. Şi să nu uităm că norma statistică este utilă numai pentru starea civilă şi pentru calculele demografice, nu şi pentru viaţa adevărată. În viaţa reală nu există „omul mediu”. Există doar cazuri particulare de bărbaţi, femei şi copii, fiecare cu idiosincrasiile înnăscute ale trupului sau minţii sale, şi cu toţii încercând (sau fiind siliţi) să-şi ajusteze diversităţile biologice în cadrul uniformităţii vreunui tipar socio-cultural.

Sugestibilitatea este una dintre calităţile care variază semnificativ de la individ la individ. Fireşte, factorii de mediu îşi au rolul lor în a determina o persoană să fie mai receptivă la sugestii decât alta; dar tot atât de sigur este că mai există şi diferenţe constituţionale în sugestibilitatea indivizilor. Rezistenţa extremă împotriva sugestiilor este destul de rară. Din fericire. Căci dacă toţi oamenii ar fi la fel de greu de sugestionat cum sunt unii, viaţa socială ar deveni imposibilă. Societăţile pot funcţiona cu un grad rezonabil de eficienţă pentru că majoritatea oamenilor sunt destul de sugestionabili, în diferite grade. Sugestibilitatea extremă este probabil la fel de rară ca şi opusul ei. Iarăşi din fericire. Căci, dacă majoritatea oamenilor ar fi la fel de receptivi la sugestiile din afară ca bărbaţii şi femeile de la limitele extreme ale sugestibilităţii, alegerea liberă, raţională, ar deveni, practic, imposibilă pentru majoritatea electoratului, iar instituţiile democratice n-ar putea supravieţui, ba chiar nu s-ar putea nici măcar constitui.

Acum câţiva ani, un grup de cercetători de la Spitalul General al Statului Massachusetts au făcut o experienţă foarte edificatoare asupra efectelor de suprimare a durerii prin placebo. (Un placebo este orice element pe care bolnavul îl crede a fi un medicament activ, dar care, de fapt, este inactiv

din punct de vedere farmacologic). În cadrul acestui experiment, subiecţii erau o sută şaizeci şi doi de pacienţi care tocmai fuseseră supuşi unor operaţii chirurgicale şi aveau dureri cumplite. Ori de câte ori un pacient cerea medicamente pentru potolirea durerii, i se făcea o injecţie, fie cu morfină, fie cu apă distilată. Tuturor pacienţilor li s-au făcut injecţii de morfină şi de placebo. Circa 30 la sută dintre pacienţi nu au obţinut nicio alinare de la placebo. Pe de altă parte, 14 la sută au simţit o uşurare după fiecare injecţie cu apă distilată. Restul de 55 la sută din membrii grupului au scăpat uneori de dureri prin placebo, dar nu de fiecare dată.

În ce privinţe erau diferite reacţiile subiecţilor sugestionabili de cele ale subiecţilor nesugestionabili? Studiile şi testele atente au dezvăluit faptul că nici vârsta, nici sexul nu reprezintă un factor semnificativ. Bărbaţii au reacţionat la placebo, la fel de des ca şi femeile, iar tinerii la fel de frecvent ca şi bătrânii. Nici inteligenţa – măsurată pe baza testelor standard – nu pare să fie importantă. Coeficientul de inteligenţă medie al celor două grupuri era aproximativ acelaşi. Cele două grupuri difereau semnificativ mai ales în privinţa temperamentului, în privinţa felului în care gândeau despre ei înşişi şi despre alţii. Cei care au reacţionat pozitiv se arătau mai cooperanţi decât grupul opus, mai puţin critici, mai puţin suspicioşi. Ei nu le dădeau de furcă infirmierelor şi socoteau îngrijirea primită în spital drept „minunată”. Dar cu toate că erau mai puţin neprietenoşi faţă de alţii decât cei care nu au reacţionat, pacienţii care au reacţionat pozitiv erau, în general, mult mai preocupaţi şi îngrijoraţi în privinţa propriei persoane. Sub influenţa stresului, această îngrijorare avea tendinţa de a se traduce prin diferite simptome psihosomatice – cum ar fi răul la stomac, diareea şi durerile de cap. În pofida îngrijorării lor, sau tocmai datorită ei, majoritatea celor care au reacţionat pozitiv erau mai puţin inhibaţi în manifestarea emoţiilor şi mai volubili decât cei care nu au reacţionat.

De asemenea, ei erau mult mai religioşi, mult mai activi în treburile bisericii lor şi mult mai preocupaţi – în plan subconştient – de organele lor pelviene şi abdominale.

E interesant să comparăm aceste cifre privitoare la reacţia faţă de placebo cu estimările făcute, în domeniul specialităţii lor, de autorii care au scris despre hipnoză. Ei ne spun că circa o

cincime din populaţie poate fi hipnotizată cu foarte mare uşurinţă. O altă cincime nu poate fi hipnotizată deloc sau poate fi hipnotizată doar atunci când medicamentele ori oboseala le-au diminuat rezistenţa psihologică. Restul de trei cincimi din oameni pot fi hipnotizaţi puţin mai greu decât primul grup, dar mult mai uşor decât cel de-al doilea. Un fabricant de discuri hipnopedice mi-a spus că circa 20 la sută din clienţii săi sunt entuziasmaţi şi se laudă într-un timp foarte scurt cu rezultate uimitoare. La capătul opus al spectrului sugestibilităţii există o minoritate de opt la sută care întotdeauna cere banii înapoi. Între aceste două extreme se plasează oamenii care nu obţin rezultate rapide, dar se dovedesc destul de sugestionabili pentru a fi afectaţi până la urmă, pe termen lung. Dacă ascultă cu perseverenţă instrucţiunile hipnopedice adecvate, vor sfârşi prin a obţine ceea ce doresc: autoîncrederea, armonia sexuală, slăbirea trupului sau sporirea averii.

Idealurile democraţiei şi libertăţii se confruntă cu realitatea brută a sugestibilităţii omului. O cincime din oricare electorat poate fi hipnotizată cât ai clipi din ochi, o şeptime poate scăpa de dureri prin injecţii cu apă, un sfert va răspunde prompt şi cu entuziasm la hipnopedie. La aceste minorităţi mult prea cooperante trebuie adăugate majorităţile care se urnesc greu, a căror susceptibilitate, nu chiar extremă, poate fi exploatată eficace de oricine îşi cunoaşte meseria şi e gata să-i consacre timpul şi osteneala necesare.

Dar e libertatea individuală compatibilă cu un grad ridicat de sugestibilitate individuală? Pot instituţiile democratice să supravieţuiască subminării din interior, de către abilii manipulatori ai minţilor, versaţi în arta exploatării sugestibilităţii indivizilor şi mulţimilor? În ce măsură poate fi neutralizată prin educaţie tendinţa înnăscută de a te lăsa sugestionat pentru propriul tău bine sau pentru binele unei societăţi democratice? Până unde poate fi controlată prin lege exploatarea sugestibilităţii neobişnuite de către oameni de afaceri sau clerici, de către politicieni aflaţi la putere sau în opoziţie? Explicit sau implicit, primele două întrebări au fost discutate în capitolele anterioare. În cele ce urmează, voi analiza problemele prevenirii şi ale tratamentului.

XI. EDUCAŢIA PENTRU LIBERTATE

Educaţia pentru libertate trebuie să înceapă prin prezentarea unor fapte şi prin enunţarea unor valori şi trebuie să ducă la făurirea tehnicilor adecvate pentru înţelegerea şi realizarea practică a valorilor şi pentru combaterea acelor oameni care, indiferent de motiv, preferă să ignore faptele sau să nege valorile.

Într-un capitol anterior am discutat etica socială, în cadrul căreia relele ce rezultă din supraorganizare şi suprapopulare sunt justificate şi prezentate drept bune. Oare un asemenea sistem de valori este consonant cu ceea ce ştim despre fizicul şi temperamentul oamenilor? Etica socială porneşte de la ideea că hrana are o importanţă supremă în determinarea comportamentului uman şi că natura – înzestrarea psihologică cu care se nasc indivizii – reprezintă un factor neglijabil. Dar oare aşa stau lucrurile? Este oare adevărat că fiinţele omeneşti nu sunt decât produsele mediului social? Şi, dacă nu este adevărat, atunci ce justificare se poate găsi pentru a susţine că individul e mai puţin important decât grupul din care face parte?

Toate dovezile de care dispunem tind către concluzia că, în viaţa indivizilor şi societăţilor, ereditatea nu este mai puţin importantă decât cultura. Fiecare individ este unic din punct de vedere biologic şi diferit de toţi ceilalţi indivizi. Deci libertatea este o mare binefacere, toleranţa o mare virtute, iar înregimentarea o mare nenorocire. Din motive practice sau teoretice, dictatorii, organizatorii şi anumiţi oameni de ştiinţă ţin morţiş să reducă diversitatea înnebunitoare a firii oamenilor la un gen de uniformitate care să poată fi dirijată.

În primul avânt al fervoarei sale behavioriste, J. B. Watson a declarat fără menajamente că nu găseşte „niciun fel de sprijin pentru tiparele ereditare de comportament, şi nici pentru anumite însuşiri ori talente (muzicale, artistice etc.) despre care se presupune că se moştenesc în cadrul aceleiaşi familii”. Şi chiar şi astăzi găsim un distins psiholog, profesorul B. F. Skinner de la Universitatea Harvard, care insistă că „pe măsură ce devin tot mai cuprinzătoare explicaţiile ştiinţifice, contribuţia pe care poate pretinde că o are individul însuşi se apropie de zero. Mult lăudatele puteri creatoare ale omului, realizările sale în domeniul artei, ştiinţei şi moralei, capacitatea lui de a alege şi

dreptul nostru de a-l face răspunzător pentru consecinţele alegerii sale – niciuna dintre aceste trăsături nu se vădeşte în noul autoportret ştiinţific". Cu alte cuvinte, piesele lui Shakespeare n-au fost scrise de Shakespeare şi nici măcar de Bacon sau de Contele de Oxford; ele au fost scrise de Anglia elisabetană.

Cu peste şaizeci de ani în urmă, William James[100] a scris un eseu despre Oameni deosebiţi şi mediul lor, în care s-a pornit să apere individul ieşit din comun împotriva atacurilor lui Herbert Spencer[101]. Acesta proclamase ideea că „Ştiinţa" (această admirabil de comodă personificare a opiniilor profesorilor X, Y şi Z la un moment dat) a desfiinţat cu totul Personalitatea. Spencer scrisese: „Personalitatea trebuie să fie clasificată împreună cu toate celelalte fenomene din societate care l-au născut, ca produs al antecedentelor ei". Personalitatea poate fi (sau pare să fie) „următorul iniţiator al schimbărilor... Dar dacă trebuie să găsim o explicaţie reală a acestor schimbări, ea trebuie căutată în acel conglomerat de condiţii din care s-au născut şi ea şi schimbările".

Aceasta este una dintre exprimările profunde dar goale de conţinut, cărora nu li se poate atribui niciun fel de sens operaţional. Ceea ce ne spune filozoful nostru este că trebuie să ştim totul înainte de a putea înţelege pe deplin vreun lucru. Fără doar şi poate. Dar, de fapt, nu vom şti niciodată totul. Aşadar, trebuie să ne mulţumim cu înţelegerea parţială şi cu cauzele imediate – inclusiv cu influenţa marilor personalităţi. „Dacă există vreun lucru sigur din punct de vedere uman – scrie William James – acesta este faptul că societatea personalităţii, pe drept numită astfel, nu-l creează înainte ca el să o poată recrea. Forţele fiziologice faţă de care condiţiile sociale, politice, geografice şi în mare măsură cele antropologice au la fel de mult şi totodată la fel de puţin în comun cât are craterul Vezuviului cu licărirea flăcăruii de gaz la lumina căreia scriu eu – ei bine, aceste forţe fiziologice îl creează. Poate fi oare adevărat că domnul Spencer consideră convergenţa presiunilor sociologice asupra orăşelului Strafford-upon-Avon în jurul datei de 23 aprilie 1564 atât de puternică încât a trebuit neapărat să se nască acolo un William Shakespeare, cu toate particularităţile sale mintale... Şi oare vrea el să spună că, dacă numitul William Shakespeare ar fi murit de holeră în copilărie, o altă mamă de la

Strafford-upon-Avon ar fi zămislit neapărat o copie fidelă a lui, pentru a reface echilibrul sociologic”?

Profesorul Skinner este psiholog experimentalist şi tratatul său despre Ştiinţa şi comportamentul uman se întemeiază exclusiv pe fapte. Dar, din nefericire, faptele aparţin unei categorii atât de limitate încât, atunci când, în sfârşit, profesorul îşi ia curajul unei generalizări, concluziile sale sunt la fel de nerealiste în ansamblu ca şi cele ale teoreticianului victorian. Iar lucrul este inevitabil. Căci nepăsarea profesorului Skinner faţă de ceea ce William James numeşte „forţe fiziologice” e aproape la fel de completă ca şi a lui Herbert Spencer. El expediază în mai puţin de o pagină factorii genetici care determină comportamentul uman. În cartea lui nu se face nicio referire la descoperirile medicinei „constituţionale” şi nici vreo aluzie la acea psihologie constituţională pe baza căreia (şi, după cât îmi dau seama, numai pe baza ei) s-ar putea scrie o biografie completă şi realistă a unui individ în raport cu realităţile relevante ale existenţei sale: corpul său, temperamentul său, calităţile sale intelectuale, mediul său imediat din fiecare moment, epoca, locul şi cultura lui. O ştiinţă a comportamentului uman este ca şi o ştiinţă a mişcării în abstract – necesară dar, luată în sine, total nepotrivită realităţilor. Să ne gândim, de pildă, la o libelulă, la o rachetă şi la un val care se sparge de ţărm. Toate trei ilustrează aceleaşi legi fundamentale ale mişcării; dar ele ilustrează aceste legi în moduri diferite şi deosebirile sunt cel puţin la fel de importante ca şi identităţile. Luat în sine, un studiu al mişcării nu ne poate spune aproape nimic despre elementul care se mişcă, în oricare împrejurare dată. Tot aşa, luat în sine, un studiu al comportamentului nu ne poate spune aproape nimic despre mintea şi trupul individului care, într-o anumită împrejurare, manifestă un anumit comportament. Dar pentru noi, care suntem minţi şi trupuri, cunoaşterea minţilor şi a trupurilor este de o importanţă supremă. Mai mult decât atât, din observaţii şi experienţă ştim că diferenţele dintre minţile şi trupurile indivizilor sunt enorme şi că anumite minţi-trupuri pot afecta profund mediul lor social, şi chiar aşa şi fac. În această ultimă privinţă, domnul Bertrand Russell este întru totul de acord cu William James – şi, aş adăuga, cu aproape toată lumea, afară doar de propovăduitorii scientismului spencerian sau

behaviorist. După opinia lui Russell, cauzele transformărilor istorice sunt de trei feluri: schimbările economice, teoriile politice şi indivizii importanţi. „Nu cred – spunea B. Russell – că poate fi ignorat vreunul, sau totul explicat ca efectul unei alte cauze”. Aşadar, dacă Bismarck[102] sau Lenin ar fi murit în copilărie, lumea noastră ar fi fost cu totul alta decât cea care este ea astăzi în parte şi datorită lui Bismarck şi Lenin. „Istoria nu este încă o ştiinţă şi nu poate fi făcută să pară ştiinţifică decât prin falsificări şi omisiuni”. În viaţa reală, viaţa pe care o trăim de la o zi la alta, individul nu poate fi eliminat prin explicaţii. Doar în teorie contribuţiile lui par să se apropie de zero; în practică ele sunt mai mult decât importante. Când în lume se face o lucrare, cine o face, de fapt?

Ai cui ochi şi ale cui urechi efectuează percepţia, al cui cortex făureşte gândirea, cine are simţămintele care motivează acţiunea, şi voinţa care învinge obstacolele? Fără doar şi poate, nu mediul social; căci un grup nu este un organism, ci doar o organizaţie inconştientă, oarbă. Tot ceea ce se face într-o societate e făcut de indivizi. Bineînţeles, aceşti indivizi sunt profund influenţaţi de cultura şi civilizaţia locală, de tabuuri şi moralităţi diferite de informaţia corectă sau greşită transmisă din trecut şi păstrată într-un corp de tradiţii vorbite sau de literatură scrisă; dar indiferent ce ia fiecare individ de la societate (sau, ca să fim mai exacţi, indiferent ce ia el de la alţi indivizi asociaţi în grupuri sau de la arhivele simbolice adunate de alţi indivizi, fie ei vii sau morţi) va fi folosit de către el în felul său unic – cu simţurile lui speciale, cu alcătuirea lui biochimică, cu fizicul şi temperamentul lui – şi al nimănui altcuiva. Nicio cantitate de explicaţii ştiinţifice, oricât de cuprinzătoare, nu poate lămuri aceste realităţi, evidente de la sine, până la a le elimina. Şi să nu uităm că portretul ştiinţific făcut de profesorul Skinner omului ca produs al mediului social nu este singurul portret ştiinţific. Mai sunt şi altele, cu o asemănare mai realistă. Să luăm, de pildă, portretul făcut de profesorul Roger Williams. Ceea ce zugrăveşte el nu este comportamentul in abstracto, ci nişte minţi-trupuri cu un anumit comportament – minţi-trupuri care sunt parţial produsele mediului împărţit de ele cu alte minţi-trupuri şi parţial cele ale propriei lor ereditătţi particulare.

În *Frontiera umană* şi *Liberi dar neegali*, profesorul Roger Williams a scris pe larg, cu o mare abundenţă de dovezi

detaliate, despre acele diferenţe înnăscute între indivizi pentru care doctorul Watson n-a putut găsi niciun fel de sprijin şi a căror importanţă se apropie de zero, în ochii profesorului Skinner.

Printre animale, variabilitatea biologică în cadrul unei specii date devine tot mai evidentă pe măsură ce urcăm pe scara evoluţiei.

Această variabilitate biologică este cea mai mare la om, iar fiinţele umane manifestă un grad de diversitate biochimică, structurală şi temperamentală mai mare decât membrii oricărei alte specii. Aceasta este o realitate clară şi simplă, care se vede cu ochiul liber. Dar ceea ce am numit eu „Voinţa de ordine", dorinţa de a impune o uniformitate uşor de înţeles multiplicităţii zăpăcitoare a lucrurilor şi evenimentelor, i-a dus pe mulţi oameni la ignorarea acestei realităţi. Ei au minimalizat unicitatea biologică şi şi-au concentrat toată atenţia asupra factorilor de mediu implicaţi în comportamentul uman mai simplu şi, în stadiul actual al cunoaşterii, mai de înţeles. Profesorul Williams scrie: „Ca rezultat al acestei gândiri şi investigaţii concentrate asupra mediului, a fost larg acceptată doctrina uniformităţii esenţiale a copiilor nou-născuţi, iar această doctrină este susţinută de foarte mulţi socio-psihologi, sociologi, socio-antropologi şi de mulţi alţi oameni, printre care istorici, economişti, pedagogi, jurişti şi personalităţi publice. Această doctrină a fost încorporată în modul predominant de gândire al multor oameni care au fost implicaţi în făurirea politicii în domeniul educaţiei şi guvernării, şi este adeseori acceptată fără rezerve de către cei care nu manifestă decât prea puţină gândire critică proprie".

Un sistem etic care se bazează pe o apreciere destul de realistă a datelor experimentale are şanse să facă mai mult bine decât rău. Dar multe sisteme etice s-au întemeiat pe o evaluare a experienţei, pe o privire cumplit de nerealistă asupra naturii lucrurilor nerealiste. O asemenea etică are mari şanse să facă mai degrabă rău decât bine. De exemplu, până nu de mult, toată lumea credea că vremea proastă, bolile vitelor şi impotenţa sexuală ar putea fi pricinuite (şi în multe cazuri chiar erau pricinuite) de manevrele răuvoitoare ale unor vrăjitoare şi vrăjitori.

Aşadar, prinderea şi uciderea acestora era o datorie şi – mai

mult decât atât, această datorie era impusă de divinitate în cea de-a doua Carte a lui Moise: „Pe vrăjitori să nu-i lăsaţi să trăiască” (Ieşirea, 22, 18). Sistemele etice şi juridice întemeiate pe această interpretare greşită a naturii lucrurilor au fost pricina (în decursul secolelor, când au fost luate foarte în serios de unii oameni aflaţi la putere) unor rele înfiorătoare. Orgia spionajului, a linşajului, a crimei judiciare, pe care aceste idei greşite despre magie o făceau logică şi obligatorie, nu şi-a mai găsit egal până în zilele noastre, când morala comunistă – întemeiată pe concepţii greşite despre economie – şi etica nazistă – bazată pe concepţii greşite despre rasă – au impus şi au justificat atrocităţi la o scară încă şi mai mare. Consecinţe la fel de nedorite vor urma, probabil, adoptării generale a unei etici sociale, bazate pe concepţia greşită că noi suntem o specie pe deplin socială, că toţi copiii noştri se nasc cu o identitate uniformă şi că individualităţile sunt produsul condiţionării prin şi în cadrul mediului colectiv. Dacă aceste păreri ar fi corecte, dacă fiinţele umane ar fi într-adevăr membrii unei specii cu adevărat sociale, şi dacă deosebirile individuale dintre ele ar fi neînsemnate şi ar putea fi eliminate printr-o condiţionare adecvată, atunci, în mod evident, n-ar mai fi nevoie de libertate şi statul ar avea o justificare să-i persecute pe ereticii care au cerut-o. Pentru o termită individuală, servirea coloniei de termite reprezintă libertatea perfectă. Dar oamenii nu sunt complet sociali; ei sunt gregari doar într-o măsură moderată. Societăţile lor nu sunt nişte organisme precum stupul de albine sau muşuroiul de furnici; ele sunt organizaţii, cu alte cuvinte, maşinării ad-hoc pentru viaţa colectivă. Mai mult decât atât, deosebirile dintre indivizi sunt atât de mari încât, în pofida celei mai intense nivelări culturale, un endomorf extrem (ca să folosesc terminologia lui W. H. Sheldon) îşi va păstra caracteristicile viscerotonice sociabile, un mezomorf extrem va rămâne somatotonic din punct de vedere energetic, chiar şi în cele mai grele împrejurări, iar un ectomorf extrem va fi întotdeauna cerebrotonic, introvertit şi hipersensibil. În minunata lume nouă din povestirea mea, comportamentul social dezirabil era asigurat de un dublu proces de manipulare genetică şi condiţionare postnatală. Bebeluşii erau cultivaţi în flacoane şi se asigura un înalt grad de uniformitate a produsului uman prin folosirea ovulelor provenite de la un număr limitat de mame şi

prin tratarea fiecărui ovul în aşa fel încât să se divizeze în mod repetat, producând gemeni identici în loturi de o sută sau mai multe specimene. În felul acesta era posibil să se producă supraveghetori de maşini standardizaţi pentru maşini standardizate. Iar standardizarea supraveghetorilor de maşini era perfecţionată, după naştere, prin condiţionarea copiilor mici, prin hipnopedie şi prin euforia indusă pe cale chimică, drept substitut pentru satisfacţia de a se simţi liber şi creator. În lumea în care trăim, – după cum s-a subliniat în capitolele anterioare – vaste forţe impersonale tind să impună centralizarea puterii şi o societate înregimentată. Standardizarea genetică a indivizilor este deocamdată imposibilă; dar Marele Guvern şi Marea Finanţă posedă deja – sau vor poseda foarte curând – toate tehnicile de manipulare a minţilor descrise în *Minunata lume nouă*, împreună cu altele la care n-am avut destulă imaginaţie să visez. Neavând capacitatea de a impune embrionilor uniformitatea genetică, conducătorii lumii de mâine – suprapopulată şi supraorganizată – vor încerca să impună adulţilor şi copiilor lor uniformitatea socială, de cultură şi civilizaţie. Pentru atingerea acestui scop, (dacă nu vor fi împiedicaţi) conducătorii vor recurge la toate tehnicile de manipulare a minţilor de care dispun şi nu vor şovăi să întărească aceste metode de convingere neraţională prin constrângeri economice şi ameninţări cu violenţa fizică. Ca să putem evita acest gen de tiranie, trebuie să începem fără întârziere să ne educăm pe noi înşine precum şi pe copiii noştri pentru libertate şi autoguvernare.

După cum am mai spus, o asemenea educaţie pentru libertate ar trebui să fie orientată în primul rând spre fapte, realităţi şi valori – realităţile diversităţii individuale şi ale unicităţii genetice, şi valorile libertăţii, ale toleranţei şi întrajutorării, care constituie corolarele etice ale acestor realităţi. Dar, din nefericire, cunoştinţele corecte şi principiile sănătoase nu sunt suficiente. Un adevăr neatrăgător poate fi eclipsat de o falsitate palpitantă. Un apel abil la patimă este adeseori prea puternic pentru a fi combătut chiar şi cu hotărârile optime. Efectele propagandei false şi dăunătoare nu pot fi neutralizate decât printr-o instruire completă în analiza tehnicilor ei şi a privirii pătrunzătoare care să meargă dincolo de sofistica ei. Limbajul a făcut posibil progresul omului de la

animalitate la civilizaţie. Dar limbajul a şi inspirat acea nebunie susţinută şi acea ticăloşie sistematică, cu adevărat diabolică, care nu sunt cu nimic mai puţin caracteristice comportamentului uman decât virtuţile inspirate de limbaj ale gândirii sistematice prevăzătoare şi ale bunăvoinţei angelice susţinute. Limbajul permite celor ce-l folosesc să acorde atenţie lucrurilor, persoanelor şi evenimentelor, chiar şi atunci când lucrurile şi persoanele sunt absente, iar evenimentele nu se produc. Limbajul ne defineşte amintirile şi, traducând experienţele în simboluri, converteşte caracterul imediat al dorinţei puternice sau al dezgustului, al urii sau al dragostei, în principii imuabile de simţire şi comportare. Într-un mod de care suntem total inconştienţi, sistemul reticular al creierului selectează dintr-o mulţime nemăsurată de stimuli acele câteva experienţe care prezintă pentru noi o importanţă practică.

Dintre aceste experienţe alese inconştient, noi selectăm şi abstragem, mai mult sau mai puţin conştient, un număr mai mic, pe care le etichetăm cu cuvinte din vocabularul nostru şi apoi le clasificăm în cadrul unui sistem deopotrivă metafizic, ştiinţific şi etic, alcătuit din alte cuvinte, la un nivel mai înalt de abstractizare. În cazurile în care selecţia şi abstractizarea au fost dictate de un sistem care constituie o concepţie nu prea eronată despre natura lucrurilor, şi în care etichetele verbale au fost alese în mod inteligent, iar natura lor simbolică a fost înţeleasă clar, comportamentul nostru e în măsură să fie realist şi conform, în limite acceptabile. Dar sub influenţa unor cuvinte prost alese, aplicate – fără vreo înţelegere a caracterului lor pur simbolic – experienţelor care au fost selectate şi abstractizate în lumina unui sistem de idei greşite, noi suntem în stare să ne comportăm cu o răutate diabolică şi o prostie sistematică, de care animalele mute (tocmai pentru că nu au darul vorbirii) sunt, slavă Domnului, incapabile.

În propaganda lor antiraţională, duşmanii libertăţii pervertesc în mod sistematic resursele limbajului, pentru a-şi păcăli sau teroriza victimele, făcându-le să gândească, să simtă şi să acţioneze aşa cum doresc ei, cei ce le manipulează minţile. O educaţie pentru libertate (şi pentru dragostea şi inteligenţa care sunt, deopotrivă, condiţiile şi rezultatele libertăţii) trebuie să fie, printre altele, o educaţie în privinţa folosirii corespunzătoare a limbajului. De vreo două sau trei generaţii încoace, filozofii

dedică mult timp şi multă gândire analizei simbolurilor şi sensului pe care îl are sensul. Cum se înrudesc cuvintele şi propoziţiile pe care le rostim cu lucrurile, persoanele şi evenimentele cu care avem de-a face în viaţa noastră de fiecare zi? Ne-ar lua prea mult timp să discutăm această problemă şi ne-ar îndepărta prea tare de la subiect. E suficient să spunem că acum dispunem de toate materialele intelectuale pentru o educaţie sănătoasă în privinţa folosirii corespunzătoare a limbajului – o educaţie la toate nivelurile, de la grădiniţă până la învăţământul post-universitar. O asemenea educaţie în privinţa artei de a distinge între folosirea corespunzătoare şi cea necorespunzătoare a simbolurilor ar putea fi inaugurată imediat. De fapt, ea ar fi putut fi inaugurată oricând în ultimii treizeci sau patruzeci de ani. Şi totuşi nicăieri copiii nu sunt învăţaţi în mod sistematic să deosebească afirmaţiile adevărate de cele false, pe cele semnificative de cele fără nicio noimă. Dar de ce se întâmplă asta? Pentru că, chiar şi în ţările democratice, adulţii nu vor să le dea copiilor acest gen de educaţie. În acest context este foarte semnificativă scurta şi trista istorie a Institutului pentru Analiza Propagandei. El a fost înfiinţat în 1937 – când propaganda nazistă era cum nu se poate mai zgomotoasă şi mai eficace – de către domnul Filene, filantropul din Noua Anglie[103]. Sub auspiciile acestui institut s-au întreprins analize ale propagandei neraţionale şi s-au pregătit mai multe texte pentru instruirea elevilor de liceu şi a studenţilor. Apoi a venit războiul – un război total, dus pe toate frontierele, şi pe cel mintal, ca şi pe cel fizic. Toate guvernele aliaţilor fiind angajate în „războiul psihologic”, insistenţa cu privire la oportunitatea de a analiza propaganda părea puţin lipsită de tact. Institutul a fost închis în 1941. Dar chiar şi înainte de declanşarea ostilităţilor, multe persoane au găsit destule pretexte să-i critice activitatea. De exemplu, unii educatori dezaprobau predarea analizei propagandei pe motiv că asta îi va face pe adolescenţi să fie exagerat de cinici. Şi predarea acestei discipline nu era agreată nici de autorităţile militare, care se temeau că recruţii ar putea începe să analizeze ordinele sergenţilor-instructori. Şi pe lângă asta mai erau şi clericii şi promotorii de reclame. Clericii erau împotriva analizării propagandei sub motiv că aceasta ar tinde să submineze credinţa şi să slăbească frecventarea bisericilor; agenţii publicitari ridicau obiecţii pretextând că această analiză

ar putea submina fidelitatea faţă de o anumită marcă comercială şi, ca atare, ar putea reduce vânzările.

Toate aceste temeri şi antipatii nu erau deloc lipsite de temei. Cercetarea prea atentă de către mulţi oameni de rând a ceea ce le spun pastorii şi stăpânii lor s-ar putea dovedi profund subversivă. În forma ei actuală, ordinea socială depinde, întru menţinerea ei, de acceptarea, fără prea multe întrebări stânjenitoare, a propagandei făcute de autorităţi şi a propagandei aureolate de tradiţiile locale. Din nou, problema care se punea era aceea a găsirii unei căi de mijloc. Indivizii trebuie să fie destul de sugestionabili pentru a dori şi a putea să facă societatea să funcţioneze, dar nu chiar atât de tare încât să cadă neputincioşi pradă vrăjii profesioniştilor în manipularea minţilor. Tot aşa, lor ar trebui să li se predea destule cunoştinţe de analiză a propagandei, pentru a-i feri de acceptarea necritică a unor absurdităţi fără noimă, dar nu într-atât încât să-i facă să respingă *de plano* discursurile şi izbucnirile nu întotdeauna raţionale ale bine intenţionaţilor paznici ai tradiţiei. Probabil că media optimă dintre credinţa prostească şi scepticismul total nu poate fi descoperită şi susţinută niciodată doar prin analiză. Această abordare relativ negativă a problemei va trebui să fie suplinită de ceva mai pozitiv – enunţarea unui set de valori general acceptabile, întemeiat pe un fundament solid de fapte şi realităţi.

Valoarea, în primul rând, a libertăţii individuale, întemeiată pe fapte ale diversităţii umane şi ale unicităţii genetice; valoarea caritătii şi a compasiunii, întemeiată pe vechea realitate familiară, redescoperită în ultima vreme de psihiatria modernă – faptul că, indiferent de diversitatea lor mintală şi fizică, dragostea le este oamenilor la fel de necesară ca şi hrana şi adăpostul; şi, în sfârşit, valoarea inteligenţei, fără de care dragostea este neputincioasă şi libertatea imposibil de dobândit. Acest set de valori ne va oferi un criteriu pe baza căruia se poate judeca propaganda. Propaganda despre care se constată că e atât stupidă cât şi imorală poate fi respinsă din capul locului. Aceea care este pur şi simplu iraţională – dar e compatibilă cu dragostea şi libertatea şi nu se opune din principiu exercitării inteligenţei – poate fi acceptată provizoriu aşa cum este.

XII. CE E DE FĂCUT?

Putem fi educaţi în spiritul libertăţii – şi încă mult mai bine decât suntem educaţi în prezent. Dar, după cum am încercat să arăt, libertatea e ameninţată din mai multe direcţii, şi aceste ameninţări sunt foarte diverse: demografice, sociale, politice, psihologice. Boala noastră prezintă o diversitate de cauze care se asociază şi nu poate fi vindecată decât prin asocierea mai multor remedii. Înfruntând orice situaţie umană complexă, trebuie să ţinem seamă de toţi factorii relevanţi, nu numai de unul singur. Nimic nu se va dovedi suficient dacă nu punem totul laolaltă.

Libertatea e ameninţată şi e nevoie urgentă de o educaţie în spiritul libertăţii. Dar e nevoie şi de multe alte lucruri – de exemplu, organizarea socială în spiritul libertăţii, limitarea naşterilor în spiritul libertăţii, legislaţie în spiritul libertăţii. Să începem cu ultima de pe listă.

Încă de pe vremea Magnei Charta, şi chiar şi mai devreme, legiuitorii englezi s-au preocupat de apărarea libertăţii fizice a individului. Pe baza dreptului cutumiar clarificat prin legea din 1679, orice persoană care este deţinută în închisoare pe motive juridice îndoielnice are dreptul să facă apel la un tribunal superior pentru a obţine o decizie de *habeas corpus*. Această decizie este comunicată de către un judecător de la tribunalul superior unui şerif sau guvernator de închisoare şi îi ordonă ca, în cadrul unei perioade de timp specificate, să aducă în faţa tribunalului persoana pe care a reţinut-o, pentru cercetarea cazului său; să nu uităm că i se ordonă să aducă în faţa tribunalului nu plângerea scrisă a persoanei şi nici pe reprezentanţii săi legali, ci trupul său – *corpus-ul* –, acea „*carne mult, mult prea vârtoasă*[104]” care a fost silită să doarmă pe scânduri, să respire aerul fetid al închisorii, să mănânce dezgustătoarea hrană a deţinuţilor. Această preocupare pentru condiţia fundamentală a libertăţii – absenţa constrângerilor fizice – este fără doar şi poate necesară, dar nu este singurul lucru necesar. Se prea poate şi ca un om să nu fie deţinut în închisoare şi totuşi să nu fie liber; să nu fie supus niciunei constrângeri fizice şi totuşi să fie captiv din punct de vedere psihologic – silit să gândească, să simtă şi să acţioneze aşa cum îi cer reprezentanţii statului naţional, sau ai unor interese

particulare din cadrul naţiunii. Nu va exista niciodată o decizie de *habeas mentem*; căci niciun şerif sau director de închisoare nu poate aduce în faţa tribunalului o minte întemniţată pe nedrept şi nicio persoană a cărei minte a fost întemniţată prin metodele prezentate în articolele anterioare n-ar avea posibilitatea să se plângă de captivitatea sa. Constrângerea psihologică este de aşa natură încât cei care acţionează sub imperiul ei rămân cu impresia că acţionează din proprie iniţiativă. O victimă a manipulării mintale nu ştie că este victimă. Pentru ea, zidurile închisorii sunt invizibile şi ea se crede liberă. Numai ceilalţi văd că nu este liberă. Supunerea ei este strict obiectivă. Nu, repet, nu va putea exista niciodată o ordonanţă de *habeas mentem*. Dar ar putea exista o legislaţie preventivă – o scoatere în afara legii a negoţului cu sclavi psihologici, un statut pentru ocrotirea minţilor împotriva furnizorilor fără scrupule de propagandă otrăvitoare – şi această lege s-ar putea întemeia pe cele care ocrotesc trupurile împotriva veroşilor furnizori de mâncare alterată şi de droguri primejdioase. De exemplu, ar putea exista (şi eu cred că ar trebui să existe) o legislaţie care să limiteze dreptul autorităţilor publice – civile sau militare – de a supune la hipnopedie auditoriul captiv aflat în subordine sau la cheremul lor. Ar putea exista (şi eu cred că ar trebui să existe) o legislaţie care să interzică folosirea proiecţiilor subliminale în locuri publice sau pe ecranele de televiziune. Ar putea exista (şi eu cred că ar trebui să existe) prevederi legale care să-i împiedice pe candidaţii în alegeri nu numai să depăşească o anumită sumă de bani în campaniile lor electorale, ci şi să-i împiedice să recurgă la genul de propagandă antiraţională care face un nonsens din întregul proces democratic.

O asemenea legislaţie preventivă ar putea face bine într-o oarecare măsură; dar dacă marile forţe impersonale care ameninţă acum libertatea vor continua să ia amploare, legislaţia nu va mai putea face bine vreme destul de îndelungată. Cele mai bune constituţii şi legi preventive vor deveni neputincioase în faţa presiunii mereu crescânde a suprapopulării şi a supraorganizării impuse de numărul crescând de oameni şi de progresele tehnologice. Constituţiile nu vor fi abrogate şi legile bune vor rămâne în jurisprudenţă; dar aceste forme liberale nu vor sluji decât la mascarea şi împodobirea unei esenţe profund

neliberale. Dată fiind nestăvilita suprapopulare şi supraorganizare, ne putem aştepta să vedem în ţările democratice o răsturnare a procesului care a prefăcut Anglia într-o democraţie, deşi a menţinut toate formele exterioare ale unei monarhii. Sub presiunea puseului necruţător al suprapopulării accelerate şi al supraorganizării crescânde, şi prin intermediul unor metode tot mai eficace de manipulare a minţilor, natura democraţiilor se va schimba; ciudatele forme vechi – alegeri, parlamente, Curţi Supreme şi toate celelalte – vor rămâne. Substanţa subiacentă va fi un nou soi de totalitarism neviolent. Toate numele tradiţionale, toate lozincile consacrate vor rămâne exact aşa cum erau în zilele bune de demult. Democraţia şi libertatea vor constitui tema tuturor emisiunilor şi editorialelor – dar va fi vorba de o democraţie şi de o libertate strict în sensul din romanul *Întâmplările Clubului Pickwick* al lui Dickens. Între timp, oligarhia conducătoare şi elita sa bine instaurată – de soldaţi, poliţişti, fabricanţi de gânduri şi manipulatori ai minţilor – vor conduce spectacolul după cum vor crede ei de cuviinţă.

Cum putem controla vastele forţe impersonale care ameninţă acum libertăţile noastre câştigate cu greu? La nivel verbal şi în termeni generali, se poate răspunde foarte uşor la această întrebare. Să luăm, de pildă, problema suprapopulării. Numărul de oameni aflat într-o creştere atât de rapidă exercită presiuni tot mai apăsătoare asupra resurselor naturale. Ce e de făcut? În mod evident, trebuie – cu toată iuţeala posibilă – să reducem natalitatea până la punctul în care aceasta nu depăşeşte mortalitatea.

Totodată, trebuie – cu toată iuţeala posibilă – să sporim producţia de alimente, trebuie să instituim şi să aplicăm o politică globală pentru conservarea solurilor şi pădurilor noastre, trebuie să găsim înlocuitori practici (preferabil mai puţin primejdioşi şi mai puţin rapid epuizabili decât uraniul) pentru combustibilii noştri actuali; şi, în timp ce ne administrăm în mod chibzuit resursele din ce în ce mai mici de minerale uşor accesibile, trebuie să elaborăm metode noi şi nu prea costisitoare de extragere a acestora din minereurile tot mai sărace – cel mai sărac minereu dintre toate fiind apa mărilor şi oceanelor.

Dar, inutil s-o mai spunem, toate astea sunt infinit mai uşor

de zis decât de făcut. Sporul anual de populaţie trebuie redus. Dar cum? Ni se oferă următoarea alternativă: pe de o parte foametea, bolile molipsitoare şi războiul – pe de altă parte, controlul exercitat asupra naşterilor. Cei mai mulţi dintre noi aleg soluţia aceasta din urmă – a contracepţiei – şi imediat ne trezim în faţa unei probleme care reprezintă simultan o enigmă în fiziologie, farmacologie, sociologie, psihologie şi chiar şi teologie. „Pilula" n-a fost încă inventată. Când şi dacă va fi inventată, cum va putea fi ea distribuită mai multor sute de milioane de mame potenţiale (sau taţi potenţiali, dacă ar fi o pilulă care să acţioneze asupra bărbatului), cine va trebui s-o ia ca să se reducă natalitatea speciei? Şi, date fiind cutumele sociale existente şi forţele inerţiei culturale şi psihologice, cum am putea determina schimbarea mentalităţii persoanelor care ar trebui să ia pilula dar nu vor s-o facă – să-şi schimbe mentalitatea? Şi cum rămâne cu obiecţiile ridicate de Biserica Romano-Catolică împotriva oricărei forme de contracepţie în afară de aşa-numita „metodă a calendarului" – care, întâmplător, s-a dovedit a fi deocamdată aproape total ineficace în reducerea natalităţii, tocmai în acele societăţi înapoiate din punct de vedere industrial, unde o asemenea reducere este necesară în modul cel mai urgent? Şi aceste întrebări privitoare la pilula viitoare, ipotetică, trebuie puse cu tot atât de puţine perspective de a dobândi răspunsuri satisfăcătoare, ca şi în privinţa metodelor chimice şi mecanice deja existente de stăvilire a naşterilor.

Când trecem de la problemele stăvilirii natalităţii la cele ale sporirii cantităţilor de alimente disponibile şi ale conservării resurselor noastre naturale, ne trezim în faţa unor dificultăţi poate nu chiar enorme, dar oricum mari. Mai întâi de toate se pune problema educaţiei. Cât de curând pot fi educaţi nenumăraţii ţărani şi fermieri, răspunzători acum pentru sporirea celei mai mari părţi a alimentelor de pe glob, ca să-şi îmbunătăţească metodele? Şi dacă sunt educaţi, când şi unde vor găsi capitalul necesar pentru a-şi achiziţiona maşinile, carburanţii şi lubrifianţii, energia electrică, îngrăşămintele şi soiurile ameliorate de plante alimentare şi de animale domestice, fără de care până şi cea mai bună educaţie agricolă se dovedeşte inutilă? Tot aşa, cine o să educe rasa omenească în privinţa principiilor şi practicii conservării naturii? Şi cum vor fi

împiedicaţi să „exploateze pământul” cetăţenii ţărani flămânzi, cetăţenii unei ţări ale cărei cerinţe alimentare cresc rapid, odată cu populaţia? Şi, dacă ar putea fi împiedicaţi să-l „sece”, cine le-ar plăti întreţinerea în timp ce pământul lor rănit şi istovit ar fi îngrijit treptat, pentru a se însănătoşi, dacă aşa ceva ar fi posibil, pentru a i se reda fertilitatea? Sau, să ne gândim la societăţile înapoiate care încearcă acum să se industrializeze. Dacă vor reuşi, cine ar putea să le împiedice ca, în eforturile lor disperate de a le ajunge din urmă pe celelalte şi a se menţine în pas cu ele, să irosească resursele de neînlocuit ale planetei într-un mod la fel de prostesc şi de nechibzuit cum au făcut-o şi o fac încă predecesorii lor în această cursă? Şi când va veni scadenţa, ziua socotelilor, unde va putea cineva, în ţările mai sărace, să găsească forţa de muncă ştiinţifică şi uriaşele cantităţi de capital de care va fi atâta nevoie pentru a extrage mineralele indispensabile din minereuri cu o concentraţie prea scăzută, în împrejurările existente, pentru ca extracţia să fie posibilă din punct de vedere tehnic sau justificată din punct de vedere economic? Cu timpul, se prea poate să se găsească un răspuns practic la toate aceste întrebări. Dar când?

În orice competiţie în care se înfruntă numărul oamenilor şi resursele naturale, timpul curge împotriva noastră. Dacă ne vom strădui din răsputeri, se prea poate ca pe la sfârşitul secolului nostru să existe de două ori mai multă hrană pe piaţa mondială decât avem astăzi. Dar vor exista, totodată, cam de două ori mai mulţi oameni şi câteva miliarde dintre ei vor locui în ţări parţial industrializate şi vor consuma de zece ori mai multă energie, apă, lemn şi minerale de neînlocuit decât consumă acum. Într-un cuvânt, situaţia alimentară va fi la fel de proastă ca şi astăzi, iar cea a materiilor prime considerabil mai proastă. Nu e deloc mai uşor să rezolvi problema supraorganizării decât să găseşti o soluţie pentru problema resurselor naturale şi a sporului de populaţie. La nivelul vorbelor şi în termeni generali, răspunsul e foarte simplu. Astfel, o axiomă politică spune că puterea urmează proprietatea. Dar acum e un fapt istoric dovedit că mijloacele de producţie devin rapid proprietatea monopolistă a Marii Finanţe şi a Marii Guvernări. Aşadar, dacă crezi în democraţie, trebuie să faci în aşa fel încât să distribui proprietatea pe un plan cât mai larg cu putinţă.

Sau, să luăm dreptul la vot. În principiu, el reprezintă un mare

privilegiu. În practică, după cum ne-a arătat în mod repetat istoria recentă, dreptul la vot, în sine, nu reprezintă niciun fel de garanţie a libertăţii. Aşadar, dacă doreşti să eviţi dictatura printr-un referendum, trebuie să divizezi colectivele pur funcţionale ale societăţii moderne în grupuri de autoguvernare care să colaboreze voluntar şi să fie capabile să funcţioneze în afara sistemelor birocratice ale Marii Finanţe şi Marii Guvernări.

Suprapopularea şi supraorganizarea au generat metropola modernă, în care a devenit aproape imposibilă viaţa pe deplin umană a relaţiilor personale multiple. Aşadar, dacă doriţi să evitaţi sărăcirea spirituală a indivizilor şi a unor societăţi în ansamblu, părăsiţi metropola şi reînviaţi mărunta comunitate de la ţară sau, ca o alternativă, umanizaţi metropola creând în cadrul reţelei sale de organizare mecanică echivalentele urbane ale micilor comunităţi de tip rural, în care indivizii se pot întâlni şi colabora ca persoane depline, nu ca simple întruchipări ale unor funcţii specializate.

Toate acestea sunt evidente astăzi şi, de fapt, erau evidente încă de acum cincizeci de ani. De la eseistul englez Hilaire Belloc[105] până la domnul Mortimer Adler, de la primii apostoli ai societăţilor de credit cooperatist până la adepţii reformelor agrare din Italia şi Japonia modernă, de generaţii întregi, oamenii binevoitori şi de bună credinţă susţin mereu descentralizarea puterii economice şi distribuirea largă a proprietăţii. Şi câte planuri ingenioase nu au fost propuse pentru dispersarea producţiei, pentru o întoarcere la „industria rurală”, la scară mică? Şi apoi au mai existat şi planurile amănunţite ale lui Dubreuil pentru acordarea unei autonomii şi iniţiative limitate diverselor departamente ale unei singure mari organizaţii industriale. Au existat adepţii sindicalismului, cu proiectele lor pentru o societate fără stat, organizată ca federaţie de grupuri productive, sub auspiciile sindicatelor. În America, Arthur Morgan şi Baker Brownell au emis teoria şi au descris practica unui nou tip de comunitate, care să trăiască la nivelul satului şi al orăşelului.

Profesorul Skinner de la Universitatea Harvard a dezvoltat o concepţie psihologică asupra acestei probleme în cartea sa *Walden Two*[106] – un roman utopic, despre o comunitate autonomă care se întreţine singură, organizată atât de ştiinţific încât nimeni nu e niciodată ispitit să comită vreo faptă

antisocială şi – fără a recurge la constrângere sau la o propagandă indezirabilă – toată lumea face ceea ce trebuie să facă şi toţi sunt fericiţi şi creatori. În Franţa, în timpul celui de-al Doilea Război Mondial şi imediat după el, Marcel Barbu şi adepţii săi au înfiinţat o serie de colectivităţi de producţie non-ierarhice, bazate pe autoguvernare, care erau, totodată, şi comunităţi pentru întrajutorare şi o viaţă pe deplin umană. Între timp, la Londra, Experimentul Peckham a demonstrat că – prin coordonarea serviciilor medicale cu interesele mai largi ale grupului – se poate crea o comunitate adevărată chiar şi în cadrul unei metropole.

Vedem deci că boala supraorganizării a fost clar recunoscută, că s-au prescris diverse remedii cuprinzătoare pentru ea şi că, ici-colo, s-au încercat tratamente experimentale ale simptomelor ei, adeseori cu un succes considerabil. Şi totuşi, în pofida tuturor acestor predici şi a acestei practici exemplare, boala se înrăutăţeşte pe zi ce trece. Ştim că este riscant să permiţi concentrarea puterii în mâinile unei oligarhii conducătoare; şi totuşi puterea se concentrează, de fapt, în mâini tot mai puţine. Ştim că, pentru majoritatea oamenilor, viaţa într-un imens oraş modern devine anonimă, atomizată, nu întru totul omenească; şi totuşi oraşele imense devin tot mai imense, iar tiparul vieţii urban-industriale rămâne neschimbat. Ştim că, într-o societate foarte mare şi complexă, democraţia este aproape fără sens, afară doar de cazul în care este corelată cu grupuri autonome de o mărime convenabilă pentru conducere; şi totuşi tot mai multe dintre treburile naţiunii sunt conduse de birocraţii Marii Autorităţi şi ai Marii Finanţe. Este mai mult decât evident că, în practică, problema supraorganizării este aproape la fel de greu de rezolvat ca şi problema suprapopulării. În ambele cazuri ştim ce ar trebui făcut; dar în niciunul dintre ele nu am izbutit, deocamdată, să acţionăm eficace pe baza cunoştinţelor noastre.

Ajunşi în acest punct, ne trezim în faţa unei întrebări foarte tulburătoare: oare chiar dorim cu adevărat să acţionăm pe baza cunoştinţelor noastre? Oare majoritatea populaţiei crede că merită cu adevărat să ne dăm foarte multă osteneală pentru a opri şi, dacă e posibil, pentru a răsturna tendinţa curentă către controlul totalitar asupra tuturor lucrurilor? În Statele Unite – şi America este imaginea profetică a restului lumii industrial-

urbane, aşa cum va fi ea peste câţiva ani – sondaje recente ale opiniei publice au arătat că o majoritate reală a adolescenţilor, alegătorii de mâine, nu manifestă niciun fel de încredere în instituţiile democratice, nu ridică niciun fel de obiecţii faţă de cenzurarea ideilor nepopulare, nu cred că guvernarea poporului de către popor este posibilă şi ar fi foarte mulţumiţi – dacă ar putea să continue stilul de viaţă cu care i-a deprins dezvoltarea economică de vârf – să fie conduşi de sus, de o oligarhie de specialişti tehnocraţi. Faptul că atât de mulţi telespectatori tineri şi bine hrăniţi din cea mai puternică democraţie a lumii se dovedesc total indiferenţi la ideea autoguvernării, atât de neinteresaţi de libertatea de gândire şi de dreptul la dizidenţă, este supărător, dar nu prea surprinzător. „Liberi ca pasărea în zbor”, spunem noi şi invidiem fiinţele înaripate pentru capacitatea lor de a se deplasa fără restricţii în toate cele trei dimensiuni. Dar, vai, noi uităm de pasărea Dodo[107]. Orice pasăre care s-a deprins să ducă o viaţă bună fără a fi silită să-şi folosească aripile va renunţa curând la privilegiul zborului şi va rămâne de-a pururi la sol.

Ceva asemănător se aplică şi fiinţelor umane. Dacă li se oferă regulat şi din belşug pâine de trei ori pe zi, cei mai mulţi oameni se vor mulţumi pe deplin să trăiască numai cu pâine – sau cel puţin numai cu pâine şi distracţii. „În cele din urmă – spune Marele Inchizitor, în parabola lui Dostoievski – în cele din urmă ei îşi vor depune la picioarele noastre libertatea şi ne vor spune: «Faceţi-ne robii voştri, dar daţi-ne de mâncare»”. Iar când Alioşa Karamazov îşi întreabă fratele – cel care spune povestea – dacă Marele Inchizitor vorbeşte ironic, Ivan îi răspunde: „Câtuşi de puţin! El susţine că este meritul lui şi al Bisericii sale că au învins libertatea şi că au făcut asta pentru a aduce fericirea oamenilor”. Da, pentru a aduce fericirea oamenilor, căci, insistă Inchizitorul, „nimic n-a fost vreodată mai greu de îndurat pentru un om sau pentru o societate omenească decât libertatea”. Nimic, afară doar de lipsa libertăţii; căci, când lucrurile merg prost şi se reduc raţiile, păsările Dodo rămase la sol îşi vor cere din nou – şi încă zgomotos – aripile, pentru a renunţa încă o dată la ele, de îndată ce vremurile vor fi din nou bune, iar crescătorii de păsări Dodo se vor îmblânzi şi vor deveni mai mărinimoşi. Tinerii care au acum o părere atât de proastă despre democraţie ar putea deveni la maturitate luptători pentru libertate. Strigătul

„Daţi-mi televiziune şi hamburgeri, şi nu mă pisaţi cu răspunderile libertăţii” ar putea ceda locul, în alte împrejurări, strigătului „Daţi-mi libertatea sau moartea!”. Dacă se va produce o asemenea revoluţie, ea se va datora parţial funcţionării unor forţe pe care nici măcar cei mai puternici conducători nu le prea pot controla, parţial incompetenţei acestor conducători, incapacităţii lor de a folosi cu eficacitate instrumentele de manipulare a minţilor oferite de ştiinţă şi tehnică, şi pe care ştiinţa şi tehnica vor continua să le furnizeze viitorului tiran. Dacă ne gândim cât de puţin ştiau şi cât de prost erau echipaţi Marii Inchizitori de pe vremuri, vedem că s-au descurcat admirabil. Dar succesorii lor, dictatorii bine informaţi şi întru totul ştiinţifici ai viitorului vor izbuti, fără doar şi poate, să se descurce infinit mai bine. Marele Inchizitor îi reproşează lui Isus Cristos că i-a chemat pe oameni la libertate şi-i spune că „noi ţi-am îndreptat opera şi am întemeiat-o pe miracol, mister şi autoritate”.

Dar miracolul, misterul şi autoritatea nu sunt suficiente pentru a garanta la infinit supravieţuirea unei dictaturi. În povestirea mea *Minunata lume nouă*, dictatorii adăugaseră pe listă ştiinţa şi astfel erau în stare să-şi impună autoritatea manipulând trupurile embrionilor, reflexele sugarilor şi minţile copiilor şi adulţilor. Şi, în loc să vorbească pur şi simplu despre miracole şi să facă aluzii simbolice la mistere, ei puteau, cu ajutorul drogurilor, să le ofere supuşilor lor experienţa directă a misterelor şi miracolelor – să le transforme simpla credinţă în cunoaştere extatică. Dictatorii de pe vremuri au căzut pentru că n-au putut niciodată să le ofere supuşilor lor destulă pâine, destule distracţii, destule miracole şi mistere. Şi nici nu posedau un sistem cu adevărat eficace de manipulare a minţilor. În trecut liber-cugetătorii şi revoluţionarii erau adeseori produsele celei mai evlavioase educaţii ortodoxe. Lucrul acesta nu trebuie să ne surprindă. Metodele folosite de educatorii ortodocşi erau şi sunt încă prea puţin eficace. Sub un dictator ştiinţific, educaţia va avea efecte adevărate – cu rezultatul că majoritatea bărbaţilor şi femeilor vor ajunge cu timpul să-şi iubească sclavia şi nici nu vor mai visa vreodată la revoluţie. Nu pare să existe niciun motiv serios pentru a răsturna vreodată o dictatură pe deplin ştiinţifică.

Între timp a mai rămas totuşi un pic de libertate pe lumea

asta. E adevărat, mulţi tineri nu par să preţuiască libertatea. Dar unii dintre noi continuă să creadă că fără libertate fiinţele omeneşti nu pot deveni pe deplin umane şi că deci libertatea este de nepreţuit. Poate că forţele care ameninţă acum libertatea sunt prea puternice pentru a li se putea rezista multă vreme. Şi totuşi este de datoria noastră să facem tot ce putem pentru a ne împotrivi lor.

SFÂRŞIT

[1] Savage înseamnă în limba engleză „sălbatic”, soluţie pentru care au optat, de altfel, şi traducătorii (n. red.).
[2] Cf. W. Wordsworth, The Table Turned: „Enough of Science and Art; / Close up those barren leaves / Come forth; and bring with you a heart / That watches and receives”
[3] Cf. „What is Truth? said Jesting Pilate, and would not stay for an answer” (Francis Bacon, Of Truth).
[4] Teologul şi economistul englez Thomas Robert Malthus (1766-1834) a emis teoria restrângerii populaţiei (malthusianism).
[5] De la automobilul ieftin „Model T” lansat de industriaşul Henry Ford (1863-1947) în anii 1908-1909 şi din care s-au vândut cincisprezece milioane de bucăţi până în 1927.
[6] Iarăşi înlocuirea prin T (de la Modelul T) a Crucii (din numele gării londoneze Charing Cross).
[7] Mică localitate din Sud-Estul Angliei, probabil scena Elegiei scrise într-un ţintirim de ţară de poetul preromantic Thomas Gray (1716-1771).
[8] Cartierul tradiţional al presei londoneze.
[9] Pastişă după Big Ben (Marele Benjamin) – orologiul Palatului Westminster – Big Henry sugerează numele industriaşului Henry Ford.
[10] Un fel de tenis cu minge moale jucat între scări rulante.
[11] Zonă foarte pitorească din nord-vestul Angliei, unde au scris poeţii romantici Wordsworth, Coleridge, Southey („Poeţii lacurilor”) şi au pictat mai mult peisagiştii romantici.
[12] Shakespeare, Macbeth (actul V, scena 1. versul 35).
[13] Ibidem (II, 2,62).
[14] Peyotl sau peyote – băutură ameţitoare din suc de mescal, folosită în ritualurile amerindienilor.
[15] Tortilla – turtă de mălai (span.).
[16] Hamlet, III, 4, 92-95, trad. Leon D. Leviţchi şi Dan Duţescu, în Shakespeare, Opere complete, vol. 5, Ed. Univers, 1986, p. 390.
[17] Ibid., II, 2, 609-610, p. 369.
[18] Hamlet, III. 3. 39-40, ed. cit., vol. 5, 1986, p. 387.
[19] Macbeth, V, 5, 19, trad. Ion Vinea, ed. cit., vol. 7, 1988, p. 323.
[20] Furtuna, V, 1, 180-183.
[21] Furtuna, V, 1, 180-183.
[22] Troilus şi Cresida, I, 1. 53-57. trad. Leon D. Levitchi, ed. cit., vol. 6, 1987, p. 10.
[23] Romeo şi Julieta, III, 3, 35-38, traci. Virgil Teodorescu, ed. cit., vol. 3, 1984, p. 63.
[24] Antoniu şi Cleopatra, I, 3. 35-36. trad. Leon D. Levitchi, ed. cit., vol. 7, 1988, p. 377.
[25] Sălbaticul comite aici o greşeală, atribuindu-i spiriduşului Ariel din Furtuna performanţa lui Puck din Visul unei nopţi de vară (n. red.).
[26] Romeo şi Julieta, I, 5. 48-52. ed. cit., vol. 3. 1984. pp. 26-27.
[27] Phoenix şi turtureaua, strofa 1, trad. Dan Grigorescu, ed. cit., vol. 9, 1995, p. 727.
[28] Ibid., strofele 11-12, p. 728.
[29] Romeo şi Julieta, III. 5, 202-207, ed. cit., vol. 3, 1984, p. 75.
[30] Citatul exact este „Miranda, admirata!» din Furtuna, III, 1, 37-38. trad. Leon D. Leviţchi, ed. cit., vol. 8, 1990. p. 382.
[31] Ibid., III, 1,47-48.
[32] Furtuna. III. 1. 1, ed. cit., vol. 8, 1990, p. 381.

[33] Ibid. III, 1, 3.
[34] Troilus şi Cresida, III, 2, 169-172. ei. cit., vol. 6, 1987. p. 55.
[35] Furtuna, IV. 1, 16-19. ed. cit., vol. 8. 1990, p. 393.
[36] Furtuna, IV, 1, 25-28, ed. cit. vol. 8. 1990. p. 394.
[37] Timon din Atena. IV. 3. 115-116. trad. Dan Duţescu şi Leon D. Leviţchi, ed. cit., vol. 7. 1988. p. 57.
[38] Furtuna, IV. 1. 53-55. ed. cit., vol. 8, 1990. p. 394.
[39] Othello. IV, 2. 81. trad. Ion Vinea, ed. cit., vol. 6, 1987. p. 340.
[40] Regele Lear, IV, 6, 123-124, trad. Mihnea Gheorghiu. ed. cit., vol. 7, 1988, p. 187-188.
[41] Ibid., IV, 6, 135-142, p. 188.
[42] Othello, IV. 2. 70-79. ed. cit., vol. 6, 1987, pp. 339-340.
[43] Troilus şi Cresida, V, 2, 56, ed. cit., vol. 6, 1987, p. 89.
[44] A douăsprezecea noapte, I. 5, 198, trad. Mihnea Gheorghiu, ed. cit., vol. 5, 1986, p. 237.
[45] Furtuna, V. 1, 183-185.
[46] Iuliu Cezar, III, 2, 78. trad. Tudor Vianu, ed. cit, vol. 5, 1986, p. 52.
[47] Cum vă place, II, 7. 144 – celebrul monolog al lui Jacques „Cele şapte vârste ale omului”.
[48] Caliban în Furtuna, III, 2. 146-148, ed. cit., vol. 8, 1990 p. 388.
[49] Othello, III. 3, 403.
[50] „*E o poveste spusă de un nătâng*”, citat din Macbeth, V, 5. 27. ed. cit., vol. 7, 1988. pp. 323.
[51] Despre imitarea lui Hristos sau Drumul sufletului către desăvârşire, operă mistică vestită, scrisă în latină de călugărul german Thomas a Kempis (1380-1471).
[52] Filozof american (1842-1910), fratele romancierului Henry James.
[53] John Henry Newman (1801-1890), prelat, filozof şi scriitor britanic, reformator al Evanghelismului, ca promotor al „mişcării oxfordiene”.
[54] Pandulph (Pandolfo), emisarul Papei care-l excomunică pe Regele Ioan (Fără de Ţară) în piesa omonimă a lui Shakespeare.
[55] Maine de Biran (1766-1824). Filozof şi politician francez.
[56] Interpretare a cuvintelor spuse de Hamlet lui Horatio: „Mai multe-s pe pământ şi-n cer, Horaţio, decât închipuie filozofia ta” (Hamlet, I. 1, 167).
[57] Francis Herbert Bradley (1846-1924), filozof irlandez.
[58] Regele Lear, V. 3, 170-174. trad. Mihnea Gheorghiu, ed. cit., vol. 7, 1988, p. 206
[59] Ibid., v. 3, 175-176.
[60] Troilus şi Cresida, II. 2. 54-55. ed. cit., vol. 6, 1987, p. 35.
[61] Othello, II, 1, 187-188, ed. cit., vol. 6. 1987. p. 291.
[62] Hamlet, III. 1. 58-61. ed. cit., vol. 5, 1986, p. 371.
[63] Ibid.AV. 4. 51-53, p. 400.
[64] Unchiul lui Hamlet luase şi coroana şi pe soţia fratelui său după ce-l otrăvise.
[65] Aluzie la ziarul american tradiţional „Christian Science Monitor” (Monitorul sectei Ştiinţa Creştină”).
[66] Antoniu şi Cleopatra, I, 3, 35, ed. cit., vol. 7. 1988, p. 376.
[67] Macbeth, V, 5, 22-23, ed. cit., vol. 7, 1988, p. 323.
[68] Hamlet, I, 2, 182.
[69] Regele Lear, IV. 1. 38-39, ed. cit., vol. 7, 1988, p. 174.
4 Ibid., IV, 6,221, p. 191.
[70] Ibid., IV, 6,221, p. 191.

[71] Măsură pentru măsură, IU, 1, 18-20, trad. Leon D. Leviţchi, ed. cit., vol. 6, 1987, p. 436.
[72] Hamlet, III, 1, 64. ed. cit., vol. 5. 1986, p. 372.
[73] Ibid., III. 1. 65-67.
[74] Troilus şi Cresida, V, 2, 57. ed. cit., vol. 6, 1987, p. 89.
[75] Cartea a fost scrisă în 1958.
[76] După cum se vede, realitatea a depăşit previziunile lui Huxley din 1958.
[77] Studiul ameliorării şi respectiv al degradării rasei umane.
[78] Lewis Terman (1877-1956), psiholog american, inventatorul testelor de inteligenţă.
[79] Om politic, romancier şi istoric britanic (1884-1968). Prim-ministru (1940-1945).
[80] Prozatoare americană (1874-1946). Prietenă cu Picasso şi cu scriitorii modernişti europeni.
[81] Matematician şi fizician englez (1642-1720). Autorul teoriei gravitaţiei universale.
[82] John Milton (1608-1674) poet englez, cunoscut mai ales datorită poemelor *Paradisul pierdut* şi *Paradisul recâştigat*.
[83] Cavaler din ciclul de Legende arthuriene, predestinat prin puritatea lui să găsească potirul Sfântului Graal.
[84] Gânditor şi politician american (1743-1826), unul dintre întemeietorii Statelor Unite ale Americii şi unul din autorii Constituţiei S.U.A.
[85] Filozof şi pedagog american (1859-1952).
[86] Filozof, istoric şi economist englez (1806-1873), întemeietor al economiei moderne, fiul filozofului, istoricului, economistului James Mill (1773-1836).
[87] Politician şi scriitor german antinazist stabilit în S.U.A.
[88] Mare matematician şi filozof englez (1872-1970).
[89] Straniul caz al doctorului Jekyll şi al domnului Hyde (1886), roman despre dedublarea personalităţii – om bun şi criminal – de prozatorul englez R. L. Stevenson (1850-1894).
[90] The Mermaid Tavern. din Londra, datând din sec. XV, legată de numele lui Shakespeare.
[91] Din celebra poezie *Odă la o urnă grecească* de romanticul englez John Keats (1795-1821).
[92] Teolog britanic (1703-1791), întemeietorul metodismului.
[93] Pastişare a unui citat celebru din poezia *Şarja brigăzii de cavalerie uşoară* a poetului englez Alfred Tennyson (1809-1892).
[94] Din Cântul 62 al poemului Un băiat din Shropshire, de poetul englez Alfred Edward Housman (1859-1936).
[95] Yerba mate – buruiana mate (lelex paraguayensis).
[96] Cu luminare intermitentă şi schimbare foarte rapidă, sub pragul percepţiei.
[97] Gânditor şi lider politic indian (1869-1948).
[98] Joseph Raymond McCarthy (1908-1957), politician extremist american.
[99] Educaţie în timpul somnului.
[100] Celebru filozof şi psiholog american (1842-1910), frate cu prozatorul Henry James.
[101] Mare filozof, sociolog şi psiholog englez (1820-1903).
[102] Prinţul Otto von Bismarck (1815-1898), politician german, primul cancelar al imperiului german.
[103] Ţinut din nord-estul S.U.A., situat pe coasta Atlanticului.
[104] Citat din primul monolog al lui Hamlet din piesa cu acelaşi titlu I, 2, 129.
[105] Eseist, critic, biograf, poet englez (1870-1953).

[106] Replică la cartea „naturistă” şi „ecologică” *Walden sau în pădure* (1854) a filozofului transcendentalist american Henry David Thoreau (1877-1962).
[107] Pasăre din fauna Noii Zeelande. care nu se putea ridica de la pământ, azi dispărută.